

**R. P. Martini De Esparza Artieda, Navarri, Theologi Societ.  
Iesv, Cvrsvs Theologicvs**

in decem Libros, & duos Tomos distributus, Ivxta Methodvm, Qva In  
Scholis Societatis Iesv communiter traditur annis quaternis

Continens Secvndam Secvndæ, & Tertiam Partem D. Thomæ

**Esparza Arteida, Martin de  
Lugduni, 1666**

Liber VIII. De Iure, & Iustitia.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94839](#)

# LIBER OCTAVVS, DE VIRTUTE IVSTITIAE.

## QVÆSTIO PRIMA.

*Vtrum ius sit obiectum Iustitiae.*

**V**IETVR nom esse. 1. Quia Celsus Iurisconsultus teste Vlpiano, ff. de Iustitia, & iure lib. 1. definit ius *arem boni, & aequi*, hoc est petitiam legum, seu iurisprudentialm. Manifestum autem est iurisprudentiam non esse obiectum virtutis iustitiae, ergo ius non est obiectum eius.

2. Iudices ferentes sententiam in rebus litigiosis dicuntur ius dicere; quapropter ius est idem, quod sententia Iudicis. Patet autem sententiam Iudicis non esse obiectum, sed potius actum, & exercitium virtutis iustitiae. Multò minus ad obiectum eius pertinere potest locus, in quo Iudices causas audiunt, & sententias ferunt, qui etiam iuri nomine significari solet. Similiter ab obiecto huius virtutis, excluditur ius iuxta alias alias ipsius significations, quas referunt Valentia, in præsenti quæst. 1. part. 1. aliquae communiter; ergo ius non potest dici obiectum iustitiae saltem secundum omnem suam latitudinem, sed cum aliqua restrictione, ac determinatione.

3. Si ius esset obiectum adæquatum virtutis Iustitiae, non posset hac virtus exercere ullum actum, absque obligatione exercendi: quia ius essentialiter est inducitur obligationis & nulla virtus prætergredi potest limites sui obiecti formalis. Sequula autem est falsa, quia omnis virtus potest elicere aliquos actus promotiois perfectionis solum ex consilio, & absque timore iniectione per legem obligantem; nec enim quoad hoc inueniri potest vlla ratio discriminis inter alias atque alias virtutes.

Att. 1. Resp. Docti, & indocti consentiunt iustitiam esse virtutem ad quam pertinet ius suum unicuique tribuere, idque ita constituent, Mag. in 3. dist. 36. D. Thomas 2. 2. q. 57. Philosoph. 5. Ethicorum Canonicum dist. 1. Civile, ff. de iustitia, & iure, vbique sub initium, quæ loca subintelligenda deinceps erunt in singulis respectu citationibus, dum aliud non adnotabitur. Vnde dubitari minimè potest quin ius sit obiectum iustitiae; quod proinde explicari initio oportet, ut obiecto prius cognito innotescat deinde melius habitus illud respiciens, atque ex eo desumens speciem. Ius itaque sumitur aliquando passiuè pro ipso iusto, seu pro eo, quod debetur ratione iuris, aliquando vero actiuè pro radice, & norma ipsius iusti, vnde iustum à non iusto discernatur. Ius actiuè sumptum est potestas libera faciendi, ac disponendi pro libito, inducendo aliquam in alterum obligationem; quia de causa potestatiuum appellatur. Istud porrò ius potestatiuum diuiditur bifariam. Aliud namque est iurisdictionis; aliud proprietatis. Ius iurisdictionis dici solet potestas non

R. P. de Epparza Curs. Theol. Tom. II.

cius cui inest, sed eius, qui illi subest utilitati, & felicitati promouenda deuincta. Ius proprietatis è conuerso dicitur; potestas propria subjecti, cui inest, utilitati, ac felicitati inserviens.

Art. 2. Ex his duobus iuribus potestatiis subordinatur duplex aliud ius actuale. Actus enim quibus unaquæque ex dictis potestatibus exercetur, constituunt ius actuale potestati, ex qua oriuntur, correspondens. Vnde leges, ac præcepta, & Iudicium sententia, quæ sunt actus iurisdictionis: & quod quisque de rebus suis disposuerit donatione, contractu, vel alio modo concernente proprietatem, iufis actuali nomine censemur. Ex utrisque demum potestatibus, & earum actibus resultat denominatio iuris obiectuum in res circa quas ipsi versantur, quod ius obiectuum est idem cum iure, quod nuper passiuum appellatum est, & coincidit cum iusto, seu cum eo, quod unicusque debetur, ratione iuris. Iustum autem perinde est atque æquale. Dicuntur enim iustari, quæ ad æquitatem rediguntur, vt notat D. Thomas art. 1. quapropter dum de moribus agitur, id iustum dicitur, quod iuri potestatio, & ius actui adæquatatur, siue fit ius iurisdictionis, siue proprietatis.

Art. 3. Iustum porrò, quod relatiū ad ius iurisdictionis tale dicitur, convertitur cum honesto, & complectitur obiecta omnium virtutum; quia leges, & præcepta, quæ sunt actus eius iuris, disponunt de actibus omnium virtutum, licet non omnibus, atque adeo ambiunt obiecta omnium virtutum. Patet igitur eiusmodi ius, & iustum non esse obiectum proprium, ac speciale iustitiae de qua in præsenti agendum est. Hæc enim est virtus quædam specialis, à ceteris omnibus distincta, vt infra patet; & licet detur virtus specialis, quæ respiciat obiecta substantia legis, ac præceptis, & iurisdictioni formaliter, quatenus illis subsunt, ea tamen non est iustitia ista specialis, sed obedientia. Multò minus ad præsens spectant alias iuri acceptiones, derivatae à iurisdictione, qualis est illa Celsi pro arte boni, & aequi; & illa alia pro loco in quo iudicium exercetur aliasque his similes.

Art. 4. His itaque reiectis iuri acceptiōibus, concluditur necessariō obiectum iustitiae particularis esse ius proprietatis, ratione cuius, sua cuiusque, res aliqua dicitur; necnon iustum passiuè sumptu, quod depefi. Enter ab eodem iure tale denominatur, estque quod unicuique debetur tanquam suum; atque à Philosopho cap. 1. & 2. & à ceteris deinceps omnibus, æquum seu æquale appellatur, ratione, quæ quæst. 6. magis declarabitur. Interim hoc ipsum ius, & suitatem proprietatis illud habentis, necnon obligationem, quæ ex eodem iure in alios redundat, exponere necesse est diligenter pro pleniori, & fundamentali intelligentia. Ceterorum omnium, quæ in progressu dicenda sunt, maximè verò pro quidditatuo virtutis iustitiae conceptu intimè penetrando. Id quod duplaci proximè sequenti quæstione præstabitur.

Ad 1. & 2. patet ex dicti. Ad 3. quælibet virtus

K amplecti,

# 110 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

amplecti, & exequi potest, ex vi sui motu quæcumque conferunt ad finem eidem virtuti præscriptum. Quia verò ad finem peculiarem virtutis iustitiae, qui est satisfacere iuribus aliorum, & propriæ obligatiōnē erga alios, conferre plurimum potest præstare aliqua vlt̄a obligatiōnē impositam per iura aliorum, patet virtutem iustitiae ex amore satisfaciendi obligatiōni iuris, & nunquam peccandi contra illum, posse supererogare aliqui vlt̄a terminos obligatiōnis propriæ, & stricte talis. Quo videlicet animus redditur promptior, ac facilior ad ea præstanta quæ per aliorum iura directe, ac immediate exiguntur.

## Q V A E S T I O II.

*Vtrum ius proprietatis sit prælatio moralis  
vnius respectu aliorum circa usum rei propter peculiarem eius cum illo connexionem.*

**V**Idetur non esse. 1. Quia nobis conuenit ius aduersus Deum; cui scilicet attribuitur frequenter in sacris litteris iustitia respectu nostri, atque hæc essentialiter præsupponit ius in eo circa quem exercetur: & tamen nulla nobis conuenit prælatio respectu Dei, in re vlla quoad vllum eius usum, aut actionem; quandoquidem Deus in omnibus, & quoad omnia præferendus semper est. Ergo non est de ratione iuris prælatio habentis illud respectu eorum aduersus quos illud habet.

2. Viderur esse contra communem hominum conceptionem, quod ius proprietatis explicetur per ius prælationis, cum potius sit ius æqualitatis. Ideo enim omnes cum Philosopho, & D. Thoma vbi supra exponunt iustitiam per æqualitatem quam ipsa constituit tribuendo vniuersique suum ius, eamque propterea repræsentant bilance æquiponderante in vtramque partem.

3. Si duo æquali impensa opera capiant feram neuter habet præferibilitatem respectu alterius in usu feræ, cum supponantur omnino æquales; & tamen vterque habet ius proprietatis aduersus alterum pro medietate. Ergo prælatio non conuertitur cum iure.

4. Ut nullum nobis conueniat ius aduersus Deum, certè Deo conuenit ius proprietatis respectu nostri, & circa res omnes creatas, & tamen nulla illi conuenit prælatio in usu earum sumpto, usu pro vtilitate, vt sumitur ab auctore expositionis de qua qualiterat, & necesse fuit, vt ita ab eo sumeretur, ne tota ea exposicio æquè conueniret iuri iurisdictionis. Nulla inquam Deo conuenit eiusmodi prælatio, quia Deus nullius est capax vtilitatis capeſſendæ ex creaturis.

5. Ius iurisdictionis non minùs quam ius proprietatis fundatur in peculiari aliqua connexione earum, siue rerum, siue personarum, quæ labunt vtrius iuri, cum eo cui idem ius adiacet. Explicanda igitur magis erat determinare connexionem, quæ speciali vi fundat ius proprietatis.

6. Ea qualisunque connexionem est extrinseca iuri, imò est separabilis ab eodem. Apprehensio enim feræ ex gr. quæ constituit connexionem eius peculiarem cum venatore, protinus definit esse, eaque definitio perseverat nihilominus ius in feræ, & in usu feræ. Definitio autem debet esse per prædicata intrinseca, & identificata cum definito.

7. Filius debet patri alimenta debito præsupponente in patre ius propriæ tale; alia verò multa de-

bet solùm ex pietate; & tamen omnia debet ratione connexionis peculiaris cum parte. Ergo connexionem non est sufficiens, aut regula, aut indicium, aut causa iuris.

8. Actio physicè connexionia rei cum persona, si fiat animo, illam sibi acquirendi, & faciendi suam, parit ius; si minus non parit. Ergo connexionem sola nihil facit pro expositione iuris.

9. Nullus superior, seu habens ius iurisdictionis potest citra iniuriam impediri à gubernatione legitima; & tamen nequit conuertere gubernationem in vtilitatem propriam. Ergo prælatio in usu sumpto pro vtilitate non est mutuò conuertibilis cum iure proprietatis; quod respicit iustitia opposita iniuria.

Art. 1. Relp. Primus est Em. de Lugo, qui de expositione iuris cœpit agere disputando acutè, & accuratè, cum prius sub breui quadam proprij de illa sensu insinuatione ab omnibus transmitteretur; vtpote, quæ etiam vulgo notissima ex se videretur. Definiuit autem disp. 1. secl. 1. dicendo: *ius est prælatio quædam moralis, qua hic homo præferitur moraliter aliis in usu talis rei propter peculiarem connexionem, quam res haber cum eo.* Apponit exemplum in fera capta à venatore, quæ ratione captiæ habet peculiarem cum eo connexionem; & venator habet indidem prælationem, quod vsum ferae aduersus quemlibet alium. Quod si venator donet feram alteri, eo ipso transfertur moraliter ea connexionem in donatariū, & simili cum connexione prælatio. Et sic in cæteris rebus omnibus contingit, quæ sunt propriæ, & suæ aliqui ius. Aduertit Cardinalis se per vsum rei intelligere omnem, & solam vtilitatem emanabilem ab ea. Qua notatione secernit ius proprietatis à iure iurisdictionis, quod quidem confert præferibilitatem, sed non confert vtilitatem rerum subiectarum.

Art. 2. Divisit hæc expositiō inter se posteriores auctores, dicentibus aliis eam esse legitimam iuris proprietatis definitionem; aliis verò non solùm hoc ipsum negantibus, sed insuper prædicata, ex quibus conficitur ea expositiō, esse conuertibilia, & identificata realiter cum iure proprietatis. E quibus posteriores isti nituntur rationibus dubitandi iam propostis, priores verò earundem solutione. Dicendum autem est prædicata quibus conficitur ea expositiō esse quidem conuertibilia, & identificata realiter cum iure proprietatis iuxta cum sensu in quo vñfuprantur ab eius auctore; cæterum ad legitimam definitionem nequaquam sufficere. Prior pars huius afferri constabit satis ex dicendis in responsione ad rationes dubitandi.

Art. 3. Altera pars de insufficientia definitionis suadetur 1. quia in iuribus subordinatis qualia sunt iura cuiusque ciuis respectu Reipublicæ, & Principiis; atque iura omnium creaturarum respectu Dei, vt alia prætermittant exempla, prælatio quoque in usu rei est subordinata, ac proinde coniuncta cum aliqua inferioritate, qualis non est in iuribus supremis; Datur etiam prælatio in usu rerum conueniens quibusdam aduersus alios ex sola vrbaniitate, gratitudine, pietate, aliisque similibus titulis, nullū continens ius propriæ dictum. Dantur similiter connexiones rerum cum personis maiores, & minores, sufficientes, & insufficientes ad fundandum ius. Omnes namque virtutes ad alterum, & non sola iustitia nituntur, vt patet, connexionem aliquam peculiari rerum, quas exhibent, cum iis, quibus exhibentur; & tamen non omnes ea virtutes nituntur iure stricte dicto: dum ergo non assignatur qualis, & quanta tum prælatio, tum connexionem determinat, ac præcisè requiratur, & sufficiat, vt inuicem coniunctæ pariat ius stricte tale, necessaria est, vt maneat sub tenebris totus cōceptus iuris; hoc est, vt idem conceptus maneat absque legitima,

&

# Quæst. III. Vtrum ius proprietatis, &c. 111

& sufficienti definitione; de cuius videlicet ratione est, ut sit depulsua obscuritatis, & ambiguitatis circa definitum.

Art. 4. Deinde omnis prælatio, seu præferibilitas est proprietas consecuta ad determinatum aliquem gradum perfectionis conuenientis præferibili. Vnde necesse est, ut detegat eam peculiarem perfectionem, in qua fundatur prælatio, qui vult declarare esentiam rei præferibili; quæ videlicet est conceptus eius primarius; nec aliter clarè, & adæquatè satisfaciens auditati inquirentis quid est res. Nec enim satagit inquirenti, quid est homo aut Angelus si dicatur: est animal præferibile brutis: aut est substantia finita præferibilis homini. Dicitur enim verum utroque, & quod recipia est conuertibile cum subiecto, sed non ponitur ob oculos, quod est primum, & origo cæterorum, ut ponere debet legitima definitio ex conceptu suo.

Art. 5. Adde moralitatem, quæ exprimitur in ea expositione quoad prælationem, & necessario subintelligitur quoad connexionem, ut apparebit ex responsione ad octauum semper indigere explicatio prædicati Physici ad quod consequitur: his igitur de causis prædicta expositio non explet vim, & perfectionem propriam definitionis legitimam, eaque proinde adhuc desideratur. Cæterum quia in eadem subtiliter, ac utiliter obseruata sunt prædicta realiter identificata, & conuertibilia cum iure proprietatis, atque manuductu ad legitimam eius definitiōnem oportet respondere ad rationes dubitanas, quatenus hanc partem euertere conantur.

Ad 1. Nullum nobis conuenit ius inducituū obligationis in Deum; sed comparatione eius solum habemus ius immediate respiciens res prævia eiusdem voluntate nobis obligatas. Vnde iustitia Dei quæ commendatur in sacris litteris, quæque præmia nostris meritis retribuit, est illa eadem quia res omnes etiam inanimatas disponit in pondere, & numero, & mensura, conférens eadem induisim voluntate iura rerum, & res ipsas, nulla ad utrumque eorum præexistente obligatione, ut infra exponetur ex professo. Agitur autem modo de solo iure inducituū obligationis, & quod sit obiectum iustitiae præsupponens ipsum ius atque suavitatem, & debitum ex iure resultans, quale nihil præsupponit iustitia Dei erga eos.

Ad 2. Aequalitas per iustitiam intenta consistit in mutua hominum prælationem per quam vnuſquisque præfert sibi alterum quoad iura, & bona propria ipsius quantum vult se ab altero præferrī quoad sua iura, & bona; atque hæc mutua prælationum aequalitas, hoc est aequalitas in aequalitatem significatur balance; quare explicatio iuriis per prælationem non est contra communem hominum conceptionem licet sit supra vulgarem concipiendi modum apprehendentem mutuas prælations tanquam duas quantitates aequales nullatenus sibi inuicem subordinatas, quam vulgaritate subtiliter castigauit, ac promovit Em. de Lugo.

Ad 3. Ut libet venator habet prælationem respectu alterius quoad vnam medietatem feræ, itavt quilibet eorum habita vna medietate, si ulterius contendat esse aequalis socio in vnu alterius medietatis, eo ipso fit illi iniurias laedendo ius eius. Sunt itaque simpliciter aequales quia habent aequales materialiter, & formaliter prælations vnuſquisque respectu sua medietatis: simul tamen sunt in aequalibus secundum quid, sibique inuicem superiores, & inferiores comparatione facta cum medietate tum sua, tum alterius.

Ad 4. Hic agitur de iure puro proprietatis, seu quod non sit formaliter nisi proprietatis, quale

R.P. Eſparza Curs. Theol. Tom. II.

non est vnum ius diuinum, neque quoad entitatem, neque quoad vnum suum exercitium, ut infra dicitur.

Ad 5. Non necesse est, ut vnaquæque pars definitionis seorsim sumpta sit discretius definiti ab omnibus aliis. Sufficit enim si discernat coniuncta cum ceteris, ut appareat maximè in definitionibus conflatis per differentias mutuo non subalternas, qualis est Aristotelica definitio ternarij, & quaternarij per numerum imparem primum, & parem ex partibus primum. Connexio autem secundum se communis proprietati, & iurisdictioni, coniuncta cum prælatione in vnu rei conuenit soli proprietati.

Ad 6. Prælatio in vnu rei est intrinseca iuri, & identificata cum ipso. Nihil autem vetat prædicatum intrinsecum definito explicare relatiū ad aliquid extrinsecum, aut etiam separabile ab eodem quale est connexio, & apprehensionis respectu iuris.

Ad 7. Dicitur similiter eandem connexionem dare prælationem respectu aliquorum bonorum, & actionum, non vero respectu aliorum, adeoque ius non definiri sola connexione, sed simul cum prælatione subsecuta ad connexionem.

Ad 8. Actio Physica tangens, & apprehendens rem aliquam, sicut se sola non est sufficiens inducitu iuriis ad illam seu in illa; ita nec se sola est connexionia rei cum tangente, ac apprehendente. Nec enim quæcumque tangimus, ac apprehendimus connectimus nobis, nisi pro tunc, & in ordinē ad locum. Necessarium nimirum insuper est, administriculum animi applicantis sibi rem tactam, ac apprehensam. Ergo dum ponitur in definitione connexionio, eo ipso intelligitur posita intentio sufficiens ad acquisitionem iuriis.

Ad 9. Superioritas, & gubernatio, seipsis sunt essentialiter utiles cuius superiori creato, nec eas habet iure iurisdictionis, sed iure proprietatis, vnde non illas secundum se immediate, sed actiones inferiorum circa quas versatur iurisdictionis, prohibetur conuertere in utilitatem propriam. Cum his igitur administriculis subsistere absolute potest proposita superius expositio Cardinalis de Lugo.

## Q V A E S T I O III.

Vtrum ius proprietatis recte definiatur libera facultas disponendi de re aliqua in utilitatem propriam non impedibilis licite ab aliis?

**V**identur non recte definiiri. 1. Quia parvulus nondum habentibus vnum rationis, & consequenter nec libertatem conuenit, verum ius in hereditatem Patris, qui iam decesserit, possunt siquidem esse domini vniuersorum, ut constat ex Apostolo, expressè id dicente. Eadem est ratio, de eo qui incidit in amentiam presentim temporalem. Retinet enim nihilominus iura sua omnia. Ergo non est de ratione iuriis libera facultas.

2. Vnuſquisque potest ut rebus suis pro libito non minùs in utilitatem, ac subuentio[n]em aliorum quam propriam, imò bona temporalia ad hoc potissimum vnuſciusque iuribus subduntur, ut vnuſquisque illiciatur in communem felicitatem, nec vitio careret avaritiae, immisericordiae, aut simili, qui res suas omnes ad propriam utilitatem præcisè restringit. Ergo non est de ratione iuriis dispositio in propriam utilitatem.

3. Iura subditorum sunt impedibilia licite à supremo Principe, qui potest præcipere, & cogere multis de causis, ut bona particularum cum propria singularum

## 112 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

gulorum iactura conuertantur in utilitatem, vel communem, vel aliorum priuatorum. Ergo facultas iuridica non hoc habet ex essentia sua, ut sit absolute, & omnino vniuersaliter inimpedibilis licite.

4. Ius iurisdictionis est utile habenti tum secundum se, tum quoad multiplicem eius usum, nec est impedibile licite ab aliis intra proprios terminos, ut per se patet; Patet vero clarius idem ius includere in se essentialiter liberam facultatem praependi, yetandi, aliarumque similius operationum. Ergo nihil eorum, quae ponuntur in definitione proposita distinguunt sufficienter ius proprietatis a iure iurisdictionis.

5. Deus habet proculdubio ius proprietatis super res omnes creatas, & tamen nulla re creata ut possit in utilitatem propriam, quia nulla res creata prodebet ipsi quidquam potest. Ergo non est de ratione iuris proprietatis facultas disponendi in propriam utilitatem.

Art. 1. Resp. Pro constituenda atque intimè penetranda legitima definitione iuris proprietatis, eodemque iure clarissime discernendo a iure iurisdictionis operæ pretium est obseruare prius prædicata quædam apud omnes notissima, tum iuri in communi, tum virtutis eius iuris. Atque imprimis manifestum planè est de conceptu iuris, ut sic, & in cōmuni esse prælationem respectu aliorum, ut superiorū recte docebat Cardinalis de Lugo. Videtur enim per se notum habentem ius esse præferibilem non habenti, in eo, circa quod versatur ius. Quid enim notius quam dominum non domino, & superiorē inferiori præcellere, quatenus tales sunt. Ratio est, quia ius ita facuet vii, ut grauet alios in fauorem ipsius circa eas res, aut personas, circa quas versatur ipsumius. Nempe si duo ita inter se comparentur, ut nihil sit indulsum vni, quod non sit indulsum alteri circa aliquam rem, similique neuter ullum grauamen patiatur respectu alterius, patet eo ipso neutrū ullum ius compensatione alterius circa eam rem conuenire, nec minus patet grauatum in fauorem alterius, quatenus talē non posse esse illi parem. Hinc rursus deprehenditur ad essentiam iuris pertinere potestatem operandi. Qui enim non habet potestatem operandi circa rem aliquam omni fauore iuris proprio destitutus est: nec circa eam obtinet ullam prælationem respectu aliorum, itam postpositionem necessariò patitur respectu omnium potentium operari circa illam. Præmissum vero modò fuit postpositionem istam, & eum prælationis defectum repugnare essentia iuris.

Art. 2. Iam ea potestas debet esse obligandi alios sola voluntate habentis ius cum discriminé, quod obligatio orta a iure iurisdictionis dirigatur in fauorem aliorum; orta vero ex iure proprietatis dirigatur in fauorem, & commodum proprium habentis ius, & obligantis alios sua voluntate. Constat enim imprimis iura esse propria substantiarum rationalium, quæ videlicet sole sunt capaces obligacionis moralis imponendæ, & quibus imponantur. Constat similiter iure esse veluti limites, quibus libertas substantia rationalis circumscribitur ad certū usque terminum, ne ultra eum excurrat; & sive iterius progressiatur faciat contra propriam obligationem, & lœdat ius. Conferatur ergo per ius libera potestas alii circa aliquid similius imponit aliis obligatio ipsos grauans in fauorem talis libertatis.

Art. 3. Verum quia eiusmodi obligatio inde descendit, unde ius prouenit, ideoque non potest adesse ius ipsi fauens, quin adsit alius obligatio æqualiter ipsos grauans, concluditur non explicari sufficienter ius per solam potestatem obligandi, sive incommodeum proprium, sive incommodeum alienum. Quia hæc

explicatio prætermittit obligationem qua potestas propria iuris ante omnem suum exercitum præsumta existit, ita ut ad essentiam talis potestatis pertineat non solum obligatio, possibilis imponi per exercitum ipsius, sed etiam, & multo magis obligatio iam imposta aliunde non impediendi idem cuiuscum potestatis exercitum.

Art. 4. His præcognitis intelligi iam clarius potest sequentes definitiones insinuatae quæst. 1. Ius actuum in communi est *Libera facultas disponendi circa rem vel personam, quoad usum, vel actiones legi permisas, non impedibilis licite ab aliis.* Dicitur *libera facultas*, quia ius est proprium naturæ rationalis convenientis ipsi quatenus rationalis, & libera est. Nimirum agens necessarium nec iuris, nec iniuria capax est. Dicitur *disponendi*, quia operationes, quæ procedunt a iure non sunt actiones simplices, & puræ physica nullæ habentes vim præterquam ponendi suum effectum à parte rei; sed habent vim quandam legis, ac statut. Agit enim auctoritatè, qui vtitur iure, obligans alios ne actioni sua aduerterentur. Dicitur *circa rem vel personam* utendo nomine rei prout significat aliquid distinctum ab individua substantia rationalis naturæ, quæ usurpatio rerum est frequens apud omnes autores in hac materia; atque sub ea voce comprehenduntur etiam servi, quatenus copulantur, ut instrumenta dominorum expertia propria libertatis. Dicitur, inquam, ea disunctionio, ut sub hac definitione concludantur ius proprietatis, & iurisdictionis, quorum alterum versatur directe circa res, alterum circa personas. Adiungitur illa alia disunctionio *quod usus, vel actiones* propter eandem rationem. Additur *lege permisas*; quia cum nemo possit habere ius ad peccandum, patet terminos iuris lege circumscribi. Quod si quis nolit his disunctionibus ut adhibitis claritatis gratia substitui poterit: *disponendi circa aliquid quatenus lege permisum est.* Dicitur demum: *non impedibilis licite ab aliis*, ut distinguatur potestas propria iuris, tum à potestate libera propria latorum, & tyrannorum, & aliorum eiusmodi, quæ licite impeditur: tum à qualibet alia eorum, qui sive licite, sive illicitè operari possint circa rem alienam, existente apud alium potestate ipsos honestè impediendi cum libuerit. Potest totum hoc effiri breuius dicendo: *ius est libera facultas disponendi de aliquo munera lege fauente ipsi, & granante alios.*

Art. 5. Adiendum est ius posse alicui conuenire, tum imperfectè per solam denominationem extrinsecum non perficiensem intrinsecè subiectum, cuius est: tum perfectè per formam intrinsecam perfectem idem subiectum. Prior modo cōuenit ius parvulis nondum habentibus usum rationis, & libertatem, adeoque non habentibus in se intrinsecè libera potestatem nuper expositam; existente tamen iam causa, ex qua in ipsis redundet pro tempore potestas eadem libera. Posterior modo conuenit ius habenti usum rationis, & libertatem, atque volenti, vel actualiter, vel habitualiter, ut res, vel personæ sibi subsint, prout ipsi concessum est. Quare in definitione accipienda est libera facultas prout est indifferens ad utrumque istum modum illam habendi. Idem porrò quod dictum est de parvulis, dicendum est de adulto habente quidem usum rationis, sed nondum habente ullam notitiam potestatis sibi factæ, ut subsint eidem res aut personæ, vel habere quidem notitiam, sed nondum habente voluntatem per quam conficiat potestatis sibi factæ, & velit res, aut personas sibi subiecte. Verum de his dicentur plura quæst. 6.

Art. 6. Interim ex his quæ præmissa sunt pro intelligentia iuris in communi expediri breuiter, & dilucidè possunt, species illius, proprietas, & iurisdictionis. Proprietas enim est *ius directe, & principaliter ordinata*.

### Quæst. III. Vtrum ius proprietatis, &c. 113

ordinatum ad propriam cuiusque felicitatem: seu ordinans suum subiectum ad propriam felicitatem. Iurisdictio vero est ius directe, & principaliter ordinatum ad felicitatem alienam: seu ordinans suum subiectum ad alienam felicitatem. Vtrobique ponit potest loco iuris, quod habet rationem generis, tota eius definitio superius data, addendo potestari, quod sit directe, & principaliter ordinata, seu ordinans suum subiectum ad propriam: ad alienam felicitatem. Notandum est hoc loco nomen proprietatis usurpari latissime propterea complectitur usum, fructum, & qualius omnino species iuris distinctas à iure iurisdictionis; quantumque libet alia species iuris facit propriam, & suam eius, cui ius inest, rei aliquam, vel simpliciter, vel secundum aliquid eiusdem.

Art. 7. Dicitur autem in utraque definitione *directe*, & *principaliter*, quia certum est ex iure proprietatis unicusque conuenientia redundant in alios plurimam bona qualia sunt donationes liberales, ac misericordes, commutations, & omnis generis cōtractas, aliisque eiusmodi, quibus nullus possit esse locus ablati singulis iure proprietatis; & tamen eorum possibilis confert ad felicitatem eorum, qui vi talium actionum melius habent, quam prius in cuius rei confirmationem, & ubiorem lucem dicentur plura infra dum dicetur de conuenientia divisionis rerum. Similiter ex iure iurisdictionis redundant in eum, qui praeditus illo est, plura commoda iuquantia eius felicitatem: tum quia qui simul habet ius proprietatis potest tunc limites illius iure proprio iurisdictionis absque recursu ad alium, & dependentia ab alterius libertate: tum quia hominibus naturaliter placet, saltē, ut plurimum, & per se, ut alij operentur iuxta eorum arbitrium, & voluntatem, utque ipsi alii præmineant hoc modo. Quod autem placet, ac licet, est conferens ad felicitatem.

Art. 8. Directe tamen, & principaliter ius proprietatis fuit felicitati illud habentis. Quia hoc ex communi hominum sensu proprium cuiusque dicitur, quod unicusque est attributum, ut bene habeat, utque eius usū sibi prouideat cum prælatione respectu aliorum, & independerit aliorum voluntate saltem ceteris paribus. Ius iurisdictionis fuit è conuerso directe, & principaliter felicitati aliorum. Quia vel tale ius collatum est, seu mediata, seu immediate per consensum multitudinis, qui praeest; & tunc patet directe, & principaliter esse ordinatum ad felicitatem eiusdem multitudinis, & singulorum, qui in eo continentur; qui videlicet non nisi ex amore propria felicitatis tali iugo colla submittant cum iactura propria liberatis, & extensionis terminorum eius. Quam utique iacturam nequaquam patentur nisi ob maius, certe non minus suum bonum. Eadem est ratio de uno quolibet seorsim eligente sibi superiorem, & conferente illi iurisdictionem supra se. Vel rursus idem ius collatum est à Deo, & tunc illud idem est certius, & clarius, quia Deus prouidet subditis prout interest ipsorum: hoc est prout ipsi rationabiliter vellent, ac eligerent; atque adeo idem quod prius.

Art. 9. Quod si oppositum ficeret Deus, iam non conferret iurisdictionem, sed proprietatem, & dominum, non superiorem constitueret, ceteris, qui iuri subiectentur, in seruitutem redactis, & spoliatis libertate sibi connaturali absque compensatione per aliquid aequalē, aut melius. Quod est omnino innaturale per se. Atque haec obiter dicta sufficiunt de iure iurisdictionis pro clariori intelligentia iuris proprietatis per comparationem cum illo. Quod ius proprietatis dictum est esse obiectum iustitia partcularis; quodque prouinde expedierit ulterius declarati per comparationem ad terminos, quos respicit.

R. P. de Esparza Curs. Theal. Tom. II.

Art. 10. Duo poterū sunt termini quos respicit ius proprietatis, nempe res, ad quārum usū confert libertam potestatem, & persona quibus reddit illicitam eorum usū impeditonem. Res denominat suas ipsius habentis ius; personas vero obligatas in conscientia eidem habenti ius. Quia vero dominus dicitur suis respectu serui, & aliarum rerum substantium dominio; similiterque dicitur suis cuiusque Rex, Episcopus, Dux, Magister, Concius, & sic de ceteris habentibus aliqualem inter se connexionem. Et quia obligatio respiciens alterum est itidem multiplex, nempe charitatis, pietatis, gratitudinis, &c. Quia inquam hæc ita se habent, & sunt obnoxia æquiuocationi, opportunè queritur quidnam sit illud pecuniale, per quod differunt ab aliis suitatibus, & obligationibus, luitas, & obligatio terminantes specialiter ius proprietatis, ratione quarum meum, tuum, suum, simpliciter aliquid dicitur, & non tantum cum addito, ut natus, tuus, suis, Concius, consanguineus, amicus, dominus, &c. atque iniuriam facere dicitur, qui laedit obligationem iuris proprietatis reddens licitam laeso compensationem, perturbans præterea mutuam pacem, & tranquillitatem.

Art. 11. Quod ad suitatem attinet, duas eius definitiones exhibet D. Thom. alteram 1. p. q. 21. art. 1. ad 3. Dicitur autem suum alicuius, quod ad ipsum ordinatur, scilicet seruis est Domini, & non è conuerso: alterū in praesenti q. 5. art. 1. hoc autem dicitur suum uniuscuiusque personæ, quod ei secundum proportionis aequalitatem debetur. In priori definitione ordinatio ad aliquem intelligenda procul dubio est de ordinatione ad ipsum, tanquam ad finem cui, cūmque directum, ac principale. Quia videlicet sola ordinatio alicuius ad aliquem est simpliciter, & absolute talis, pro ut in sua definitione effertur à D. Thom. Reliquæ namque ordinationes sunt tantum secundum quid tales, & efferuntur cum addito diminuenti, aut alienanti. In posteriori definitione *To debetur*, accipendum est de debito non solum per denominationem extrinsecam ab obligatione debentis dare, aut relinquere alteri, quod est commune debitum etiam ex charitate, misericordia, gratitudine; sed præterea per denominationem à potestate accipendi, atque sibi retinendi conuenienti illi, cui debetur, & inimpedibili ab aliis honeste. Hoc nimis est deberi aliquid alicui secundum proportionis aequalitatem, ut constabit dilucidius infra.

Art. 12. Definitiones istæ sunt subtiles, atque omnino legitimæ, & concidunt cum ea quæ sponte fluit ex data iuris proprietatis definitione, iuxta quam suum cuiusque est, quod terminat liberam eis potestatem ad disponendum de illo quoad usū lege permisso non impedibile honeste ab aliis, & ordinatum ad felicitatem eiusdem, seu suum cuiusque est quod terminat ius eius directe, & principaliter ordinatum ad felicitatem eiusdem. Vel dicatur suum esse, quod est obiectum iuri proprietatis. Cum enim sint correlativa suum, & ius proprietatis, utrilibet quidditatem explicari potest alterum sufficienter explicari per ipsum. Unde vice versa ius proprietatis definiri potest: id quo aliquid ad aliquem ordinatur, seu quo aliquid alicui secundum proportionis aequalitatem debetur, seu quo aliquid efficitur suum alicuius. Vel dicatur: ius est forma sui: est ratio formalis: suitatis: est per quod aliquid suum alicuius immediate denominatur. Et è conuerso: suum est terminus taliter denominatus per ius: est materia iuris, &c. Hac nimis omnia, & his similia inuicem sibi æquivalent, & utrilibet extremitate pro utriuslibet explicatione, ac definitione legitimè adhibetur sine vitio, circuli præsupposita aliunde utri superius præsupposita est, cuius extremi, quod prædicatur explicatione.

K 3

Art.

## 114 Liber VIII De Virtute Iustitiae.

Art. 13. Porro ius seipso formaliter denominatur suum eius cui inest. Quia actus quibus quæst. 6. ostendetur illud essentialiter constitui, reflectum supra seipso, & subiectum cui insunt respiunt intrinsecè, ut finem, & tanquam id, cui secundum proportionis æquitatem debentur; præterea hoc est commune vniōni, durationi, vocationi. & omnī cognitioni, ac voluntioni aliisque eiusmodi formis ut per se ipsas fortiantur eas denotiones quas impertinent terminis ad quos feruntur, & cum quibus connectuntur intrinsecè.

Art. 14. Quoad obligationem attinet respondentem iuri proprietatis, seu quam hoc ius refundit in reliquos distinctos ab eo, cui inest, nonnulli censere nihil aliud illam esse quam obligationem conscientiae ad alterum, atque ad eum peccare contra ius proprietatis negant alteri bonum; vel irrogantem malum, ad quod præstandum, vel non irrogandum lege aliqua qualitercumque tenetur in conscientia.

Art. 15. Verum hæc sententia est intolerabilis. Primum quia est contra omnes auctores subscriventes Philosopho dicenti vbi suprà cap. 2. & 3. dupl. citer aliquid esse iniquum, primo, quatenus contra legem; hoc est contra obligationem in conscientia; secundo, quatenus est usurpatium pluris respectu sui, & diminutuum boni alterius contra voluntatem domini; atque primum genus iniqui vitati per iustitiam legalem latissimè sumptam; hoc est per collectionem omnium virtutum; secundum verò per iustitiam particularem. Quod perinde est atque dicere obligationem quam respicit iustitia particularis, & correspondet iuri proprietatis, esse diuersam ab aliis obligationibus in conscientia etiam erga alterum.

Art. 16. Deinde hæc opinio confundit iustitiam particularem, & partes eius subiectivas cum partibus eiusdem potestatiis; omnibusque prorsus virtutibus ad alterum quoad actus ipsarum debitos qualitercumque ex lege; siquidem omnes actus resipientes obligationem eiusdem speciei sunt, & ipsi eiusdem speciei. Ea autem confusio est valde absurdæ, ut pote confundens cum actu iustitiae particularis actus religionis, pietatis, misericordiae, gratitudinis, & alios eiusmodi, ad quos lege aliqua obligamus in conscientia; vnde nulla ex his virtutibus pro vt distincta à iustitia particulari posset elicere ullum actum præceptum.

Art. 17. Sequeretur denique omnes peccantes contra obligationem quālibet conscientiae ad alterum teneri ad compensationem omnium malorum consequentium ex peccato, & ad eam cogi posse à iudice, atque patientem ea mala ut possit occulta compensatione, quoties deficeret aliud remedium. Hæc nanque omnia consequuntur ad peccatum commissum contra obligationem fundatam in iure proprietatis. Sequela autem est absurdissima, & contra vnaminem consensum generis humani, ut patet consideranti obligationes virtutum, quæ modo membra sunt, & peccata contra illas, nec non contra vota Deo facta in favorem proximorum, & quod ultimam partem de honestate compensationis occultat eadem sequela est mirum in modum perturbatrix Reipublicæ, ut per se satis liquet, & apparebit claritas ex dicendis infra circa iniustitiam.

Art. 18. Dicendum igitur est obligationem conscientiae ad alterum fundatam in iure proprietatis ultra obligationem favorabilem alteri, ad non ampliandam, aut ad restringendam propriam liberam potestatem disponendi de rebus ordinatam ad propriam felicitatem, quod est commune omni obligationi conscientiae ad alterum, superaddere aliam obligationem non restringendam alienam eiusdem rationis liberam potestatem, quod est proprium, &

peculiare prædicatum obligationis fundata in iure proprietatis conueniente alteri. Hoc profectò est, quod Philosophus nuper indicatus aiebat, iniquum, quod vetat iustitia particularis, id est, quod aduersatur iuri proprietatis, & obligationi in illo fundata, esse usurpatium pluris respectu sui, & diminutuum boni alterius contra voluntatem domini.

Art. 19. Atque hoc idem est, quod colligitur ex definitione iuris proprietatis superius tradita. Duo enim illi attributa sunt, nempe libera potestas disponendi de rebus in ordine ad propriam felicitatem conueniens habenti ius; & inimpeditibilitas eius potestatis grauans ceteros, qui non habent idem ius. Quapropter qui operatur contra ius proprietatis, & contra obligationem fundatam in illo, duo necessariò facit, quæ non deboret facere. Alterum est ampliare propriam libertatem ultra terminos sibi præscriptos. Alterum est restringere alienam citra suos. Ex quibus non nisi alterum perpetrat, qui operatur contra obligationes in conscientia ad alterum non fundatas in iure proprietatis. Qui enim vult bona sua dare pauperibus, & non dat, vel peccat ex ingratitudine, aut defectu charitatis, non propterea restringit, sed solum non ampliat terminos alienæ liberae facultatis. Nec ampliat, sed solum non restringit terminos propriae liberae facultatis. Quia antequam tradantur bona his titulis debita, non desinunt esse eius propria, cuius erant, nec sunt eorum propria, quibus deberent dari; atque ad eorum bonorum retentio, nec transgreditur limites proprios quoad bona retenta, nec restringit limites.

Art. 20. Paret autem obligationem restringendi se, & dilatandi aliam esse longe diuersam ab obligatione non dilatandi se, & non restringendi aliam, quandoquidem contrauentio huius posterioris obligationis deturbat aliam à possessione, & bonis suis, est que propterea multò magis contristatua ipsius persone, & ceteris paribus, quam transgressio prioris obligationis, quæ neminem spoliat bonis iam suis, sed tantum conseruat peccantem in præexistenti possessione suorum bonorum. Quibus sufficienter præoccupata, & soluta manent argumenta, quæ pro absurdita illa priori opinione confici possunt. Atque ex his omnibus appetit definitionem propositam iuris proprietatis esse omnino legitimam, & qua circumstanciis difficultibus satisficeri clare & facile possit.

Ad 1. Iam dictum est parvulo solum extrinsecè, & per formam inhærentem alteri competere ius, id est parvulum, qui est Dominus, nihil in se intrinsecè differre à parvulo, qui non est dominus, sed solum per extrinsecam dispositionem causatum, ex qua pro tempore redundauit in ipsum libera facultas, qualis posita est in definitione. Quia de causa dicit Apostolus parvulum nihil differre à seruo, cum sit dominus omnium. Quia videlicet est dominus per solum extrinsecam denominationem, & nihil ipsi actu inest, quo differat à seruo. De quo plusculum dicetur q. 6. Indidem apparebit, incidentem in amenitatem retinere habitum liberae facultatis pertinentis ad iuris constitutionem, idque sufficit ut ius absolute in eo perseueret; ut apparebit eodem in loco. Idem dicitur à fortiori de dormiente, ebrio, aut ad alia intentio.

Ad 2. Nemo potest ut honestè rebus suis in utilitatem, & comodum aliorum, quin eo ipso sibi maximè consulat. Quia opus honestum est utile operanti propter meritum, & delectabile propter suam bonitatem, & pulchritudinem manentem in memoria per totam aeternitatem. Quibus de causis plus prodest per se danti dedisse, quam accipienti acceptisse. Dictum deinde est non vnicè, & primariè, sed solum directè, & principaliter ordinari ius proprietatis

tatis ad felicitatem sui subiecti. Vnde nihil nocet eius conceptui, quod alii etiam proposit pro libito ipsum habentis. Id enim est secundarium, & minus principale.

Ad 3. Dicatum est ius esse liberam facultatem disponendi quoad usus, & actiones lege permissas. Quare, quod ex lege, aut precepto superioris obligatur, aut cogatur proprietarius ad usum suarum rerum in utilitatem aliorum pro aliquo cunctu speciali, non tollit conceptum iuris proprietatis superius explicatum, sed magis exercet partem doctrinæ, qua explicatum est.

Ad 4. Ius iurisdictionis habetur à superiore iure proprietatis, ac proinde secundum se formaliter est viile subiecto suo, & confert ad eius felicitatem. Differt tamen à iure proprietatis ex parte termini, & operationum, quas respicit, quia haec directe, & principaliter ordinantur ad utilitatem aliorum, idque est essentialis iuri iurisdictionis, ut demonstratum est superius, utilitates autem, quæ ex eodem iure resultant in subiectum, cuius inest, secundario tantum, & indirecte eidem annexuntur. Contraria igitur, & non tantum utrumque diversa ratio est quoad hoc de utroque iure proprietatis, & iurisdictionis. Differunt ergo inter se manifestè iuxta definitiores, & expositiones utriusque superius datae.

Ad 5. Ius proprietatis diuinum est longè diversæ rationis à iure proprietatis creato. Quia non est ius diuinum pure proprietatis, ut dictum est supra, & exponetur verius q.5. Notatum autem est non semel in praesenti agi de iure, quod sit pure proprietatis. Quare definitio huius iuris huc usque exposita transferenda est in Deum seclusis imperfectionibus, quæ insunt iuribus creatis. Quod præstabilitur dicta quest. 5.

#### Q V A E S T I O I V .

*Vtrum ius proprietatis, & iurisdictionis connectantur in unicem essentialiter?*

**V**ideretur neutrum cum altero essentialiter connecti. 1. Quia utrumlibet absque altero constare potest. Qui enim capit feram eo ipso acquirit ius proprietatis circa illam, & nullum nihilominus acquirit ius iurisdictionis vi cuius posset aliquid præcipere aut vetare, ut per se satis liquet. Eadem est ratio de illo cui donata esset fera ab eogenitore: si enim transferret in illum ius, quod præhaberet, proprietatis, nec transferre posset ius, quod non præhabet, iurisdictionis, & sic de aliis similibus. Atque omnes vniuersim homines tam collectivè, quam distributivè sumptu habent ius aliquod proprietatis saltem respectu honoris, & sanitatis; & tamen non habent singuli quilibet homines ius iurisdictionis, & potestatem aliis ius dicendi, ac præcipendi, ut constat specialiter in seruis.

Similiter ius iurisdictionis appetit separabile à iure proprietatis, qui enim vobis obedientiam alium, eo ipso illum constituit superiorum sibi cum vera iurisdictione respectu sui, si ille acceptet votum; & tamen nullum eo ipso confert illi ius proprietatis. Quod videlicet fieri potest, ut nullum præ habeat transferribile in alium, vel nolit in alium transferre etiam possit. Et superiores FF. Minorum habent veram iurisdictionem, cum nihil habeant proprium. Nulla igitur est, inter haec iura, mutua, vel non mutua connexionem inseparabilitatis.

2. Neque in ratione causæ, & effectus, aut conditione qua non connectantur inter se, siue non mutuæ. Quia in casu positio venationis, & sic de aliis simili-

bus, ius proprietatis consurgit ex actione exteriori capienda, & animo volendi sibi feram, sequere constituti finem illius, atque adeò substat tale ius absque aliqua dependentia à iure aliquo iurisdictionis, ciùsque usu vel actione.

Similiter in casu positio vobis obedientiam alteri configit iurisdictione in eo, cui vobis, ex sola voluntate vobis, & acceptantis. Atqui nec in vobiente, nec in acceptante necesse est, ut præexistat ius aliquod proprietatis. Quia fieri potuit, ut ante votum uterque renuntiavisset omnibus suis bonis, omnique iuri proprietatis, & esto uterque, vel alter haberet ius aliquod proprietatis, illud nihilominus se habuisset puri concomitante ad talē actum. Quia nec votum, nec eius acceptatio sunt actiones habentis ius proprietatis formaliter, ut talis; si quidem libertas, quæ renuntiatur per votum, & qua idem acceptatur ab altero, non habetur ab homine iure, sed natura. Ergo haec duo iura sunt in unicem independentia formaliter.

Sed contra est 1. Quia omnis habens ius aliquod proprietatis potest sola sua voluntate aliquam in alios obligationem de novo inducere. Dicatum enim est in q. præcedenti ius proprietatis esse potestatem liberam disponendi non impedibilem licet ab aliis. Ergo actiones ortæ à iure proprietatis habent vim inducendi de novo obligationem; ut à nemine apponatur illis impedimentum. Ergo hoc ius est essentialiter inseparabile à iure iurisdictionis, cuius vide licet proprium est inducere obligationem conscientiae in alios. Omnis si quidem peccans agit contra legem aliquam obligantem se; quæ quidem est actus iurisdictionis notissimus.

E conuerso necesse est ius iurisdictionis esse prout, & suum simpliciter eius cui inest, seu qui vicidem potest præcipere aut vetare, ita ut qui illi auferret sine iusta causa tale ius, aut eundem ab eius exercitio impedit, faceret illi iniuriam propriei talē. Constat autem iniuriam propriei talē essentialiter esse offenditum iuris proprietatis; atque ideo dari non posse non præsupposito iure proprietatis in eo, qui patitur iniuriam. Utrumlibet igitur ius est essentialiter inseparabile ab altero.

2. Neutrum ius acquiri potest nisi dependenter ab altero, seu nisi acquisitione dependente ab altero tanquam à causa. Quia nemo potest acquirere ius de novo, nisi aliquo illud sibi conferte, atque adeò præhabente ius, quod confert, ac per consequens dependente iure, quod acquiritur de novo, à iure aliquo præexistenti tanquam à causa sua. Ostensum autem modū est utrumlibet ius includere in se alterum. Vnde dependētia ab utrolibet includit eiusdem generis dependentiam ab altero. Habent igitur haec iura mutuam connexionem non solum inseparabilitatis, sed etiam dependentias, & causalitatis.

Art. 1. Resp. In rationibus dubitandi utrumque propositis continentur tres conclusiones efficaciter comprobatae. Prima est: omne ius iurisdictionis est inseparabile ex parte subiecti à iure proprietatis: id est; habens ius aliquod iurisdictionis necessario habet eo ipso ius aliquod proprietatis. Hoc enim omnino concludit secunda pars prima rationis dubitandi pro parte affirmativa. Et confirmatur quia ius iurisdictionis constituitur, ut dicitur q. 6. per duo accidentia inherenta habenti tale ius, cognitionem nimirum, & volitionem. Accidens autem ex suo conceptu est entis ens, omnibusque eius bonitas inest subiecto tanquam fini eiusdem, & siquidem fuerit capax felicitatis, si essentialiter inseruit, ac per consequens conuenit tali subiecto ius proprietatis respectu ipsius iuxta superioris dicta de quidditate huius iuris. Quare ius iurisdictionis entitatè, &

# 116 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

formaliter est sub iure proprietatis sui subiecti, ceditque eius utilitati seu felicitati, licet terminatu, & obiectu cedat felicitati aliorum, & sit extra terminos proprietatis, ac proinde ex parte termini sint separabilia hæc duo iura.

Art. 2. Ad rationem dubitandi in contrarium, quæ est posterior pars prima rationis adducta pro parte negativa, dicitur quod qui acceptauit votum obedientia sibi præstatum, eo ipso habet iure proprietatis superioritatem supra votum, quem repugnat non habere ante votum iure proprietatis eam libertatem disponendi de suis actionibus, quam amittit per votum, & transfert in aliud. Nec superiores Minorum sunt omnino expertes iuriis proprietatis etiam pure spiritualis, sed tantum eius, quod versatur circa pecunias, & circa omnia externa pecunis æstimabiliæ.

Art. 3. Secunda conclusio est: potest acquiri de novo ius aliquod proprietatis, quin propterea acquiratur, aut etiam presupponatur vnum ius iurisdictionis in eodem subiecto circa eandem rem. Quod constat clare ex prima ratione partis negatis.

Art. 4. Quare ad primam partem prima rationis pro parte affirmativa dicitur potestatem liberam inclusam in iure proprietatis esse inimpedibilem licet ob legem latam, vel ab ipso habente tale ius, vel ab alio superiori; nec esse necessarium, ut eiusmodi lex fauorabiliter habenti proprietatem lata fuerit ab eodem, quia sufficit si ab alio lata fuerit. Vnde ex actionibus iuriis proprietatis sùpè consurgit in alios noua obligatio tantum indirecte, non ob legem aliquam nouam, sed ob nouitatem materiae comprehensæ sub lege præexistenti ex suppositione, quod existeret talis materia.

Art. 4. Tertia conclusio est: omne ius proprietatis, vel est identificatum cum iure iurisdictionis circa eandem rem, vel est dependens ab eodem tanquam à principio, & causa non solum identicæ, & materialiter, sed etiam formaliter, & quatenus tale est. Idem dicitur è conuerso de iure iurisdictionis comparato cum iure proprietatis. Patet conclusio quoad vitramque partem ex rationibus dubitandi propositis pro parte affirmativa. Illæ enim rationes licet non conuincant quoad omnia totum, quod intendunt, istam tamen disiunctuam omnino conuincunt, vt colligitur ex earum collatione cum iis, quæ modo dicta sunt circa secundam conclusionem, & cum iis, quæ mox dicentur soluendo rationes contrarias.

Art. 5. Igitur ad vitramque partem secundæ rationis propositæ pro parte negativa, respondetur venatorem non posse facere suam fetam, quam capit, quocunque etiam animi, ac intentionis adiuncto ad miniculum, si non præexistat lex antecedenter facta, vt fera cedat capiæti, vtque nulli deinceps licet impedi capientem ab aliis, & possessione eius. Fieri nemque potuit lex, vt res omnes exteriores perseuerarent semper, & in omni euentu communes, atque posita ista lege nullum posset acquiri ius præsumatum proprietatis. Ergo omnis acquisitionis huiusmodi iuriis pendet essentialiter à iure iurisdictionis tanquam à causa eius partiali, & quidem præcipua inter alias.

Art. 6. Nam qui votum obedientiam alteri, nullam propteræa induceret iurisdictionem in ipsum ut curaque acceptantem, nisi præhaberet iure proprietatis vnum suæ libertatis, & potestatem liberam disponendi de suis actionibus. Qui enim sic votum renuntiat propriæ libertati, cámque abdicat à se, & transfert in aliud. Qui autem non præhabet aliquid, vt proprium, non potest illi renuntiare, nec in aliud transferre. Ergo libera potestas, quæ aderat votuum, eratque directioni, & prudentiæ monasticae

ipius subiecta, & ordinata ad propriam ipsius felicitatem, adeoque pertinet ad ius proprietatis eidem conueniens, transferritur per votum in aliud, & subiicitur directioni, ac prudentiæ alienæ, & ordinatur ad felicitatem non propriam habentis, sed alterius; à quo prius habebatur, adeoque pertinet deinceps ad ius iurisdictionis, quippe libertas propria votuum restringitur ab ipso per votum validum & transferritur in aliud, non odio, sed amore propriæ felicitatis; ideoque semper remanet illi deinceps quoad utilitatem. Quod dicitur libertatem, seu liberam directionem suarum actionum haberri ab unoquoque non iure, sed natura, supponit falsum. Quia ius naturale habetur iure, & natura simul, ut infra exponetur.

## Q V A E S T I O V.

*Virum Deo conueniat ius proprietatis essentialiter sibi subordinans immediatè omnia iura creata?*

**V**identur non conuenire 1. Quia ius proprietatis est essentialiter ordinatum ad propriam felicitatem habentis ipsum ius. Deo autem nihil conuenit relatiæ ad res creatas ordinatum ad felicitatem ipsius. Quam videlicet possidet undequaque perfectam, & completam tam intensiæ quam extensiæ independenter à creaturis.

2. Fieri potuit, vt Deus nihil crearet. Ergo fieri potuit, vt nullum ius proprietatis Deo conueniret. Patet consequentia. Quia repugnat subsistere ius nullo existente termino iuri. Perfectio autem, quæ potest deesse Deo in aliquo euentu, in nullo euentu adesse illi potest.

3. Is cui Deus aliquid donauit, potest ius suum transferre in aliud sola sua voluntate. Ergo is, in quem ita translatum est ius proprietatis, haberet illud cum dependentia immediata à sola voluntate transversentis. Ergo Deo non conuenit ius subordinans sibi immediatè omnia iura creata.

Art. 1. Ref. Ex dictis in quaestione precedenti colligitur omne ius creatum pendere essentialiter à iure, quod habet Deus in res creatas. Ostensum namque est præsertim in duabus postremis responsionibus omne ius proprietatis acquisitum de novo pendere essentialiter ab aliquo iure iurisdictionis iam præexistente: atque è conuerso omne ius iurisdictionis acquisitum de novo pendere essentialiter ab aliquo iuriis proprietatis iam præexistenti. Omne autem ius creatum est acquisitum de novo, estque de eius essentia, vt possit incipere esse, postquam non fuit. Ne igitur detur processus in infinitum dependentia, & præexistentia inter vitramque ius, necesse est venire ad ius aliquod primum, quod nec acquiratur, nec possit acquiriri de novo, quodque proinde sit essentialiter ab æterno, & à se, quale solum est ius Dei in res creatas. Ergo ab hoc iure cetera omnia iura essentialiter dependent.

Art. 2. Indidem rursus colligitur dependentiam istam omnium aliorum iurium à iure Dei non esse tantum mediata, & remotam in reliquis iuribus creatis præter primum, seu præter ius independentem ab alio priori iure creato; sed esse immediatam, & proximam in omnibus, & singulis iuribus creatis. Ostensum namque est omnia, & singula iura proprietatis de novo acquisita, id est creata pendere essentialiter à lege immediata fauorabili respectu habentis tale aliquod ius, obligante scilicet immediate omnes alios in conscientia ad non impediendas actiones proprias eiusdem

ciusdem iuris. Et insuper ostensum est omne ius iurisdictionis haberi ante suum exercitium, ab eo distinctum, iure proprietatis; atque ideo dependenter ab eadem lege obligante in conscientia. Omnis autem lex obligans in conscientia est actus iuris Dei imponentis eam obligationem, vel se solo, vel per cooperationem cum superiori creato. Quia lex obligans in conscientia est necessitas conditionata carendi beatitudine æternum vel ad tempus, si illi non obediatur, nec obtineatur venia à potente inferre tantum, ac tam grande malum. Hoc autem malum solus Deus inferre potest, vt patet. Atque Deus necessitari minimè potest ad illud, vel inferendum, vel condonandum nisi sua voluntate, vel sola, vel coniuncta cum voluntate creata. Omne igitur ius creatum peinet essentialiter, ac immediate à iure Dei, & eius exercitio, seu lege.

Art. 3. Confirmatur. Omnes operationes physicae causarum secundarum quatenus sunt communicatio perfectionis physicae præexistentis in iisdem causis dependent essentialiter, ac immediatè à cooperatione physica Dei. Ergo omnes operationes morales substantiarum rationalium creatarum, quibus perfectiones morales, prælations, & iura aliorum in alios transferuntur, & communicantur, dependent essentialiter, ac immediatè à cooperatione moralis Dei. Vrgetur paritatis ratio à fortiori; quia actiones illiusmodi morales, & iura, quæ sunt illarū effectus, præminent perfectione, & estimatione multis effectibus purè physicis causarum secundarum; siquidem priores illi effectus sunt proprij substatiarum rationalium, & earundem perfectiui quatenus talium: minor effectus verò purè physicos plerique sunt communes irrationalibus, & inanimatis. Quod autem perfectius est magis dependet ab optimo; quod scilicet ab eo magis participatur, in quo plus influit; atque causæ secundæ sunt minus sufficientes se solis ad id, quod præstantius est; quandoquidem ad id etiam, quod minus præstat, sunt insufficientes ex defectu perfectionis. Profectò cùm dubitare nemo possit homines esse perfectiores, atque excedere magis iuribus, quam calore, colore, aut alijs eiusmodi; dubitati minus potest, quod illa dependeant à Deo immediatè; quando hæc alia ab ipso immediatè dependent. Cuiusmodi argumentum, est frequens Augustino aduersus Pelagianos tribuentes Deo, quod sumus, & negantes eidem quod boni sumus.

Art. 4. Agnouit Philosophus dependentiam istam intis proprietatis à iure iurisdictionis, nihilque frequentius suggerit toto præsenti libro s. Ethicorum, & ea de causa 1. Politicoru hoc ius definitum ordinationem societatis civilis, explicans effectum per causam. Quæ tamen explicatio difficulter cohæret cum doctrina eiusdem 1. Rhet. ad Theod. c. 13. vbi dicit: *est quoddam natura iustum, & iniustum, quod omnes variacionis, & si nulla societas, aut pactum sit.* Quod ipsum distinctionis tradit in præsenti c. 7. dicens: *civilis iustum aliud naturale, aliud legitimum.* Et naturale quidē est, quod ubique vim habet eandem, & non quia videatur, vel non videtur. Legitimum autem, quod à principio quidem nihil refert sic, an aliter habeat, cùm vero positum fuerit, refert. Id est; aliud est ius sine iustum, quod ab ordinatione ciuili dependet, aliud, quod non dependet. Neceſſe igitur est ordinationem ciuilem non eodem ubique sensu usurpari a Philosopho, sed alibi pro libera hominum conventione facta per electionem spontaneam, vt in posterioribus istis locis; alibi pro cōventione, vt est communis naturaliter insita, & habita per electionem liberam, vt in primo loco.

Art. 5. Verum, vt cunque hoc habeat, semper consideratur in Philosopho ultima iurium humanorum resolutionis tradita clara, atque distincte. Sanè quod dicit

postremis illis verbis, cùm verò positum fuerit, refert. Vnum ex iis est, quæ ubique vim habent eandem, & à principio quidquam refert sic, an aliter habeant, & non quia videatur, vel non videtur, quod enim postquam aliquid visum, & positum est; id est ordinatione, & lege humana stabilitum est, referat quidquam, non ex eo penderet, quod ita videatur, vel non videatur. Alias enim daretur processus in infinitū in legibus humanis. Deinde transgressio constitutionis civilis, & legum mutua hominum cōventione mediata, vel immediate persistentia non solum inducit penas temporales, aut tantum circa bona temporalia, sed etiam priuationem beatitudinis. Qui effectus cùm pendeat immediate à sola diuina bonitate, non potest induci vlla voluntate, aut ordinatione creata sola. Necellaria igitur est cooperatio moralis voluntatis, & ordinationis diuinae.

Art. 6. Quare dum non assurgit consideratio in voluntatem, & ordinationem diuinam, necesse est, vt latet non solum prima omnium iurium creatorū origo, verum etiam causa adequa immiediatā, ac proxima, & ex partialibus præcipua vnius cuiusvis iuris creati. Verum quia ad cognitionem voluntatis, & ordinationis diuinae naturalis, non nisi mediante voluntate, & ordinatione creata naturaliter insita homini, peruenimus per cognitionem naturalem; atque huic cause particulari formaliter correspondent ea mala, quæ hominibus per homines ob iniurias infliguntur, propterea Philof. obseruator solius ordinis naturalis hæsit in ordinatione societatis civilis, nec ulterius progressus est. Quod, vt ad aliquam eius excusationē valeat certe ad exactam rei, de qua loquitur, expositionem, nequaquam sufficit eius doctrina diuinitatis, vt in presēti, ita & alibi frequenter non satis sollicita.

Art. 7. Colligitur postremò ius proprietatis, & ius iurisdictionis diuinae non distingui inter se virtualiter intrinsecè, sed utramque esse unicam obiectiu, atque omnibus modis eadē, ac simplicem formalitatem absque vlla mutua, vel non mutua discrepancia Prædicatorum, quæ de alterutro, vt est in se affirmari, vel negari possunt independenter à relatione ad similia prædicata cōcreta, & modo nostro cognoscendū in illis fundato. Probatur; quia vt dictum est, omne ius proprietatis distinctum à iure iurisdictionis essentialiter dependet ab aliquo præexistente iure iurisdictionis; & è conuerso hoc ius depēdet ab illo, si ab illo distinguatur. Atque ratio in hanc rem superiorius adducta æquè coniuncta antecessionem virtualem supposita distinctione virtuali, ac reali supposita reali, vt patebit consideranti. Quare si alterutru ius distingueretur in Deo virtualiter intrinsecè ab altero necesse esset utrumque esse prius, & posterius altero, virtualiter intrinsecè; atque adeo utrumque eorum esse prius, & posterius seipso eodem modo. Nempe quolibet est prius omniorū, quæ sunt posteriora posteriori respectu sui. Eadē est ratio de posteriori respectu priorū priori se, loquendo de prioritate, & posterioritate eiusdem utrumque generis. Sequitur autem est absurdum, vt ex se satis patet, & alibi pluribus ostendit est.

Art. 8. Confirmatur enīta hæc utriusque iuris diuini indistinctio virtualis. Quia omne ius Dei est essentialiter ordinatum indivisiū ad gloriam ipsius, & utilitatem nostram. Repugnat enīma metaphysicè Deum aliquid liberè operari intendendo gloriam suam, quin eo ipso velit utilitatem nostrā; aut intendendo nostrā utilitatē, quin eo ipso velit gloriam suam. Quia omnis gloria Dei ipsi libera est utilis nobis. Proficimus enim glorificando Deum, & nostra proinde interest habere unde ipsum glorificemus. Nihil igitur facere potest Deus gloriosum sibi, quod non sit utile nobis, ideoque conferens ad nostram felicitatem

# 118 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

felicitatem. Similiter omnis nostra utilitas est gloria Deo, quia nihil facere potest, nisi habendo se pro fine excellentiae, & volendo sibi gloriam eorum omnium, quae facit. Nec enim intentio diuina quiescere potest tanquam in fine excellenti, & beatico, nisi in ipso Deo.

Art. 9. Quare idem dictum est, ut ait D. Tho. q. 5. de pot. art. 4. ante finem, c. quod Deus omnia propter seipsum fecit, & quod creaturas fecerit propter eorum esse; id est, ut sibi sint bona. Quod probat conferendo illud prou. 16. vniuersa propter seipsum operatus est Dominus: cum illo Sap. cap. i. creauit enim Deus, ut essent omnia. Omnisigitur potestas liberae Dei circa creaturas est ordinata indiuisim ad gloriam eius, & ad nostram utilitatem. Dictum autem est facultatem liberam ordinatam ab bonum proprium esse ius proprietatis; atque ordinatam ad bonum aliorum esse ius iurisdictionis. Ergo ius proprietatis, & ius iurisdictionis sunt in Deo vniuersa formalitas, etiam virtualiter indiuisibilis ex parte obiecti.

Art. 10. Obseruandum est, gloriam Dei resultantem ex creaturis dici bonam Deo, & quid conferat ad eius felicitatem, non quod aliquid boni accrescat ipsi ex creaturis, quo melius in se habeat, aut quod illis indigeat, ut sit felix, vel magis felix, sed solum quia creata Dei glorificatio est, quid condecens eius infinitam bonitatem, ac maiestatem; & quia felicitatem suam voluit cum nostra ita coniungere, ut non possumus absque displicientia eius impeditre felicitatem nostram; eamque impediendo, impediamus eo ipso actum diuinæ felicitatis proprium; hoc est complacentiam specialem Dei de nostro bono, & felicitate. Quam complacentiam paratus est habere quantum est de se, si a nobis non impediatur, utque non impediamus mouet nos, atque sollicitat mediis efficacissimis.

Art. 11. Verum quia haec ipsa complacentia specialis nihil interest Dei, sed intenditur ab ipso, ac si ipsius interest propter vim amoris, quo nos amat, & transformatur in nos, propterea in expositione iuris proprietatis, & suitatis illi correspondentis ex parte rerum non adhibita est utilitas, aut commodum, nec finis utilitatis, sed felicitatis, & finis secundum se, atque beneplacitum habentis ius, ut sic iura etiam Dei comprehendentur, & exponeretur ratio vniuersalissima iuris, à qua vtique excluditur ius Dei, dum adiicitur utilitas, aut finis utilitatis respiciens ipsum habentem ius. Constat igitur ex his omnibus conuenire Deo ius proprietatis seclusis imperfectiōnibus iuris proprietatis creati, idque vniuersalissimum, & immediatum, ac formaliter subordinans sibi ex essentia sua omnia iura creata. Quod erat intentum.

Ad 1. Res creatæ pertinent ad felicitatem Dei, licet non tanquam bona utilia ipsi, benè tanquam bona decentia ipsum, conferentia ad eius gloriam, & intenta ab eodem, perinde atque si ipsius interest ea habere. Quod sufficit omnino ad conceptum essentialium iuris proprietatis seclusis imperfectiōnibus iurium creatorum, in quibus felicitas, intentio, & complacentia sunt inseparabiles ab utilitate. Quod disserim nuper explicatum est sufficenter.

Ad 2. Vnumquodque ius potest exerceri tam faciendo, quam non faciendo; siquidem ex conceptu suo est libera facultas faciendi, & non faciendi, ut dictum est q. 3. Quare Deo nihil creante daretur terminus negatiuus iuris diuini, nempe non esse creaturarum sola Dei libera voluntate, hoc est solo exercitio iuris eius impeditarum, quod minus esset. Is autem terminus negatiuus tam est sufficiens ad existentiam, & exercitium iuris, quam sufficiens est terminus positivus, ut liquet ex ratione data.

Ad 3. Cum dicitur posse aliquem ius suum transferre in aliud sola sua voluntate, To sola tantum mo-

do excludit necessitatem alterius voluntatis creatæ ad subsistentiam, & valorem translationis; non vero voluntatem diuinam, tum legislativam, qua munit, & reddit obligatoriam dispositionem voluntatis creatæ; tum eam, qua cooperatur voluntati creatæ, cuiusque executioni. Quare omnis humana translatio iuris dependet à Deo immediatè, non minus moraliter, & iuridice, quam physice.

## Q V A E S T I O VI.

*Vtrum ius constituantur per actus intellectus, & voluntatis?*

**V**Idetur non constitui. 1. Quia dictum est ius esse liberam potestatem. Potestas autem non est nomen actus, sed potentia; ergo ius non constituitur intrinsecè per actus intellectus, & voluntatis, sed potius est principium eorum actuum.

2. Licet applicatio agentis ad passum sit necessaria, ut principium actuum exerceat actuitatem suam; nihilominus applicatio non pertinet ad constitutionem intrinsecam actuitatis; ergo similiter licet cognitio aliqua, aut volitio sint necessariæ ad exercitium iuris, non propterea ij actus pertinent ad constitutionem intrinsecam ipsius iuris, quod est virtus actua moraliter.

3. Iura rerum transferuntur ab aliis ad alios homines donationibus, contractibus, & aliis modis. Actus autem intellectus & voluntatis nulla ratione ab aliis ad alios transferri possunt. Ergo iura sunt omnino distincta ab iis actibus.

4. Quando alicuius aliquid donatur, acquiritur ius donatario per solum actum voluntatis, quo ipse acceptat donationem: Quilibet enim cognitione antecedens hunc actum voluntatis dari potest, quin acquiratur ius; quilibet autem subsequens eundem actum presupponit ius iam acquisitum; ergo nulla cognitione pertinet ad constitutionem intrinsecam iuris.

5. Dormiens, amens, ebrios, parvulus, expers rationis & nihil attendens actu ad res iuribus subiectas, aut ad iuridicos earum usus potiuntur iuribus, nec toties illa amittunt, quoties cessant ab omni actu pertinenti ad iura rerum, sive necessariò cessant, sive liberè. Ergo actus intellectus, & voluntatis non pertinent intrinsecè ad existentiam, aut essentiam, & constitutionem iurum.

6. Contingit amitti iura retinente eo, qui illa amittit, omnes actus intellectus, & voluntatis, quibus prius exercebatur. Amittitur enim sàpè per delicta, per sententias iudicium, per prescriptiones aliorum, aliisque similibus modis, nihil ea de re cogitante, aut statuente eo, qui illa amittit, adeoque nulla existente variatione actuum ipsius pertinentium ad intellectum, & voluntatem. Ergo.

Art. 1. Rsp. Ius dicitur multipliciter, non solum ex parte rerum, circa quas versatur, & ex parte personarum, quarum est proprium, sed etiam secundum se, & secundum suam constitutionem intrinsecam. Aliud namque est purè extrinsecum illi persona, cuius est proprium, eamque tantum extrinsecè denominans. Aliud informans intrinsecè subiectum cuius est. Rursus ius intrinsecè informans; aliud est habituale, & aliud actuale; aliud ultimum completum, aliud incompletum. Primum enim cui lex aliqua faciet quoad usus alicuius rei, & quoad utilitatem ex ea percipiendam; posita aliqua conditione, cum primum ea conditio ponitur à parte rei, dicitur conuenire illi ius in eam rem, tametsi nulla ipsi affulserit notitia talis legis, aut talis conditionis iam exsisteret, ideoque nondum habeat potentiam in actu primo proximo liberam ad percipiendā eam utilitatem, eōque

que vñus executioni mandados. Verùm tale ius est radicale tantum, & in causa.

Art. 2. Cùm verò superuenierit cognitio, & legis, & conditionis, per legem requisitæ, tunc incipit adesse ius intrinsecum, & formale, sed nondum est vltimo completem, vñque dum addatur vltius consensus, & acceptatio prædicta legis iam coniunctæ cum omnibus conditionibus exactis per ipsam. Di-ctum nimirū est suprà ius esse liberam facultatem manitam lege fauente ipsi, & grauante alios. Cùm igitur fauores, & beneficia non conferantur inuitis, ideoque non fortiantur suum vltimum effectum, & complementum, quo vñque illis consentiat is, cui fauent; necesse est, vt cognitioni prædictarum legis, & conditionum accedat consensus, & acceptatio eius, cui eadem lex fauer, nec prius completa vltimo erit vis legis ad obligandos alios, ne impedit eam personam à percipienda vtilitate, & ab vñibus rei ipsi destinatae. Accedente autem eo consensu, & acceptatione, ac proindè coniuncta ea cognitione, cum hoc actu voluntatis, tunc verò existit ius intrinsecum actuale vltimo completem atque perfectum. Transacta verò ea cognitione, aut eo actu voluntatis, nec superueniente contraria voluntate, ac retractatione ius inerit intrinsecum quidem, sed tantum habituale.

Art. 3. Et quidem perfectionem adæquatam, & vltimò completam iuris dari non posse quò vñque existant prædicta cognitione, & volitio, clare colligunt ex definitione iuris. Quia libera facultas ad vñus reialicium, qua ex se fit impeditibilis licet ab aliis existere nequaquam potest non existente in primis cognitione obiecti, circa quod exercenda illa est, & modi quo exerceri potest. Cognitione enim actualis pertinet ad constitutionem intrinsecam potentiae proximè liberae, & talis determinata cognitione ad constitutionem talis determinatæ potentiae. Deindè neque sine actu voluntatis acceptante fauorem legis eadem potentia libera potest esse inimpeditibilis licet, quoad vñus eadem lege concessos. Quia ipsa non obligat ad non impeditiōnem, quo vñque acceptetur ab eo cuius interest, vt paulò ante conclusum est. Quia verò ius intrinsecè afficiens aliquem ordinatur ad actus intellectus, & voluntatis modo explicatos; atque relatiuè ad eosdem habent totam suam astimabilitatem, & vtilitatem species intellectualis, & habitus voluntatis ex quibus suboriri possunt iidem actus, paret ius secundum suum conceptum adæquatum, & completum, atque primario, & principaliter contentum sub ea voce constitui pereos actus intellectus, & voluntatis. Ius verò, seu remotum, & extrinsecum, seu intrinsecum, sed habituale tantum, vel tantum inadæquatum eatenus iura dici quatenus eosdem illos actus in se continent, atque vi sua inducere possant.

Ad 1. Liberta potestas in ratione proximè liberae constituitur intrinsecè per cognitionem, & quæ est ex sua ratione inimpeditibilis licet constituitur intrinsecè per cognitionem veram representatiuam legis redditis illicitam impeditiōnem, & per acceptationem eiusdem legis quatenus valentis proximè obligare, si acceptetur. Ergo potestas libera, quæ secundum se præcisè habet rationem generis respectu iuris, & defectus iuris, determinatur ad rationem iuris tanquam per rationem differentialem, & vltimò completem per eam cognitionem, & volitionem acceptantem; ideoque ius constituitur intrinsecè per vñramque secundum suum conceptum differentialem & specificum,

Ad 2. Cognitione dirigenz actum voluntatis non est pura applicatio, & conditio, sine qua non, sed insuit præterea partialiter per veram efficientiam

immediatam in eundem actum; de quo alias plura dicta sunt. Deindè, vt cognitione dirigenz vtentem in re suo esset pura conditio, sine qua non quoad physicam entitatem actus, quo is exercetur, nihilominus constituit eundem intrinsecè quatenus operantem inimpeditibiliter impeditiōne licita, vt ostensum est supra. Constituit igitur intrinsecè potentiam liberam, quatenus iure prædictam, etiam si supponatur non influere physicè in actum voluntatis, qui est proprius illius. Atque hæc posterior ratio valet etiam de actu voluntatis acceptante fauorem legis, quo præmunita existit potentia liberae voluntatis iure suo.

Ad 3. Iura dicuntur transferri ab aliis ad alios homines quatenus, qui ea transferunt voluntate, & operatione sua exteriori causant in iis, ad quos ea transferunt, cognitionem, & volitionem similes iis, per quas iura sua prahabebant. Quare iura dicuntur transferri lato quadam modo, & moraliter tantum; cùm re ipsa existat in eo, ad quem dicitur transferri, nouum ius numero distinctum ab eo, quod inhæret transferenti, seu quasi transferenti. Quo tollitur æquiuocatio vulgaris locutionis occultantis veritatem improptietate sua.

Ad 4. Quod ius intrinsecè constitutum sit non solum per actum voluntatis vltimò completem, ac determinantem rationem iuris, sed etiam per cognitionem immediatè dirigenz eum actum factum est exemplo magnorum auctorum D. Thomæ, & aliorum constituentium beatitudinem, prouidentiam, prædestinationem, leges, & alia similia non ea sola entitate, per quam vltimò, & sufficienter differt res de qua quæritur ab omnibus aliis, qualis entitas est in præsenti volitio, vt concluditur benè in obiectione; sed etiam ea, vel ea sola, per quam primò, & principaliter habetur perfectio propria eiusdem rei; qualis in rebus huiusmodi proculdubio est cognitione. Actiones verò exteriores, quæ in iurium translatione, desitione, acquisitione, & habitione interueniunt sunt solum conditions, sine quibus non respectu actuum interiorum quibus ius intrinsecè constitutum est superius, vel sunt causæ specierum impressarum, ex quibus procedunt iidem actus, vt constabit magis infra præsertim dum agitur de possessione, vbi dependenter ab hac doctrina ineunda est concordia cum iuristi intentis præcipue in actiones exteriores. Constat interim perfectionem præcipuam contentam in conceptu differentiali iuris pertinere ad cognitionem. Species autem cuiusque rei continet in se intrinsecè non solum rationem utramque discretiūam sui ab aliis, sed etiam rationem primario, ac principaliter perfectiūam sui. Inquam verò in conceptu differentiali, & specie, quia animus fuit exponere solum constituta differentialia iuris; cùm cetera aliis quoque rebus cōmuniā, quæ continentur in potestate libera, & alicuius definitionis iuris non indigant expositione; certè non sit huius loci, vt exponātur.

Ad 5. Dormiens, amens, &c. habent iura vel habitualiter in se intrinsecè; Vel extrinsecè tantum per denominationem ex dispositione causarū valentium inducere, etiam vltimò determinatarum, quantum est ex se, ad indicendum cognitionem, & volitionem, quibus essentialiter constituitur ius actuale vñcuique intrinsecum, vñ supra explicatum est; atque ad hoc ius cetera eiusmodi iura ordinantur, vñ ibidem notatum est.

Ad 6. Esto fieri possit, vt qui amittit ius ante præhabitum, retineat materialiter eisdem omnes cognitiones, & volitiones, quas prahabebat, dum iure potiretur; fieri tamen non potest, vt retineat eisdem formaliter, quatenus valentes constitutere ius. Quia ius constitui

constituitur per cognitionem veram, formaliter ut veram legis fauentis habentius, & grauantis alios in fauorem ipsius, atque per volitionem directam per eandem cognitionem itidem, ut formaliter veram. Patet autem impossibile esse, ut amissio iure perseuerent nihilominus ea cognitio, & volitio formaliter, ut tales; siquidem amissio iure cessat eo ipso fauore lex amittenti, & grauare alios in fauorem ipsius.

## Q V A E S T I O VII.

*Vtrum communes diuisiones iuris, ex parte principij, & subiecti sint bona?*

**V**identur non esse bona, 1. Quia ius communiter diuiditur ex parte principij in naturale, gentium, & positivum. Hæc autem diuisione non est bona, quia ius gentium dicitur, quod apud omnes gentes uniformiter viget. Quod autem apud omnes gentes uniformiter viget, necesse est, ut insit à natura. Nam quod à libera hominum determinatione dependet, variable est, nec ubique, & semper uniformiter contingit. Ergo ius naturale, & ius gentium non sunt duas species iuris.

2. Iuri gentium, & positivo commune est, quod libera hominum electione, & conuentione constitutum sit, solumque differunt, quia quod gentium dicitur, ubique, & semper viget, quod verò civile non nisi apud aliquos, aut aliquando. Quæ differentia est solum penes plus, & minus, solaque subsistit extensio majori, vel minori quoad tempora, aut personas. Huiusmodi autem differentia penes plus, & minus non variat speciem; atque ideo ea diuisione est purè materialis, non generis in species, sed speciei in individua, de quibus non habetur ratio in scientiis.

3. Diuisione iuris ex parte subiecti communiter fit in paternum, & economicum, & herile. Hæc autem diuisione conuincitur esse itidem purè materialis atque inutilis, quia inter patrem, & filium; & similiter inter Dominum, & seruum quoad aliqua datur ius stricte, & simpliciter tale; quoad alia verò, vel nullum omnino, vel tale tantum secundum quid, & impropriè. Hæc igitur differentia exprimenda fuissent per diuisionem, non illæ aliae haud quamquam continentes rationes specificas adæquatæ inter se diuersas.

Art. 1. Resp. Celebris in primis est, tum apud iuris peritos, tum apud Theologos, & Canonistas locis indicatis in quæst. 1. diuisione iuris ex parte principij in naturale, gentium, & positivum; non tamen ab omnibus eodem sensu, ac modo accipitur. Quia à iurisperitis ius naturale dicitur, quod versatur circa actiones, quæ sunt communes hominibus cum brutis; quales sunt filios generare, & genitos nutrire, ad quæ docentur bruta per instinctum, homines per discursum necessarium, & dictamen inditum independenter ab electione, & arbitrio proprio, atque dependenter ab instinctu simili instinctui brutorum existenti in aestimativa. Inde ius gentium iidem appellant, quod circa ea versatur, quæ & sunt propria hominum, & quorum honestas, atque in honestas non pendent ab eorundem arbitrio, ac voluntate, qualia sunt Deum colere, fidem seruare, non mentiri, tantundem reddere, quantum acceptis à voluntate compensationem.

Art. 2. Theologi verò ius naturale appellant promiscuè quidquid ligat homines independenter ab eorum liberainter conuentione, ac lege per ipsos

lata. In quam iuris naturalis usurpationem non raro ipsi quoque iurisconsulti deflectunt, ut aduertit Léonardus Molina ex confessione Iustiniani disputatione 6. propè finem. Ius verò gentium iidem Theologi consequenter appellat cum Canonistis ex c. ius gentium, quod ex libera hominum conuentione, ac lege apud plerasque, vel omnes Provincias, ac gentes viget. Huiusmodi sunt rerum diuisiones, legatorum non violandorum religio, seruitus captorum bello iusto, & similia.

Art. 3. Rursus in tertio diuisionis membro iurisperiti collocant ius ciuale, quod à seculari potestate descendit, sive universaliter, ac uniformiter apud omnes, sive specialiter apud aliquos, vel apud aliquam determinatam Provinciam viget. At Canonista, ac Theologi ibidem collocant ius positivum, ut Canonicum, quod ab Ecclesiastica potestate descendit simul cum Ciuii comprehendant. Unde iidem non infrequenter diuidunt ius quadrifariam; nempe in naturale, gentium, Canonicum, & Ciuale: atque sub duplice isto posteriori membro, necnon sub iure positivo comprehendunt quidquid subest libera hominum constitutioni, sive uniformiter apud omnes, aut plerosque. sive non ita universaliter facit.

Art. 4. Alia diuisione iuris ex parte principij est in diuinum, & humanum. Diuinum dicitur, quod sola diuina voluntate statuitur: humanum, seu creatum, quod ab humana etiam, seu creata voluntate dependet. Diuinum, aliud est diuinum naturale; aliud diuinum positivum. Diuinum naturale dicitur, quod eadem diuina voluntate sanctitur, qua existentia hominis decernitur, pérque ipsam hominis existentiam, & quæ ad eam naturaliter consequuntur promulgatur sufficienter. Ius diuinum positivum prouenit ex decreto libero Dei separabili ex natura rei à decreto creationis hominis, & eorum quæ ad existentiam hominis naturaliter consequuntur, ac proinde eius, vel obiectum, vel saltem promulgatio sunt intrinsecè supernaturales. Quod si sola promulgatio sit supernaturalis, obiectum talis iuris dicitur esse de iure diuinio positivo, & naturali. Si vero obiectum etiam sit supernaturalis, tunc ipsum dicitur esse de iure diuinio positivo tantum. Prioris generis sunt, quæ continentur in decalogo: posterioris vero generis sunt usus Sacramentorum, & alia eiusmodi. Ius humanum est, quod ab arbitrio, & voluntate humana dependet; atque diuiditur in Canonicum, & Ciuale, quorum notiones iam datae sunt.

Art. 5. Hæc omnia considerantur à iuristis, & Canonistis pro explicandis legibus, & iure iurisdictionis, de quibus modò non agitur. Quare illa pertinent ad hunc locum tantum indirectè, quatenus ius proprietatis dependet à iure iurisdictionis, & à legibus per eam latis tanquam à causa, & principio, ut dictum est supra. Unde fit, ut totidem modis diuidi possint ius proprietatis, & actus pertinentes ad ipsum. Ius enim proprietatis suffultum lege naturali dicitur suum ipsius, cui inest, iure naturæ; & qui impedit actionem contentam sub tali iure dicitur operari iniquum contra ius naturale, & sic de aliis eiusmodi.

Art. 6. Ius naturale, & positivum, ex quotum cognitione reliquarum diuisionum intelligentia facile deditur, communiter exponuntur iuxta mentem Philosophi propositam q. 5. Positivum namque est, quod ideo refert, quia ita viderur, vel non videatur: id est ideo obligat, quia ita statutum est arbitrio, & voluntate libera. Naturale verò est, quod refert, atque obligat ex natura rei, nec pendet directè, & immediatè, ac formaliter ab arbitrio, & libera cuiusquam

## Quæst. VII Vtrum communes diuis. &c. 121

quam voluntate. Inquam verò directè, & immediate, ac formaliter, quia sicut est libera Deo existentia hominum; ita etiam necesse est, ut sint eidem libera quæcumque ad hominis existentiam consequuntur ex natura rei. Cæterum quia supposita hominis existentia non datur noua libertas ad ea fiscienda, vel non fiscienda, quæ juris naturalis esse dicuntur; propterea hoc ius directè, & immediate, ac formaliter non est liberum ex modo nostro concipiendi, & juxta ordinem rerum ab ipso connaturaliter præscriptum, licet re ipsa sit eadem, & æquè immediata libertas Dei ad existentiam hominis, & ad existentiam iuris naturalis, atque ad omnia, & singula, quæ inde naturaliter consequuntur.

Art. 7. Ius naturale dicitur ab omnibus immutabili, & invariabilis cum Philos. loco indicato q. 5. quia quod ad naturam cuiusque necessariò consequitur non potest mutari, aut variari manente eadem natura. Eiusmodi autem est ius naturale respectu naturæ humanæ. Sed considerandum est naturam humanam, licet sit semper eadem quoad suam substantiam, ac essentiam, ideoque sint immutabilia iura spectantia ipsam eius naturam secundum se; postea nihilominus mutari, ac variari quoad accidéntalem dispositionem, tum animi, tum corporis; & tunc consequenter contingit mutari, ac variari materialiter ius naturale: ita ut eadem actio materialis, quæ antea licebat, ac debebatur, reddatur postea illicita propter diuersam hominis antea, & postea dispositionem. Quod explicatur communiter exemplo depositi. Ut enim depositum reddatur deponenti, iuris naturalis est: & tamen si deponens arma incidat in amentiam, ac furorem, aut fiat hostis patriæ, non sunt ei reddenda, tametsi illa reposcat, eadem est ratio de aliis eiusmodi iuribus fundatis non in natura hominis secundum se, sed quatenus subest tali, vel tali accidenti; ac statui ideoque capacibus exceptionis. Immutabilitatem istam iuris naturalis participat magna ex parte ius gentium iuxta Theologorum, & Canonistarum usurpationem, quia fundatur in necessitate moralis hominum ad illud mutua conuentione fisciendum. Deficit verò omnino ob contrariam rationem ab eadem immutabilitate, & invariabilitate ius posituum, prout ab iisdem usurpatur.

Art. 8. Iam ex parte subiecti diuiditur ius communiter in paternum, & economicum, & herile. Circa quam diuisionem D. Thom. & Philos. vbi supra ille art. 4. hic c. 5. & cæteri omnes docent non dari ius, & iustum simpliciter inter patrem, & filium. Quia ius, & iustum essentialiter est ad alterū. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed comparatur cum ipso tanquam pars eius. Quod nonnulli interpretes accipiunt de communicatione utriusque quoad partē corporis ratione generationis. Verum hæc interpretatio, nisi promoueat ulterius, & assumatur tanquam fundamentum rationis formalis, ac immediatae, sustineri nequaquam potest, idque duplice de causa. Prima est, quia Philos. & D. Tho. eadem ratione, iisdemque verbis tradunt eandem doctrinam de Domino, & seruo; & tamen seruos non est pars physica domini. Altera ratio est, quia inter filium emancipatum, & patrem datur ius, & iustum simpliciter; & tamen emancipatio non tollit communicationem physicā, quæ habita fuit per generationem. Similiter datur iustum simpliciter inter patrem, & filium etiam nondum emancipatum, quoad bona castræ filij, quorum tamen bonorū acquisitio non minus dependet à generatione, quæ videlicet est prima origo aptitudinis ad militiam, atque idem, & bonorum castris.

Art. 9. Dicendum igitur est ideo nec inter patrem, & filium; nec inter Dominum, & seruum dari ius, & iustum simpliciter, sed tantum secundum quid, &

cum limitatione scilicet paternum, & dominatiuum; quia filius est pars moralis respectu patris, & similiiter seruus respectu Domini. Sunt autem uterque partes morales, quia subiacent voluntati patris, & domini ad eum modum quo subiacent cuiusque voluntati manus, & pedes ipsius. Hac enim de causa inter duos cives, quorum neuter sub altero est, agnoscunt iustum simpliciter, atque exemplum iuris, ac iusti, mutui utique perfecti ponunt in iisdem philosophis, & D. Thom. locis citatis; nempe quia neuter eorum sub altero est. Cum enim ius sit libera facultas, alteritas requisita ad rationem iuris, ac iusti non consistit in distinctione suppositorum, sed in diversitate libertatis; quæ diuersitas non datur simpliciter in iis, quorum alter sub altero est, ut contingit in filio, & feruo respectu patris, & Domini.

Art. 10. Observanda hoc in loco est diuersitas subiecti, quæ est ciuum ad Principem ab ea, quæ est filij, & serui ad patrem, & dominum. Princeps duplicitate comparari potest cum ciibus, quibus præf. Primi tanquam cum subditis, quatenus sub sunt iuri iurisdictionis; atque hoc pacto non datur inter eos ius, & iustum, quod est obiectum iustitiae particularis, sed quod est obiectum obedientiae. Secundi comparari potest Princeps cum singulis ciibus, tanquam homo cum hominibus, præcindendo à iure iurisdictionis, ratione cuius unus præf. & alij subsunt; atque hoc pacto datur inter Principem, & subditos ius, & iustum simpliciter, quod est obiectum iustitiae particularis. Similiter ergo pater & dominus comparati quatenus tales cum filio, & magis, quatenus talibus sunt incapaces iuris, ac iusti simpliciter, licet eiusdem sint capaces quoad ea, in quibus comparantur præcisè, ut homines absque subiectione unius ad alterū talia sunt, quæ ad unū quilibet hominem pertinent iure naturæ incapaci exceptionis.

Art. 11. Unde si pater, aut dominus abuteretur uxore filij, aut serui; eosue immerentes infamaret, mutilaret, aut occideret, iniuste simpliciter ageret. Eadem est ratio de filio non emancipato quoad bona castræ, & de emancipato quoad omnia sua bona; necnon de seruis quoad nonnulla, in quibus leges exceperunt in fauorem libertatis eorum. Quoad haec enim nulla est subiectio filiorum, & seruorum ad patres, & dominos, ideoque comparantur præcisè, ut homines beneficio; vel natura prouidentis rationalitati subditorum, & dignitati fundatae in illa inaccessibilitate, aut non amissibili sine culpa; vel principi, & Rerum publicarum volentium promouere priuilegiis militiam ardiam ex se, & necessariam; aut excitare diligentiam atatis filiorum iam satis adulata, sibique sufficiens; aliisque iustis de causis exentiū filios, & seruos à patria & herili potestate.

Art. 12. Extat porrò discrimen quoddam insigne inter Principem, & subditos ex una parte: & inter patrem, & filium ex alia. Princeps enim licet comparari possit cum subditis, & vt princeps, & vt homo præcisè est: sub neutra tamen consideratione continent ei ius, & iustum secundum quid respectu subditorum. Quod ea enim in quibus comparatur vt Princeps, continent ipsi ius iurisdictionis simpliciter tale. Quod cetera conuenit ius proprietatis tale, itidem simpliciter tam actiù quām passiuè. Nec datur aliquod medium taliter participans de viroque eo extenso, ut virum uis dici possit tantum secundum quid. At inter patrem, & filium quoad ea, in quibus comparantur, vt tales formaliter, datur iustum quoddam medium inter illud, quod respicit obedientiam, & quod respicit iustitia particularis; quod proinde dicatur iustum, non simpliciter, sed secundum quid, & sub certa quadam ratione; nempe paternum. Ratio huius discriminis, quod est in confessio-

apud omnes, non est apud omnes usque adeò clara, & manifesta. Viderunt autem ea esse legitima, quæ deducitur, & quidem facile ex dictis superioris de quiditate, & natura iuris proprietatis, & iurisdictionis.

Art. 13. Dictum nimirum est alterum ius ordinari d' felicitatem habentis ipsum; alterum ad felicitatem aliorum. Paternitas autem est titulus tribuens liberam facultatem ordinatam indiuimus ad felicitatem patris, & filij. Hac enim de causa si pater in educatione filij, & dispositione rerum ad eum pertinentium incumbat propria delectationi, aut utilitati cum detrimento, aut etiam absque promotione eiusdem filij quoad mores, sanitatem, aut suppellectilem, non dubitatur, quin turpiter egerit aduersus obligationem paterna prouidentiae, & dilectionis. E conuerso, si ita iniugilauerit promouenda felicitati filij, ut ob eam passus sit aliqua incommoda, aut amiserit aliqua commoda propria, nec filium fecerit ex parte inseruire paterna felicitati; sed ea postposita, aut seposita totum filium, & omnia quo modo ad eum pertinentia soli eidem filio applicuerit in solidum, censetur eo ipso rationibus suis cessisse pater, & progressus esse ultra limites obligationis paterna.

Art. 14. Patet igitur patriam liberam potestatem circa filium esse ordinatam indiuimus ad felicitatem utriusque. Quare neque ius proprietatis constituit, neque ius iurisdictionis simpliciter, sed ius quoddam alterius speciei consistens in confinio, & participatione indiuina illorum duorum extremonum. Quod proinde ius appellatur paternum, non solum ad indicandam differētiā eius materialem ex parte subiecti, sed etiam formalem inde resultantē quoad essentiam ipsius iuris, ac iusti, ut constat aperte ex D. Thom & Philosopho locis citatis, & ex ratione modo data. At Princeps habet duo iura realiter distincta saltem aequaliter ex parte terminorum quos respiciunt, alterum proprietatis, quo agit tantum qualibet persona privata pro utilitate, & felicitate propria; alterum quo fungitur, ut Princeps in bonum publicum. Perspicitur igitur ex his clare discrimen intentum.

Art. 15. Eadem doctrina applicanda est proportione seruata iuri, quod est inter Dominum, & seruum. Quia etiam dominatio est ordinata indiuimus in felicitatem Domini, & serui. Cum enim seruus quatenus homo essentialiter sit gratia sui ordinatus ad propriam felicitatem, nulla nominum conuentione fieri potuit, ut libertas eius subiiceretur domino; sicut subiiciuntur res inanimatae, & bruta, utque nulla superesset obligatio prouidendi felicitati ipsius. Quare libertas serui translata in arbitrium domini per constitutionem humanam transit in ipsum cum onere imposito per legem naturalem essentialiter indispensabilem, ut inseruat eius felicitati quoad ea, quæ sunt de substantia eiusdem felicitatis; quoad bonam nimirum famam, & corporis integritatem, ac sanitatem, & quæ sunt præcisè necessaria ad hanc duo bona conseruanda. Atque hoc ita se habet in ordine naturali. In ordine vero supernaturali remant insuper obligatio quoad vsum etiam sacramentorum, & alia, quæ sunt similiter necessaria ad substantiam, & finem vita Christianæ. Quoad hæc enim manet seruo ius tum naturale, tum positivum diuinum aduersus dominum; licet ius politicum, & humanis legibus inductum nullum illi suffragetur, nisi ubi priuilegio aliquo, & fauore summa seruitutis ratio mitigata fuerit.

Art. 16. Ius itaque dominatiuum, seu herile eadem ferè ratione, atque paternum deficunt à iure, & iusto simpliciter, & facit tertiam speciem quasi mixtam ex iure proprietatis, & iurisdictionis. Dicitur

autem ius paternum, & dominatiuum deficere à iure, & iusto simpliciter, non quod vt inferioris conditionis, & minorem inducat obligationem. Certum namque est, quod non minorem, sed multò maiorem obligationem inducat ceteris paribus, quam ius, quod tale simpliciter dicitur; siquidem, vt constat ex dictis, transgressio obligationis fundata in iure paterno, & dominatio est malū ex sua ratione formalī contrarium bono felicitatis duorum; cum transgressio aliarum obligationum vniuersalium consistat in sola contrarietate ad felicitatem vnius. Ratio igitur ob quam nomine iuris, & iusti simpliciter, & sine addito intelligitur ius solius, vel proprietatis, vel iurisdictionis, est, quia his duobus iuribus commercia, ordo, & societas generis humani vniuersaliter continentur, & quod frequentissimum est, intelligitur absque addito sub nomine, quod est commune significato non ita frequenti.

Art. 17. Dictum verò est eandem ferè, & seruata proportione rationem esse de iure paterno, & dominatio; quia absolute differunt inter se specie. Ius namque paternum inductum est lege naturali in fauorem magis prolis quam patris, cuius indicium est duplex. Primum est, quia filius datur patri iam præhabenti per se loquendo plura ad felicitatem necessaria, quæ desunt filio, ac proinde postquam iam Deus magis prouiderat indigentia patris, quam filij, si patrem non grauasset in fauorem filij. Necesse igitur fuit ex natura rei, ut patrem specialiter grauaret, ac filio indulgeret magis, cum vtrumque amet ex natura rei æqualiter, utpote æquales in natura, & beatitudo intrinseca. Alterum indicium est, quia cestante indigentia filij, ut dirigatur à patre, ob ætatem iam maturam, & iudicium sibi sufficiens, incipit connaturaliter emancipatio, & filius definit esse sub patri potestate. Quod non fieret, si subiectio filij ad patrem non esset principaliter instituta in gratiam, & ob indigentiam filij. Seruitus autem inducta est per constitutionem humanam in fauorem maximè dominorum. Quod non indiget probatione, siquidem seruis sola reliqua est vita cum bonis, quæ per legem naturalem aut positivam diuinam profusus indispensabilem sunt cōnexa vita, nec eripi potuere lege humana, quin vita ipsa eriperetur. Ius itaque patris in filium participat magis de iure iurisdictionis, dominatiuum verò magis de iure proprietatis; licet neutrū alterutri simpliciter conueniat, dum pater & dominus, filius, & seruus cōsiderantur, ut tales formaliter, & quod ea quæ ad ipsos pertinet, ut tales sunt.

Art. 18. Ius æconomicum, quod est inter virum, & vxorem, neutrī tollit verum ius proprietatis simpliciter tale aduersus alterum, ut docent Philosophus, & D. Thomas locis citatis, & communis ceterorum consensu. Ratio est, quia matrimonium est datum mutua potestatis alterutri coniugatorum aduersus alterum quoad vsum ipsius matrimonij. Quoad alia verò pertinentia ad gubernationem, & dispositiōnem familiæ, & rei familiaris, licet vxor sit socia mariti, atque hic teneatur attendere ad illius voluntatem, ac placitum quatenus necesse est, & sufficiens per se ad socialem, & tranquillam vitam peragendā, præfertim in iis, quæ sunt propria maliebris prouidentiae, ac dispositionis. Praefertur nihilominus maritus vxori propter maiorem dignitatem viri, maioremque aptitudinem ad regendum; cum ineuitabile sit vitandiæ confusione alterutrum præesse. Habet præterea vir ius non simpliciter tale aduersus vxorem in plerisque dispositionibus rei familiaris, & totius familie; idque propter rationem non absimilem illi, quæ redditia est circa ius paternum, & herile.

Art. 19. Longum porrò esset, & ultra limites praesentis instituti de iis omnibus sigillatim decernere,

qua

quæ cadunt sub iure vtriusque coniugis indiuism, & quæ ad ius alterutrius seorsim pertinent. Sufficerit pro nūc obseruare in genere ex Philos. D.Tho. & aliis vbi supra q. 1. vtrique coniugi conuenire ius proprietatis simpliciter tale aduersus alterum quoad aliqua; quoad alia verò ius non simpliciter tale, sed cœconomicum mixtum ex iurisdictione, & proptietate, quod ferè in omnibus pertinet ad maritum: atque primum, verifieri quoad ea, quæ ad commodum alterutrius priuatutē pertinent; secundum quoad cœtera, quæ vtriusque intersunt promiscuè. Ex iis igitur omnibus confat satis communes diuisiones iuris, tum ex parte principij, tum ex parte subiecti esse bonas, ut potè adæquatias, & per species inuicem essentialiter dissidentes, & quæ contineant doctrinam valde utilem, ac necessariam ad perfectam intelligentiam virtutis iustitiae, quæ circa illas omnes versatur, & diuersimode circa singulas.

Ad 1. Ius gentium iuxta usum Canonistarum, & Theologorum inductum quidem est determinatione humana absolutè libera, sed ad quam impulerit necessitas moralis ita statuendi. Quæ autem operantur homines impellente prævia necessitate morali eueniunt vbiq[ue], & semper uniformiter, licet absolute deficere possit uniformitas absque miraculo, vt dictum est in qq. de Gratia.

Ad 2. Pater responso ex notatione modo adhibita ad 1. Quia quod statuitur cum necessitate moralis statuendi differt specie ex parte obiecti, & ex parte actus quo statuitur, ab eo, quod constituitur absque necessitate moralis. Dictum autem est, ius gentium constitutum esse præante necessitate moralis, atque inde procedere vniuersalem eius uniformitatem. Civile verò ius statuitur absque necessitate moralis saltem vniuersali, atque inde resultat eius diuersitas in aliis atque aliis, & locis, & temporibus.

Ad 3. Constat ex dictis hæc tria iura paternum, economicum, & herile quatenus talia sunt formaliter diffidere specie adæquatè quoad omnes terminos quos respiciunt, tum inter se, tum ab omni alio iure. Illæ igitur differentiae, & nullæ alia exprimi debuere.

### QVÆSTIO VIII.

Vtrum virtus iustitiae rectè definiatur constans, & perpetua voluntas, ius suum unicuique tribuens?

**V**Idetur non directè definiri 1. quia, quod est constans, & perpetuum nunquam deficit. Virtus autem iustitiae, deficit sàpè, tum quoad actum, tum quoad habitum; Ergò virtus iustitiae non est quid constans, & perpetuum.

2. Virtus iustitiae nihil operatur saltem directè, & formaliter, nisi præexistente iure in eo, circa quem operatur, vtque iuri præexistenti conformetur. Ergò virtus iustitiae non tribuit ius, sed quod debetur ratione iuris præexistentis ante operationem eius.

3. Impossibile est inesse perpetuam aliquatenus, & constantem voluntatem circa aliquid ei, qui nullum unquam actum voluntatis exercuit circa idem. Virtus autem iustitiae infunditur parvulis in Baptismo simul cum ceteris virtutibus, vt dictum est in disputatione de virtutibus in communi, & in qq. de Virt. Theol. & tamen parvuli sunt incapaces eliciendi aliquem actum. Immo & multis contingit sàpè iustificari nullo elicto actu iustitiae particularis; & tamen recipiunt virtutem iustitiae sicut reliquas omnes virtutes supernaturales. Ergò non est de ratione

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

iustitiae constans, & perpetua voluntas tribuendi.

Confirmatur à posteriori, quia puer baptizatus, cum peruerter ad usum rationis, adulitus recentre baptizatus, & qui per pœnitentiam expiauit peccata, eo ipso habet iustitiam per se infusam; & nihilo minus tam facile succumbit cuilibet tentationi, ac difficultati aduersus actum iustitiae; atque his, qui nullum tales habitum recepit. Certè non eam experitur constantiam, quam experitur circa quamlibet operationem, qui propositum de illa efficax, hoc est constantem, & perpetuam voluntatem prius concepit. Ergò non est de ratione habitus iustitiae in communi, quod in se contineat constantem eiusmodi, & perpetuam voluntatem.

Art. 1. Resp. iustitia in sacris literis, & Concilii frequenter accipitur pro habitu incompossibili cum peccato lethali. Deinde apud sacros, & prophanos Scriptores non minus familiariter ponitur pro collectione omniū virtutum. Vnde iustus dicitur perinde arque sanctus, & qui caret omni peccato lethali, quique in nullius deficit perfectione virtutis. Neutrò ex his modo usurpat in praesenti iustitiae nomen, sed pro peculiari quadam virtute, cuius obiectum est ius proprietatis hucusque explicatum, & in ordine ad quod definitur ab Ulpiano 1. iustitia: constans, & perpetua, &c.

Art. 2. Quæ definitio ab omnibus recipitur, sed fere ad omnibus ita explicatur, vt potius emendari videatur. *Constans, & perpetua* ponitur loco generis. Omnia namque virtuti commune est, vt conferat facilitatem operandi in propria materia viætricem difficultatum pugnantium aduersus eius actus, quod constantia nomine designatur; vtque contineat in se propositum vniuersale nullo unquam tempore, nullaque in re deserendi restitutinem sibi propriam, quod perpetui nomine significatur. *Voluntas* non ponitur pro potentia, sed pro actu voluntatis, qui sàpè adhibetur pro habitu præsertim à iuristis, atque in praesenti sic proculdubio accipitur. Quia nullus actus ratione sui præcisè habet constantiam, & perpetuitatem, sed ratione habitus, quem inducit propositum actuale firmiter retinendi in omni materia, & opportunitate restitutinem, cui adhæret.

Art. 3. *Ius suum*, quod pertinet ad rationem differentialem, non ponitur pro iure actiuo, & potestatio. Quod scilicet neque per iustitiam tribui, nec auferri per iniustitiam potest, vt infra patebit. Ponitur ergò passiuè pro eo, quod cadit sub iure actiuo, ac potestatio, & per ipsum tanquam per formam, suum cuiusque denominatur. *Vnicuique* non solùm singulas personas, sed etiam quamlibet multitudinem & rem publican integrum complectitur, quando gerit munus, ac vices persona priuata, seu perinde cum aliis comparatur, atque si esset persona priuata. Particula tribuens accipienda est positivè, & negativè. Ad eandem namque virtutem pertinet dare nondum habeti, & non auferre iam habenti, quod suum ipsius est.

Art. 4. Ex his appetet definitionem istam optimè redactam esse in formam debitam à D.Thom. dicente q.58. Q.1. *iustitia est habitus*, secundum quem aliquis constanti, & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuit. Patet etiam eandem definitionem coincidere re ipsa cum illa alia Philosophi c.1. dicti l.5. Eth. *iustitia est habitus*, secundum quem aliquis dicitur operationis secundum electionem iusti. Nempe habitus includit in se constantiam, & perpetuitatem circa suum obiectum. Vnde hæc duo maioris solum claritatis gratia adiiciuntur habitui à D.Thomā, vtque antiqua definitioni maneret decus, quantum posset. Nam secundum conceptum præcisum sufficit dicere: *iustitia est habitus ius suum vnicuique tribuendi*; seu tribuendi vnicuique quod suum est, atque sic effetti

L. 2 solent

solent à D. Thoma definitiones aliarum virtutum absque ulteriori expressione constantiae, & perpetuitatis, licet ambae sint omnibus virtutibus communis, ut dictum est; neque quoad eas quidquam habet speciale iustitia. Particula *iusti* exhibita à Philosopho est magis idonea, quam *ius suum*, quod adhibetur ab Vlpiano, ut liquet ex data, circa eam Vlpiani particulam, adnotacione. Quia iustum passiuè, ius verò actiuè plerumque, & aptius usurpantur.

Art. 5. Quod addit Philosophus, secundum electionem, est itidem commune omni virtuti morali. Qualiter enim est electua sui obiecti, ut medij conductentis ad ultimum finem. Accipendum autem id est in sensu formaliter, ut sit electio iusti quatenus iusti formaliter, & quia iustum est. Si quis enim operetur iustum, idque per liberam electionem eius, quod iustum est, non tamen quia iustum est formaliter, non elicit actuū propriū virtutis iustitiae. Cuius rei ratio reddita est, dum ageretur, tum de virtutibus in communis, tum de bonitate, & malitia actuum humanae q. 25. art. 5.

Art. 6. Ex hoc principio deducitur obiectum formale iustitiae non esse, quod iustum est, seu quod debet alteri debito iustitia, & quod per eandem iustitiam uniuicue tribuitur, sed ius actuum, ratione cuius debetur, quod tribuitur, & quod presupponitur in eo, cui per iustitiam tribuitur aliquid. Quia quod tribuitur per iustitiam nihil differt perse praecise ab eo, quod tribuitur per liberalitatem, v.g. Eadem namque pecuniae possunt tribui ex liberalitate, & ex iustitia, & sic de aliis. Ergo si id, quod tribuitur per iustitiam, haberet respectu ipsius rationem obiecti formalis, obiectum formale iustitiae nihil differret ab obiecto formaliter liberalitatis, atque ideo nihil differret iustitia à liberalitate, quandoquidem distinctio virtutum sit per sola obiecta formalia ipsarum. Ergo aliquid distinctum ab eo, quod tribuitur per iustitiam, habet rationem obiecti formalis respectu ipsius. Hoc autem non potest esse aliud, quam ius actuum, per quod scilicet solum constituitur in ratione iusti, ac debiti, quod tribuitur.

Art. 7. Notandum est definitionem Vlpiani congruere multò magis iustitiae acquisitae, quam infusa. Et quidem certum est Vlpianum solum de iustitia acquisita, & naturali exponenda directe, & formaliter cogitasse. Nihilominus quia etiam Theologi solliciti, vel maximè de iustitia supernaturali, & infusa omnes ad unum amplectuntur cum D. Thoma definitionem Vlpiani, neque ullam præterea aliam definitionem, aut querunt, aut exhibent, qua specialiter comprehendant iustitiam infusam, aut qua seorsim exponent quidditatem eius, necesse est accommodate aliquo modo iustitiae etiam infusa constantiam, & perpetuitatem attributas ab Vlpiano rationi communis iustitiae, ne usque adeo communis, & vnamis approbatio eius definitionis penitus contemnatur.

Art. 8. Constanti itaque, & perpetuæ voluntati, id est proposito efficaci, & vniuersali circa aliquam materiam duo principaliter conueniunt. Alterum est vis inclinandi voluntatem, atque alliciendi. Actus conformes proposito, eodemque reddendi magis sperabiles, quam forent illo non praeconcepto. Alterum est incompossibilitas cum actibus contrariis in eadem materia. Habitui infuso conuenit hoc secundum, licet non conueniat primum. Quia habitus infusus expellitur per quemuis actum vitij oppositi grauiter peccaminosum; atque propositum efficax, & vniuersale de vitando eiusmodi actum iustitiae est de ratione hominis simpliciter iusti. Peccata namque venialia iustitiae non faciunt iustum, nisi tantum secundum quid. Habitui naturali iustitiae conuenit è conuerso inclinatio, & alliciens ad

actus ipsius; & non conuenit incompossibilitas cum actibus vitij contrarij etiam grauiter peccaminosis.

Art. 9. Ergo licet diuersimode, diuersisque titulis, & qualiter nihilominus, certè non valde inqualiter conuenit habitui infuso, atque naturali, participatio voluntatis actualis constantis, & perpetua de redendo cuique, quod suum est. Commune præterea virtus est, ut in genere cause efficientis contineat eandem voluntatem constantem, & perpetuam, & quidem cum excessu perfectionis ex parte habitus infusi. Atque haec duo omnino sufficiunt, ut sub communi illa definitione comprehendantur virtus que generis habitus. Verum quia inclinatio, & alliciens propria habitus acquisitio, cadit sub experientiam materialis, estque propterea notissima omnibus: incompossibilitas vero cum actu contrario propria habitus infusi non cadit sub experientiam, usque adeo perceptibilem, estque multo occultior, propterea appetit definitionem Vlpiani soli conuenire iustitiae acquisitae, cum sit recipsa communis etiam infusa, ut patet ex dictis. Ex quibus demum colligitur eandem definitionem esse absolute bonam, & adaequatam.

Ad 1. Non conuenit virtuti constantia, & perpetuitas physica reddens impossibilem physicè interitum ipsius; sed sola intentionalis reddens difficultem eundem interitum, tam ipsius habitus secundum se, quam etiam actus data opportunitate operandi, ut explicatum est.

Ad 2. Dictum iam est ius in definitione sumi passiuè, quo cessat difficultas obiectionis.

Ad 3. Verum est non posse naturaliter inesse habitualem constantiam, & perpetuitatem, quin praeterit actualis: inesse tamen supernaturaliter potest, quin eadē præterit. Quia Deus supernaturaliter supplere potest causalitatem sua causalitatem nostræ voluntatis, eique indere habitualem dispositionem & equivalentem modo superius exposito dispositioni habitu per actus proprios. Quia Deus est causa contentiua nostræ voluntatis, & omnium actuum bonorum, qui ex illa prodire possunt. Indidem, & ex superiori explicatione patet satis ad confirmationem; verum definitio Philosophi, exactius, & maiori cum praecisione exprimens quidditatem iustitiae secundum se, conuenit & qualiter iustitiae acquisitae, & infusa accepta, ut iaceret, ideoque est obseruanda magis, licet sit minus vulgaris, ut contingit in profundiori quavis rerum expositione.

## Q V A E S T I O IX.

*Vtrum sit proprium iustitiae respicere medium rei, & constituere aequalitatem verum?*

V Idetur neutrum esse proprium, ac speciale iustitiae. 1. Quia omnibus virtutibus moralibus commune, ac essentiale est, quod respiciunt medium rationis, ut dictum est in disputatione de virtutibus. Medietas autem rationis dari non potest nisi quatenus ratio inuenit medietatem in rebus. Quid enim est medium rationis, nisi medium dijudicatum, ac constitutum per rationem in rebus: id est medium rei cognitum per rationem. Vnde medium rei nihil conferre potest ad habitum, & actum virtutis, nisi quatenus cognitum, ut tale, & propositum voluntati per rationem; ac proinde nisi quatenus simili est medium rationis. Ergo medium rei, & rationis respectu virtutis in idem propositus recidunt. Quapropter nulla virtus ab aliis virtutibus differre potest per alterum ex his mediis; siquidem utrumque est communis omni virtuti specificata per utrumlibet ex illis.

2. Medium,

# Quæst. IX Vtrum sit proprium Iust.&c. 125

2. Medium, quod adscribitur virtuti morali à Philosopho, & D. Thom. aliisque communiter est constitutum inter duo extrema vitiosa. Obiectum autem proprium iustitiae non est constitutum inter duo extrema vitiosa. Quia dare plusquam debet, quod est alterum ex extremis, quibus interierat tale obiectum, non est vitiosum per se, vt patet. Ergo obiectum iustitiae non est medium, neque rei, neque rationis.

3. Neque æqualitas inter personas secundum se, neque inter res, aut iura earum intendi, ac constitui potest per iustitiam. Quoad personas res est clara, quia persona secundum se sunt æquales, vel inæquales ex sua natura independenter ab actu iustitiae, neque iustitia quoad hoc quidquam præfere valer. Nam quoad res, & iura si pertinenter ad iustitiam constitueret æqualitatem in illis, possent pauper, vilis, & æger operando iuste, & satisfaciendo obligationi iustitiae insidiari diuitiis, honori, & sanitati eorum, qui his bonis abundant, quo vñque eos redigerent ad perfectam secum æqualitatem. Et è conuerso nemo posset præminere cuiquā alteri vña in re, aut iure rerum. Quibus nihil iniquius, & absconcius esse potest. Ergo ratio iustitiae potius consistit in retinenda æqualitate æqualem, & inæqualium inæqualitate, ac per consequens non magis spectat ad ipsam æquale, quam inæquale.

Art. 1. R. csp. D. Tho. q. 5. 8. art. 1 o. cum Philos. 2. Eth. 6. docet iustitiam respicere medium rei, & per hoc eam differre à ceteris virtutibus moralibus, quæ respiciunt medium rationis, & que hoc ita inualuit apud autores, vt habeatur veluti primum principium. Eodem recidit, quod iidem affirmant per iustitiam constitui æqualitatem; medium nimis rūm rei esse æqualitatem inter extrema quorum est medium. Vnde Philos. in præsenti l. 5. sub initium, ac deinceps iustum, & æquale iustitiam, & æqualitatem pro eodem prorsus usurpat, & ex mente D. Thom. ea iustari dicuntur, ut relatum est supra in 1. q. quæ ad æqualitatem rediguntur. Quare soli iustitiae tribuitur, quod æqua ita formaliter constitutum. Cetera namque virtutes, ac præsertim charitas, tametsi æqualitatem aliquando constituant inter eum, cui insunt, & alias personas, non tamen id faciunt respiciendo formaliter æqualitatem, sed identice tantum, ac materialiter atque hoc similiter inualuit apud omnes, ut indubitum.

Art. 2. Dicendum itaque est communem istam sententiam, & explicationem iustitiae per illa prædicta est proculdubio verissimam in eo sensu, in quo à Philos. & D. Tho. tradita est. Triplex autem est æqualitas, quæ ad iustitiam attinet, exequibilis per ipsam formaliter. Prima est æqualitas proportionis inter iura cuiusque, & res pertinentes ad ipsum; ut scilicet sicut se habent iura vnius ad iura alterius, ita omnino se habeant res vnius ad res alterius terminantes eadem iura. Nempè huiusmodi æqualitate non servata impossibile est, vt vnicuique tribuatur, quod suum est. Is enim cuius res magis excedentur à rebus alterius, quam iura eiusdem à iuribus eiusdem, impossibile est, vt habeat omne, quod suum est. Habebit enim necessario minus. E conuerso si res excedant plusquam iura, necessario habebit tem non suum, vt est manifestum; siquidem res fit sua cuiusque ratione iurius circa eandem. Eadem est ratio, ut patet si iura sint paria, & res impares. Ergo æqualitas proportionis inter iura, & res cuiusque est proculdubio de ratione iustitiae.

Art. 3. Secunda æqualitas est inter datum, & acceptum per contractum, aut quasi contractum, sive voluntarium, sive inuoluntarium. Si enim duo ita inter se compararentur, vt singuli habeant octo, atque alter

corum dans tantum duo accipiat quatuor, ex æqualibus fiunt inæquales aduersus iustitiae leges, quibus satisficeri non poterit quo vñque is, qui accepit quatuor, duo insuper alia reddat, & sic iterum reddantur æquales ex inæqualibus. Hoc enim non ita prædicto impossibile erit, vt vnicuique tribuatur quod suum est, quod tamen ad iustitiam pertinet, ut constat ex eius definitione. Quia vero quo ad hoc eadem omnino ratio est, sive supponatur æqualitas materialis rerum, & iurum ante contractum, aut quasi contractum, sive supponatur inæqualitas contraria, patet semper ad iustitiam spectare, ut constituat æqualitatem inter datum, & acceptum.

Art. 4. Tertia æqualitas est formalis per conformitatem ad leges, & conventiones hominum, omnibus, & singulis hominibus omnino æquales. Quam in rem notandum est, lege, & conventione omnino æquali formaliter respectu duorum, posse suboriri inæqualitatem materialē inter eosdem ita ut lex, & conventione faueat æqualiter utriusque, & vterque æqualiter in eam consentiat iuxta rectam rationem, & amorem sui illa directum, & nihilominus per diuisionem rerum, ac iniurium conformē tali legi, & conventionis euadat validē inæquales inter se, quoad iura, & res vnicuique contingentes. Conspicitur hoc clarè in contractu fortis, qui licet sit æqualis respectu utriusque contrahentis, ut potest, exponens utrumque periculo, & spei æquilibus; cunctus tamen necessario est inæqualis fauens vni, & aduersus alteri, adeoque alterum alteri constitutus materialiter inæqualem. Simile quid contingit in omni vniuersaliter inæqualitate quoad iura humana, & quoad terminos eorum. Omnis enim acquisitione iuris dependet à conventione hominum, qua implicite, vel explicitè consentient omnibus modis, qui de facto existunt, acquirendi ius, eamque conventionem lex à Deo lata confirmat, ut insinuatum est p. 5. & exponetur amplius infra agendo de rerum diuisione.

Art. 5. Itaque, qui obtinent res inæquales cum iuriis similiiter inæqualibus, sunt inæquales inter se tantum materialiter, æquales vero formaliter, quatenus ea inæqualitas originem ducit ex lege, & conventione æquali respectu omnium. Quare iustitia pauperis tribuens diuiti ius suum, & diuitis tribuens pauperi suum constituit quidem materialem inter illos inæqualitatem; retinet tamen formalē inter eosdem æqualitatem, quatenus ea inæqualitas est conformis primæua legi, & conventioni ambobus æqualiter fauient, atque ab ea originē dicit. E contra si pauper rapiat diuiti medietatem bonorum, aut fere constituit quidem æqualitatem materialē, sed corruptit æqualitatem formalem per disformitatem cum primæua lege, & conventione æquali simpliciter, & secundum se respectu utriusque, sed inducente hic, & nunc inæqualitatem materialem iurium, & rerum inter illos propter eandem illam æqualitatem coniunctam cum disparibus aliis circumstantiis, & conditionibus concretabus ad acquisitionem iurium, & rerum ex præscripto eiusdem legis, & conventionis.

Art. 6. Tertia ista æqualitas conueniens obiecto iustitiae per denominationem à primæua diuisionum lege omnibus hominibus æquale est propria iustitiae naturalis, quam solam Philos. considerauit; nec non, & iustitia supernaturalis dissidentis à naturali, quoad bona naturalia, præcisè ex motivo, ut diffidet ea, quæ datur de facto. Hæc enim eandem diuisionem, & diuisionum legem obseruat, quam obseruat iustitia naturalis existente inter ipsas diuersitate ex ordine ad finem, quem respiciunt, & non ex quantitate rerum. Ceterum supernaturaliter potuit ab initio constitui lex diuisionum non fauēs æqualiter omnibus, nec constituens omnes in spe, & peri-

cule per se æquali acquirendorum iurium, & rerum. Nihil enim Deum impidre potuit, quod minus ita statueret si voluisse. Atque in hoc euentu iustitia non debuisse obseruare æqualitatem istam tertio loco explicatam, sed solum duas alias quæ præmissæ ante fuere, quæque sunt de conceptu quidditatio iustitiae, ut sic, & in communi, & quæ proinde sunt æqualitates intentæ à Philosopho, & Diuo Thoma, aliisque communiter.

Art. 7. Quod ad medium attinet obseruandum à iustitia, certum in primis est commune esse iustitiae cum ceteris virtutibus moralibus, ut debeat respicere medium propositum à ratione prudenti, utque sufficiat ad actum proprium ipsius, si amplectatur obiectum propositum, ut medium inter excessum, & defectum, tametsi re ipsa non sit medium, quod proponitur, sed alterum ex extremis per se vitiatis. Certum similiter est medium, quod resipiunt reliqua virtutes morales distinctæ à iustitia, consistere inter aliqua extrema realia, & etenim medium ipsarum dici posse medium rei. Falsum nihilominus est nullam propterea superesse rationem specialem, ob quam medium, quod spectat ad iustitiam dicatur medium rei; & quod spectat ad alias virtutes medium rationis: non vero è conuerso.

Art. 8. Dicendum igitur primò, est dari medium quoddam reale situm inter duo extrema vitiosa: atque hoc medium positum esse, ut docet Philosophus loco paulo ante citato, & in præsenti cap. 4. inter damnum, & lucrum, sive inter plus & minus relativè ad ius exercentis iustitiam, & eius, circa quem exercetur, Lucrum dicitur à Philosopho, quod cuique contingit ultra id, ad quod habet ius: damnum vero quod cuique deficit ex iis, ad quæ habet ius. Quare plus habere quam debeas, est lucrum; & minus habere quam debeas, damnum. Hæc duo extrema sunt vitiosa, ut patet. Qui enim plus habet quam debeat habere, facit contra legem, ratione cuius debet non tantum habere; ac per consequens facit contra eandem legem, qui est causa, ut alter habeat minus, quam debet habere, quia neutri tribuitur præcisè, quod suum est, sed alteri plus, alteri minus. Inter hunc igitur excessum ex una parte, & defectum ex alia, quæ sunt extrema vitiosa, constituit medium iustitia auferendo ab excedenti medietatem excessus, eadémque medietate in alterum translata, & similiter auferendo medietatem defectus, seu inferioritatis, quam alter patiebatur. Si enim duo ita inter se comparentur, ut vterque habeat ius ad sex, atque alter ultra sex ad se percipientia usurperet duo, eo ipso is habet octo, & alter nonnisi quatuor; ac proinde excessus ex una parte, & defectus, seu inferioritas ex alia est penes quatuor. Divisus autem vtrinque iis quatuor in duas medietates, atque alterutra medietate in alterum translata, quod sit per virtutem iustitiae, rediguntur ambo ad æqualitatem, & constituitur medium inter lucrum, & damnum; inter plus, & minus. Patet igitur virtutem iustitiae consistere in medio inter lucrum, & damnum, plus, & minus, quæ sunt extrema vitiosa.

Art. 9. Dicendum rursus est, virtutem iustitiae rectè per hoc distinguere à ceteris virtutibus, quod ipsa respiciat medium rei, reliquæ vero medium rationis. Quia iustitia præcipue, ac præcisè attendit ad medietatem rei, nec satisfit obligationi eius, donec ea medietas executioni mandetur, quantumcumque medietas rationis ponatur à parte rei. Reliquæ vero virtutes præcipue, ac præcisè attendunt ad medietatem rationis, eaque posita nulla ulteriori superest obligatio ipsarum propria. Qui enim bona fide soluit decem credens, si nihil plus debere, non propterea extinguit debitum, si re ipsa debebat viginti; sed

cognito errore tenetur reddere alia decem non secus ac si mala fide soluisset initio. At qui in materia alterius virtutis moralis passus est ignorantiam inuincibilem, & operatus est conformiter ad dictamen fundatum in illa, nihil resarcire tenetur cognita postea veritate. Si enim uno die plus comedet quam deberet simpliciter, non propterea sequenti die tenetur minus comedere, ut compenset excessum materiale dei antecedentis, sed perinde omnino, atque si die antecedenti nullus excessus materialis extitisset, dummodo in sequentem diem non resultraerit inde diuersitas; Et sic in ceteris similiter virtutibus, & carum actibus contingit, ita ut obligatio præsens pendaat ex præsenti dispositione subiecti, & obiecti, & non ex eo præcisè, quod antecessit sive ex parte rei, sive ex parte operis, seu bona, seu mala fide peracti.

Art. 10. Deinde mensura rectæ rationis non consistit in indiuisibili in materia aliarum virtutum, & variatur pro varia conditione subiectorum, & circumstantiarum; atque adeò medium per illas intentum pendet ab arbitrio prudenti singulorum conferente materiam, circa quam agendum est, cum persona operante, idque quoties agendum est. At mensura rationis in materia iustitiae consistit in indiuisibili; & eius medium est idem respectu omnium, & hæc rei inuariabiliter; eaque propter merito dicitur medium rei, cum ob oppositam rationem medium ceterarum virtutum dicatur medium rationis.

Art. 11. Medium istud rei, quod attribuitur iustitiae, coincidit cum triplici illa æqualitate, quam dictum est per iustitiam constitui; solumque differunt per diuersos comparationum modos, ac terminos, relativè ad quos res eadem consideratur. Rursus idem medium rei, & quodlibet æquale ex illis tribus coincidit cum eo, quod suum cuiusque est, seu cum iusto passiuè sumpto, solumque differunt ratione, ut dicit Philosophus, eodem illo c. 4. Quare ad exercitium iustitiae perinde est vtrumlibet ex his formaliter cognoscere. Coincidit præterea plus de bono, cum minus de malo. Quia ipsum minus de malo est quoddam bonum. Vnde ad iustitiam spectat constituere medium inter minus, & plus de malo, eodem prorsus modo, quo dictum est de medio inter plus, & minus de bono.

Art. 12. Licet autem obiectum iustitiae consistat in medio inter duo extrema vitiosa, ut liquet ex omnibus, quæ nuncusque dicta sunt, ac proinde iustitia ipsa consistat in medio obiectu, & causatu. Quod est illi commune cum ceteris virtutibus moralibus. Nihilominus habitus iustitiae non est medium inter duos habitus vitiuos, atque adeò formaliter non consistit in medio iustitia. Quod differt a reliquis virtutibus moralibus, non solum obiectu, & causaliter cōsistentibus inter duo extrema vitiosa, sed etiā formaliter inter duo vitia. Ratio huius differentiæ est. Quia extrema vitiola, quæ vitat iustitiam, sunt mutuò inseparabilia. Vnde prouenit non posse in ordine ad illa dari, nisi unicum habitum vitiolum. Quoniamque habitu aliquis est causa, ut ipse plus habeat quam debet habere; eodem est causa, ut alius habeat minus, quam debet habere. E conuerso quo habitu est causa, ut alius minus habeat; eodem est causa, ut ipse plus habeat formaliter, vel saltem æquivalenter, quam debet habere. Licet enim possit aliquis esse causa, ut alius minus habeat destruendo præcisè, vel distrahendo eius bona; quia tamen bona alterius, seu destructa, seu distracta inferunt destruentis seu distrahentis delectationi perinde, ac si essent propria eius bona, atque delectatio est fructus ceterorum bonorum; propterea æquivalenter, & in fructu ea bona sibi usurpat, & perinde reputatur, atque

atque si ea retineret. In aliis virtutibus non ita res habet, quia extrema viciose illis opposita sunt inuicem separabilis immo, & incompossibilia, magisque dissidentia inter se, quam à medio virtutis. Certè quoad separabilitatem res est clara, quia nemo similitate plus erogat, & minus, quam par est, idemque cernitur in ceteris eiusmodi. Constat igitur ex his omnibus ad virtutem iustitiae essentialiter pertinere medietatem rei, & æqualitatem rerum, atque per hoc ipsam differre à ceteris omnibus virtutibus.

Ad 1. Medium proprium iustitiae dicitur medium rei, non per exclusionem rationis proponentis illud voluntati; sed per exclusionem rationis constituentis illud diuersimodè respectu singulorum facta comparatione speciali rerum singulorum cum singulis personis hic, & nunc, & quia mensura totius obligationis, quæ est propria iustitiae, non pendet à solo dictamine rationis existente, cum exercetur operatio virtutis, ut contingit in ceteris virtutibus, & notatum est supra.

Ad 2. Illud argumentum laborat falsa suppositione. Supponit nimurum extrema, quibus interiacet medium iustitiae ex sententia Philosophi, & aliorum, esse dare plus, vel minus quam debeas, & non reperiri alia extrema viciose quibus interieci possit. Quod iam constituit esse fallum. Dicatum enim est medium iustitiae consistere inter plus vnius perfornæ, & minus alterius, quam cuique debeatur, quorum alterum ab altero est inseparabile. Cum plus, & minus contraria ceteris virtutibus considerentur respectu vnius tantum, eiusdemque persona, vel si aliquando respectu plurium, uniformiter tamen, & per modum vnius; cæque sint inuicem separabilia, immo, & incompossibilia.

Ad 3. Liquet ex dictis supra æqualitatem absurdè usurpari in obiectione, & omnino præter mentem Philosophi, D. Thomæ, & aliorum communiter, qui videlicet loquuntur de æqualitate formalis, ac proportionali iuxta leges, & iura: non de illa materiali personarum, & rerum secundum se, qua vtitur obiectio.

#### Q V A E S T I O X.

*Virum Iustitia versetur circa solas operationes, an etiam circa passiones?*

**V**identur circa vrasque æqualiter versari, neque quoad hoc vllum esse discrimen inter iustitiam, & ceteras virtutes morales. 1. Quia ex Philosopho 2. Ethic. cap. 3. omnis virtus moralis versatur circa voluptates, & dolores, seu tristitias, que certè sunt passiones. Ergo omni virtuti morali communitate est, ut versetur circa passiones, tanquam circa propriam materiam. Rursus ex eodem ibidem cap. 6. virtus, ut sic, & in communi definitur: *qua bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit.* Ergo commune non minus est omni virtuti, ut versetur circa operationes; quas scilicet bona reddere minimè potest, quin versetur circa easdem. Ergo neutro ex capite potest esse vlla differentia inter iustitiam, & alias virtutes.

2. Neque iustitia potest exequi operationes suas non superatis passionibus, quibus illæ reddantur difficultas; neque fortitudo, & temperantia possunt superare passiones, nisi ut exequantur operationes pertinentes ad vnamquamque illarum; utque eliciant actus prosecutios honestatis, cui aduersantur passiones. Ergo commune est omni virtuti

moralis; ut circa operationes, & passiones indiuisim versetur.

3. D. Thomas q. 58. art. 8. & 9. eadem ratione, quæ docet iustitiam non circa passiones, sed circa operationes versari, docet id ipsum de omnibus partibus iustitiae tam potestatu, & integralibus, quam subiectiis. Patet autem eas iustitiae partes versari circa passiones. Liberalitas enim ex gr. quæ est pars potestativa iustitiae, moderatur nimium anorem pecuniae, qui est passio concupisibilis, & sic de ceteris similiter.

4. Quælibet virtus ex proprio motu potest superare quamlibet sui operis difficultatem, unde cunque illa proueniat. Continet enim in se propositum vniuersale semper, & pro qualibet circumstantia adhærendi suo motu; atque de iustitia dicatum est signanter disp. 8. contineri in ipsa huiusmodi propositum tribuendi vnicuique, quod summum est. Tale autem propositum opponitur omni contraria difficultati, ut per se sat satis patet, & in exemplo posito liberalitatis nemo dubitat, quin possit per eam immediate superari nimius pecuniae amor illi resistens. Et cuius pretij esset virtus, quæ quantum est de se, cuius etiam minimæ motio cuiusvis passionis inclinantis in contrarium necessariò cederet, nisi per aliam virtutem ipsi subueniretur?

5. Licet, ut aliquid opus sit materialiter iustum solum requiratur esse re ipsa commensuratum iuri alterius ex quocumque demum motu, ac intentione fiat; tamen ut sit formaliter iustum necesse est fieri ex motu proprio, ac speciali iustitiae. Quia hoc est de ratione virtutis tam in communi, quam in particulari ut superius dictum est, & alibi demonstratum. Hinc autem colligitur opus formaliter iustum non posse fieri absque victoria alicuius passionis. Quia motu iustitiae opponitur circa redditionem pecuniae avaritia, idemque proportionaliter contingit in quavis alia materia, tam ipsius iustitiae, quam omnium aliarum virtutum, quæ sunt partes ipsius. Corruptio enim corporis, & passiones in illa fundatae reddunt nos pigros, atque difficiles ad omne opus formaliter bonum. Similiter autem contingit in actibus fortitudinis, & temperantiae. Fieri liquide potest, ut actio materialiter tantum fortis, aut temperata fiat absque victoria passionis, quia ignoratur periculum mortis actioni re ipsa coniunctum, aut quia ceditur alicui alijs passioni; idemque dicitur de voluptate turpi, cuius vitatio connexa actioni, quæ exercetur, aut ignoratur, aut oritur ab alia passione. Ergo victoria passionis contraria etiam in aliis virtutibus requiritur solum ad ipsarum actiones formaliter tales. Ergo iustitia versatur circa passiones eodemque proposito modo, quo versantur circa easdem reliqua virtutes morales; adeoque directe etiam, & per se.

1. Resp. Philosophus cap. 1. 2. & 4. & D. Thomas quæst. 58. art. 8. & 9. docent materiam iustitiae esse solas operationes exteriores ordinatas ad alterum; fortitudinis verò, & temperantiae esse solas passiones; solumque indirectè iustitiam circa passiones, & reliquas virtutes circa operationes exteriores ad alterum versari. Quæ sententia ab omnibus unanimi consensu recipitur, dempto Buridano, cuius fundamentis nuper propositis, ut occurratur duo sunt præferenda, alterum spectans ad quæstionem de voce, alterum spectans ad quæstionem de re. Ad quæstionem de voce spectat effectus virtutum, qui sunt ad alterum, nomine operationum communiter censerit; qui verò non sunt ad alterum actiones simpliciter, non operationes appellari. Vnde sit iustitiam, & omnes eius partes; quia sunt

## 128 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

ad alterum , versati circa operationes , & non circa actiones ; cæteras vero virtutes circa actiones , & non circa operationes iuxta communem loquendi modum .

Art. 2. Ad rem autem spectat virtutes omnes ad hoc dari , vt superent aliquam difficultatem , ac arduitatem actionis , seu operationis honestæ . Nempe ad actus nullo ex capite difficiles , ac arduos nulla est necessaria , nullaque datur virtus . Superflueret enim , & quod virtuti repugnat , esset inutilis habenti . Iustitia autem , & eius partes in hoc differunt à fortitudine , & temperantia , carumque partibus ; quod actus istarum redduntur difficiles solum ex renitentia passionum . Actus vero iustitia sunt difficiles ex suo obiecto præcisè independenter etiam à renitentia passionum . Quare reliquæ virtutes ita versantur circa passiones , vt illis semotis dandæ non forent , nec essent illa ex parte necessaria ; iustitia vero illis etiam semotis esset necessaria , & daretur .

Art. 3. Discriben istud obseruauit optime , & demonstrauit D. Thomas 1.2. q.56. art.6. & quæst.60. art. 2. & 3. vbi notat aliud esse bonum cuiusque proportionatum secundum speciem , & indiuiduum ; aliud excedens proportionem potentiae , vel secundum speciem , vel secundum indiuiduum . Bonum respectu cuiusque proportionatum secundum speciem , & indiuiduum , est bonum proprium cuiusque secundum se considerati ; seu quod habet rationem boni respectu cuiusque secundum se . Bonum excedens proportionem cuiusque secundum indiuiduum tantum est bonum proximi ; quod scilicet non differt à bono proprio secundum speciem , sed secundum indiuiduum tantum . Bonum excedens proportionem cuiusque etiam secundum speciem est bonum diuinum ; distans scilicet infinitè à bono proprio cuiusque secundum se . Si comparetur voluntas cum bono sibi proportionato , idest proprio volentis secundum se , non indiget ad prosecutionem eius vlo habitu , aut virtute sibi superaddita per se loquendo . Quia ad bonum proprium , & proportionatum cuiusque potentiae abundè sufficit inclinatio eius innata , si non adsit aliquid aliund impedimentum aut difficultas . At vero ad prosecutionem boni minimè proportionati , quale est bonum diuinum , & omne bonum alienum , quatenus alienum , rametsi nullum aliund adsit impedimentum , aut difficultas , indiget voluntas habita , licet non vt simpliciter prosequi illud possit ; bene tamen vt facile possit , ac promptè . Quia bonum alienum non usque adeo allicit ; nempe bonum est amabile ex sua ratione , vniuersique autem proprium , vt docet Philosophus , & testatur experientia affectus erga bonum proprium valde solliciti , languetis vero naturaliter erga alienum .

Art. 4. Deinde , vt de bono diuino nihil pro nunc dicatur , de cuius arduitate alia insuper ratio est , nec ad punctum præsens pertinet immediate , & paulo post obiter de eo dicetur ; circa bonum proximi , præsens , quod per iustitiam exhibendum est , adest peculiaris ratio difficultatis , quæ ex eo prouenit , quod unusquisque naturali inclinatione appetit præminentia aliis præsertim quoad libertatem , & amplitudinem terminorum , intra quos ipsa continetur . Istos terminos ampliat iniustitia plusquam par est , & iustitia impedit quominus ita ampliatur , vt superius dictum est . Inest ergo peculiaris difficultas obiecto iustitiae , propter quam , ad illius prosecutionem promptam , ac facilem necessaria sit specialis virtus ; idque independenter à passione contraria . Quia appetitus partis sensitivæ seu passio dirigitur cognitione materiali , quæ non est collativa unius extremi cum alio , ideoque iudicare non potest de præminentia unius supra alium . Quare nimius ap-

petitus præminentia est vitium partis rationalis , vt rationalis est , Angelis quoque communis naturaliter ; nec prouenit formaliter à passione , sed tantum materialiter , quatenus per passionem propendens ad ea bona secundum se considerata , quorum consequitione unus alteri præminent quoad amplitudinem terminorum libertatis . Quapropter nemo potest esse formaliter iniustus ex motu proprio actus iniusti præcisè propter passionem , sed propter nimium affectum formaliter rationalem , ita contrarium dictamini rectæ rationis , vt tamen sequatur ductum cognitionis formaliter rationalis , & habentis locum etiam in substantia pure spirituali . Pater igitur ex iis adesse rationem specialem , ob quam reliquæ virtutibus moralibus potius , quam iustitiae adscrabantur passiones tanquam materia propria , circa quam versentur .

Art. 5. Verum , vt hoc ipsum innotescat clarius , eximanturque manifestius passiones à materia propria , & peculiari iustitiae , notandum est vterius , nullam virtutem morale habere à quales vires resistendi omnibus difficultatibus , & passionibus imponentibus ad actum vitij contrarij ; sed vnam quilibet quibusdam principaliter , & maiori cum vi ; aliis vero minus principaliter , minùsque constanter resistere . Alias enim omnes indiscriminatim passiones æqualiter essent materia cuiuslibet virtutis . Quia nulla est virtus , cui non aduersetur qualibet passio pro aliqua circumstantia , & rerum dispositione . Castitati enim ex. gr. contradicit avaritia quando occurrit voluptas lucrosa promittente pecunias sollicitatore , similiterque contradicit timor eodem minanti necem , si sibi non consentiatur ; & si minorit infamiam , contradicit superbia . Contradicit vero semper luxuria . Idem de cæteris omnibus , tum virtutibus , tum passionibus eodem modo comparatis deprehendi facile poterit .

Art. 6. Sequela autem , quod omnes indiscriminatim passiones æqualiter sint materia cuiusvis virtutis moralis , est absurdum , tum propter vnam etiam omnium auctorum consensum destinantem singulas seorsim virtutes moderandas singulis contrariarum passionum binaris : tum quia data qualibet virtute superfluerent reliquæ eodem pressus modo , & ratione atque superfluit , data vna virtute fortitudinis , alia rursus fortitudinis virtus intra idem genus , & in eodem subiecto ad moderandos timores .

Art. 7. Dicendum igitur est vnamquamque virtutem morale primo , & principaliter , maioriisque cum vi resistere difficultati , que est inseparabilis per se à motu eiusdem virtutis , & quod proinde opponitur formaliter , ac directè motu vito , ex quo oritur difficultas contraria . Hoc modo comparantur inueniuntur fortitudo , & timores , quos incutunt obiecta terribilia ; nec non temperantia , & voluntates tactus ; quibus proinde passionibus maiori longè vi resistunt singulæ singulis proportionatae , quam è conuerso . Ratio est , quia quoties exercetur actus alicuius virtutis , toties concipitur propositionum formale , & explicitum de facienda resistencia passioni , & superanda difficultate directè , & formaliter sibi contradicenti , & inseparabili per se à motu eiusdem virtutis . De resistencia vero facienda aliis passionibus , de qua aliis difficultatibus superandis solum concipitur per se propositionum implicitum , & in genere , seu vagum . Manifestum autem est propositionum formale , & explicitum de aliqua re in particulari longè præualere viribus , & efficacitate supra propositionum implicitum , & in genere , seu vagum , dum cætera sunt paria .

Art. 8. Iam difficultas huiusmodi specialiter vincenda

cenda per virtutem iustitiae oritur ex appetitu prælationis, aut minoris inferioritatis respectu alterius, quod terminos propriæ libertatis. Hic enim appetitus occurrit semper, & repugnat iustitiae in quaunque materia versetur. Semper enim iustitia ius suum uniuicuque tribuit, ac proinde continet libertatem agentis iuste intra proprios terminos non augendo illos neque secundum se per additionem bonorum, neque comparatiuè per diminutionem alieram. Passiones autem contradicentes iustitiae sunt diuersæ pro diueritate iurium, quæ reddit uniuicuque. Nam cum reddit pecunias, resistit auaritia; cum honorem, superbia; cum sanitatem, & integratatem corporis sæpè ira, sæpè timor; & sic iuxta alias varietates materiae, & circumstantiarum variantur passiones resistentes. Quapropter nullius passionis determinatæ superanda propositum formaliter, & explicitum includit omniuersaliter in omniam iustitiae; sicut includitur propositum seruanda aequalitatem, & resistit inclinacioni innatae ad præminentiam. Pater igitur ceteras virtutes versari formaliter, & explicitè circa passiones, & præcisè ratione ipsarum esse necessarias, & non propter actiones, quibus incumbunt, secundum se consideratas: iustitiam verò è conuerso versari formaliter, & explicitè circa operationes, esseque necessariam ratione difficultatis, quæ ineft ipfis secundum se, & non ratione alicuius passionis determinatæ, sed neque indeterminatæ præcisè ratione passionis. Quod erat ostendendum pro defensione opinionis communis, & verae.

Art. 1. Ad 1. Philosophus in posteriori illo testimonio usurpat opus in latiori significatione, prout complectitur omne genus actionum immanentium, & transiuntium; ordinatarum, & non ordinatarum ad alium. Quod non tollit quominus eadem vox usurpet familiariter in significatione strictiori pro sola actione ordinata ad alterum, ut usurpat à D. Thoma in præsenti, & à Philosopho alibi sæpè. Ad priorem locum responderet D. Thomas quæst. 58. art. 8. ad 1. iuxta doctrinam Philosophi, tum illo cap. 3. tum maximè 7. Ethic. cap. 11. non omnem virtutem moralem versari circa voluptates, & tristitia sicut circa materiam propriam, quan- doquidem fortitudo versatur circa timores, & audacias, quas patet non coincidere cum voluptatibus, & tristitiis, seu doloribus, quibus moderandis prætest temperantia.

Art. 2. Voluptas igitur, & tristitia sunt communes omni virtuti morali non sicut materia eius actioni subiecta, sed sicut finis ad candem actionem consequens. Nam qui habet habitum alicuius virtutis, post operationem illi conformem, afficitur magna, & speciali quadam voluptate; tristitia verò post operationem defectuosam contrarium. Et hoc modo iustitia etiam versatur circa voluptates, & tristitia. Nec enim est iustus, qui non gaudet operationibus iustis, ut habetur 1. Ethic. cap. 8. & con sequenter neque is, qui non tristatur de operationibus iniustis. Constat hanc interpretationem esse legitimam ex eodem illo loco, cuius pars assumitur in obiectione, omisla ratione Philosophi, quæ continet in se solutionem datum. Subiungit enim sic: Præterea, si virtutes sunt circa actiones atque affectus; omnem verò affectum, & actionem voluptas sequitur aut dolor; virtus ob id ipsum circa voluptates, doloresque versatur: consequentes vtique, & habentes rationem finis; non verò materia præuenientis rationem, & moderandæ per eandem, siquidem sermo est de voluptate, & dolore, qui sequitur affectum, & actionem.

Art. 1. Ad secundum, concessu antecedenti di-

stinguitur consequens: ergo commune est omni virtuti morali, ut circa operationes, & passiones indiuini versetur respiciendo vrasque formaliter, & æquè directè, ac principaliter absque ullo quo ad hoc discriminare inter virtutes; negatur consequentia: Cùm discriminare ita ut aliae virtutes respiciant passiones formaliter, & directè, actiones verò secundum se identicè, & minus principaliter: aliae autem è conuerso; conceditur consequentia. Huic simo distincionem omnes admittant necesse est pro distinctione diuersarum passionum circa quas, sicut circa materiam propriam versantur diuersæ virtutes; cum ostensum sit quamlibet virtutem cuilibet passione aliqualiter resistere.

Art. 2. Itaque D. Thomas; & ceteri communiter Theologi non affirmant iustitiam, & eius partes subiectivas, ac potestatuas respicere operationes tanquam materiam adequatam respectu sui, ut excludant omnino passiones; neque fortitudinem, & temperantiam ita respicere passiones, ut excludant omnino operationes, seu actiones; sed illi attribuant operationes, iis verò passiones tanquam materiam præcipiam, & per se ob rationem datum. Frequentissimum porro est, ut quod est in unoquoque præcipuum, & per se, dicatur de ipso simpliciter, vtque ex eo desumatur absolute denominatio, perinde atque si id in ea re unice reperiatur. Certè differentia vocum, qua vsus est D. Thomas, est admodum accommodata ad significandum discrimen reale, quod expositum est inter iustitiam, & alias virtutes.

Art. 1. Ad 3. Notandum est ex D. Thoma q. 13. de malo art. 1. auaritiam, ut est inordinatio affectus opponi liberalitati, & sub ea ratione habere vitium contrarium prodigalitatem; at verò ut est extra in re; id est ut significat appetitum inordinatum partis rationalis independentem à motu appetitus sensitiui, & fundatum in natura rei exterioris comparata cum natura rationali defectuosa, quatenus prona ad præminentiam, quo ad bona exteriora; hoc inquam modo sumptam auaritiam opponi iustitiae, & sub hac ratione non habere ullum vitium contrarium. Cuius ratio exposita est in quæst. præcedenti.

Art. 2. Dicendum igitur est liberalitatem, quæ est pars iustitiae tantum potestatuia, ut pote partim conueniens cum iustitia, partim dissidens ab eadem, non opponi formaliter, & directè auaritiae, ut est inordinatio affectus, & passio partis sensitiua, quatenus conuenit cum iustitia, sed quatenus differt ab eadem. Quod omnino conuincit discursus superius factus circa difficultatem formaliter, explicitè superandam per iustitiam. Idem proportionaliter conuenit ceteris partibus potestatuis iustitiae. Quare dum dicitur partes subiectivas, & potestatuas, aut etiam integrales iustitiae versari circa operationes, & non circa passiones; accipendum id est de partibus quidem subiectivis absolutè, & absq[ue] limitatione; de ceteris verò cum hac limitatione formaliter, quatenus conueniunt cum iustitia, seu ratione eius prædicati, quod est ipsis commune cum iustitia.

Ad 4. & 5. Patet ex dictis quamlibet virtutem posse ex vi sui motu superare omne, & quilibet difficultates operis pertinentis ad ipsam; non tamen æqualiter eodemque modo, sed aliquas cum speciali, & maiori vi atque directè, & vniuersaliter; alias verò non ita: atque difficultatem eo modo specialiter superandam à virtute iustitiae, esse independentem formaliter ab omni passione, neque formaliter prouenire à corruptione corporis, sed esse per se separabilem ab ea. Quod non ita contingit in virtutibus

# 130 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

virtutibus reliquis, de quibus loquitur obiectio cum confusione eius, quod se habet per se, & est principale, ac vniuersale cum eo, quod nequam tale est.

## Q V A E S T I O X I .

*Vtrum iustitia particularis differat specie à iustitia legali?*

**V**Idetur non differre. 1. Quia vnum, & multa non diuersificant speciem virtutis. Quod tanquam primum principium admittitur ab omnibus; & confirmatur, quia eadem virtute redditur ius suum, quod multis indiuersum debetur, & quod debetur vni seorsim; atque eadem, sive liberalitate, sive misericordia subuenitur multis, & paucis; vni, & pluribus. Communitas autem, cuius bonum respicit iustitia legalis, differt à singulis contentis in communitate, quorum bonum respicit iustitia particularis, sicut vnum & multa; ac per consequens bonum communitatis differt à bono singulorum, tanquam bonum multorum à bono vniuersi. Ergo neutrum bonum differt ab altero specie. Ergo neque virtus circa alterum differt specie à virtute circa alterum.

2. Vnaquaque persona particularis includitur in Republica tanquam pars illius, & bonum totius est bonum vniuersumque partis; atque è conuerso. Ergo virtus ordinans ad bonum commune, seu ad bonum Republicæ sufficienter ordinat ad bonum partis, seu particularis cuiusque persona. Ergo posita iustitia legali erga Rempublicam, superfluit iustitia alia particularis erga singulos. Repugnat autem virtuti esse superfluam.

3. Si admitteretur iustitia particularis distincta à legali, admittenda consequenter essent multæ iustitiae legales, specie distinctæ iuxta multiplicitatem communitatum. Alia namque constituenda esset protuendo bono familiae; alia pro bono tribus; alia pro bono ciuitatis; alia pro regni; & sic de aliis usque dum deueniatur ad vnam iustitiam legalem prouidentem bono totius generis humani; quod nimis est quædam vna Respublica sub uno Principi Deo constituta. Hæc autem tanta iustitiarum legalium specifica distinctio, & multitudo est contra communem hominum sensum, doctis absconans, & indoctis. Neque tamen videtur sequelam negari posse, quia tanta est distantia vnius familie a tribu, & huius à ciuitate, & sic de ceteris; atque est vnius hominis à familia. Ergo si virtus respiciens bonum vnius hominis differt specie à virtute respiciente bonum commune familiae, virtus respiciens bonum familiae differt etiam specie à virtute respiciente bonum tribus, vel ciuitatis, aut regni.

Art. 1. Resp. Iustitia legalis dupliger usurpatur: primum pro habitu elicente actus conformes legi. Atque hoc sensu iustitia legalis non est vna aliqua species virtutis, sed collectio omnium virtutum: quia leges disponunt de omnibus vniuersim, & singulis, quæ pertinent ad honestatem. Vnde nulla est virtus, quæ non eliciat actus conformes legi. Iustitia igitur particularis differt inadæquate à iustitia legali eo modo usurpata. Differt enim, vt pars à toto. Secunda iustitiae legalis usurpatio, eaque frequentior, & quæ absolute subintelligitur, dum alius non exprimitur, est pro habitu intendentem immediate bonum commune; atque in hoc sensu procedit quæstio proposita.

Art. 2. Dicendum est, cum philosopho in preventi cap. 1. & 2. & lib. atque c. 2. necnon lib. & cap. 5. Polit. & cum D. Thoma quæst. ista 58. art. 6. & 7. aliisque communiter iustitiam legalem, quæ & generalis dicitur, distingui specie à iustitia particulari hucusque explicata. Probat 1. à posteriori. Quia ut dicit Philosophus cap. illo 3. Polit. contingit aliquem esse bonum virum eatenus falteum, ut nemini itauriam inferat, certè sit difficilis ad illam inferendam, & nihilominus non esse bonum ciuem, sed negligenter boni communis, & promouentem facile bonum priuatum neglecta communitate. Bonum autem ciuem facit iustitia legalis; & iustitia particularis facit bonum virum in ordine ad vitandas iniurias singulorum. Ergo iustitia legalis & particularis sunt virtutes inuicem separabiles, & distinctæ specie.

Art. 3. Deinde iustitia particularis constituit æqualitatem, ut dictum est inter eum, à quo exercetur, & eum circa quem exercetur: quæ æqualitas utique est æqualiter bona, ut patet, & neutri fauet cum iactura alterius. At iustitia legalis fauet bono communi etiam cum iactura exercentis illam usque adeo ut vitam quoque ipsam parata sit impendere bono communi; certè non æquæ fauet illi, qui eam exercet, & ei, circa quem exercet. Quia bonum commune æqualiter pertinet ad singulos quoque ciues seorsim sumptos. Vnde necesse est, ut non tantumdem intersit vniuersumque seorsim sumpti quantum reliquorum omnium simultaneè sumptorum. Ergo qui intendit bonum commune, minus libiprudent, quam ceteris omnibus, circa quos simul sumptos beneficia eius intentio versatur. Patet igitur quam maximam esse istarum inter se virtutum diuersitatem.

Art. 4. Confirmatur à priori. Quia iustitia particularis habet pro motu, ut dictum est supra, liberam facultatem alterius munitam lege aduersus eum, qui exercet talen iustitiam, respicite eam legem quatenus fauentem alteri, & grauamentem, in fuorem eius, ipsum particulariter iustum. Huiusmodi autem motuum nequaquam habet iustitia generalis. Nec enim tuerit liberam facultatem aliorum aduersus generaliter iustum, sed communem ipsi cum ceteris. Quia non potest ampliari, aut intra suos limites defendi, & conseruari libera facultas communis, quin amplietur, defendatur, & conseruatur singulorum quoque ciuium facultas libera saltem æquialenter; cum quod commune est essentialiter pertineat ad singulos communis.

Art. 5. Istam rationem promouet subtiliter, & efficiaciter D. Thomas art. illo 7. Quia iustitia legalis distinguitur à virtutibus vnumquémque ordinantibus quoad ea particularis bona, quæ spectant directè, & formaliter ad ipsum secundum se; nimis à fortitudine, & temperantia, carumque partibus subiectiis, & potestatiis. Ergo etiam distinguitur à virtute ordinante vnumquémque quoad ea bona, quæ spectant ad alterum in particulari, quatenus alter est; id est à iustitia particulari. Patet consequentia. Quia bonum commune, cum pertineat æqualiter ad singulos communis, non potest magis includere in se bonum vniuersumque ex communitate secundum se considerati, quam prout distincti à ceteris. Ergo virtus intentiva boni communis non magis distinguitur à virtutibus intendentibus bonum cuiusque particularis secundum se, quam bonum eiusdem quatenus est alter; ab eo, qui intendit ipsum bonum. Distinctio autem iustitiae legalis à fortitudine, & temperantia est manifestissima omnibus; ac proinde est certa etiam distinctio eiusdem à iustitia particulari, & ab omnibus eius partibus. Vnde iustitia legalis est media inter virtutes ad se, & virtutes ad alterum, & participat æqualiter de perfectione peculiari vtratuque

# Quæst. XI. Vtrum Iustitia particul. &c. 131

vtrarumque & ab utrisque æqualiter, & pari ratione diffidet specie.

Art. 6. Demum iustitia particularis æqualiter afficit omnes, & ab omnibus, ac singulis cuiuscunque gradus, & conditionis exercetur eodem modo. Iustitia autem legalis, vt docet ex Philosopho D. Thomas art. 6. citato in Principe est principaliter & quasi architeconice, in subditis verò secundario, & quasi administratiue. Quæ quidem ratio probat distinctionem, qua intenditur, iustitia legalis à particulari. Quia nequit eadem specie virtus diuerso, & non diuerso, sed eodem modo afficere personas diuersas secundum munus, & statum, easque inclinare ad actus specie diuersos, & non diuersos specie. Non tamen probat iustitiam legalem Principis dissidere specie à iustitia legali subditorum. Quia eadem virtus potest edere actus specie diuersos propter specificam diuersitatem dispositionis, & circumstantiarum, ex parte subiecti, aut obiecti; atque ita continet in præsenti, quia Principi, & subditis proponuntur motuum boni communis idem quoad substantiam, illi vt præcipiat, his vt exequantur in ordine ad ipsum bonum commune; licet sàpè vtantur diuersi motus ex parte intellectus ad inueniendam rectitudinem electionum pertinentium ad utrolibet ex illis, eaque de causa differant specie prudenter politica Principis, & subditorum.

Art. 7. Quapropter, quod docet Philosophus 2. phys. text. 34. & 35. artes architeconicas, & administratiuas, vt equestrem, & frænæfactiuam; nautiarum, & nauifactiuam, specie differre, verum est in iis, quæ eam differentiam sortiuntur per se ex vi motu principalis, vt in exemplis positis; non verò in iis, quæ habent illam accidentaliter ex diuersa dispositione, aut statu subiecti, vt in casu præsenti. Subditus enim bene affectus ad bonum commune, si fiat Princeps, ex eodem affectu operatur diuersimodè atque diuersa diuersitate faltem logica. Non sic autem faber nauium, si fiat nauclerus; sed diuersa arte vtitur ex diuersa consideratione, diuersoque motu per se se loquendo. Ut autem habeat, vt hoc obiter notatum, certum est propter rationes adductas iustitiam particularem dissidere specie à iustitia legali.

Ad 1. Falsum est singulos communitatis comparati cum ipsa communitate, tanquam unum cum multis non unitis inter se, & cum ipso uno, vinculo societatis ciuilis. Comparatur enim tanquam pars cum toto, interueniente participatione bonorum, & malorum obuenientium illi, & ordinatione ad unum communem finem, leges, Magistratum, & similia. Patet autem huiusmodi partem, & totum differre specie ab uno, & multis non ita colligatis inter se; necnon à parvo, & magno dissidentibus inter se sola quantitate. Quare exempla de multis, & paucis terminantibus eandem virtutem liberalitatis, misericordiæ, & similium, sunt abs re; dum non sumitur multitudo ciuiliter unita, & quatenus includens, per huiusmodi unionem, ipsum etiam qui eas virtutes exercet. Quo pacto instituitur comparatio in præsenti.

Ad 2. Bonum communitatis est bonum singulorum ciuium, & bonum vniuersiusque ciuis, est itidem bonum communitatis; sed cum hoc discrimine, quod aliqua bona spectant ad singulos ciues directe, & immediatè, & ad communitatem non nisi mediata, & indirecta; quædam verò alia è conuerso, itavt in quibusdam omnes, & singuli ciues, eosdem proportionaliter usus, & actiones habeant, in aliis verò nequaquam. Patet autem diuersimodè affici homines ad ea, quæ cuiusque intersunt directe, & immediate, suntque ipsius usibus, & libera-

facultati specialiter deputata; & ad ea quæ unum quenque recipiunt tantum indirecta, & mediata, subsumuntque suis, & aliorum usibus, ac liberae dispositioni indiuism. Sunt igitur apta hæc utriusque generis bona ad terminandas diuersas virtutes, nec potest una sola dare directe, & explicitè facilitatem ad seruandam in utrislibet rectitudinem.

Art. 1. Ad 3. Admittitur in primis cum Philosopho cap. 6. & cum D. Thoma art. illo 7. ad 2. 3. Iustitiam incumbentem bono familiæ distingui specie à iustitia intendebo bonum ciuitatis. Quia familia componitur ex personis non habentibus eam iurum, & bonorum, atque libertatis inuicem independentis distinctionem mutuam quam habent ciues comparati inter se, & cum ciuitate. Quod liquet ex dictis q. 6. versus finem.

Art. 2. Negatur deinde admittendam esse iustitiam legalem speciem erga totum genus humandum, aut erga eas ipsius partes, cum quibus non aliam habeat quis coniunctionem socialem, quamque est communis toti generi humano. Cum enim genus humanum nullam habeat speciem coniunctionem socialem cum vnoquoque homine, præter eam, qua cum uno capite Deo coniungitur, atque ideo solùm in ordine ad ultimum finem, ea sola virtute charitatis, qua quisque prosequitur bonum diuinum, prosequitur etiam bonum commune totius generis humano, nec est necessaria alia virtus, ad prosecutionem istius boni communis. Hoc nimis est inter Deum, & alios Principes discrimen; quod bonum aliorum Principum est separabile saltem quoad aliqua ab utilitatibus subditorum: Deus verò non est capax propriæ aliquiæ utilitatis, omnemque proinde utilitatem, quæ ex ipso, exque rebus omnibus creatis prouenire potest, vult nobis. Vnde qui Deum amat, eiisque se conformat voluntati, eo ipso vult generi humano totum bonum ipsi commune; & vice versa qui vult bonum, quod est toti humano generi commune, & ad quod, vt ad finem communem omnes eius partes ordinantur, eo ipso vult Deum, qui solus est finis omnibus rebus creatis communis.

Art. 3. Demum, Iustitiae legales intendentis bonum commune aliarum minorum communitatum sunt diuersæ specie iuxta diuersitatem specificam ipsarum communitatum. Quia, vt docet Philosophus lib. 3. Politic. cap. 3. & 4. Respublicæ (eadem est ratio de aliis communitatibus) dissident inter se specie ea diuersitate specifica finium, ad quos proximè ac immediatè ordinantur; atque hunc finem intendit intenders bonum commune cuiusque communitatis proprium. Vnde iustitia legalis militis erga exercitum dissidet specie à iustitia legali mercatoris, erga societatem mercatoriam. Quia ille victoriam; hic dianitarum incrementum intendunt. Idem dicitur proportionaliter de aliis communitatibus dissidentibus inter se specie, maximè verò de iis, quæ sunt inuicem subordinatae, & eoque habent fines inuicem subordinatos; quo pacto comparatur Tribus cum Ciuitate, & Ciuitas cum Regno. Neque verò huiusmodi specifica multiplicatio iustitiarum legalium est absurdada, aut communi hominum sensui repugnans, licet non sit communiter ab auctoribus animaduersa; quia consonat Philosopho, & efficaci rationi,

\* \* \*

## Q V E S T I O XII.

*Virum iustitia particularis differat specie à ceteris virtutibus?*

**V**ideatur non differre. 1. Quia religio tribuit Deo ius suum, nempe honorem, & cultum ipsi debatum. Neque hunc honorem, & cultum exhibere Deo potest, quin ceteris etiam omnibus substantiis rationalibus iura sua tribuat. Quia cum Deus velit, ac præcipiat, ut ceteris omnibus iura sua tribuantur; ad honorem utique, & cultum eius spectat, ut id ita fiat. Neque enim omitti potest, quod Deus præcipit, absque contemptu legis diuinæ, id est ipsius Dei indistincta à sua lege. Ergo virtus tribuens unicum ius suum, id est iustitia particularis indistincta à virtute religionis.

2. Ad virtutem obedientię spectat conformitas nostræ voluntatis cum voluntate Dei. Quæ conformitas debetur Deo iure suo, & præstari minimè potest, quin ceteris omnibus prætentur iura sua, quæ videlicet omnia præcipit Deus, ut prætentur. Ergo eodem modo virtus iustitiae est indistincta à virtute obedientię. Confirmatur virumque argumentum, quia cetera, quæ continentur in definitione iustitiae particularis præter iuris sui unicuique attributionem expressam in vitroque argumento, dictum est supra omnibus prorsus virtutibus esse communia. Nihil igitur supereft, per quod iustitia particularis differat specie à Religione, & obedientię.

Art. 1. Resp. Manifesta in primis est distinctio specifica iustitiae particularis à virtutibus Theologicis. Quia iustitia tribuit unicum ius suum, respiciendo tanquam obiectum formale ius potestatiuum alterius, formaliter, ut tale, & consistit in medio inter duo extrema vitiaria, quorum neutrum conuenit virtutibus Theologicis, ut constat ex dictis in primis quæst. circa ipsas. De ceteris virtutibus moralibus patet eadem distinctio tum ex ratione modo data, quia nulla illarum habet proximam proprietatem ad obedientiam nostram; possintque proinde actus obedientię per eandem iustitiam similiter imperari, de quibus dicetur infra: dubitari tamen minimè potest, quia præminentia super omnia creata, & ratio primi principij distinguunt formaliter à iure proprietatis, & libera facultate respectu honoris, & cultus; idemque dicitur proportionaliter de motu obedientię. Patet igitur manifestè religionem, & obedientiam, & à fortiori reliquias virtutēs distinguere specie à iustitia particulari.

Art. 2. Et hæc quidem ostendunt clarè diuersitatem specificam iustitiae à fortitudine, & temperantia, alisque virtutibus, quæ dicuntur ad se. Circa virtutes alias ad alterum: quæ dicuntur partes potestatiū iustitiae, dicendum est cum Thoma quæst. 8o. & aliis communiter, aliquas ex illis differre à virtute iustitiae per defectum aequalitatis, alias per defectum debiti fundati in iure alterius. Per defectum huiusmodi debiti deficiunt ab adæquo conceptu essentiali iustitiae, veracitas, gratitudo, vindicatio cuiusque propria auctoritati permisla, liberalitas, affabilitas, amicitia, & alia eiusmodi. Ex quibus aliquæ vix ullam respiciunt rationem debiti, ex parte obiecti, alia vero respiciunt rationem debiti fundatam in sola, ut communiter dicitur, honestate virtutis; hoc est non fundatam in iure alterius, seu in amplitudine iuridica libertatis alienæ, sed in sola comparatione operis cum ope-

rante facta per rectam rationem. Per defectum vero aequalitatis deficiunt à ratione, & conceptu quiditatino adæquo iustitiae, religio, pietas, & obseruantia, maximè vero religio. Quia Deo nunquam potest exhiberi honor, & cultus aequalis infinitæ eius Majestati. Dictum autem est quæst. 9. aequalitatem esse de ratione iustitiae. Differit ergo manifestè religio à iustitia. Indidem etiam differit obedientia, quæ est species obseruantiae, & non attendit aequalitatem rei cum re, sed conformitatem voluntatis inferioris cum voluntate superioris, ac præcellentis.

Art. 3. Verum manifestior est, & quodammodo prior, magisque conspicua differentia, quæ petitur ex motu formalis harum virtutum. Virtutes enim non distinguuntur formaliter per distinctionem operationum, & effectuum quos præstant, aut peculiarium conditionum, quæ iisdem operationibus, & effectibus conueniunt, sed per diuersitatem specificam motuorum formalium, ut iam iterum dictum est, & aduertit D. Thomas ubicumque aliquam virtutem secerit ab aliis. Motu autem formalia iistarum virtutum differunt inter se specie. Quia motuum iustitiae est ius proprietas, seu libera facultas alterius ordinata in bonum ipsius. Motuum vero religionis est honestas honoris, & cultus debiti excellentia, ac præminentia Dei, ut primi principij. Similiter motuum obedientiae est præceptum, aut consilium superioris. Quæ tria sunt valde diuersa. Licer enim possit in controversiam vocari, an Deus ratione sua excellentia, ac præminentia habeat ius proprietatis strictè tale ad honorem, & cultum sui, possitque proinde iustitia hominis erga Deum imperare efficaciter, aut saltem inefficaciter, actus religionis: similiterque possit controverri, an Deus ratione sua superioritas, & dominij habeat ius strictum proprietatis ad obedientiam nostram; possintque proinde actus obedientiae per eandem iustitiam similiter imperari, de quibus dicetur infra: dubitari tamen minimè potest, quia præminentia super omnia creata, & ratio primi principij distinguunt formaliter à iure proprietatis, & libera facultate respectu honoris, & cultus; idemque dicitur proportionaliter de motu obedientię. Patet igitur manifestè religionem, & obedientiam, & à fortiori reliquias virtutēs distinguere specie à iustitia particulari.

Art. 1. Ad 1. Distinguuntur assumptum: Religio tribuit Deo ius suum nempe honorem, & cultum ipsi debitum mouente formaliter excellentia & præminentia Dei, ut primi principij, conceditur assumptum: mouente formaliter iure actuo diuino proprietatis negatur assumptum, & inde consequentia. Eodem modo distinguendum est, quod in 2. dicitur de obedientia erga Deum.

Art. 2. Quod deinde adiungitur vtrōque de impossibilitate exhibendi Deo honorem, & cultum, aut obedientiam ipsi debitam, quin ceteris omnibus, & singulis tribuantur omnia sua iura, quatenus nulli ullum suum ius negari potest, quin simul negentur Deo honor, & obedientia, quæ ipsi debentur. Hoc inquam nihil probat. Quia potest nihilominus ē conuerso tribui proximo ius suum per virtutem iustitiae, quin propterē exercetur formaliter ullus actus religionis, aut obedientia erga Deum. Nempe duæ istæ virtutes sunt motuī vniuersalioris, quā iustitia, ideoque non cōuertuntur saltem mutuō actus, & exercititia huius, & illarum, idque sufficit ad distinctionem, & necessitatem diuerarum virrum. Hac enim de causa necessariæ sunt alia virtutes, ultra charitatem, ad opera non solum consili, sed etiam præcepti obligantis sub mortali, tametsi huiusmodi operum omissione sit incompossibilis cum actu charitatis.

Art. 3.

Art. 3. Deinde incompossibilitas actus eliciti ab aliqua virtute cum omissione actuum, qui versantur circa alias materias, solum probat per actum talis virtutis posse imperari, vel efficaciter, & determinatè, ac proximè, vel faltem inefficaciter, & indeterminatè, aut dispositiōne illos alios actus; non autem necessaria præterea non esse alias virtutes ad eosdem actus specialiter destinatas, & superantes formaliter, ac explicitè eas difficultates, quæ vnicuique generi actuum specialiter insunt, ut innotescit ex doctrina tradita quæst. 10.

QVÆSTIO XIII.

Virum virtus iustitiae sit clarior, & perfectior quam reliqua virtutes morales?

**V**identur non esse clarior, & perfectior. 1. ex genere suo. Quia virtutes, quæ versantur circa bonum proprium moderando passiones, sunt potiores virtutibus moralibus ordinatis ad alterum, & quæ versantur circa operationem, ac bonum aliorum, ut contendit Buridanus. Nempe intentio boni proprii est magis conformis inclinationi naturæ, ut experientia constat, nec non ordini charitatis, ut dictum est quæst. 43. de virt. Thol. Dictum autem est suprà intentionem boni alieni esse propriam iustitiae, & partium omnium ipsius, atque reliquas virtutes morales versari circa passiones, & intendere bonum cuiusque proprium. Ergo fortitudo, & temperantia, cum omnibus suis partibus subiectivis, & potestatiis sunt perfectiores, quam iustitia cum suis.

2. inter virtutes, quæ sunt ad alterum præminent proculdubio religio, & obedientia mandatorum Dei; Quia, ut arguit D. Thomas quæst. 81. art. 6. quæ sunt ad finem sortiuntur bonitatem ex ordine ad finem, id est quo sunt propinquiora fini, sunt meliora. Omnes autem virtutes morales versantur circa media, id est quo sunt ad finem, atque huic sunt propinquiores religio, & obedientia mandatorum Dei, quam reliqua virtutes ad alterum. Quia versantur circa ea, quæ directè, & immediate Deum specialiter respiciunt. Ergo religio, & obedientia superant perfectione iustitiam simul cum ceteris virtutibus moralibus.

3. Inter virtutes, quæ versantur circa proximum excedunt liberalitas, & magnificentia. Quia quod continet totam perfectionem alicuius in se, & aliiquid præterea perfectionis specialis superaddit, est perfectius illo. Hoc autem modo se habent, liberalitas, & magnificentia respectu iustitiae. Ergo amba sunt perfectiores iustitia. Patet maior, quia quodlibet finitum sit maius qualibet additione. Probatur minor, de liberalitate, quia voluntas aliquid alicui supererogandi liberaliter, includit essentialiter in se voluntatem non negandi, ac tribuendi, quod suum eiusdem est; & adiungit præterea voluntatem addendi de proprio. Idem patet à fortiori de magnificentia, quia hæc comparatur cum liberalitate, sicut liberalitas cum iustitia; siquidem liberalitas parvus, magnificentia magnos sumptus facit.

4. Inter easdem virtutes, misericordia est potior. Quia D. Thomas quæst. 30. art. 3. & 4. ponit misericordiam inter virtutes morales, quæ versantur circa proximum; eandemque dicit potissimum inter omnes virtutes, quæ ordinantur ad proximum. Præterea iustitia etiam legalis ordinatur ad proximum; quæ tamen indubitanter præfertur iustitiae particulari.

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

5. Ita natura comparatum est, ut quæ sunt magis necessaria, & minus rara sint viliora. Sic aqua magis indigemus, magisque abundantius, quam vino, terra quam gemmis, & sic de ceteris ciuismodi. Atque inter sensus humanos tactus est maximè necessarius, adeoque animalibus, & omnibus, & semper, est verò minus perfectus, quam alij sensus. Certè est imperfectior visu, ut colligitur ex Philosopho initio metaphysicæ; & tamen visus est minus necessarius ad vitam, dectique multis animalibus; tum per se, tum per accidens. Ergo etiam inter virtutes ea est minus perfecta, quæ est magis necessaria, & reperiatur in pluribus. Eiusmodi autem est iustitia comparata cum liberalitate, magnificencia, & pluribus aliis. Quoad necessitatem quidem, quia iustitia omnes indiget, & semper. Sic enim quisque indigeret rebus suis quas, absque iustitia aliorum erga se, habere non potest. Similiterque indiget pace, & tranquillitate, atque iutuis officiis benevolis proximorum, quæ tamen habere non potest absque sua erga alios iustitia. Quoad frequentiam verò; quia iustitia potest ab omnibus erga omnes semper, & ubique exerceri absque liberalitate; tum sua cuiusque erga alios, tum aliorum erga se. At liberalitas haberi non potest absque iustitia, tum sua erga alios, ut liquet ex ratione præcedenti; tum aliorum erga se; quia ea seclusa non habebitur, quid liberaliter erogetur. Praeterea si comparetur liberalitas cum multiplicitate exercitij iustitiae, non potest nisi à paucis, & erga paucos, atque rarer exercesti. Quia multis non sufficit unde sint liberales: multis erogari non potest, nisi per prodigalitatem; & liberalitas sapè exercita exhausta citò materiam suam. Idem à fortiori concluditur de magnificencia. Ergo iustitia est minus perfecta, minùsque pretiosa, quam aliae virtutes.

6. Ea virtus est præstantior, cuius opus est difficilius. Difficilis autem est terribilia, & ipsam quoque vitam contemnere, quod spectat ad fortitudinem, quam ius suum vnicuique tribuere, quod spectat ad iustitiam, Ergo fortitudo est virtus præstantior, quam iustitia.

7. Quod ad claritatem attinet, & celebritatem magis plauditur liberali, & fortis, quam iusto; & qui fuere fortissimi maiorem nominis celebritatem obtinere semper, quam qui iustissimi. Ergo fortitudo, & liberalitas sunt virtutes clariores, ac celebriores, quam iustitia.

Art. 1. Resp. Philosophus in hoc lib. 5. sub finem capituli primi *præclarissima virtutum*, ait, videtur esse iustitia; & neque Hesperus, neque Lucifer ita est admirabilis. Suffragatur D. Thomas quæst. 58. art. 12. aiens: *manifestum est, quod ipsa* (loquitur de iustitia) *est præclarior inter omnes virtutes morales.* Probat Philosophus tum ex vulgari proverbio; *Iustitia in se se virtutes continet omnes*: tum quia prædictus iustitia non solum sibi, sed aliis est bonus, potestque sibi virtute, non solum in ordine ad se, sed etiam in ordine ad alios quorum alterum tantum præstant alia virtutes: tum quia vti virtute in ordine ad alios est difficillimum; atque maxima videatur esse virtus, ad quam spectat, maximam superare difficultatem. Verum eterque loquitur de iustitia legali, cæque comparata cum solis virtutibus moralibus, quæ versantur, circa proximos directè, & immediatè; atque in huiusmodi comparatione nemo est, qui dubitet de præminentia iustitiae, quam conuincit aperte ratio D. Thomæ; nempe bonum commone intentum à iustitia legali præminere bono particulari, circa quod versantur aliae virtutes: sicut finis præminet mediis.

Art. 2. Iam quod ad iustitiam particularem attinet, docet similiter D. Thomas ibidem præcellere

M inter

inter alias virtutes morales. Primo ex parte subiecti, quia iustitia residet in voluntate: aliae vero virtutes in appetitu sensuio; quandoquidem iustitia est moderatrix appetitus rationalis, reliqua vero virtutes appetitus sensuio, seu passionum, ut dictum est q. 10. Deinde ex parte obiecti, quia aliae virtutes laudantur solum quatenus sunt bonum ipsius virtuosi; iustitia autem quatenus est bona, & benefactrix, etiam respectu aliorum, atque diffusua sui in alios. Quod est excellentius, ac diuinius. D. Th. adhaerent communiter ceteri adiuncta ex Caietano notatione sententiam eius accipiendam esse de comparatione cum solis virtutibus moralibus, quae vel non sunt ad alterum, vel directe, & immediatè ordinantur ad proximum, ut ad finem cui.

Art. 3. Dicendum autem primo est iustitiam particularem esse magis conspicuam, magisque plausibilem ex sua natura, quam ceteras virtutes morales, sive perfectiores sint, sive minus perfectae in se intrinsecè; de quo postea: Dempta tamen iustitia legali, de cuius, quoad hoc etiam excessu dubitari non potest. Huc maximè confert Aristotelica illa cum Hespero, & Lucifero comparatio pertinens ex parte ad iustitiam etiam particularem, ut liquet ex tribus illis rationibus Philosophi initio propositis. Eodem manuducit D. Thom. quatenus q. 81. art. 6. pro significando excessu religionis ait eam praeminere inter alias virtutes morales, & de obedientia concludit q. 104. art. 5, esse potiorem inter virtutes morales: & de misericordia q. 13. art. 4. eam esse potissimum inter omnes virtutes, quae ordinantur ad proximum: q. vero 58. art. 12. dicit iustitiam esse præclariorum. Præclaritas enim conspicuitatem, & plausibilitatem significat potius quam intrinsecam perfectionem, ad quam referuntur voces prælatiæ aliarum virtutum. Idem clare exprimit Tullius de officiis, vbi agit de iustitia. Ait enim *in iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur*. Quæ ipsa nominatio est clarum argumentum summae celebritatis in hac virtute, vt pote imperitente nomen, quod soli omnium simul virtutum cumulo debetur ipsa.

Art. 4. Probatur ratione, quia ut superius dictum est aliae virtutes morales consistunt in medio inter duo vitia, quorum alterum excedit, alterum deficit à ratione mediæ. Unde fit, ut medium ipsum appareat defecuum, cum comparatur ad extremum excendens, appareat vero excedens, cum comparatur ad extremum deficiens. Quapropter utrilibet virtuosus confundit facilè virtuosum cum altero virtioso, atque vituperat; utrilibet proinde difficile est agnoscere virtuosum, ut talem, eique plaudere. Audiatur Philosophus 2. Eth. cap. 8. *Fortis cum ad timidum comparatur, audax; cum ad audacem, timidus esse videtur. Pari modo temperans, &c. Liberalis etiam prodigus, &c.* Et mox concludit: *quapropter & extre- morum uterque medium ipsum a se compellit ad alterum; atque fortem, audax quidem timandum, timidi autem audacem appellat; & in ceteris simili modo.* At iustitia est quidem media inter duo extrema vitiosa, non tamen inter duo vitia, ut ostensum est q. 9. atque id ex comparatione, & oppositione cum utrilibet extremo virtioso, agnoscit facile, atque laudari potest, cum neutrum ex illis extremis opponatur alteri, sed sola virtus utriusque. Confundi vero cum neutro extremo virtioso potest magis, quam possit confundi audax cum timido, aut prodigus cum illiberali quandoquidem iustitia perinde opponitur toti vitio sibi contrario, necnon ipsi totum vitium, sicut opponitur unum extremum vitium alteri extremo vitio. Patet igitur iustum esse discernibiliorum, quam prædictos aliis virtutibus moralibus, ac

proinde magis conspicuum, magisque plausibile est.

Art. 5. Accedit alias virtutes non consistere in in- diuisibili ex parte obiecti. Contingit enim alium esse magis, alium minus liberale, ac forte, & facile ad maiores, vel minores donationes: ad maiorum, aut minorum periculorum contemptum, & sic de aliis; Atque ideo unum magis accedere, ad alterutrum ex extremis vitiosis, quam alium. Unde rursus confundit facile virtuosus cum virtuoso, cui fuerit magis affinis, non solum ab alterutro extremè virtuoso, sed etiam a virtuoso, qui est propinquior ad extremum virtuosum oppositum. At iustitia consistit in indiuisibili ex parte obiecti, & ideo omnibus facile patet, maximèque conspicua est. Accedit rursus plausum, & estimationem aliarum virtutum esse deuinetas certis quibusdam opportunitatibus, non ut que adeò frequenter occurrentibus. Fortis enim estimatur tempore belli, & contemnit tempore pacis; Similiterque liberalis, & misericors, cum premit, aut depulsa iam est indigentia, & sic de aliis. At iustitia in bello, & in pace omnibus semper, & ubique est opportuna, ac necessaria, & æquæstimabilis. Est ergo vniuersalior eius plausus.

Art. 6. Accedit demum actus earum virtutum, quæ non sunt ad alterum sèpè latere. Quia hærent in ipso virtuoso, id est parum obseruantur, & sèpè, nec obseruables sunt. At iustitia testes habet in- uitabiles suarum operationum, & omissionum eos omnes, quorum præcaut; aut reficit nocumentum. Quod ad discrimen maioris perspicuitatis valet plurimum. Tametsi vero hoc discrimen sit commune iustitia cum ceteris virtutibus ordinatis ad proximum; superest tamen aliud caput, unde istis etiam præferatur, ut sit præclarior. Cum enim iustitia solum tribuat unicum quod suum est saltem per se, ac directe, nullam ex proximo, cui id tribuit, gratiarum actionem, aliamue retributionem meretur, aut expectare potest præcisè ex natura sui operis. At reliqua virtutes, cum tribuant proximo, quod nondum erat ipsius, motent accipientem ad gratitudinem, ac remunerationem. Quare exercitum ceterarum virtutum magis, quam exercitum iustitiae obnoxium est sinistra opinioni de intentione operantis turpis luxuri gratia, aut ex alio motu minus honesto. Claritudo autem, & plausus proprius virtutis, pender ex opinione de recta intentione operantis, & propria virtutis, cuius actus exercetur.

Art. 7. Nec obstat ad actus iustitiae allicere timorem peccata, & vindictæ imminentis iniusto sicut spes lucri allicit ad actus aliarum virtutum. Non inquam hoc obstat, tum quia iustitia sepiissimè exercet suos actus absque ullo timore ex omissione, vel quia nondum vrget præceptum, vel aliis de causis, infra attingendis: tum quia peccata, & vindicta queritur ex una parte, & æqua, ac plerumque multò etiam maiori sollicitudine vitatur ab altera, scilicet ab iniusto. Quod non contingit in retributione inducibili per actus aliarum virtutum, quia ad eam propendet utraque pars. Quare timor mali temporalis ex iniustitia non est æqualis spei lucri ex virtute ad alterum, non obligata per ius alterius. Subsistit ergo ratio expensæ in favorem iustitiae. Porro que dicta sunt de claritate iustitiae particulatis comparata cum virtutibus ceteris præter iustitiam legalem, vim habent eandem, si non, & maiorem respectu iustitiae legalis comparatae cum ceteris virtutibus tendentibus ad bonum communitatis, ut patebit consideranti.

Art. 8. Dicendum rursus est virtutes ad alterum, id est iustitiam, & eius partes subiectivas, & potestivas, ac integrales superare perfectione reliquas virtutes morales ex genere suo. Istam conclusionem euincunt

# Quæst. XIII Vtrum virtus iustitiae, &c. 135

equum auctoritas Philosophi, & D. Thomæ fauient illi locis initio indicatis, nec non rationes utriusque ibidem producuntur.

Art. 9. Dicendum est tertio, neque iustitiam legalem, neque iustitiam particularē præminere perfectione omnibus omnino virtutibus ordinatis ad alterum absque illa prorsus exceptione licet præminet iuxta mentem, & sensum Philosophi, & D. Thomæ. Prior pars conuincit clarè quoad virtutes religionis, & obedientia argumento proposito in secunda ratione dubitandi, quod est D. Thomæ in loco paulo ante citato circa religionem. Circa misericordiam similiter præferendam iustitiae producitur in responsione ad 4. fundatum eiusdem D. Thomæ conuincens itidem efficaciter. Hæ igitur tres virtutes eximendæ sunt ex generali prælatione iustitiae super alias virtutes morales.

Art. 10. Quoad alteram partem de mente Philosophi, & D. Thomæ, neuter, dum præfert iustitiam aliis virtutibus, loquitur de iustitia comparata cum omnibus cuiuscunq; conditionis virtutibus moralibus etiam ad alterum, sed cum iis tantum, quibus societas humana continetur, & ad proximos ordinantur. Circa quam rem nulla imprimis dubitatio esse potest de Philosopho, qui videlicet comparationem instituit, cum iis solum virtutibus, de quibus ipse agit in iisdem illis libris ethicorum. Non autem agit de religione, & obedientia erga Deum, sed de iis tantum qua modò notatae sunt, neque inter eas comprehendit misericordiam nisi formaliter compassiuam, vt dicetur ad 4. Iam D. Thomas ubique obseruat sensum Aristotelicum, dum aliud specialem non exprimit, sed usurpat locutionem vniuersalem.

Art. 11. Præterea si in generali ea prælatione iustitiae non subintellexisset exceptionem religionis, & obedientiae erga Deum, necnon misericordiae, non purè compassiuam; manifestissimè sibi contradixisset semel atque iterum; & quidem in una eadémque parte Theologiae, eaque ab ipso omnium diligentissimè, ac perfectissimè elaborata, quandoquidem in eadem 2. 2. expresse præfere iustitiae eas tres virtutes locis paulo ante memoratis. Certum igitur est, quod de mente Philosophi, & D. Thomæ assertum fuit; & conclusio, quæ dicta est utriusque conformis, est omnino vera.

Ad 1. Virtutes ad alterum ita prospiciunt bono alterius, vt ipsæ ipsarumque actus valde etiam perficiant suum subiectum, sicutque magnum eiusdem bonum. Intentio autem naturæ, & ordo charitatis præferunt bonum cuiusque proprium coniunctum cum bono alterius illi bono, quod est limitatum ad suum subiectum, nec est diffusum sui. Eiusmodi namque est bonitas omnis, virtusque diuina.

Ad 2. Conceditur totum. Est enim demonstrativa ratio D. Thomæ. Sed iam præmonitum est in prælatione generali iustitiae non comprehendendi religionem, & obedientiam mandatorum Dei à Philosopho, D. Thoma, & aliis communiter, & à nobis exemplarum fuerunt expresse.

Art. 1. Ad 3. Liberalitas versatur primò, & per se, vt docet D. Thomas q. 117. a. 6. circa passiones modeando propriam affectionem circa possessionem, & usum pecuniarum. Ex consequenti verò, inducta facilitate quoad istam moderationem, coadiuvar posse cæteras omnes virtutes circa proximum ad actus ipsarum, ex proprio, & peculiari vniuersaliter illarum motiuo, eliciendos tanquam remouens prohibens. Perfectio autem cuiusque virtutis pensatur penes id, quod conuenit illi primò, & per se, & præcisè liberalitas iustitiae, quare eadem de causa postponitur liberalitas iustitiae, & ea postpositæ sunt eidem

R. P. de Esparza Cuf. Theol. Tom. II.

supra vniuersaliter virtutes, quæ versantur circa passiones.

Art. 2. Iam continentia iustitiae in liberalitate non verificatur formaliter quoad perfectionem quæ conuenit iustitiae ex suo motiuo. Quia hoc non continetur in motiuo liberalitatis, vt putauit. Verificatur ergo de sola continentia in genere causæ dispositiua tantum, quatenus liberalitas ita disponit animam ad iustitiam, vt iniustus non possit esse liberalis circa eandem personam & circa idem genus rei, liberalis verò possit esse facilius iustus. Simili modo, ac ratione negatur continentia iustitiae, & liberalitatis in magnificencia.

Ad 4. Misericordia usurpatur dupliciter. Primum pro affectu compassiuo erga proximum subueniente eidem ex compassione; Atque hoc modo, est inferior virtute iustitiae ob eandem rationem qua ipsa præfertur aliis virtutibus circa passiones. Secundo usurpatur misericordia pro virtute cuius motiuum est dignitas naturæ rationalis patientis indignæ, & impediens quantum potest, quominus ea patiatur. Quod motiuum, & opus pater esse longè nobilior motiuo, & opere iustitiae. Quia dignitas humanæ naturæ, quæ pertinet ad eius substantiam, præponderat incomparabiliter iuri hominis, quod est accidentis ipsi inhærens. Vnde apparet opus operi similiter præminere, saltem formaliter. Notat porro Caeteraus in hunc art. 12. quæst. 58. priori, & non posteriori modo misericordiam communiter accipi; Ideoque non subintelligi quoad posteriore significationem, dum non sit peculiaris, & expressa mentione ipsius.

Ad 5. Conceditur in eodem rerum genere præminere perfectionem, quæ sunt minus necessaria iis, quæ magis necessaria sunt. Sed negatur iustitiam esse magis necessariā quam liberalitatem sumptam in eo sensu, secundum quem dictum est, ipsi præminere, iustitiam. Constat siquidem ex doctrina tradita circa tertium, iustitiam exerceri non posse ab illiberali secundum eam liberalitatis significationem, ac proinde est ea species liberalitatis magis necessaria quam iustitia quandoquidem necessaria est ad ipsam iustitiam, cum hac ad illam non sit similiter necessaria. Eadem est ratio de ceteris virtutibus, quæ sunt ad se, & versantur circa passiones. Magis enim necessarium vniuersale est esse bene ordinatum in se, & ad se, quam respectu aliorum, neque hæc secunda bona ordinatio haberi potest ab inordinato respectu sui. Discursus igitur obiectionis valet potius ad confirmandam doctrinam superioris traditam; atque obiectionis titulus alia liberalitatis significatione, quæ non est ad rem, vt liquet ex data eius expositione.

Ad 6. D. Thomas q. 27. fine q. 123. a. 12. ad 2. atque in praesenti art. 12. respondet optimè virtutes non estimari ex magnitudine difficultatis secundum se, sed ex magnitudine causa, & motiuo, ob quod ea superatur; atque in virtutibus ad alterum motiuum est præstantius per se, & præcisè ex ratione formalis cuiusque virtutis, quam in fortitudine, & aliis, quæ sunt circa passiones. Deinde tota collectio actuum iustitiae est difficillima propter peculiaritatem frequentiam supra notatam. Nam vt docet cum experientia D. Thomas eadem q. 123. a. 6. difficilius est diu manere immobilem, quam subito motu moueri ad aliquod arduum. Perinde autem est sapere, quod est difficile, & raro quod difficilis.

Ad 7. Liberali, & forti plauditur plerūque plausu gratificant, & obsequente propter acceptum beneficium à liberali, aut forti, vel propter potestatem acquisitam forti, vel estimatione solius physica bona cōstitutionis, nō verò laude magnificè, & morali. Cuīs signum est, quia sapere similiter plauditur

M 2 manifeste

manifeste prodigo, nec non audaci, ac per temeritatem viatori, ad eum ferè modum, quo plauditur agro vberi, & equo vincenti in cursu, aut prælio. Plausus autem iuste operantis plerūque sequitur opinionem honestatis, & est laus magnificiæ, cum commendatione verae virtutis ob rationes supra datas; atque hoc sensu attributus est iustitiae plausus præcipius, & conspicuitas maior.

## Q V A E S T I O X I V .

*Virum iniustitiae sit vitium speciale?*

**V**idetur non esse. 1. Quia homicidium, detractione, adulterium, furtum, personarum acceptio, usura, & familia sunt actiones oppositæ iuri alieno proprietatis, atque adeò illis omnibus conuenit ratio iniustitiae propriæ talis; & tamen videtur illa omnia sub uno vno virtio speciali contineri minime posse, tum quia dissident valde inter se; tum quia contingit facilem ad furandum esse difficultem ad homicidia, & sic de aliis.

2. Philosophus in præsenti cap. 8. dicit, operantes contra iura aliorum ex passione facere quidem iniuriam, non tamen esse iniustos. Essent autem iniusti, si vnicus, ac specialis esset habitus iniustitiae. Quia is acquireretur quibusvis actibus iniustis, & constitueret iniustos simpliciter, seu vniuersaliter, & omni genere.

3. D. Thomas in præsenti quest. 59. art. 2. ad 3. constituit hoc discrimen inter intemperantiam, & iniustitiam, quod si quis faciat aliquid ultra mediocritatem in materia intemperantiae, per accidens, & præter intentionem ratione ignorantiae inuincibilis; non propterea facit intemperatum, aut formaliter, aut etiam materialiter: facit verò iniustum materialiter, qui simili proflus modo transgreditur medium iustitiae. Cui discrimini nullus esset locus, si daretur habitus specialis iniustitiae, sicut datur habitus specialis intemperantiae.

Art. 1. Resp. Sicut iustum ita etiam iniustum sumitur quandoque latè, & generaliter, quandoque strictè, & particulariter. Iniustum latè, & generaliter est omne oppositum legi, & dictamini rationis. Vnde omnes peccatores iniusti, & omne peccatum iniustitia, atque iniurias dicitur tum à Philosopho initio huius libri, tum maximè in sacris literis frequenter. Iniustitia hoc modo sumpta non est particulare vitium, sed ratio generica omni virtio communis. Iniustum strictè, & particulariter est, quod opponitur iuri alieno proprietatis tanquam leuiuum eius, & transgrediens limites ab eo præfixos. Vnde iniustitia particularis est actio, vel omissione contraria obligationi fundata in eodem alterius iure.

Art. 2. Iniustitia ista particularis est vitium speciale ex consensu omnium cum D. Thoma art. 2. proximè citato. Quia ubi est materia specialis opposita, speciali materia specialis virtutis eo ipso datur vitium speciali oppositum tali virtuti speciali: Datur autem specialis virtus intendens indemnitatem iuris alieni, tanquam materiam specialem, ut liquet ex dictis à quest. 8. art. 3. & seq. Ergo datur vitium speciale intendens lesionem iuris alieni proprietatis; idest datur habitus specialis vitiosus inclinans indiscriminatum quantum est ex se ad omne opus iniustum.

Art. 3. Verum obseruare oportet aliud esse peccare contra iustitiam; aliud peccare ex habitu iniustitiae. Fieri nimis potest, vi quis peccet furando contra iustitiam, quin talis actus procedat ex habitu

iniustitiae. Potest enim quis furari ex solo motu gloriae vanæ, concupiscentiae, iræ, timoris, aut similibus. Et tunc peccabit quidem contra iustitiam, quatenus nocebit iuri alterius; non tamen peccabit ex habitu iniustitiae, quatenus non mouebitur motu eius proprio, & particulari. Cuius iudicium est, quod post eiusmodi actus sèpè repetitos non propterea dabunt in furante facilitas, & inclinatio ad furandum, quando iam amplius non aderunt motiva glorie vanæ, concupiscentiae, &c. propter defectum cognitionis actualiter illa representantis; vel quia tametsi actualiter adstant in cognitione, non pollent nihilominus ut sufficiunt ad reddendum facile furum propter virtutes contrarias humilitatis, temperantiae, mansuetudinis, &c. postea acquisitas, & afferentes facilitatem ad prosecutionem eorum motiuorum, atque adeò ad furandum ex iisdem motiuis. At si quis sèpè furetur ex motu inæqualitatis inter damnum, & lucrum; hoc est propter ampliandos terminos propriæ libertatis, & restringendos alienos, atque ex amore præminentia, quod hoc, supra alios, acquirere eo ipso habitum iniustitiae, erit quod facilis ad furandum, tametsi desint cetera omnia motiva modo commemorata, aliisque similia opposita formaliter, & directè, motiuis aliarum virtutum.

Art. 4. Patet igitur iniustitiam particularem oppositam formaliter, & directè particulari iustitiae esse vitium speciale distinctu specie ab omnibus aliis vitiis. Potest verò rectè definiti habitus iniustum inæqualitatis inter damnum & lucrum: sive ampliatus propriæ libertatis, & restrictius aliena ultra, & circa terminos legitimos utriusque, sine prosecutius præminentia supra alias quoad terminos libera facultatis. Vel dicatur: iniustitia particularis est constans, & perpetua voluntas ius suum vnicuique negandi; idque eo proportionaliter sensu quo dictum est oppositione quest. 8. art. 3. circa habitum iustitiae particularis. Est enim de utroque habitu eadem proportionalis ratio; vt potè inuicem contrario.

Ad 1. Si actiones illæ fiant ex motu iam explicito inæqualitatis, & præminentia, omnes pertinebunt ad specialem habitum vitiosum iniustitiae, ut ad principium proprium ipsarum: sin minus pertinebunt ad diuersos alios habitus iuxta diuersitatem motiuorum. Verum hic secundus modus operandi est, qui ut plurimum vsu venit, propter prædominium inclinationis passionum existens de facto in omnibus suprà inclinationem pravam appetitus purè rationalis. Pro cuius rei intelligentia recolenda est doctrina quest. 10. art. 7. & 8. Quod autem enuit, ut plurimum apprehenditur facile, ut vnicum. Vnde prouenit, ut difficile appareat non considerantibus intimè naturas rerum; ea omnia peccata posse aliquo modo pertinere ad vnicum habitum

Ad 2. Sensus Philosophi est, nocentibus ex passione esse imputabile damnum illatum aliis contra ipsorum iura, coramque operationibus conuenire totam malitiam iniustitiae; sed non propterea eos acquirere habitum speciale iniustitiae, vi cuius sint faciles ad similes operationes iniustas, cestantibus etiam passionibus, & motiuis aliorum vitiorum. Qui sensus est proculdubio legitimus, idemque est clarissimus ex dictis. Itaque omni operanti quod iniustum est, inest eadem priuatio bonitatis iustitiae sub quouis motu, & imputatur æquilater peccatum iniustitiae; non tamen inest eadem bonitas physica actus, & habitus inde orti, nec eadem facilitas, & inclinatio ad operationes iniustas pro omni euentu, nec est idem specie peccatum quoad entitatem materialiem ipsius; atque haec est intentio Philosophi.

Art. 1.

# Quæst.XV.Vtrum sciens,& volens,&c. 137

Art. 1. Ad 3. In ea comparatione D. Thoma datur paritas quoad duo; & disparitas quoad alia duo. Paritas est primum, quod neque malitia intemperantia neque malitia iniustitiae est imputabilis ad culam operanti in eo casu. Quia cognitio, & aduentitia actualis malitia obiectiva, est radix, & causa imputationis in omni materia. Datus deinde paritas quoad hoc, ut neutra operatio procedat ab habitu, vel intemperantia, vel iniustitiae, ut lique ex dictis à fortiori.

Art. 2. Disparitas est 1. quod medium temperantia est medium rationis, medium vero iniustitiae est medium rei, ut dictum est quæst. 9. art. 9. & 10. Ideoque magis dici potest dari iniustum quam intemperatum in casu ignorantiae, ac inaduentientiae. Altera disparitas est quia intemperatum, utpote pertinens præcisè ad operantem ex natura sua, regulatur solum per cognitionem operantis: iniustum verò regulatur etiam per rationem alterius, utpote pertinens etiam ad alterum præter operantem. Quare ex hoc præterea capite adest sufficiens fundatum discriminis constituti à D. Thoma, & diuersæ utrobius locutionis ab eo usurpatæ; atque hoc fundamentum sufficienter indicavit ibidem Sanctus Doctor, nec aliud intendit Caietanus in expositione eius loci, licet non exponat adeo clare. Vt cùnque res habeat, nihil interest ad mores.

## Q V A E S T I O X V .

Vtrum sciens, & volens possit iniuriam pati?

V idetur posse pati. 1. Quia in contractu usurario, & autoniaco dans pretium pro mutuo ultra fortem, & dans qualecumque pretium pro re sacra patientur iniuriam ab incipiente tale pretium. Cuius manifestum indicium est, quod accipiens tenetur ad restitutionem; excessus quidem in casu mutui, totius autem pretij in casu simonia. Idque verum est tametsi pretium datum fuerit à sciente, maximèque volente absque villa prorsus coactione ex parte acceptantis pretium. Quod scilicet oblatum datumque ab altero fuerit præcisè, ut se libaret ab onere gratitudinis, nec discederet grauatus ob beneficium sibi collatum gratuito; & quando nulla virgebat necessitas illud querendi, accipiendo, sola voluptas, & appetitus purè spontaneus concupiscentiae.

2. Marito sponte, ac libenter consentienti in adulterium uxoris, infert nihilominus iniuriam adultera, eiusque actio contrahit rationem formalem, & malitiam specialem adulterij, adeoque, & iniustitiae. Eadem est ratio de volente occidi absque iusta causa, seu nulla existente causa præter voluntatem, qua desiderat occidi; nec non de volente, ac petente infamacionem sui, præsertim si ratione officij sit persona publica. In iis etenim, & similibus casibus datura ratio iniustitiae nihil obstante scientia, & voluntate patientis. Quod auctores communiter supponunt, ut certum. Nec magis dubitur Sacerdotem patienti iniuriam, si iudicetur a iudice laico, tametsi velit ab eo iudicari, & cedere iuri suo quoad forum Ecclesiasticum. Idem apparet ex irregularitate percutientis Sacerdotem volentem percuti punitua iniuriæ illi nihilominus illatae. Potest igitur iniuriam pati sciens, & volens.

Art. 1. Resp. Vnanimis, & certa omnium sententia est cum D. Thoma dicta quæst. 59. art. 3. scientem, & volentem non posse pati iniuriam. Ratio efficax D. Thomæ est, quia vnuquisque sè habet potius, ut

agens quam ut patiens, in eo, quod sibi contingit ex propria voluntate. Nam quod sibi contingit ex propria voluntate, habet ex seipso; quod autem patitur habet ex alio. Repugnat igitur, ut iniuriam quis patiatur volens. Nempe quatenus illam pateretur, iniuria esset à principio extrinseco; esset autem ab intrinseco, quatenus eandem vellet; id est esset ex seipso, quæ sunt contradictoria. Qua de causa dixit Philosophus 8. phys. text. 40. non posse idem secundum idem esse agens, & patiens.

Art. 2. Confirmatur quia nemo potest facere iniuriam per se, & formaliter nisi volens. Ergo neque pati candom formaliter potest volens. Patet consequentia, qua sicut nequit quisquam constitui moraliter agens, nisi per voluntatem; ita non potest constitui moraliter patiens nisi contra voluntatem. Confirmatur rursus, quia nulla iniuria fieri formaliter potest nisi peccando contra legem fauentem atque beneficam respectu eius, cui fertur iniuria, ut supra dictum est q. 3. art. 18. & sèpe deinceps. Cum autem fauor, & beneficium non conferantur inuito; id est nulla lex possit esse favorabilis, & beneficia respectu nolentis fauorem, & beneficium; atque voluntio actionis iniuriosæ foret nolitio fauoris, & beneficij contrarij, patet iniuriam non posse esse volitam ab eo, qui eam patitur, sed eo ipso deesse actioni rationem iniuriosæ. Confirmatur denique quia ius constituitur intrinsecè per voluntem eius, cui ipsum inest, ut dictum est quæst. 6. ab art. 1. Ergo eo ipso, quod quis velit actionem materialiter contrariam iuri suo, cedit eidem iuri, nec subsistit amplius tale ius. Est autem de ratione actionis iniuriosæ, ut componatur cum iure alterius in contrarium; neque peccari iniuriosè potest aduersus ius, quod iam evanuit.

Art. 3. Ponitur ob oculos clarius vis istarum confirmationum aduertendo ius non grauare subi. & cum, cui inest, sed ceteros in fauorem ipsius ut constat ex definitione iuris superioris data quæst. 3. art. 4. Si autem posset quis pati iniuriam volens, posset planè ius aliquod esse grauosum respectu habentis ipsum. Quia ratione iuris ipsi conueniret, ut ceteri non soli possent, sed etiam deberent contradicere voluntati eius circa rem suam; certè non tenerentur nec possent illi conformari. Quia non possunt inferre iniuriam, sed tenentur ab ea abstinere. Quid autem est grauamen, si tale non est quod impedit impletionem propriæ voluntatis, atque ceteros constringit ad contradicendum eidem? Quid quod inde fieret ius posse esse restrietuum propriæ simul, & alienæ libertatis impediendo illationem iniuriae ab altero, & consensum proprium in iniuria; id est in peccatum alterius? quod est contra quidditatem iuris, & contra omnem superiorum doctrinam circa illud.

Art. 4. Declaratur, & vrgetur ulterius exemplo. Quia emptor, qui sciens, & volens dat pro mercé pretium maius, quam debet nullari ut est in confessione, apud omnes, patitur iniuriam à venditore accipiente totum, quod sibi datur, tametsi faciat materialiter iniustum, ut patet. Id quod nulla alia de causa subsistere potest, nisi quia actio materialiter iniusta amittit rationem formalem iniuriæ ob scientiam & voluntatem patientis, seu quasi patientis. Ergo repugnat actionem aliquam esse formaliter iniuriosam respectu volentis ipsam.

Art. 5. Accedit rem hanc Canonica, & Civilis sanctione reddi indubitabilem quia Reg. 27. de reg. iur. in 6. statutis, quod sciens, & consentienti non sit iniuria, & l. 187. ff. codem titulo deciditur neminem fraudare eos, qui sciunt, & consentiunt, repugnat autem, ut iniuriam inferat alicui, qui eum non fraudat suo iure.

Ad 1. & 2. Dicitur nullum eorum, qui vtrobi que adducuntur in exemplum, velle simpliciter, & absolute, sed tantum secundum quid voluntate formaliter pertinente ad rationem iuris. Quod tamen, vt percipiatur clare, & solidè stabiliatur, obiter que diruantur nonnullæ aliorum responsiones minus idoneæ, aut nimis duræ, opus est doctrina quest. sequentis.

## QVÆSTIO XVI.

*Vtrum ius possit formaliter, aut tolli per iniuriam, aut lœdi absque iniuria?*

**V**ideatur utrumque fieri posse. 1. Quia habenti ius ad rem potest impediri, ac negari ius in re per actionem iniustam, vt infra dicetur, & est certum apud omnes. Ergo potest auferri, seu negari ins aliquod per iniuriam.

2. Ius est reflexium, aut quasi reflexium supra seipsum. Eodem namque iure quo quis habet rem quamlibet aliam, vt suam, habet etiam necessarium ipsum ius, vt suum. Alias necessitas est et dari processum iurium in infinitum, vt aliquod ius fieret suum alii cuius. Sicut ergo actio auferens res alias distinctas realiter à iure, quæ sunt terminus iuris, potest esse iniusta per oppositionem cum iure circa illas; ita etiam potest esse iniusta actio auferens ius per oppositionem cum eodem iure, quod auferitur, id est cum iure iuris indistincti realiter ab ipso.

3. Habens aliquod ius absolutum, & illimitatum, quoad tempus, eo ipso habet ius ad conservationem perpetuam sui iuris. Ergo fit illi iniuria, si impediatur conservatio talis iuris. Impediri autem non potest conservatio iuris, nisi per ablationem ipsius. Ergo ablatio iuris potest esse iniuriosa. Confirmatur quia unusquisque habet ius ad conservationem sui: alias non est iniusta occiso hominis. Cum autem quis occiditur deficiunt omnia eius iura, ideoque ablatio vita est ablatio omnium iurium conuenientium illi; qui occiditur. Vnde si quis non haberet ius ad conservationem suorum iurium, eadem de causa, neque respectu conservationis sui ullam ius haberet, nempe hoc ius cum iniuria sibi contraria componi non potest, & ablatio vita est ablatio omnium iurium. Sequela autem est absurdissima, ut pote auferens rationem iniustitiae homicidio secundum omnes suas species; cum tamen nulla maior homini ad hominem iniustitia esse possit, quam homicidium.

Art. 1. Resp. De conceptu formalis iuris est, tum ut auferri formaliter per iniuriam non possit, tum ut lœdi non possit formaliter, nisi per iniuriam. Probatur, & explicatur prima pars huius principij primum à paritate. Quia nullum ius potest tribui formaliter per iniustitiam, ita ut nondum habent ius aliquod tribuatur ab habenti, idque ab illo fiat iurite iniustitiae. Ergo nullum ius tolli, negari, potest formaliter per iniuriam, itavt habens ius, quod incipiat non habere illud, idque fiat per iniuriam auferentis. Patet antecedens; quia cui aliquid conferatur non præexistente iure, vt id sibi conferretur eo ipso conferratur, quod non est suum ipsius accipientis. Patet consequentia; quia non minus est de ratione iniustitiae, vt contradicat iuri alterius, quam sit de ratione iniustitiae, vt conformetur iuri alterius. Aequum autem repugnat contradictione respectu extremi iam non amplius existentis; atque conformitas respectu nondum existentis.

Art. 2. Probatur deinde à posteriori. Quia index spolians reum bonis suis ob delictum dignum tali

poena, nullam illi infert iniuriam; infert verò latro, tametsi illa auferat eidem delinquenti cognita eius dignitate, vt spolietur bonis suis. Huius autem discriminis nulla alia ratio esse potest, nisi quia iudex simul cum bonis auferat ius ad bona; latro verò auferre ius non potest, sed tantum bona. Quod si vel hic haberet potestatem auferendi simul cum bonis ius ad bona, vel ille non haberet, secus omnino res, accideret, & index inferret iniuriam, latro non inferret. Patet igitur auferentem ius, eo ipso nullam iniuriam inferre, ac proinde ius per iniuriam auferri formaliter minime posse.

Art. 3. Probatur denique à priori. Quia iniustitia habitualis est habitus intentiuus inæqualitatis, vt dictum est q. 14. art. 4. ac per consequens iniustitia actualis, est actualis intentio inæqualitatis. Constat autem est dictis q. 9. a. 2. & seq. Istam inæqualitatem versari non inter bona viuius, & bona alterius secundum se; neque inter iura viuius, & iura alterius secundum se; neque inter utraque simul, absolutè considerata; sed versari inter bona viuius, & bona alterius cum proportione ad iura virtusque: Itayt defectus proportionis inter hæc extrema essentialiter constitut inæqualitatem, quæ est materia iniuriae. Manifestum verò est defectum istiusmodi æqualitatis dari non posse deficiente iure. Sicut enim nihil potest habere proportionem æqualitatis respectu extremi iam non existentis, ita nec inæqualitatis proportionem habere potest respectu eiusdem. Nempe extremo, quod iam non datur à parte rei, sicut nihil æquale, ita nec inæquale quidquam esse potest.

Art. 4. Confirmatur. Nam qui patitur iniuriam, id est illam patitur, quia ei negatur, quod eidem debetur, sed ablatio iure iam nec ipsum, nec eius terminus debetur. Ergo cui auferitur ius formaliter, non patitur iniuriam. Vis huius rationis ex eo clarus appareret; quia si posset ius formaliter auferri per iniuriam, fieri utique posset, vt quod alicui debebatur, insciperet esse indebitum respectu eiusdem præcisè ratione iniustæ ablationis. Quod est manifestè absurdum, quia ablatio iniusta auferentem constituit debitorem rei ablatæ, & rem ipsam ablatam constituit debitam restitui. Patet autem sequela: quia deficiente formaliter aliquo iure, deficit eo ipso ratio debiti in termino iuris, siquidem ablata forma denominante nequit subsistere eius denominatio; atque ratio debiti est denominatio proueniens à iure. Ergo si formalis ablatio iuris posset esse iniusta, aliquid prius debitum redderetur indebitum ratione iniustæ ablationis.

Art. 5. Altera pars principij initio propositi, nempe nullum ius, formaliter lœdi posse, nisi per iniuriam videtur esse satis ex se manifesta. Quia ius proprietas, de quo agitur, est libera facultas munita lege fauente subiecto eius, & grauante aliis in fauorem ipsius, vt dictum est in definitione iuris. Quare fieri non potest, vt lœdatur ius aliquod, quin restringatur libera aliqua facultas, & fiat contra legem fauente eidem libera facultati, atque constituantur inter lœdentem, & lœsum inæqualitas contraria tali legi. In hoc autem consistit formalis ratio iniuriae, vt patet. Ergo repugnat actionem aliquam, vel omissionem esse lœsum iuris formaliter, eandemque non esse iniustitiam. Ea poterò actio, seu omissione dicitur lœsum iuris formaliter, quæ est contraria actioni, vel omissioni, ad quam ius dat liberam facultatem.

Art. 6. Quare ad iudicandum an aliqua actio, vel omissione, quæ ex vi alicuius iuris præexistentis secundum se futura erat iniuriosa, definit esse talis, ex aliqua suppositione superueniente de nouo, videndum est, an noua ea suppositio auferat ius præexistentis ad

ad eam actionem, vel omissionem, an non auferat? Si enim auferat ius, auferet etiam actioni, vel omissionem rationem iniuriosæ; si minus: non auferet, quidquid illud, & cuiuscumque conditionis fuerit. Siquidem eo non obstante actio, seu omissio erit laesia iuris, non minus, quam si suppositio facta non fuisset.

Art. 7. Ex his concluditur sententiam Philosophi D. Thome, aliorumque communem, & certam defensam in quæst. proximè præcedenti, quod volenti non fiat iniuria, intelligentam esse voluntate quæ quis validè renunciet iuri suo, illudque efficaciter abdicet à se non solum affectiù, sed etiam effectiù. Hanc esse mentem D. Tho. patet ex illo art. 9. ad 1. *Homo enim, ait, per suam voluntatem possidet res & ita non est præter proportionem, vel propositum, si aliquid ei abstrahatur, sed secundum propriam voluntatem, vel a seipso, vel ab alio.* Loquitur ergò de voluntate qua vñlquisque res possidet, & qua proindè retracta, per contrariam voluntatem non amplius eas possidet, sed desinunt esse sui ipsius.

Art. 8. Eam porrò sententiam; tametsi absolutè, & absque expressione vñllius limitationis proferatur, esse capacem huius sensus, ac restrictionis ex eo facile prescitur; Quia dum agitur de iuribus, voluntas disponens iniuriam circa aliquid, perinde estimatur, ac si non esset: ideoque communiter dicitur voluntas nulla, & quia moraliter nulla est re ipsa, dum agitur de voluntate quoad morales effectus, vt contingit, dum agitur de iuribus, & iniuriis, non comprehenditur sub nomine voluntatis. Vnde pater nullam vim inferri per datam expositionem Philosopho, & D. Thomæ, atque regulis vñiusque iuris; quatenus negantibus iniuriam respectu scientis, & volentis. Quia loquuntur expreßè de voluntate inducente diversitatem moralem, in actionem materialiter iniustum. Quæ diversitas induci nullatenus potest, nisi inducta diversitate in iure, cui videlicet, si non obstante ea voluntate adhuc perseueraret, non minus esset contraria etiam formaliter, ac moraliter eadem actio, quam si nulla talis voluntas, nullusque in eam consensus physicè adesset patienti.

Art. 9. Quia vero voluntas actualiter, & explicitè consentiens in actionem materialiter iniustum aliquando illi auferit, aliquando illi non auferit rationem formaliter iniuriosæ; pro isto discrimine clarissimè considerandum est quedam iura pendere in esse, & conservari ab actuali voluntate habentis illam: vel certè quoad primum esse ab actuali voluntate, cæque explicita, ac determinata circa talem rem, & quoad cooservari a defectu similis voluntatis actualis contraria: alia vero iura esse talia, vt eorum conservatio non pendas a defectu voluntatis actualis contraria, neque ad primum eorum esse requiratur voluntas explicita, & determinata respectu talis rei. Prioris generis sunt iura pecuniarum. Quas videlicet nemo facit suas, nec reddit illicitam usurpationem earum, nisi habeat voluntatem specialiter liberam respectu ipsarum, qua velit eas esse suas: & superueniente voluntate contraria desinunt esse suas. Posterioris generis est fama. Cuius videlicet ius habetur voluntate generali, qua vult sibi bene esse, sive esse felix, ac beatus, & non amittitur voluntate actuali contraria.

Art. 10. Ratio huius discriminis inter diversa iura pendet ex eo, quod quædam bona sunt talis naturæ, vt cum ipsis, & sine ipsis possit quis esse felix; imò possit promouere felicitatem per voluntariam iacturam eorum, sequi disponente per ipsum ad alia maiora bona. Huiusmodi sunt pecuniae, & abun-

dantia bonorum temporalium, quibus in pauperes erogatis, aut aliter honestè renuntiatis crescit dispositio ad ditandum animum maioribus aliis bonis; ipsaque voluntate, se ad illa disponendi, incipit iam dilectio melius, & promouere felicitatem suam. Alia vero sunt bona, quorum iactura voluntaria non promouet felicitatem, sed minuit, & reddi indispositum, aut minus dispositum ad consecutio nem eius. Huiusmodi sunt fama bona, vera rerum cognitio, & alia huius generis. Infamia enim voluntaria reddit hominem minus sollicitum de honestate vita, & minus utilem honestati aliorum confoundendæ; & error quantum est de se disponit animum proximè, vel remotè ad prosecutionem, vel fugam rerum contrariam merito, ac dignitati ipsarum. Patet autem in voluntate generali, quæ quis vult felicitatem, vtque bene sibi sit, non posse contineri voluntatem eorum bonorum, sine quibus felicitas, & ipsum bene esse optimè consistit; ac proindè ad acquisitionem eorum, seu ad ea facienda sua necessaria esse voluntatem explicitam, ac determinatam respectu ipsorum: Contineri vero in eadem generali voluntate, voluntatem eorum bonorum, quæ ita conferunt ad felicitatem, vt eorum iactura voluntaria minuat illam potius, & ad eandem malè disponat. Qui enim vult aliquid explicitè, eo ipso vult virtualiter, & implicitè, quæ sunt ad illud necessaria determinata, non vero quæ necessaria non sunt.

Art. 11. Quia vero nemo est, qui nolit, aut possit omnino nolle felicitatem, sed necessariè omnes illam volunt, atque hæc voluntas præualet supra omnes alias voluntates, fit plane nemini deesse posse voluntatem efficacem, quæ sufficiat ad constitutendum ius respectu eorum bonorum, cum quibus felicitas habet illud genus connexionis, quæ modo exposita est. Vnde etiam si quis habeat, per errorem intellectus, aut deordinationem affectus, voluntatem particularem, quæ efficaciter nolit eadem bona, illisque & eorum iuribus renunciet efficaciter affectiū, atque ipsorum iacturæ similiter consentiat; non propterea desinet habere ius ad illa. Præualet nimis voluntas vniuersalis felicitatis, & eorum bonorum, cum quibus connectitur felicitas, huic alteri voluntati particulari contraria: tum quia voluntas felicitatis est ordinativa ceterorum omnium ad ipsam felicitatem, cum maiori adhesione ad hoc motiuum, quam possit haberi ad aliquid aliud: tum quia ea voluntas continentur in qualibet alia voluntate, vt dictum est dum ageretur de ultimo fine, & de terminis humanæ libertatis. Quapropter quævis voluntio circa motiuum particularē, quæ contradicit intentioni vniuersali felicitatis, sibi etiam ipsi contradicit virtualiter, & implicitè; concordans partim cum eadem intentione felicitatis, partim ab ea discordans. Præterea lex, quale dictum est supra pertinere ad constitutionem iuris proprietatis, rauet intentioni felicitatis, non autem voluntati particulari contraria. Nempe Deus non vult eis nos iuribus spoliari, quibus egemus ad felicitatem per se, & determinatè, tametsi dederit potestatem, vt culpa nostra amittere possumus bona ad illam conferentia merendo ablationem eorum, sicut & ipsam felicitatem amittere possumus, tametsi à nemine auferibilis ea sit absque culpa nostra, & merito, vt auferatur.

Art. 12. Ex quibus appetit patientem iniuriam semper esse, vel ita nolentem, vt nullatenus sit volens, vel certè ita vt magis sit nolens quam volens; ideoque, vel esse putè patientem, vel certè patientem magis, quam agentem. Apparet rursus legem repugnantem abdicationi aliquorum iurium, tametsi

contradicat alicui voluntati subiecti , cui ea insunt; esse nihilominus favorabilem respectu ipsius : tum quia concordat appetitu non solum recto materialiter & formaliter, sed etiam praevalenti, & efficaciori : tum quia beneficium, & favor, potest conferri irrationabiliter iniuto. Ex quo ulterius efficitur posse subsistere ius, tametsi detur in eius subiecto aliqua nolitio illi contraria, dummodum d. tur simil volitio alia praevalens, per quam idem ius constitutatur, atque subsistat. Indidem similiter efficitur legem repugnante abdicationi aliquorum iurium, posse nihilominus esse ampliatum simpliciter libertatis subiecti eorum ; quia potest nihilominus indulgere quoad plura, & maiora bona ; solumque restringere quoad aliquid nocens, & odio habitu efficasimne per aliam voluntatem ab eodem subiecto iuris. Quia in re Deus prouidet vniuersaliter omnibus ista sua lege, ad eum ferre modum, quo prout magistratus dans curatorem prodigo, ac dilapidatori bonorum, vt voluntas eius absque istius consensu sit nulla. Quo defenduntur illi potius, quam restringantur simpliciter, & absolute termini libertatis quoad plures usus per tempus longius circa bona sua.

Art. 13. Non est difficile doctrinam istam deducere ad casus propositos in rationibus dubitandi questiones proxime praecedentes. Dicendum namque est primò conditionaliter: si voluntas dandi aliquid pro aliquo, siue temporali, siue spirituali, atque consensus innocentium ab altero inferendum, sufficiant ad renuntiandum ius; utque ipsum omnino perreat danti sic, & consentienti, nullam fieri iniuriam, neque ab accipiente premium, neque ab inferente documentum, ac per consequens nullum deinde superesse onus, seu restitutio, seu compensationis: secus verò si ius nihilominus integrum perseveret. Quae quidē assertio usque adeò manifesta est ex dictis huc usque quoad utramque suam partem, ut nulla ulterius indigat, aut expositione, aut confirmatione.

Art. 14. Dicendum rursus est absolute, & in genere acceptiōem bonorum, & illationem noūmenti exercitas circa volentem dare, aut pati, eo ipso carere specie quadam iniustitiae, quam contraherent non existente ea voluntate, & consensu, etiam quando eadem voluntas, & consensus sunt insufficientes ad extinguendum ius volentis, & consentientis quoad rem datum; & documentum illatum. Quia eo ipso deest specialis iniustitia violentiae damnificationis. Nempè unusquisque habet ius quoddam speciale, ne patiatur violentiam circa sua bona. Quia de causa rapina differt specie à furto simplici eiusdem rei, illaque superaddit rationem specialem iniustitiae, ut docent D.Th.q.66.art.4. & alij communiter, ob specialem violentiam, quam ingerit raptor cum contemptu Domini praesentis, & actualiter renitens; cum deberet illum reuerteri, tametsi alias inferiorem, ob praeminentiam quam q.2. & 3. diētum est, infepabilem esse à iure circa rem, quae ipsum terminat, & circa eius usus. Quia igitur scienti, ac volenti actualiter, & explicitè nunquam infertur ea specie ius violentia, quae inferretur nolenti, & nullatenus simul volenti, propterea neque fieri unquam potest ea specialis iniuria, quae fieret nullatenus volenti, tametsi aliquando fiat absolute aliqua iniuria iuxta nuper dicta.

Art. 15. Simili ratione verificatur vulgare illud: beneficium non conferetur iniuto. Verificatur inquam aliquatenus, etiam respectu irrationabiliter iniuti. Nec enim huic conferetur beneficium illud speciale voluptatis, seu complacentiae praesentis, & animi beneficii dispositi ad gratitudinem, quod conferetur, si eadem actio exerceatur erga volentem, & cupientem, & eo magis, quo magis vellet, ac cuperet. Qui enim accipit beneficium utcunq; iniuitus

actualiter, & in particulari, loco duplicitis eius beneficij accipit duplex contrarium noūmentum, alterum displicentiae, ac tristitia praesentis, alterum indispositionis ad gratitudinem coniunctam cum debito gratificandi. Igitur è converso qui patitur damnum volens, atque consentiens, tametsi nulliter absolute velit, atque consentiat, liberatur à dupliciti noūmento, altero violentiae, & displicentiae, ac tristitia praesentis, seu incipientis ab illo ipso instanti actionis damnificatiæ; altero indispositionis praesentia ad iram, & vindictam; & per consequens damnificator non committit iniustitiam quoad haec duo, commissarius eandem. Si idem damnum inferret nolenti actualiter, & explicitè, seu nullatenus volenti.

Art. 16. Dicendum denique est breuiter in particulari. Accipiens auctarium pro mutuo est absolute iniuitus, si mutuatorius illud soluat, vel ignorans praesentem illam mutui commoditatem esse inuendibilem, & incompensabilem æquali pretio, vel soluat sciens quidem hoc, sed coactus ab iniqua mutuantis auaritia coniuncta cum propria praesenti necessitate. Quia in neutro casu adest voluntas donandi auctarium; Empio verò ex natura rei est nulla utpote vendens, quod est inuendibile; ideoque non perit soluendi ius eiusdem auctarii, utpote nullatenus donati, nec propriè soluti. Vnde consequens est iuxta dicta superius, ut committat peccatum iniustitiae, qui illud accipit. At si idem auctarii detur absque eiusmodi ignorantia, & coactione etiam palliata, eo ipso donatur, & nulla est iniuria. Eadem est quoad hocratio de dante aliquid pro re, seu purè, seu non purè, spirituali. Si enim det similiiter ignorans, vel coactus acceptio est iniusta. Si verò det præcisè ob gratitudinem, & liberaliter, idque realiter, ac sincere, nulla est iniustitia. Quia voluntas dandi, ac cedendi iuri suo est valida iuxta dicta superius de natura pecuniarum. Neque de hoc casu loquuntur autores, dum vniuersaliter dicunt iniustos contractus usurarios, & simoniacos, ut notat inter alios Layman agens de simonia.

Art. 17. Similiter excessus coniugatorum sunt iniusti non solum respectu prolis legitima, aut Reipublicæ, quo nonnulli recurunt, & ad praesens minimè spectat; sed etiam comparatione mutua, idque propriæ, ac strictæ, tametsi iniucem conniveant, siue mutuo, siue non mutuo. Quia utrumque premit obligatio mutua fouendi in altero amorem erga se coniugalem, pacem, & tranquillitatem permanentem ad finem usque vitæ. Contrariam verò imposterum dispositionem animi vterlibet imprimit alteri, dum peccat, propter acres zelotypia motus, & anaram displicentiam consortis alio distracti, & affectus, ut minimum diuisi. Neque verò potest connivencia praesens, & permisso, spontanea peccati impedire, quominus ea dispositio facilè postea pariat separationem animalium, odia, rixas, dissidentiam; quibus vivi tenentur iure matrimonij inextinguibili per voluntatem postea superuenientem.

Art. 18. Præterea coniugati sunt ex vi matrimonij una caro, ut habetur in Euangeliō. Quare fieri non potest, ut alteruter eorum peccet cum tertio contra castitatem violando obligationem, quam habet respectu sui ipsius secundum se, quin simul & indiuisum peccet contra iustitiam, violando obligationem, quam habet respectu alterius consortis, utpote indiuisum à se in tali materia. Quia de causa non magis potest consensus alterius auferre posteriorem istam malitiam, quam possit priorem. Quia non est amplius in alterutrius potestate, ut inducat mutuam, iuridicam diuisionem carnis: sed debet vterque se custodiare non minus alteri, quam se secundum se immaginatum,

cylatum, & hoc modo prouidere ne alter maculetur, infametur, atque vilescat; idque, siue ipse velit, siue nolit.

Art. 19. Ob eandem identitatem moralem vnuis quicunque coniugatus constituitur custos alterius, sicut debet esse custos sui ipsius in ordine ad obseruatiā castitatis coniugalis, acceptatūque ab altero ad hoc officium. Quare qui illi praestando reddiderit se inhabilem, eo ipso peccabit contra ius quæsitum alteri; sicut quiuis obligatus ad custodiendum quiduis aliud. Manifestum autem est coniugatum violatioē thori reddi valde inhabilem ad praestandum hoc officium. Idque multò magis, quādō peccatur ex consensu consortis. Quia consilia, querimonia, minax, aliaeque coniungales mutuō se custodiendi artes languent admodum, nec flocci pendentur ob memoriam exempli in contrarium prælati; & adhibentur difficultius, ac tepidius ob conscientiam oppigneratam vicissitudini exigendæ quasi iure suo ab eo, qui prius consensit, ac indulxit.

Art. 20. Ab istis porrò obligationibus neuter contingat liberari potest voluntate alterius, quia nintuntur consensu matrimoniali vltro citrore præfato; cuius vigor est deinceps irreuocabilis ab ipsius effectu; ideoque sunt inammissibilia iura fundata in illo secundum se præcisè. Igitur ob consensem, seu permissionem spontaneam consortis non auferatur propria adulterij iniustitia; sed sola illa, quæ constiteret in violenta corporis alienatione, & speciali vi contristandi oblationem actualiter renitentis, seu non conniventiis actualiter; atque quod ratio iniustitiae absolutè perseveret, ideo est quia ius matrimoniale perseverat nihilominus, vt patet ex ratione data.

Art. 21. Iam quod attinet ad personam Ecclesiasticam cedentem iuri fori, aut non percussionis, manifestum est neutrū ius amitti posse per voluntatem patientis. Cū enim istud ius concedatur non tam in fauorem personæ priuatae, quām in fauorem ordinis Ecclesiastici, & Clericalis, non potest amitti sola voluntate persona priuata, quia subsistit, vi alterius voluntatis irreuocabilis per ipsam, & illa sua ipsius voluntate dependet, à qua Ecclesiasticus, aut Clericus factus est, quæ voluntates non reuocantur, aut annullantur per voluntatem postea superuenientem cedendi foro, & volendi percussionem. Idem dicitur suo modo de volente infamationem sui, & iactaram aliorum bonorum, quorum conseruatio est necessaria determinatè ad felicitatem consequendam: quia ius ad talia bona subsistit vi voluntatis, quia vnuquisque vult felicitatem prævalente omnibus aliis voluntatibus, ut superiorū dictum est. In omnibus igitur huiusmodi casibus, & materiis ideo datur ratio iniustitiae, quia perseverant priora iura. Unde denum deducitur omnem iniuriam præsupponere essentialiter ius, ideoque iniuriam esse, quia iuri contradicit, ac proinde ius neque auferri per iniuriam formaliter posse, neque ladi absque iniuria.

Art. 22. Conceditur antecedens, & distinguitur consequens: auferri materialiter potest; Conceditur consequentia: formaliter; negatur consequentia, quia ius in re respectu habentis ius ad rem comparatur veluti res quælibet distincta ab omni iure, quatenus ius ad rem est ius ad ius in re; atque hoc est terminus purus, & iustum passiuum comparatione illius. Quare impediens iniustitiae ius in re non facit actionem contrariam ipsi iuri in re, sed contrariam iuri ad rem: ita ut per oppositionem ad solum istud posterius ius, ea actio sit iniuriosa. Illud autem ius comparatur formaliter cum vnaquaque iniuria per ordinem, & oppositionem ad quod habet actio rationem iniurioæ; terminus verò eiusdem iuris com-

paratur materialiter, quia est materia, in qua versatur iniuria. Cū igitur notanter dictum sit nullum ius formaliter auferri per iniuriam posse; id est nullum ius auferri posse per actionem, cui conueniat ratio iniustitiae, seu iniustitiae per oppositionem ad idem ius, patet nihil hac obiectione concludi contra conclusionem. Eadem porrò ratio est de impeditione iuris proximi, aut intrinseci præsupposita existentia iuris remoti, aut extrinseci, deque aliis similibus iurium iuribus, qualia sunt ius ad matrimonium post sponsalia, & ius ad rem promissam post promissionem acceptatam.

Art. 23. Imo inde concluditur oppositum; quia si cuicunq[ue] res, quæ est sua alicuius pro aliquo instanti, absque illa eiusdem iniuria est penes alium pro alio instanti, pro quo nullum iam competit illi ius respectu eiusdem rei; ita etiam ipsum ius est penes alium absque illa prioris domini iniuria pro eo instanti, pro quo eidem priori domino nullum iam competit ius, neque respectu ipsius iuris, neque respectu termini realiter distincti illi correspondentis. Hoc autem necessario contingit pro instanti, pro quo auferitur ius directū; quia eo ipso auferitur etiam ius reflexum, ut post indistinctum realiter à directo.

Art. 24. Ad 3. Nemini conuenit ius propriæ, & strictè tale respectu conseruationis suorum iurum formaliter: Sed conseruatio ista est, vel metaphysicæ necessaria, vel defectibilis sola eius voluntate, & actione, qui sine iniuria auferre ins, & impedire eius conseruationem potest. Si enim ius aliquod à Deo immediate conferatur, eiusque sola voluntate conseruetur ab ipso solo auferri pot est, atque adeò non nisi instè auferri potest. Quod si Deus promissionē, aut reuelatione perpetua conseruationis idem ius stabilitat, iam conseruatio erit metaphysicæ necessaria. Si autem ius homini ab homine conferatur, vel conseruat ad nutum conferentis sine alia causa, vel in perpetuum, atque omnino absolutè, dum non aderit causa specialis iusta in contrarium. Si sit ad tempus, & ad nutum, patet absque illa iniuria auferri posse à conferenti, quando placuerit, si in perpetuum, & absolute, nulla vi auferri ab eodem poterit. Quia post acceptationem voluntas contraria conferentis erit nulla. Multo verò minus poterit auferri ab aliis non existente causa iusta in contrarium, à quorum videlicet voluntate minus pendet tale ius. Quando autem aderit iusta causa auferendi ius, patet iuste ablatum illud iri ab eo, ad quem pertinet causæ cognitio; ab aliis verò nullatenus auferri poterit; tametsi maximè velint. Ergo conseruatio iuris formaliter non cadit sub iure, sed vel est necessaria vel non munita lege, atque negabilis sine iniuria. Unde habens ius absolutum, ac illimitatum, habet eius perpetuitatem non iure, sed quod maius, & alterius generis est, impossibilitate physica ablationis.

Art. 25. Ad homicidium, quod attinet, alijs est dicere locus. Sufficit pro nun c supponere, ut certum, hominem non esse dominum suæ vita; sed totum eius ius immediatum ad solum Deum pertinere. Unde qui peccat occidendo hominem, non est iniustus erga ipsum, sed erga Deum. Iura verò spectantia ad hominem non ab eo eripiuntur formaliter, & immediatè, qui eripit illi vitam, sed tantum indirectè, quatenus iura bonorum temporalium conseruntur homini tantum pro tépore vite mortalis; & proinde intereunte homine vnde cumque id proueniat, siue naturaliter, siue violenter, illa definiunt esse, vel transferuntur non perdirectam ablationem eorum; sicut quando iuste spoliatur illis rebus per iudicis sententiæ, sed indirectè per positionem termini, & conditionis ab auctore iurium designatae, nunquam igitur ius auferitur directè, & formaliter per iniuriam.

## QVÆSTIO XVII.

Vtrum omne peccatum iniustitiae sit mortale?

**V**identur esse. Quia in re Venerea non datur paruitas materiae, sed omne peccatum circa illam est lethale. Ergo neque in iniuriis datur paruitas materiae, sed omne peccatum iniustitiae est lethale. Probatur consequentia; quia neutra materia consistit in indiuisibili, & utraque est finita. Quæ autem uniformiter sunt eiusmodi, possunt uniformiter auferendo diminui ita ut finiantur, sicut prope finem, & parum distantia à nihilo. Quod autem parum distat à nihilo in quoquis æqualiter genere, est quid paruum, usque ad eò, ut videatur esse legitima definitio parui, & magni, quod parum, vel multum distat à nihilo. Deinde quale est auferre pomum, vel obolum, tale videtur esse tangere extremos digitos, & sic de aliis similibus.

Rursus vitium oppositum iustitiae est majus, ac deterius quam vitium oppositum castitati. Quia iustitia est maior, & præstantior virtus, quam castitas, ut constat ex q. 13. Ergo si aliquod exiguum contra iustitiam est veniale, multò magis veniale est, quod est exiguum contra castitatem. Denique si consecutionem vitae æternæ redderet moraliter impossibilem, quod omnia peccata contra iustitiam etiam in quantitate utrumque parua essent lethalia, ideoque oportuit non omnia esse prohibita sub lethali; Idem sequeretur ex eo, quod omnia peccata contra castitatem essent lethalia; quandoquidem nec occasiones horum peccatorum sunt pauciores, sed multò plures, nec motiva alliciunt minus, sed multò magis, ac proindè ob eandem rationem oportuit, ut nec omnia ista peccata essent prohibita sub lethali.

**A**rt. 1. Resp. Peccatum iniustitiae esse mortale ex genere suo; posse tamen esse veniale, tum ex solo defectu deliberationis; tum ex sola paruitate materiae; tum ex utraque simul, communis, & certa sententia est, cum D. Thom. art. 4. q. 59. Probatur prima pars. Quia quod opponitur charitati est mortale ex genere suo. Charitas enim est vita animæ, & quod opponitur vita est induitum mortis, ideoque mortale. Iniustitia autem opponitur charitati. Quia charitas intendit bonum proximi, iniustitia vero nocumentum eiusdem, quod consistit in privatione boni.

**A**rt. 2. Probatur altera pars quoad defectum deliberationis, quia ut dicit Philosophus cap. 5. huius 5. fine; ea que non solum ignorantes, sed ob ignorantiam etiam faciunt, venialis sunt. Nempè actus humani non tam astimantur ex effectu, & qualitate obiecti parui, vel magni secundum se, quam ex præcognitione perfecta, vel imperfecta, dummodo sit inculpabiliter imperfecta.

**A**rt. 3. Probatur denique de paruitate materiae. Quia qui parum à medio recedit, non carpitur, ut dicit Philosophus 2. Ethic. sub finem. Certe talis recessus condonatur facilè, ac proindè est venialis. Exigua namque iactura ex gr. unius pomi, probabile est, quod non displiceat patienti, ut dicit D. Thom. ad 2. Sancte disiplentia per se loquendo est parua, & facile in perfectam pacem, & benevolentiam redditura. Quod si talis non esset, redderetur moraliter impossibilis per se conservatio charitatis cum Deo, & proximis, atque inde consecutio vitae æternæ. Quæ sequela est absurdia; infertur vero legitimè ex nimia frequentia occasionum leuiter nocendi, & facilitate inferendi leue nocumentum. Postrema pars de exi-

gitate materiae, & deliberationis simul est manifesta à fortiori. Quanta porrèdebeat esse deliberatio sufficiens ad mortale, est quid vniuersalius, & pertinens ad quæstiones de actibus humanis. Determinatio quantitatis est res valde difficultis, ut visum est Philosopho, nec determinata ab eodem loco proxime indicato; exponentur verò infra, dum agetur de restitutione. Interim certum est materiam iniustitiae tam paruam esse posse, ut non sufficiat ad lethale, sicut patet ex exemplo positio D. Thoma.

**A**rt. 1. Ad rationem dubitandi in contrarium concedendum omnino est antecedens, neque est negabile absque magno animarum periculo, morumque corruptione, ut habetur ex D. Thom. q. 15. de veritate art. 4. c. sub initium. Ratio disparitatis multis visa est difficultis, nonnullis impossibilis, qui propterea negant! antecedens; quia falsitas consequentis est omnibus manifesta, ac obvia. Ratio legitima discriminis pender ex legitima cognitione delectationis, & rei Venereæ, in cuius significatione aquiuocationem passi sunt pauci illi, qui negarunt antecedens.

**A**rt. 2. Scendum igitur est non omnem delectationem secundum tactum, aut etiam visum, vel auditum qualitercumque perceptam esse Veneream, ac libidinosam, sed eam solum, quæ consequitur ad actum consummatum luxuriam, vel ad alios, qui sunt præuij, aut comitantes respectu actus consummati: exercentur vero cum eiusdem imaginatione, & cogitatione actuali; ita ut delectatio, cui animus adhæret, quando est libidinosa, non sit ea sola, quam causare possent ex se præcisè tactus illi præuij, aut concomitantes secundum se, sed prout coniuncti cum tali imaginatione, & cogitatione delectationis perceptibilis ex actu consummato. Vnde tactus corporis constituitur in ratione, ac specie determinata Venerei, seu libidinosi, non ex vi quam habet excitandi imaginationem, & cogitationem, atque inde complacentiam impulsuam ad actum consummatum, sed ex coniunctione cum eadem imaginatione, & cogitatione, & cum adhæsione affectus voluntarij ad delectationem, quam causant eadem imaginatio, & cogitatio ex objecto repræsentato. Quapropter consensus in actiones qualescumque causantes delectationem Veneream, eo ipso est consensus in delectationem, quæ est propria actus consummati, licet non propter ea necessariò intersit consensus in ipsum actum exteriorem consummatum; cum sufficiens sit consensus in delectationem propriam talis actus præcisè, ut imaginatam, & ut repræsentatam per cognitionem.

**A**rt. 3. Iam vero in huiusmodi actionibus, & delectationibus, quatenus hoc modo sunt Venereæ, ac libidinosæ, non dari paruitatem excusantem à peccato lethali ex eo liquet: Quia consensus in ipsis, quatenus tales sunt, includit consensus in delectationem propriam actus consummati luxuriam, qui est peccatum mortale: Consensus autem in delectationem prouenientem ab aliquo actu lethaliter peccaminoso, licet concipiatur absque consensu in eundem actum, est peccaminosus lethaliter, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 4. Quia consensus in delectationem prouenientem ab aliquo actu, etiam præcisè, ut imaginatam, & repræsentatam in cognitione non potest esse absque inclinatione, & adhæsione affectus ad ipsum actum, qui est causa delectationis, atque consentiens deliberatè inclinationi, & adhæsioni sui affectus ad actum lethaliter peccaminosum eo ipso peccat lethaliter. Non enim est quid paruum, ac leue malum habere animum deliberatè inclinatum, & adhærentem malo graui. Quare actiones licet secundum se leues, & continentes ex se præcisè malitiam, vel nullam, vel parui momenti, quatenus

# Quæst. XVIII. Vtrum Iustitia part.&c. 143

quatenus Venerea, ac libidinosa sunt, sunt graves, nec sunt capaces malitia venialis, nisi ex indeliberatione.

Art. 4. Expositio ista, & significatio actionis libidinosæ, & consequentia inde deducta habentur apud D.Thom.in hac 2.2.q.154.art.4.c. fine: & ideo, ait, cum oscula, & amplexus huismodi (scilicet libidinosi de quibus loquitur) propter delectationem huismodi (scilicet propriam actus consummati, de qua immediatè fuerat sermo) fiant, consequens est, quod sunt peccata mortalia; & sic solum dicuntur libidinosa. Vnde huismodi secundum quod libidinosa, sunt peccata mortalia. Solum igitur expedit in hac materia non æquiuocare actiones libidinosas cum iis, quæ sunt occasiones libidinis, & prouocant ad libidinem; nondum tamen sunt libidinosa. Hoc enim recte obseruato nulla est de reliquo difficultas.

Art. 5. Nonnulli admittentes eandem, quæ modo data est, expositionem, ac restrictionem actionis libidinosæ consistentis in tactu, visu, vel auditu, nempe est eadem de his omnibus ratio, ut deducerent eandem, quæ hoc usque deducta est, consequentiam dixerunt quamlibet eiusmodi actionem libidinosam afferre secum inseparabiliter periculum proximum consentiendo in actum ipsum turpem consummatum. Facilius nimis rūm vitari actiones præuias libidinosas simul cum consensu in actum consummatum, quam viterbitur iste consensus post illas actiones exercitas libidinosæ; esseque probabilius iis actionibus sic exercitis subsecutur esse istum consensum, quam eundem esse cohibendum; atque per hæc duo adæquare constituи actionem, seu omissionem quamlibet in ratione occasionis proximæ, & proximi periculi respectu peccati lethalis; quæ proinde si non vitetur peccatur lethaliter. Quam in rem aduentum optimè posse actionem aliquam esse leuem, parvique momenti in ratione delectantis actualiter: grauem verò, magnique momenti in ratione occasionis, & periculi propter dispositionem materiae, seu subiecti.

Art. 6. Demonstrant id exemplo scintillæ missæ in magnam copiam pulueris tormentarij, quæ quidem est quid paruum quoad quantitatem materiae, & ignis; est tamen quid magnum & maximè formidandum quoad vim excitandi in tali materia, magnum, & inextinguibile incendium. In re autem praesenti eiusdem esse conditionis, actiones qualunque libidinosas, etiam si sint maximè leues in ratione delectantis actualiter. Constat: tum à posteriori ex experientia pluribus exemplis, ac testimoniis multipliciter confirmatarum à priori, quia delectationes eiusmodi perturbant rationem propter commotionem, & confluxum, necnon dilationem spirituum vitalium, quibus incident species impresa, atque inde auctam supra modum apprehensionem, & representationem phantasie precipitantis propterea maiori semper cum imperio in deterius. Pater autem minuti, ac debilitati miserabiliter libertatem perturbata in hunc modum, ratione, atque ideo periculum inde nasci, quale dictum est.

Art. 7. Nec obstat, quod desit per accidens, aut inculpabiliter credatur desse tantum, ac tale periculum in aliquo individuo. Quia lex ordinata in bonum commune speciei, qualis est, quæ dirigit potentiam generatiuam, non attendit quid accidat in aliquo individuo, nec expedit, ut subiiciatur arbitrio vniuersitatis, ut pote suspecti, ac incompetenter iudicis, sed decernit circa omnes, & singulos absque villa exceptione fixta id, quod plerunque evenit ex natura rei ut aduertit optimè D.Thom.q.15.de malo art.2.ad 12. nec satis aduertunt nonnulli moderni plaudentes indicem inimicatum, ac perniciose Patri-

Granados circa obligationem legis cessantem cefante fine legis.

Art. 8. Hæc ratio est optima; est tamen minus conspicua, quam qua prius deducta est ex D.Thom. tum propter diuersitatem periculi majoris, & minoris, aut fortè nullius moraliter ob disparem diuersorum dispositionem naturalem, & habitualem: tum quia hoc ipsum periculum fundatur tanquam in radice, & ratione ultima à priori in inclinatione, & adhæsione animi ad delectationem actus consummati, quæ videlicet seclusa periculum non esset usque adeo magnum, & quæ ratione sui secundum se præcisè est grauiter deformis. Quare ratio periculi est magis attendenda pro iis actionibus secundum se, quæ incipere quidem absolute possunt absque libidine, ideo quantum est ratione sui secundum se absque ullo peccato, vel cum solo veniali; sunt tamen prona ad excitandam eandem libidinem, ideoque periculosæ saltem, ut plurimum, idque magis, vel minus; leviter vel grauiter pro diuersitate circumstantiarum. Atque hæc fuit occasio æquiuocationis docentibus paruitatem materiæ in re Venerea.

Art. 9. Ut autem hoc habeat, ratio intenta discrimini est manifesta ex duplice discursu superiori. Quia parua documenta, quibus venialiter peccatur, inferuntur absque delectatione in magno documento, & absque magno periculo illud intendendi per se, ac exequendi. Nec actus paruæ iniustitia ita stimulat animum ad magnam iniustitiam, nec auget per se, sed potius minuit appetitum iniustæ agendi pro tunc. Oppositum autem huius accidit in parua delectatione Venerea.

Art. 10. Vnde patet responsio ad primam superiorem probationem consequentis. Quia actio ex quo est contrafacta ad differentiam libidinosæ, iam est contrafacta ad differentiam magnæ turpitudinis, ut ostensum est clare. Vnde prius definit esse libidinosa, quam incipiat esse parua. Diminutio autem, solum in indifferentibus ad paruum, & magnum, potest deuenire ad paruitatem. Quia de causa nec in materia iustitiae potest esse venialis ex paruitate materiæ actio iniusta coniiciens in extremam necessitatem. Secunda comparatio non subsistit si tactus sit libidinosus, seu Venereus, si non sit, non negatur paritas. Ad 3. & 4. probationem. Non asseritur omnè peccatum contra castitatem esse lethale, sed solum esse lethalem omnem delectationem Venereum. Quia ex sua ratione est quid magnum in vito opposito, atque eius permisso, aut etiam prohibito solum sub veniali reddere difficultorem consecutionem vitæ æternæ. Quod non accidit in paruo documento iniusto. Quæ duo patent ex dictis.

## Q V A E S T I O X V I I I .

*Vtrum iustitia particularis dividatur in distributiuam, & commutatiuam tanquam genus in species?*

**V**ideatur non sic diuidi, sed tanquam subiectum in accidentia, vel tanquam genus in partes potestis. Quia tam iustitia distributiva, quam commutativa reddit ius suum priuata personæ, atque motuum ad id præstandam est, ut seruetur ille sum ius eiusdem priuata personæ, & que habeat in bonis, quantum ipsi debetur. Ergo utraque iustitia conuenit in toto eo, quod pertinet ad rationem formalem, & specificam iustitiae, ut liquet ex eius definitione exposita in q.8. Quod autem bonum, ad quod terminatur tale ius, sit communitatæ, vel priuata personæ,

personæ, est quid purè materiale ad rationem iustitiae perinde atque est, quid materiale esse bonum persona Ecclesiastica, aut secularis; publicæ, aut priuatiæ.

2. Dignitas personarum, quam respicit iustitia distributiva, fundatur in meritis, & laboribus earum, impensis Republicæ; ita ut Respublica tantum de vincuique de bono communi, quantum ipse contulerat respectu eiusdem boni communis. Hoc autem est proprium iustitiae commutatiæ constituentis æqualitatem inter datum, & acceptum, & considerantis dignitates personarum quatenus dant, & sunt beneficia. Quod vero exercita erga plures, ciusmodi compensatione, inde resultet proportionalitas inter dignitates singulorum, & res singulis obuenientes, est quid accidentarium, & potest similiter evenire etiam in commutationibus, qua sunt inter priuatas personas, si vnu aliquis commutations faciat cum multis, tantundem reddens singulis, quantum ab eisdem acceperat, atque inæqualiter laborantibus in vinea soluat stipendia similiter inæqualia.

3. Respublica creans gubernatorem Ciuitatis, aut Ducem exercitus, & sic de similibus, quod procul dubio est, opus iustitiae distributiva, eo ipso obligat electos, ut fungantur his muneribus in bonum communem, eaque de causa solet ultra honorem addere stipendiū. Obligatio autem æquialiter operi in contrahibus. Datur ergo manifeste in opere propriissimo iustitiae distributiva æqualitas propria iustitiae commutatiæ non secus, ac datur inter conducecentem operarios in vineam anticipata solutione, eosdemque operarios obligatos ad laborandum sive æqualiter, sive inæqualiter. Ideoque recipientes stipendia sive æqualia, sive inæqualia.

4. Si distributio bonorum communium fiat quidem seruata proportione ad dignitates singulorum, minimè tamen congruentes illi bonoru generi, quæ vincuique tribuuntur, ex gr. si acuto, & sapienti, sed minimè forti tribuatur gubernatio exercitus; fortis vero, sed obtusus, ac ignorans, præficiatur scholæ, & sic de aliis, eo ipso distributio erit iniusta, & non alia profecta ratione, nisi quia seruata eiusmodi dignitatem, & rerum proportionem, seu potius improportionem non potest Respublica recipere tantum bonum quantum tribuit, nec possunt ad illud praestandum validè obligari persone tales habentes quidem dignitatem, quæ præminent ceteris, sed non secundum quod ipsum. Ergo distributio bonorum communium, communiter attributa iustitiae distributiva, ut sit iusta, necessariò includit in se æqualitatem inter datum, & acceptum propriam iustitiae commutatiæ.

5. Debitor habens multos credidores quantitatim inæqualium, & non potens omnibus æqualiter satisfacere, ut soluat quantum potest ex debito iustitiae commutatiæ, necesse habet attendere, iuxta normam iustitiae distributiva, quantum unque deberetur absolutè; hoc est quanta sit dignitas singulorum ad sua bona, atque dependentes ab ista comparatione singulis proportionaliter diminuet de quantitate, quæ absolute dati debuisset. Ita videlicet, ut si creditorum centum aureorum dentur quinquaginta, creditori quinquaginta aureorum dentur viginti quinque, & sic de similibus. Haud aliter qui eandem actionem iniuriosam exercuit aduersus principem, & plebecium, alapam v.g. utriusque impegit; debet attendere ad eorum dignitates, pro satisfactione iuste exhibenda. Nec enim iuste satisfaciet, si idem præstiterit erga utrumque non habita ratione dignitatis eorum. Et tamen ex omnium sententia in his casibus solutio, & satisfactio sunt opera iustitiae commutatiæ cum norma, & modo distributiva.

Ergo iustitia distributiva non differt à commutatiæ, nisi per accidentaliter per adiunctam comparationem necessariam pro attingendo medio iustitiae commutatiæ.

6. Iustitia distributiva non respicit ius propriæ, & simpliciter tale, sed tale secundum quid, & improprietate. Iustitia enim distributiva respicit bonum commune, ut dividendum singulis ciuibus. Bonum autem commune non est proprium eius simpliciter, cui confertur, antequam conferatur. Alias namque non esset bonum commune antequam distribueretur, sed particolare. Ergo iustitia distributiva non dat vincuique ius suum. Ergo non est species iustitiae particularis.

7. Bonum commune, nec etiam postquam distributum est alicui particulari, fit omnino proprium ipsius. Quia non obstante distributione retinetur adhuc aliquatenus à communitate, ut pote retinente semper suum ius, quantum ipsius interest. Officium etenim Gubernatoris, Dicis, Custodis, &c. ita est proprium communitatis antequam detur persona particulari, ut postquam datum illi est, eadem persona ratione officij sui specialiter decincta, & obligata communitati, habenti nimurum ius, ut idem officium non minus, sed multò magis quam antea inferuunt ei utilitatibus, sicut domus, & ager inferunt utilitatibus eius, cuius sunt. Ergo iustitia distributiva, neque dat simpliciter aliquid, neque ius, quod respicit est vincuique suum simpliciter eius, cui rediditur, id est non est iustitia simpliciter.

8. Bonum commune dabile absque iniustitia vincilibet ex multis, ciusmodi sunt plura bona Republicæ in pluribus casibus, non est proprium ullius ex iis, quibus non datum est de facto, neque ante, neque post distributionem executioni mandatam. Ergo neque erat proprium eius, cui de facto datum est, antequam ei daretur; qui videlicet erat eiusdem conditionis cum ceteris antequam ipsi daretur. Patet ergo non esse de ratione iustitiae distributiva, ut det vincuique ius suum, id est ipsam non esse speciem iustitiae simpliciter.

Art. 1. Resp. Celebris in primis est, & maximus vius diuissio iustitiae in distributivam, & commutativam; communis eatur exppositio ex Philosopho cap. 3. & 4 & ex D. Thoma q. 61. art. 1. & 2. adscribit iustitiae distributiva æqualitatem proportionalitatis, seu proportionalitatem inter res, & personas. Nimurum, ut sicut se habet dignitas vnius personæ, ad dignitatem alterius personæ, ita se habeat res collata vni personæ ad rem collatam alteri personæ. Iustitia vero commutatiæ adscribit æqualitatem proportionis, seu proportionem inter res secundum se nullam habita ratione dignitatis personarum. Ita videlicet, ut res quæ accipitur sit æqualis rei, quæ redditur. Itaque iuxta communem istam expositionem iustitia distributiva constituit æqualitatem Geometricam secundum duas proportiones, alteram rerum, alteram personarum cum dependentia alterius ab altera, seu cum similitudine inter utrumque, quæ communiter dicitur proportionalitas; id est proportio proportionum, attendens æqualitatem non secundum quantitatem dati, & accepti, sed secundum proportiones. Iustitia vero commutatiæ constituit æqualitatem arithmeticam rei ad rem, hoc præcisè attendens, ut quanta est res data ab uno, tanta sit res data ab altero.

Art. 2. Quare iustitia distributiva versatur inter quatuor, ut minimum terminos duas nimurum res, & duas personas; & hoc efficit, ut si dignitas vnius sit, ut octo, atque res illi collata sit, ut quatuor: Dignitas vero alterius sit, ut quatuor, eo ipso res collata eidem sit, ut duo; & sic de similibus. At iustitia

Iustitia commutativa versatur formaliter inter duos terminos præcisè; nempe duas res, & hoc efficit, vt si vendens, verbi gratia, det equum valentem centum accipiet centum ab emptore. Quia verò sola bona communia conferuntur per iustitiam à communitate singulis personis eiusdem communitatis priori modo: posteriori autem bona singulorum ad inuicem; propterea Diuus Thomas articulo illo 1. & alij communiter dicunt iustitiam distributiuam esse directiuam communitatis ad singulas personas, & ordinatiuam boni communis: Iustitiam verò commutatiuam esse directiuam vniuersusque particularis personæ, ad aliam personam particularem, atque dispensatiuam boni particularis.

Art. 3. Iam communis probatio specificæ distinctionis inter vtramque istam iustitiam desumpta ex Philosopho, & D. Thoma, petitur ex eo, quod iustitia distributiuia constituit medium Geometricum, seu proportionum: Arithmeticum verò, seu rei ad rem commutatiuam. Cum qua differentia coincidit illa alia, quod iustitia distributiuia dat bonum commune; commutatiuia particulae verum in hac expositione desideratur adhuc maior claritas. Quia differentia mediij Geometrici, & Arithmeticci, vel attenditur præcipue ex parte deliberationis intellectualis necessariò præcuntis actuum vtriusque iustitiae, vel ex parte motu ad quod vtraque fertur immediate. Si primum, apparet clare ex quinque prioribus rationibus dubitandi, quæ sunt Buridani, & Gualandi, idem genus comparationis præuiæ intellectualis necessarium sèpè esse ad inuestigandum, & consti tuendum medium iustitiae commutatiuæ, quod necessarium est ad medium iustitiae distributiuæ. Si secundum, indidem constare videtur nullum esse discrimen. Quia nullo existe nte discriminatione cognitionis præuiæ necessaria ad proponendum motuum vtriusque iustitiae, nullum potest esse discrimen mediij intenti per vtramque, siquidem omnis differentia actuum voluntatis pendet ex differentia prævia cognitionum, ex quibus per se dependent.

Art. 4. Quod dicitur de bono communi distinguendum similiiter est; vel enim dicitur commune præcise, quia est proprium communitatis antequam ab eadem communitate detur persona priuatæ. Atque hoc non sufficit, vt datio talis boni excludatur à iustitia commutatiua, vt patet in solutione debiti resultantis ex contractu emptionis, & venditionis celebrato inter communitatem, & personam priuatam. Constat enim tunc solutionem fieri ex bonis, quæ erant communitatis; & nihilominus fieri per iustitiam commutatiuam; eadēque est ratio de aliis eiusmodi contractibus. Vel rursus sermo est de bonis, quæ ante, & post appropriationem respectu personæ priuatæ semper sunt bona communia. Huiusmodi censentur ex sententiæ aliquorum officia omnia publica, aliaque nonnulla. Atque hæc videntur per nullam iustitiam propriè dictam tribui personis priuatis propter posteriores tres rationes dubitandi supra propositas. Quod videlicet nullum sit ius propriè dictum eorum bonorum in personis priuatis, quibus dantur.

Art. 5. Deinde eiusmodi officia, & bona, vel venduntur personis priuatis, quibus dantur, vt fit in quibusdam Rebus publicis. Et tunc dantur per iustitiam commutatiuam, vt patet, cum nihil manifestius ad eam pertineat, quam directio emptionum, & venditionum. Vel non venduntur. Et tunc non virtute iustitiae, sed liberaliter dantur. Quia, quod est vendibile, si detur sine pretio, liberaliter utique datur.

Art. 6. Ex iis porro omnibus satis superque ap-  
R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

paret rem hanc indigere attenta, ac diligentí expli- catione; quam quidem conabimur adhibere sufficien- tem. Præmonito tamen, et si omnibus difficultatibus satisfieri plenissimè non posset, non propterea de- serendam esse communem sententiam. Cui videlicet adhærent, & Philosophus, & D. Thomas tanquam rei indubitate, vt perspici apud illos potest in locis citatis. Idem præterea videtur esse communi- nis hominum sensus, dum male distribuentes perinde appellant iniustos, atque eos, qui iniquè agunt in commutationibus; neque verò dubitant de magna quadam differentia, inter distribuentem, & commu- tantem. Istiusmodi autem communes hominum sensus, sapientissimorum præterea certo iudicio com- munitos, non licet deferere propter difficultates ir- rentes potius, quam concludentes, nec quierantes intellectum.

Artic. 7. Cardo difficultatis vertitur in distin- guendis inuicem iuribus, circa quæ versatur vtra- que iustitia. Quia clara distinctio virtutum pen- det à distinctione clara motuorum, quæ illis obii- ciuntur. Ius porrò, quod respicit iustitia distributiua distingui specie ab eo iure ad quod termina- tur, & quo mouetur iustitia commutatiua, testa- tur semel atque iterum clare Philosophus. Cum enim toto illo cap. 3. exposuisset iustum distributiuum, concludit in fine sic: *Hoc igitur est una specie iusti.* Et mox in principio capituli quarti, in quo agit de iusto commutatio, quod consistit in emendandis commerciis: *Hoc autem, ait, habet aliam speciem à priori.* Haud aliter Diuus Thomas artic. 1. ad 5. *Iustitia distributina, ait, & commutatiua non solum distinguuntur secundum unum, & multa, sed secundum diuersam debiti rationem.* *Alio enī modo debetur alicui id quod est commune; alio modo id, quod est proprium.*

Art. 8. Quia verò ibidem ad 2. dicitur: *Et ita, cum ex bonis communib[us] aliquid in singulos distri- buiatur, quilibet aliquo modo percipit, quod suum est;* nonnulli existimant *Tō aliquo modo* esse additum diminuens, & significare suitatem secundum quid, & impropriam; atque hac ratione, & non alia differre ius terminatiuum iustitiae distributiua à iure terminatiuo iustitiae commutatiua. Verū hæc interpretatio est illegitima. Primum quia ibi- dem immediate præfertur, *quod est totius, quodammodo esse partis, sicut pars, & totum quodammodo sunt idem.* Pars autem, & totum habent modum identitatis, non secundum quid, & impro- priè, sed simpliciter, & propriè, licet sit iden- titas tantum inadæquata. Constat deinde ex ver- bis adductis ad 5. licet aliis modis debiti attribua- tur bono communi, & proprio; utrique tamen attribui sine limitatione rationem genericam debiti. Dixit ergo Diuus Thomas bonum commune aliquo modo esse suum recipiens, quia expeditio di- ficitur, & clara eiusmodi suitatis fuisse necessariò aliquanto prolixior, & ipse voluit expedire argumen- tum breuitate solita sub communi, & vulgari apprehensione suitatis boni communis, & particu- laris omnibus aliquatenus notæ. Quia tamen notitia quia posteriores auctores non fuere contenti, atque pauci sunt feliciter vti, necessarium est aliquid ul- trius superaddere.

Art. 9. Distinguenda igitur in primis sunt tres clas- ses bonorum communium. Prima est eorum bonorum, quæ communitatis interest, ne approprientur singu- lis ciuiis scđorsim, ideoque lege cauetur, ne secedant in villam priuatam personam. Atque ius omne isto- rum bonorum est quidem in singulis ciuiis inadæ- quatè inadæquatione iuris, non tamen est in singulis distributiue, ac scđorsim sumptis, sed in iisdem sumptis

N collectiū;

collectiuè , & vt partes sunt formaliter communitatibus ; ita vt nullus cuius seorsim sumptus ullum ad illa ius habeat neque in re , neque ad rem , neque vagum , neque determinatum. Quia sunt communitatibus , vt communitas est formaliter , eidemque , vt tali lex facit circa illa grauans in fauorem ipsius singulos quoque ciues seorsim , & qualibet alias tam communitates , quam priuatas personas . Huiusmodi bona sunt fontes , fluuij , siluae cadue , & similia , de quibus similis lex lata fuerit.

Art. 10. Secunda classis bonorum communium continet ea , quæ communitatibus interest , vt soli singulorum ciuium utilitatē directe , ac immediatē destinantur , vtque illis conferantur in eum finem tempore quodam determinato , aut in quadam certa rerum circumstantia , vel ob indigentiam vigente bello , fame , aut peste , aut aliquo simili malo , siue vniuersali omnium , siue non vniuersali ; sive æquilater , sive inæqualiter afficiunt singulos quoque : vel non ob indigentiam , sed ad compensandos labores , & merita in Rempublicam collata , eiusque rem bene gestam : vel denique ob hoc præcisè , vt ciues melius habeant . Horum bonorum ius , siquidem legge sanctum fuerit , vt vel pro modo indigentiae meritorum aut fortunæ ; vel non nisi æquilater , ac indiscriminatim omnibus appropriantur ; erit apud singulos ciues , ad rem quidem antequam fiat appropriatio & traditio ; in re vero postquam tradita fuerint ; & inadæquatè , non inadæquatione iuris , sed rerum quoad quantitates maiores , vel minores , æquales , vel inæquales , prout Reipublica interfuerit , & lex stabilierit . Si autem interfuerit quidem Reipublicæ , vt ita fiat , sed nondum lex lata fuerit id præcipiens ius omne erit apud communitatem ante partitionem , & traditionem singulis factam ; post ipsam vero apud singulos .

Art. 11. Vnde posteriori isto casu legis nondum latet in fauorem singulorum ciuium , nec initi pacti habentis vim legis , si eiusmodi bona distribuantur in ciues , distributio facta erit ex misericordia , aut charitate , si ob indigentiam ; ex gratitudine , si ob labores , & merita ; ex liberalitate , vel magnificientia si vt melius habeant ciues : numquam vero ex iustitia . Quia iustitia exerceri non potest , non præexistenti iure ex parte accidentis ; nec ius adesse potest in accipiente , quin præexistat lex , quæ directe ipsi faciat , & ceteros grauat in fauorem ipsius , vt dictum est supra . Si autem lex lata fuerit , aut initum patet habens vim legis , distributio facta erit ex iustitia . Facta nimurum erit habentibus ius ex vi eiusdem legis , aut pacti incidentis in se legem fauorablem directe , & immediatē . Ex qua autem iustitia fiat paulo post patebit . Ad istud secundum bonorum communium genus spectant pecunia , grana , & similia , quorum cumulus est penes communitatem , velut in deposito , & custodia cum iure singulorum ad illa pro tempore , & loco . Eodem etiam patet vñusfructus eorum bonorum , quæ deposita sunt in præcedenti classe .

Art. 12. Tertia classis bonorum communium , quibus maximè , & per se conuenit , esse communia , complectitur ea , quæ communitatibus interest , vt distribuantur in ciues ob utilitatem quidem ipsorum ; sed multo magis , ac principalius ob utilitatem , & commodum ipsius communitatibus : ita vt ciues , qui illa sortiuntur , habeant quidem inde emolumenatum proprium , sed cum grauamine , & enere indidem deducendi bonum commune ; idemque tuendi , ac promouendi . Huius generis sunt officia publica , & honorifica , quæ à ciuibus quibus dantur , habentur quidem iure proprietatis , & etenim cedunt in eundem utilitatem : simul tamen habent adiunctum

ius iurisdictionis , latè vel strictè tale ordinatum ad utilitatem cæterorum ; atque etenim grauant eos , à quibus habentur , & inferuntur directe , & immediate commodis , & felicitati communitatibus , ita vt non omnino desinant esse communitatibus propter appropriationem factam priuatis personis . Vnde ius istiusmodi bonorum ante , & post eorum distributionem est penes communitatem , & eius partes : hoc est penes ciues partim collectiuè sumptos , & quatenus conflant communitatem partim sumptos distributiuè , & quatenus quisque iuris , & liberæ facultatis est . Verum adest hoc discrimen ante , & post collationem factam priuatis personis , vt ante collationem ius in re sit penes communitatem , & ius ad rem sit penes priuatas personas , quibus deputari possunt post collationem vero è contra ius in re sit penes priuatas personas , & ius ad rem penes communitatem , vti paulo post exponetur .

Art. 13. Interim , vt clarus percipiatur differentia horum posteriorum bonorum communium ab iis bonis communitatibus , quæ in præcedenti classe sunt conclusa obseruandum est discrimen inter duos milites exempli gratia , quorum alter accipiat à communitate stipendium pecuniarum pro labore , & periculis , quæ subiit in bello pro Republica ; alter vero eadem de causa accipiat munus ducis . Qui accipit stipendium pecuniarum , ad nihil tenetur in posterum præcisè , quia tale stipendium accepit ; sed potest de illo , & de seipso disponere prout volet potestque retenta illa pecunia secedere à communitate , & eius commoda omnino negligeare , si aliunde non ligetur . At qui loco remunerationis obtinuit munus Duxis , tenetur in posterum inferire Reipublica , nec potest ab eius communione secedere retento officio , & præcisè quia talem remunerationem acceptauit pro præcedentibus meritis , tenetur ad merendum ulterius , & ad præstanta in posterum plura obsequia . Quapropter prior portur bono suo , quin graue tur posterior cum grauamine .

Art. 14. Rursus prior potest stipendium exigere iure suo ; & si illud negetur , nec aliud suppetat remedium , potest vti occulta compensatione . Posterior non poterit vti tali compensatione ob negatum officium ; et si voluerit suo quasi iure agere , poterit iure optimo repelliri à Republica quatenus tentans sic agere . Quia in collatione talis officij , agitur directe , & immediatē negotium potius Reipublicæ , & communitatibus , quam priuatae personæ , cum è contra se res habeat in solutione stipendij .

Art. 15. Denique Respublica , vt soluat stipendium pecuniarum considerat laborem , & meritum præcedens , vt vero conferat officium , considerat magis virtutem beneficium in posterum respectu Reipublicæ , & dispositionem præsentem , vt inferuat commodis eius accepto eodem officio : hoc est considerat dignitatem præsentem , eamque expedit ex vi , & dispositione bene operandi , ac satisfaciendi muneri de futuro .

Art. 16. Ex triplici ista bonorum communium diuisione liquido perspicitur , triplex itidem iurum genus dari respectu eorumdem bonorum . Primum est ita conueniens toti communatati simul sumptus , vt nullo pacto circa eadem bona superficie ius singulis seorsim ciuibus , nisi inadæquatè , & quidem inadæquatione non rerum , sed ipsius iuris . Atque circa hoc ius manifestum est non posse versari iustitiam distributiam , sed vel legalem , vel commutatiuam tantum . Tale namque ius continet sub se bona contenta sub prima classe diuisionis , quæ communitatibus interest , ideoque lege cauetur , ne distribuatur , nec vlli personæ particulari

particulari approprientur, sine qua tamen distributio  
ne, & appropriatione eiusque iusta exequibilitate,  
patet nullum posse esse locum iustitiae distributiae.

Art. 17. Controversia igitur solum esse potest de  
reliquo duplice iure, quorum alterum respicit ea  
bona, quæ communis interest, vt singulis ciui-  
bus approprientur, intendendo directè, & princi-  
paliter solam eorum utilitatem, & felicitatem, & re-  
spicendo ad eorundem, vel indigentiam, vel præce-  
dentiæ merita, vel statum præsentem non satis pro-  
sperum; Alterum verò respicit ea bona, quæ itidem  
interest communis; vt distribuantur, & appro-  
prientur priuatis personis, vtque inseruant corun-  
dem utilitatì peculiari; simul tamen directè inser-  
uant utilitatì communi, atque hoc prius, & principalius; licet utrumque directè, & immediate inten-  
datur, ideoque consideretur dignitas singulorum  
non solum secundum merita, & titulos præceden-  
tes, sed etiam, & multo magis ratione dispositionis  
beneficæ in futurum respectu Reipublicæ per exer-  
citium, & usum boni communis ipsis appropriati.

Art. 18. Est autem satis obvia ratio controuer-  
tendi, ac dubitandi de utroque iusto inuicem, & cum  
iustitia distributia collato. Quia utrobique est ne-  
cessaria comparatio personarum, & rerum, vt parti-  
cio rerum fiat iuste. Datur etiam utrobique aliquod  
verum, ac proprium ius in personis priuatis respectu  
boni communis, quatenus ipsis appropriandi. Utro-  
bique enim datur lex partitionis bonorum commu-  
niū in utilitatem personarum priuatarum fauens  
directè, & immediate commodis, & utilitatip solum.  
Qorum alterum, nempe hoc posterius videtur suffi-  
cere, vt distributio fiat ex iustitia propriæ, & sim-  
pliciter tali, utpote respiciente ius accipientis prop-  
riæ, & simpliciter tale. Alterum vero, nempe illud  
prius videtur similiter sufficere, vt distributio non  
fiat ex iustitia commutativa, sed ex distributiva; ob-  
seruante nimis proportionem personarum acci-  
pientium cum simili rerum collatarum propor-  
tione.

Art. 19. Ut igitur hæc istorum bonorum & iu-  
rium similitudo, quæ fuit tota proculdubio causa  
equiocationis, & diversitatis sententiarum, magis  
declaretur, ac introspectatur; distinguenda præterea  
est, cum D. Thom. art. 2. citato ad 3. duplex necessi-  
tas adhibendi comparationem dignitatis persona-  
rum, vt singulis detur, quantum pertinet ad ipsos.  
Alia namque comparatio dignitatis personarum in-  
stituitur, vt per illam innotescat æqualitas Arithme-  
tica inter damnum, & lucrum respectu singulorum,  
& non vt sistatur in ipsa dignitate secundum se, vtque  
illi proportionetur, seu adæquetur, quod singulis  
dandum est. Alia verò comparatio instituitur ad hoc  
solum, vt innotescat proportionalis corresponden-  
tia rerum ad dignitates, vtque sistatur in ipsa digni-  
tate secundum se; & illi immediate proportionetur,  
atque adæquetur, quod singulis dandum est. Res hæc  
fiet manifesta iisdem illis exemplis, quæ superius  
producta sunt aduersus veram sententiam. Si quis  
enim impacta alapa offendit Principem & plebeium;  
vt satisfaciat utrique ex iustitia, necesse est, vt com-  
pareat dignitatem unius cum dignitate alterius; non  
tamen ibi sistit, sed inde deducit quantitatem nō-  
menti, quod singuli passi sunt; ac deinde per actum  
iustitiae intendit æqualitatem non cum dignitate, sed  
cum nōmento, cuius inæqualitas prouenerat ex  
inæqualitate dignitatum.

Art. 20. Vnde tametsi princeps amiserit Princi-  
patum, & plebeius eum obtinuerit, quando te ipsa  
exhibetur satisfactio; plus nihilominus exhibendum  
est per se illi, qui fuit Princeps tempore iniuriæ  
illatae; quam ei, qui fuit plebeius. Quod profectò

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

nequaquam fieret, si attenderetur immediatè ad di-  
gnitates. Quia tunc amissa, vel acquisita dignitate  
amitteretur simul, vel acquireretur ius ad maiorem  
compensationem. Similis est comparatio, vt per se  
patet, inter creditores inæqualium quantitatum, quæ  
præferenda est ante solutionem à debitore impoten-  
te soluere cum æqualitate absoluta rei ad rem. Simi-  
lis itidem est comparatio inter socios sibi inuicem  
obligatos ex contractu Societatis exponentibus sin-  
gulis inæquales quantitates; atque inter alios eius-  
modi.

Art. 21. E conuerso is, ad quem pertinet nomi-  
nare ad officia Consulis, Tribuni, Quæstoris, & fi-  
milia, necesse quidem similiter est, vt comparatio-  
nem instituat inter dignitates earum personarum,  
inter quas facienda est elec[t]io: non tamen, vt inde  
subducatur quantitates obsequiorum, aut aliorum bo-  
norum, quæ quisque contulit in Rempublicam, aut  
obligandus est ad conferendum, vtque constituant  
æqualitatem rei ad rem inter datum, & acceptum, in-  
ter damnum, & lucrum: sed vt fistat in ipsa digni-  
tatum mutua proportione ex parte eligendorum, ei-  
démque proportioni aliam similem proportionem  
constituant officiorum, quæ vnicuique conferentur.  
Ita, vt quod cuique confertur, sive maius, sive minus,  
correspondat cuiusque dignitati, sive maiori, sive  
minori, nulla habita ratione æqualitatis inter digni-  
tatem cuiusque secundum se, & officium, quod illi  
confertur secundum se, sed solius æqualitatis inter  
proportiones dignitatum conuenientium singulis  
cum officiis, quæ singulis conferuntur.

Art. 22. Ex his apparet, quando necesse est præ-  
ferre comparationem personarum ante partitionem  
bonorum, ita vt ad iustitiam partitionis non expedi-  
at, sistere in ipsa comparatione personarum, &  
dignitatum ipsis conuenientium, sed in subducta in-  
de quantitate lucri, & damni, seu dati, & accepti;  
actum partitionis pertinere ad iustitiam commuta-  
tiuam. Quia tunc constituitur æqualitas Arithme-  
tica inter datum, & acceptum, inter damnum, & lu-  
crum: atque personæ, quibus fit partitio, consideran-  
tur, vt æquales quoad dignitatem, seu potestat-  
em beneficium respectu Reipublicæ: hoc est nulla  
habetur ratio inæqualitatis personarum quoad  
hoc, sed eodem modo fit partitio sive sint æquales,  
sive sint inæquales personæ penes eiusmodi digni-  
tatem. Quam quidem personarum, vt æqualium con-  
siderationem, & usurpationem obseruavit Philoso-  
phus tanquam propriam, & characteristicam iusti-  
tiae commutatiæ, eiusque distinctiua à distributi-  
va. In illo namque cap. 4. in quo dictum est ab eo  
exponi ex professo iustitiam commutatiuam, sic ha-  
bet. *Iustum autem, quod est in commercijs, est quidem  
æquum quoddam & iniustum iniquum. Sed non illa compa-  
ratione rationum, sed Arithmetica. Nihil enim res-  
 fert, si probus prauo detraxerit; an prauus probo; ne-  
quissimi adulterium probus, an prauus commiserit; sed ad  
differentiam nōmenti lex respicit tantum; & vitius  
et æquilibus, si hic iniuriam facit, ille patitur, & si hic  
nocuit, ille est lesus.*

Art. 23. Quare è conuerso, quando arte partitio-  
nem præferenda est necessariò comparatio persona-  
rum, ita vt ad iustitiam partitionis necesse præterea  
sit sistere in ipsa earum comparatione, & non in  
subducta inde quantitate lucri, & damni, dati, & ac-  
cepti, partitio pertinebit ad iustitiam distributiuam.  
Quia tunc non constituitur æqualitas Arithmetica  
inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum;  
sed æqualitas proportionalis, & Geometrica inter  
dignitates singulorum, & bona singulis collata. Quod  
inde magis demonstratur, quia sicut in præceden-  
ti comparatione nulla habetur ratio inæqualitatis

N 2 perso

personarum immediate, ita in comparatione ista posteriori nulla habetur ratio inaequalitatis inter id, quod exigitur ex parte accipientis, & id, quod eidem datur, secundum se, sed siue munus sit Arithmeticè aequaliter dignitati, sive non sit dummodo eadem, & aequalis sit proportionis inter dignitatem, & munus vnius; atque inter dignitatem, & munus alterius, partitio erit iusta. Vnde prouenit, ut idem munus, quod uno tempore datur iuste digno, ut doceo, alio tempore detur aequaliter iuste digno, ut quatuor tantum propter vniuersalem imminutionem dignitatum conuenientium personis inter quas facienda est partitio, & vice versa, quod uno tempore datum fuit iuste digno, ut quatuor alio tempore non poterit dari iuste, nisi digno, ut octo propter contrarium augmentum dignitatum. Eadem vicius studio eodem simul tempore contingere potest in diuersis rebus publicis, imo, & in eadem quoad diuersa genera munerum distribuendorum exigentium diuersi generis dignitatem, & vim beneficium respectu Reipublicæ in re ciuili, & militari & si de aliis, ut quique considerando facile deprehendet.

Art. 24. Hinc iam concluditur ius conueniens priuatis personis respectu illorum bonorum communium, quorum diuisio ordinatur directè, & immediate in solam utilitatem, & commodum singulorum seorsim ciuium, estque propterea facienda iuxta mensuram indigentiae, aut obsequiorum, & meritorum praexistentium, seu obligationis ea praestandi; vel aequaliter omnibus absque villa tali comparatione. Concluditur inquam istud ius pertinere ad iustitiam commutatiuam, atque per ipsam vnicuique illud reddi. E quidem quando diuisio facienda est omnibus in communitate contentis indiscriminatim, & cum aequalitate Arithmeticæ quantitatum singulis obuenientium, res est manifesta. Quia tunc nulla est necessaria comparatio personarum, & rerum, nec constituitur aequalitas proportionalitatis, sed qualis paulo ante assignata est à Philosopho iustitiae commutatiæ sumptis personis, ut proflus aequalibus. Nec minus manifesta res eadem, est quando diuisio facienda est iuxta mensuram laborum, meritorum, aut obligationis. Quia tunc fit quidem antecedenter comparatio personarum: non tamen, ut in ipsa immediate sit actus distribuendi; sed ut inde subducatur quantitas pertinens ad vnumquemque & constituatur aequalitas Arithmeticæ inter datum, & acceptum, ut liquet ex discursu, qui, modò pramissus est.

Art. 25. Idem ostenditur de partitione facienda iuxta mensuram indigentiae. Quia tunc etiam præmittitur comparatio quoad indigentias, ut inde deducatur quantitas vnicuique deputata à Republica per legem partitionis perinde omnino, atque dictum est præmitti comparationem inter credores inaequalium quantitatum, & socios in cōtractu materialiter inaequali. Nec discriben, nisi quod creditoribus, & sociis conuenit ius ex rebus datis, & expositis; Ciubus autem indigentibus ex deputatione, & lege communiat. Quippe deputatio ipsa, & prima voluntas diuidendi non est actus iustitiae particularis, sed iustitiae legalis, aut liberalitatis, aut alterius similis virtutis.

Art. 26. At verò ius conueniens singulis ciuibus respectu bonorum communium, que in tertiam classem coniecta sunt, & quorum partitio pertinet directè, & immediate non solum ad utilitatem eorundem ciuium seorsim, sed etiam, & multò magis ad utilitatem, & commodum totius coniuncti communiat, eaque propter partitio eorum facienda est iuxta gradum dignitatis, seu virtutis beneficiorum conuenientis vnicuique respectu Reipublicæ. Hoc inquam ius non pertinet ad iustitiam commutatiuam,

sed ad distributiuam, atque per ipsam est vnicuique tribuendum, quod debet tribui ratione talis iuri. Quia tunc non præmittitur comparatio inter dignitates, & conditiones personarum ex una parte, & rerum distribuendarum ex altera, ut inde subducatur aequalitas Arithmeticæ rei ad rem inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum; sed ut sicut in ipsa comparatione, per actum, quo sit distributio, intendatur per se, atque constituantur aequalitas Geometrica inter dignitates singulorum, & munera singulis collata.

Art. 27. Inter hæc duo iurium genera, que fundantur in natura bonorum contentorum in duplice posteriori eorum classe, obseruandum præterea est diligenter discriben quoddam iam ante insinuatum, scimus, quod primum illud ius afferunt directè solum singulorum seorsim ciuium utilitatem, est adæquatè penes eosdem ciues seorsim, ac distributiu sumptos adæquatione iuri, existente inadæquatione solum ex parte cumuli, & termini bonorum diuidendorum. Posterior vero ius deuinciens sibi directè utilitatem tum singulorum seorsim ciuium, tum totius indiuisum communiatatis est partim penes cōmunitatē, seu penes omnes ciues sumptos collectiū; partim penes singulos ciues sumptos seorsim, seu distributiū; & pertinet ad utramque istam partem inadæquatè inadæquatione iuri. Quapropter reddens prius illud ius satisfacit solis priuatis personis, quibus bona distribuit, iisdemque solis est iurius qui male distribuit, & peccat contra legem distributionis: reddens vero ius posteriori satisfacit tum iisdem, tum etiam cōmunitati, & utrisque est iurius, qui peccat in distributione. Ratio huius discriminis est, quia ius propriatis, de quo solo agitur, circa aliquid est penes illum, ad quem pertinet utilitas in deponens, & cui lex fauet quoad eandem utilitatem, ut liquet ex quæst. 3. Dictum autem modo est utilitatem prouenientem ex bonis secundæ classis, que bona respicit primum iurius genus, pertinere solum ad singulos seorsim ciues, iisdemque legem partitionis fauere directè; posteriori vero iurius genus versari circa bona tertia classis ex quibus utilitas directè, & immediate redundat indiuisum, tum in singulos seorsim, tum in cōmunitatem atque utriusque legem partitionis indiuisum fauere directè. Ergo discrimen datum est legitimum.

Art. 28. Ex ista istorum duorum iurium distinctione deduci possunt legitima, & clara definitiones utriusque iustitiae. Iustitia namque distributiva est virtus vnicuique tribuens ius partim collectiū, seu indiuisum cum aliis partim distributiū, seu seorsim suum. Commutatiua vero est virtus vnicuique tribuens ius adæquatè suum distributiū, seu seorsim. Definitiones istæ tametsi ex dictis satis conspicuæ sint, reddentur tamen clariores multò, ac firmiores animaduersa conuertibilitate, & reali earum conuenientia, cum expositionibus præmissis initio quæst. ex Philosopho & D. Thoma.

Art. 29. Philosophus aiebat, iustitiam distributiam esse illam, cuius obiectum est medium Geometricum, & que constituit aequalitatem Geometricam, seu proportionalem, & inter proportiones: commutatiua vero esse eam, cuius obiectum est medium Arithmeticum, & que constituit aequalitatem Arithmeticam, seu quantiam rei ad rem. Ratio autem ex qua prouenit hæc diuersitas est, quia quando ius aliquod non est relatiuum ad ius alterius, illiusque connexum, sed simplex, & vnicuique, sive multitudini, sive personæ priuatae seorsim absolute, & secundum le conueniens; nihil necesse est comparationes facere immediatè, ut satisfiat tali iuri. Satisfit enim, si illi absolute, & secundum se adæquetur

adæquetur Arithmeticè quoad id, quod datur. Quando autem ius est correlatum, & essentialiter compositum, atque heterogeneum quod suas partes necessere è conuerso est, vt fiat comparatio immediatè per actum iustitiae; nec nisi proportionali æqualitate satisfieri illi potest, vt patet. Talia autem iura exprimuntur in definitionibus datis. Exprimuntur ergo radices, & rationes à priori eorum, quæ dicit Philosophus, & dantur prædicata conuertibilia realter, cum Aristotelicis.

Art. 30. D. Thomas docebat iustitiam distributiam esse directiūm communitatū ad personas priuatās, & ordinatiūm boni communis: commutatiūm verò esse directiūm personā priuatā ad personā priuatām, & ordinatiūm boni particularis. Quod profectō perinde est atque dicere iustitiam distributiam esse quæ recte componit ius communitatīs, cum iure personā priuatā respectu eiusdem boni; & ita ordinat bonum commune, vt simul atque indiuisim consulat, tum priuatā personā, tum communitatē. Quod non sit, nisi satisfaciendo indiuisim vtriusque iuri. Similiter commutatiūm esse directiūm personā priuatā, ad personā priuatām, & ordinatiūm boni particularis, perinde est atque commutatiūm esse, quæ satisfacit iuri priuatā personā scorsim, & secundum se dando illi bonum suum particularē, sive hoc idem bonum antecedenter fuerit communitatē, sive non fuerit; sed priuatā persona. Hoc enim nihil refert formaliter ad rationem iustitiae.

Art. 31. Nempe nomine boni communis simplicer, & absolute prolati intelligitur, quod per se, & ex sua natura est bonum communitatē; nec habere, aut dare potest nisi communitas, aut qui gerit personā communitatē, & habet in se facultatem eius propriam, & quod non omnino desinit esse communitatē etiam directe, & immediate, quia datum, & appropriatum est priuatā personā. Cuiusmodi bona sunt officia publica, & honorifica, vt liquet ex expositione tertia classis bonorum communium. Reliquis namque bonis, vt pecuniis, silvis, fluviis, & similibus accidentiarum, & extrinsecum est, vt sint penes communitatē, vel priuatā personā, atque vt communia, vel priuata sint; & idē possunt dispensari à communitate per iustitiam commutatiūm, aut aliam virtutē distinctam specie à iustitiae perinde, atque à persona priuata. Erunt proinde per accidens materia iustitiae distributiae si conferantur priuatā personā à communitate cum ea iurum inadæquatione, mutua essentiali dependentia, & quasi permixtione, quam dictum est conuenire per le muneribus, & dignitatibus publicis.

Art. 32. Intellecto igitur in hunc modum D. Thoma, prout intelligendus omnino est, constat ipsius, nec non, & Philosophi expositiones, quibus reliqui omnes subscribunt, conuenire planè cum definitiōnibus nostris, nisi quod istae ponunt ob oculos clarissimè distinctionem specificam iurium, quæ sunt obiecta formalia vtriusque iustitiae, & à quorum proinde distinctione specifica, & clara intelligentia dependet à priori distinctio specifica, & intelligentia clara virtutum, quæ versantur circa ipsa.

Art. 33. Definitiones porrō illæ traditæ in eum modum manifestè demonstrant falsam in primis esse sententiam Buridani, & Gualandi negantum diuersitatem intrinsecam, & distinctionem specificam inter iustitiam distributiam, & commutatiūm. Manifestum siquidem est ius partim conueniens priuatā personā scorsim, partim communitatē, vt includenti in se eandem priuatā personā, & ex utroque iure mixtum, atque conflatum mutua cum connexione, & dependentia, atque heterogeneitatem vtriusque

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

partis, differre specie à iure simplici, & incomposito, nec includenti in se eiusmodi heterogeneitatem, & mutuam dependentiam; quandoquidem vtrique iuri conuenient intrinsecè prædicata opposita. Nec magis obscurum est dissidere specie virtutes, quarum obiecta formalia sunt specie diuersa.

Art. 34. Exdē definitiones similiter demonstrant non esse veram sententiam, in quam inclinat Cardinalis de Lugo cum Suarez, & Rebello, iustitiam distributiam non esse iustitiam propriam, & simplicer, sed secundum quid tales. Ius namque priuata personā non definit esse propriam, & simpliciter tale, quia est essentialiter coniunctum individualiūm cum iure communitatē; in eo de causa est præstantius, & quodammodo magis proprium, ac rigorosum ius. Diūm autem est huiusmodi esse ius, quod est obiectum formale iustitiae distributiae. Vnde ipsa non solum est propria, & simpliciter iustitia particularis, sed etiam est nobilior, & quodammodo magis propria, ac rigorosa iustitia, quam commutatiūm. Vera igitur, & ex omnibus, quæ dicta sunt certa omnino est sententia communis diuidens iustitiam particularem in distributiam, & commutatiūm, tanquam genus in species.

Ad 1. Conuenit quidem vtraque iustitia in reddendo vnicuique iure suo, idque ex motu seruandi illa sunt tale ius; idest conuenit vtraque iustitia in conceptu generico iustitia particularis. Ceterum differunt inter se; Quia ius, quod reddit iustitia distributia, & prosequitur tanquam motuum suum formale, differt non solum materialiter ex parte termini, seu materiae remotæ, circa quam versatur, sed etiam formaliter, ac essentialiter, à iure redditio, & volitione sui per commutatiūm. Quia illud est heterogeneum, & compositum ex priuato, & communia cum mutua vtriusque dependentia sibi intrinseca istud autem est simplex, & uniforme, vt dictum est.

Ad 2. Negatur dignitates, respectu quarum constituitur qualitatem iustitia distributia esse merita, & labores singulorum pro Republica. Hæc enim compensantur per gratitudinem, vel iustitiam commutatiūm, vt dictum est. Iustitia igitur distributia constituit aliam æqualitatem, quæ versatur immediate inter dignitates singulorum, & munera singulis collata in utilitatem eorum, & communitatē indiuisim, ac directe. Negatur rursus per iustitiam distributiam constitui saltem per se æqualitatem Arithmeticam inter dignitates singulorū quoad vim benefactiūm eorumdem respectu Reipublicæ, quam eadem iustitia attendit, & munera, quæ per ipsam singulis conferuntur. Non enim constituit per se nisi æqualitatem purè proportionalem, & dummodo hæc seruetur, nihil officit huic iustitiae, quod vis benefactiūa, quæ obligatur Reipublicæ sit secundum se æstimabilior, quam munus, quod confertur à Republica, vel è contra. Perinde namque est quod ad rectitudinem huius iustitiae, quod inter hæc extrema secundum se detur excessus, ex alterutra parte, sive parvus, sive magnus; & quod ex neutra vilius detur excessus. Solum namque attendit ad proportionalitatem. Magnum igitur est disserimen inter computationem, quæ fit à priuatis personis pro iustitia commutatiūa, & eam quæ fit à Republica pro iustitia distributia.

Ad 3. Accipiens à Republica munus aliquod cum proportione ad vim benefactiūam eiusdem, non semper obligat eum Reipublicæ eas præcisè vires bene faciendi, quas præhabet independenter à munere, quod accipit. Obligat enim eas prout coniuncta, cum munere, quod accipit, quando accipitur munus publicæ administrationis, quod vtrique

N 3 auger

# 150 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

auget vires beneficiarias Reipublicæ, estque intrinsecus ordinatum ad beneficiendum eidem. Vnde in eo casu, quod datur à Republica priuata persona, & quod Reipublicæ obligatur à priuata persona, pertinet ad utramque partem iure individuali, & utramque inadäquato. Quod minimè evenit in materia iustitiae commutativa, & in conductione operariorum ad vineam. Vnde comparatio dignitatem, & rerum, earumque mutua proportio remotè tantum, & mediata necessaria est ad actum in posteriori casu elicitem à iustitia commutativa: ad distributiuam verò pertinet directè, & immediate, non vt inde deducat quantitatem debiti, seu mercedis, sed vt constituantur immediate proportio inter dignitatem, & munus.

Ad 4. Patet ex modò dictis gubernationem exercitus collatam acutu, & sapienti, sed minimè forti; atque directionem scholæ commissam forti, sed obtuso, & ignorantibus esse iniustas, non quia deest æqualitas rei ad rem; sed quia deest proportio inter dignitatem, & munus. Quapropter æqualitas in eiusmodi rebus seruanda essentialiter differt ab æqualitate, quæ spectat ad iustitiam commutativam; quæ vide licet solam constituit æqualitatem rei ad rem, vnde cunque, & quomodo cunque illa deducta sit.

Ad 5. Exempla illa nihil faciunt contra veram, & communem sententiam. Proponuntur nimirum actus, in quibus remotè tantum, & extrinsecus inueniuntur forma aliqua, & imitatio iustitiae distributiva quoad actus remotos consultationis. Deest verò proximè; & immediatè forma distributionis propria ex parte syllogismi immediatè practici, & ultimi dictaminis conscientia proponentis immediatè motuum, & materiam propriam distributionis prout distinetam à motu, & materia commutationis. In quo est maxima diversitas, vt iam patuit; & fuit causa equiuocationis iis, qui discursum remotum aliquatenus similem considerarunt absque ultima conclusione, atque intimatione diversæ obligationis fundata in iuribus specie diversis.

Ad 6. Bonum commune conferendum personæ priuatae per iustitiam distributivam non usque adeo pleno iure est proprium communitatis etiam antequam conferatur, & approprietur personæ particuliari, atque est proprium eiusdem communitatis bonum, quod ipsius interest, ne approprietur ulli priuata personæ, atque repositum fuit supra in prima classe bonorum communium. Quia respectu boni communis conferendi per iustitiam distributivam datur ius partiale ad rem in persona priuata digniori etiam antequam illi de facto conferatur, & fit illi iniuria si conferatur alteri. Dicitur nihilominus bonum commune absolute, quia præualet ius communis, ut pote potioris, & habentis rationem totius, ac finis respectu singulorum, ex quibus coalefecit.

Ad 7. Ea obiectio tantum probat, quod usque adeo impensè traditum, & explicatum est super nimirum ius, circa quod versatur iustitia distributiva, partim esse communitatis, partim priuata personæ ante, & post distributionem factam. Quare officium Gubernatoris, Dicis, Custodis, &c. fit, per distributionem, proprium eius cui confertur, cum vero iure in re, non tamè usque adeo pleno, vt nihil iuri superfit communitati, quæ contulit officium. Semper enim enim communitas retinet ius quoddam quasi usus fructus. Sed non propterea ad communitatem spectant officia, postquam distributa sunt, illo omnino modo, quo spectant ad unumquemque domum eius, aut ager. Quia omnis utilitas domus, & agri pertinet ad eum, qui est eorum dominus pleno, & adäquato iure adæquatione iuris, & rei. At officiorum iustè distributorum utilitas pertinet ad eos etiam

quibus collata sunt, vt dictum est quæst. 3. ad 4. & quæst. 4. in responsione ad quæst. & alibi sapè.

Art. 1. Ad 8. Quando bonum commune dari potest absque cuiusquam iniuria unicilibet ex multis, unicuique eorum inest ius vagum, ac disiunctuum respectu talis boni, ita vt omnibus fiat iniuria, si nulli eorum conferatur, & etiam fiat iniuria illi, cui conferetur, si propter electionem, ac determinationem ipsius, exigatur compensatio, seu premium ratione officij secundum se, vt constabit infra, dum deducuntur consequentiae practicae doctrinae presentis circa venditionem istiusmodi officiorum, vbi etiam dilicitur difficultas supra obiter mota occasione venditionis officiorum. Quod ad præsens attinet, non definit ius aliquod esse propriæ, & simpliciter tale, quia est vagum, & indeterminatum; quandoquidem inducit tantum obligationem rei exhibendæ, atque si esset omnino determinatum, idque non solum ex parte eius, cui inest obligatio, & ex parte rei conferenda, sed etiam ex parte subiecti, cui conferendum est ius in re, seu cui res ipsa tradenda est, vt patet in multis ementibus equum ea conditione, vt ex sorte, vel ex electione vendentis tradatur, & adiudicetur alicui ex ipsis determinatè.

Art. 2. Hic obiter determinari potest, ex dictis controversia vulgaris: an sit locus iustitiae distributiva, quando unum tantum officium, aut beneficium conferendum est seorsim, & unus tantummodo adest dignus cui conferatur? Dicendum autem est cum Suarez, aduersus nonnullos alios, dari tunc locum iustitiae distributiva strictè tali. Primo, ac principaliter quia is euentus non tollit rationem formalem juris compositi ex priuato, & communi, distributivo, & collectivo; ex quo iure dictum est specificari iustitiam distributivam. Deinde quia etiam in eo euentu facienda est comparatio tum illius, qui est dignus, cum ceteris, qui sunt indigni; tum eiusdem digni cum ceteris, qui habent alia officia, aut beneficia, tum eorum officiorum, seu beneficiorum cum eo, quod hic, & nunc est conferendum: atque post hanc comparisonem facienda est collatio digno, quia sua dignitate præeminet ceteris; estque præterea consonandum, si fieri possit, vt iis, qui iam sunt in officio, aut beneficio constituti, promotis, aut retractis constituantur proportio Geometrica dignitatem, & munera. Quod si hoc fieri non possit, id erit per accidentem respectu intentionis, & attentionis, quæ est propria iustitiae distributiva; sicut est per accidentem respectu commutativa, quod debitor non possit debitu adæquare materialiter solutione. Philosophus autem adscribit utriusque iustitiae eam æqualitatem, & proportionem, quæ ab utraque intenditur per se. Nam alia quædam hinc inde attacta inter proponendam sententiam Philosophi, & D.Thomæ, & utriusque expositiones, usque adeo omnia sunt clara ex dictis hucusque, vt nihil opus sit superaddere ulterius circa singula.

## Q V A E S T I O X I X.

*Virum Deo conueniat iustitia particularis strictè talis, aut distributiva, aut commutativa?*

V Idetur utraque, vel saltem altera conuenire pro priæ, ac strictè. 1. Quia Psalm. 10. dicitur: *Iustus Dominus, & iustitiam dilexit.* Et 1. ad Timot. vlt. in reliquo, ait Paulus, *reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustissima index;* quæ, & similia alia quæplura sacræ paginis testimonia explicitari

# Quæst. XIX. Utrum Deo conueniat, &c. 151

plicari minimè possunt absque manifesta violentia, & impropietate verborum, si neutra iustitia admittatur in Deo propriè.

2. Spes nostra non posset esse firma in Deo de premio, & compensatione laborum, & meritorum si nulla alterius iustitiae obligatio Deum ad ea premeret. Quod manifestè videtur supponi ab Apostolo ad Hebreos 7. 10. dum sic arguit: *Non enim iniustus est Deus, ut obliniscatur operis vestri & dilectionis, quam offendistis in nomine ipse.* Et ratio est quia seclusa obligatione iustitiae liberum esset Deo dare, vel negare pro libito præmium operum nostrorum, eorumque, vel obliuisci, vel recordari.

3. Deus potest supernaturaliter nobiscum loqui locutione obligante nos ad credendum. Quod fieri non potest, quin ipse vicissim subeat obligationem dicendi Verum. Nulla namque obligatio est credendi illi, cuius nulla est obligatio dicendi verum. Hæc autem obligatio dicendi verum est propria iustitiae. Quia est ad alterum dantem aliquid pro aliquo, vel Geometricè quatenus vnicuique magis, vel minùs creditur iuxta maiorem, vel minorem eius dignitatem, vel Arithmeticè quatenus tanti fit à loquente fides sibi præstata, quanti ab audiēte vera manifestatio, & notitia rei.

4. Dantur in Deo propriè, & formaliter aliae virtutes ad alterum, vt liberalitas, misericordia, amicitia, seclusi imperfectionibus, quas in nobis præsupponunt, aut continent. Nulla autem est maior ratio de illis, quam de iustitia propriè, & simpliciter tali.

5. Philosophus 8. Ethic. cap. 3. docet inter eos iustitiam esse posse inter quos amicitia esse potest. Datur autem in Deo vera, & formalis erga nos amicitia, vt dictum est quæst. 39. de virtutibus Theologis. Ergo dari etiam potest in Deo iustitia erga nos propriè, & simpliciter dicta.

6. Vtraque iustitia est perfectio nullam includens in se imperfectionem præcisè ex suo conceptu essentiali. Est quidem perfectio, quia hæc est de ratione virtutis. Nullam verò includit imperfectionem, quia vt docet D. Thomas 1. contra gentes cap. 39. ratione 5. virtutes ad alterum, & quæ circa operationes, non circa passiones versantur, qualis virtus est iustitia, vt supra dictum est, nullam dicunt imperfectionem ex suo præcisè conceptu essentiali. Deinde si quæ esset imperfectio maximè ex eo, quod vtraque virtus respiceret rationem debiti, & obligationis. Ex hoc autem capite neutri iustitia est essentialis aliqua imperfectio. Quia non necesse est debitum hoc, & obligationem fundari in lege, aut iure potestatiū alterius, sed sufficit si fundetur in proprio placo, & voluntate operantis ex iustitia, atque in condescensione respectu eiusdem, quod perfectionis potius est, atque ita evenit in Deo.

7. In particulari, iustitia commutativa videtur esse tribuenda Deo. Quia ex contractu, seu pacto oneroso oritur obligatio, & materia propria iustitiae commutativa, post adimpletam conditionem, & præmissa acceptatione. Deus autem paretur nobiscum de conferenda gloria sub conditione meritorum, & honesti laboris, daturque acceptatio ex parte nostra. Ergo præstata conditione meritorum datur à Deo gloria per iustitiam commutativam. Confirmatur quia Deus constituit æqualitatem, inter obsequium, & eius compensationem; inter mercem, & præmium independenter à respectu, & qualitate personarum, vt constat ex illo ad Roman. 2. *Qui reddet vnicuique secundum opera sua.* Et in Evangelio pronuntiatur regnum cœlorum vt merces, & inuitantur homines ad eius emptionem. Hoc autem est propriissimum iustitiae commutativa.

8. Iustitia distributiva videtur similiter ea negligibilis Deo ratione peculiari. Quia videlicet Deus perfoluit præmia meritorum collocando unumquemque in eo gradu, & loco, qui proportionatur dignitati eius, vt constat ex illo loan. 14. in *Dono Patris mei mansiones multæ sunt;* & de suppliciis ex illo Actor. 1. vt abiect in locum suum. Confirmatur ex Dionys. c. 8. de diu. nom. omnibus quod cuīque accommodatum est, tribuit, pro ea, quæ unumquodque eorum, quæ sunt, attingit dignitatem. Id ipsum constat ex duplice præterea alio capite. Quorum alterum est apud Deum non dari acceptancem personarum, vt dicitur ad Romanos 2. Virtus autem opposita acceptancei personarum est iustitia distributiva. Alterum est Deum non rependere præmia nostris bonis operibus intendendo & qualitatem cum ipsis secundum se, sed pro vt dignificatis per gratiam instificantem, & gratum facientem; id est attenta dignitate cuiusque personæ. Ratio horum omnium est, quia quilibet aëtus Diuinus circa res creates essentialiter, ac formaliter, & non solum realiter, ac identice est proprius supremi, ac vniuersalis Gubernatoris, adeoque circumspicientis ordinem, & proportionem cuiusque rei respectu omnium, & quarumlibet aliarum tam personarum, quam rerum, vti ostenditur, quæst. 18. de Incarnat. Id autem fieri non potest, quin proportioni Arithmeticæ Geometrica quoque adiiciatur. Datur ergo in Deo iustitia distributiva propriè talis.

Art. 1. Resp. Ex positis in quæst. præcedenti iustitia commutativa, & distributiva, ordo doctrinæ postulat expositionem materiae circa quam vtraque versatur, & subiectorum, quæ sunt vtriusque capaciæ. Quod ad materiam attinet constat satis ex eadem quæst. præcedenti, illa bona communia, quorum appropriatio ad priuatæ personas, pertinet directè, & immediate, sive ex natura rei, sive ex lege, ad utilitatem, & commoda communis simul, & priuatæ personæ, seu conferentis, & accipientis simul, cum iure vtriusque individuo circa illa esse materiam remotam iustitiae distributivæ. Illa vero, sive communia, sive priuata bona, quorum appropriatio, & attributio directè, & immediate pertinet ad solam utilitatem accipientis cum iure eiusdem adæquato respectu eorum, esse materiam remotam commutativæ. Constat consequenter materia proximam vtriusque iustitiae esse operationes, seu actiones, quibus eadem bona tribuuntur personis ad quas spectant, seu quibus conuenit ius ea accipiendi: ius vero ipsum esse motuum vtriusque iustitiae proportionaliter.

Art. 2. Quod attinet ad alteram partem de subiecto, certum est homines ex sua natura esse capaces iustitiae tum distributivæ, tum commutativæ inuicem exercendæ. Quilibet enim homo est capax ex sua natura iuris obligantis alios homines in fauorem, & commodum ipsius, tum seorsim, tum coniunctim cum aliis. Et similiter est capax reddendi aliis hominibus ius suum cum proportione, & æqualitate, tum Geometrica, tum Arithmeticæ. Geometrica quidem quia accedit quosdam quibusdam hominibus esse magis idoneos ad beneficiandum Reipublicæ, atque adeo digniores, vel propter naturalem constitucionem, vel propter dispositionem, & inclinationem habitualem in aliis atque aliis dispares. Arithmeticæ vero, quia qui sunt æquales in natura habent bona æquæ hinc, & inde æstimabilia: inter quæ proinde intercedere possit æqualitas Arithmeticæ. Patet igitur hominem esse subiectum idoneum iustitiae distributivæ, & commutativæ erga hominem exercendæ; atque adeo vtramque hominibus inuicem comparatis conuenire. Superest ergo quæstio de homine cum Deo, & Angelis comparato; atque de Angelis cum

Deo, & inter se comparatis. An scilicet alterutru iustitia conueniat Deo respectu Angelorum, vel hominum; aut è conuersò: aut Angelis inter se, vel respectu hominum; aut è conuersò: Præcipua verò controuersia est; an Deo conueniat iustitia sive distributiva, sive commutativa propriè, & simpliciter dicta respectu hominum, vel Angelorum? De quo proinde primo determinare oportet.

Art. 3. Dicendum autem est Deo non conuenire propriè, & simpliciter iustitiam particularem, aut commutatiuam, aut distributiuam secundum suum conceptum essentialiē adæquatè sumptum. Præcipuum fundamentum est. Qui dat eadem indiuīsim voluntate ius, & terminum iuris, seu actuum, & passuum, eo ipso non dat ex iustitia particulari. Iustitia enim particularis ante quilibet actionem suam presupponit essentialiter, & formaliter ex parte accipientis ius actuum respectu boni, quod accipit, vt patet ex definitione iustitiae. Nequit vero presupponi ius ex parte accipientis respectu actionis indiuīsim illi conferentis ius, & terminum iuris; seu respectu eius boni, quod simul, ac indiuīsim confertur cum ipso iure, vt patet ex terminis. Et confirmatur quia conferens liberaliter aliquid, aut purè misericorditer, idèo non conferre ex iustitia, quia dat non presupposito iure ex parte accipientis, sed illud confert simul, ac indiuīsim cum eiusdem termino. Deus autem eadem indiuīsim voluntate dat creaturæ ius quodcumque actuum formaliter illi conueniens respectu bonorum, quæ accipit à Deo, quatenus à Deo accipit, eadēmque bona; nec oppositum fieri vlo patet potest. Quia Deus nec potest dare aliquid alicui, quin eo ipso ferat legem, vt illud sit accipientis, seu accipientis vībus liberum relinquatur; cum eius voluntas sit lex cæterorum omnium. Nec etiam potest ferre legem constitutiūm essentialiter iuris, vt aliquid sit alicuius, idest nullum cuiquam conferre potest ius, quin quatenus ad ipsum spectat eadem voluntate idem illud conferat ei, in cuius favorem fertur talis lex. Nec enim Deus potest ferre legem, qua vel ipse obligetur, cum non sit capax obligationis moralis propriè talis; vel alios obliget, vt potest, ad aliquid faciendum, quin ipse quantum est de se idipsum facere velit; cum hæc eius voluntas includatur essentialiter, in potentia proxima cæterorum ad faciendum quod iubentur; idest in conceptu essentiali obligationis actualis, & formalis. Patet igitur impossibile esse, vt Deus det aliquid alicui, quin ea ipsa voluntate, qua id dat, conferat ius respectu eiusdem rei: Atque è conuerso, vt conferat ius respectu alicuius rei, quin ea ipsa voluntate velit efficaciter rem eandem conferre quantum est de se, idque absolute, & determinatè, si ius sit absolutum, & res conferenda sit à solo Deo; sin minus conditionatè, aut vagè, ac indeterminatè. Repugnat igitur Deum quidquam cuiquam conferre ex iustitia particulari propriè, & strictè tali.

Art. 4. Confirmatur. Quia actus diuinæ voluntatis essentialiter inseparabiles mutuò speciali ratione sunt indistincti inter se non solum realiter, sed etiam virtualiter intrinsecè, vt dictum est in quest. de Deo. Patet autem voluntatem diuinam collatiūm iuris respectu rei conferendæ à Deo esse inseparabilem essentialiter à voluntate collatiūm eiusdem rei, quantum est ex parte Dei. Si enim istæ dua voluntates separarentur, fieret, vt iuste quis careret, similiq[ue] iniuste aliquo dono Dei; siquidem quilibet caret iniuste eo bono, cuius habendi ius accepit à Deo; iuste verò caret eo bono, quod Deus vult, vt ipse non habeat, seu non vult, quantum est de se, vt habeat.

Art. 5. Qua ratione, vt alia prætermittantur refellitur singularis sententia Ripaldæ dicentis dari in

creaturis ius, & in Deo iustitiam, quibus obligetur potentia eius ordinaria; non verò quibus obligetur potentia eius absoluta: ita vt si Deus negaret creaturæ ea bona, quæ ipsis debentur ex natura rei, vtendo sola sua potentia ordinaria, inferret illis iniuriam. Refellitur inquam, quia perinde hoc est atque diceret Deum illatum esse iniuriam, si veteretur potentia sua absoluta, similiq[ue] veteretur sola sua potentia ordinaria. Deum enim negare cuiquam, quod ipsis debetur ex natura rei, id verò est Deum vti formaliter potentia sua absoluta. Vnde ille auctor solam hoc dicit re ipsa, Deum nihil negare posse nisi iuste, etiam si debitum ex natura rei. Quia quod tale est, non potest negari, nisi de potentia absoluta; ipsa enim negatio per seipsum formaliter est vñus potentia absoluta. Ius autem ad aliquid essentialiter denominat iniustam negationem sui termini procedentem ab eo, aduersus quem est idem ius. Cùm igitur ille auctor fateatur nullam vñius boni negationem prouenientem à diuina voluntate, posse esse iniustum, sed eo ipso quod ab ea procedat esse iustum, consequenter tenerit dicere nullum verum ius conuenire posse creaturæ aduersus Deum, sed tantum chimericum, vt potè inducentis obligationem pro cœnâ tantum chimerico, pro solo nimis vñius eventu Dei vñtis sola potentia ordinaria, similiq[ue] eo ipso vñtis potentia absoluta. Quod nihil est dictu.

Art. 6. Confirmatur rursus est in distinctione virtuali, qua tradita est quest. 5. inter diuina iurisdictionis, & proprietatis iura. Inde enim consequitur repugnare, vt Deus ferat legem fauorabilem alicui circa aliquam rem; idest, vt ei conferat ius circa illam, quin eo ipso velit eidem indiuīsim conferre virtutem, cuius intentione redditur fauorabilis talis lex, idest quin conferat eo ipso indiuīsim id, cuius ius contulerit. Videatur questio illa quinta. Er quidem nullam legem potest Deus ferre, quin voluntate ipsa legislativa efficaciter velit non impediēre ex se adimplitionem legis, seu non reddere impossibilem eandem adimplitionem. Quare dum fert legem, qua vult, ne quis impeditatur à consecutione, conservazione, aut aliquo alicuius rei vñi, eo ipso vult efficaciter non impeditre ipse, quantum est de se; quandoquidem ipso non cessante ab impeditione, nemo potest ab ea cessare positivè, seu facere aliquid imditioni contrarium. Deum autem ferre eiusmodi legem, formaliter est velle dare ius, vt dictum est quest. 3. 4. 5. & velle non impedire consecutionem, conservationem, aut vñsum alicuius rei, est velle easdem conferre, quantum est de se. Nempe Deus ipsa conferendi tam suspensione, seu omissione, quam noilitio impedit collationem rei. Repugnat enim, vt aliquid alicui conferatur Deo omittente, aut nolente conferre. Vnde perinde è conuerso est nolle Deum omittere, aut suspendere collationem rei, ac velle rem conferre, quantum est de se. Est igitur formaliter indiuīda in Deo iuris, & rei collatio, idèo que neutrum virtute iustitiae conferre potest.

Art. 7. Neque verò vñnum est aduersus hæc patrocinium, aut effugium in promissionibus diuinis, seu gratuitis, seu onerosis, quarum est frequens expressio in sacris litteris, & quibus positis videtur resulbare verum ius in creaturis aduersus Deum, vt potè obli-gatum ex natura rei, vt stet promissis, posita acceptatione ex parte creaturatum. Non inquam vñnum hinc patet effugium; quod videlicet obstruitur obseruato discrimine inter diuinæ, & humanæ promissiones. Promissio humana includit in se obligationem præstandi, quod promittitur; imò, quod ad suam essentiam attinet, nihil est aliud quam voluntas obligandi se alteri ad præstandum aliquid ad favorem ipsius; quod consistere potest absque villa voluntate actuali idipsum

id ipsum exequendi. At diuina promissio est sola voluntas aliquid faciendi, idque antecedenter reuelandi ei, cuius intereft, vt fiat; ita vt voluntas diuina promissiu*m* nihil superaddat simplici voluntati aliquid faciendi absque prævia promissione præter voluntatem reuelandi antecedenter, quod iam constitutum est, vt ita fiat. Impossibile nimis est, propter rationes nuper propositas Deum obligari obligatione propriæ dicta per unum actum suæ voluntatis ad habendum aliud actum, quo exequatur id, ad quod obligatur. Quare catenus solum dicitur Deum obligari ad aliquid, quatenus per actum essentialiter immutabilem suæ voluntatis contrahit necessitatem metaphysicam id præstandi. Quam profectò necessitatē non aliunde subire potest, quam à sua idipsum præstandi voluntate efficaci, ideoque præstitura formaliter, & præcisè per seipsum.

Art. 8. Reuelat verò antecedenter hanc suam voluntatem, vt gignat in nobis spem certam optati euentus, quando vult eam gignere; idque facit eo modo, quo in eundem finem manifestatur ab homine præsens voluntas suæ obligationis in futurum. Sed non concipit voluntatem, quam manifestat, eo modo, quo concipitur ab homine impónente fibi obligationem moralē propriè talem; sed contrahendo necessitatem metaphysicam faciendi, quod promittit indistinctam virtualiter intrinsecè à voluntate ipsa promissiu*m*.

Art. 9. Promissiones diuinas esse huiusmodi; nihil videlicet superaddentes voluntati faciendi præter voluntatem reuelandi se velle facere, docuerat iam prius operosus defensor iustitiae diuinae, distributiu*m*, & commutatiu*m* propriè talis P. Suarez prælect. de libert. diu. disp. 2, sect. 2, idemque docueré ante ipsum D. Bonaventura, Scotus, Durandus, & plures alij apud Montoyam disp. 56, de volunt. Dei lect. 7. Et ratio vterior est. Quia promissio obligatoria tum solum est utilis, quando promittens, vel est mutabilis, vel potest suspendere voluntatem faciendi aliquid, siue per puram omissionem, siue per nolitionem reflexam voluntatis simul, & nolitionis directæ. His enim seclusis patet promissionem obligatoriam quatenus obligatoriam fore inutilē, & superflua, atque omnino contemptibilem respectu promissarij. Cuiusmodi nihil in Deo esse potest. Omnem autem voluntatem diuinam esse immutabilem essentialiter est certum ex fide; atque in Deo esse impossibilem suspensionem simultaneam volitionis, & nolitionis directæ circa aliquod voluntabile simpliciter à Deo, supponitur in præsenti, vt certum ex communī consensu, & stabilitum satis in qq. de Deo.

Art. 10. Adde repugnare veram obligationem moralē, cui repugnat malum tam culpæ, quam peccati. Quia obligatio moralis dici non potest necessitas metaphysica determinata aliquid faciendi: sed est necessitas vaga faciendi aliquid, vel peccandi, ac subeundi peccatum, si id non fiat. Patet autem utrumque hoc malum repugnare Deo. Nec minus clarè patet repugnare tum verum ius aduersus aliquem absque vera eiusdem obligatione moralī; tum veram in aliquo iustitiam particularem respectu alicuius absque verò istius iure aduersus illum, vt liquet ex datis iustitiæ, & iuris definitionibus. Repugnat igitur tum verum ius ex parte nostra aduersus Deum; tum vera in Deo iustitia particularis erga nos.

Art. 11. Exclusa per hæc à Deo iustitia particula*r*i in genere, vix quidquam superaddere oportet de commutatiu*m* seorsim, aut distributiu*m*: esto multa dici possent aduersus vtramque. Aduersus commutatiu*m* illud est efficax, quo præcipue vitetur Valsquez. Pertinet nimis ad conceptum essentialiē

iustitiæ commutatiu*m* constituere æqualitatem inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum, vt sèpè dictum est, & expositum quæst. præcedenti, ex Philos. cap. 4, huius quinti. Hæc autem æqualitas repugnat Deo, quia Deus nihil lucrari potest quidquam à nobis accipiendo, vt liquet ex illo Iob. 25. Si iustitiae egeris, quid donabis ei? ans quid de manu tua accipiet? Et rursus cap. 22. Quid prodest Deo si iustitiae fueris? aut quid ei confert, si fuerit immaculata via tua. Ratio est quia Deus se solo est æquè beatus, & æquè bene habet, atque cum omnibus rebus creatis, ac proinde nihil ipsius interest; siue detur, siue non detur quidquam creatum, neque ex rebus creatis, & earum defectu quidquam accrescit Deo utilitas, vel documenti. Accrescit verò nobis ex iis, qua Deus circa nos facit. Pater autem inter utile, & inutile nullam veram esse posse; sed solum imaginariam, aut similitudinariam aliquam dari, & accepti æqualitatem. Ergo, vt similitudinaria aliqua, & improoria iustitia commutativa Dei ad hominem dari possit; vera tamen, & quæ propriè talis sit, dari nequaquam potest.

Art. 12. Adde quando exhibemus Deo aliquod obsequium, non solum præstari aliquid ipsi prorsus inutile; sed insuper illud ipsum bonum opus, quo obsequimur, præstari potius nobis à Deo, essè que ipsius donum perficiens nos; ideoque nobis utile, & quo etiam ratione sui immediate obligemur ad gratiarum actionem, vt semel atque iterum dictum est in qq. de Gratia. Ergo ex re accepta Deus teneri minimè potest ob nostra obsequia ad compensationem, & commutationem, sed dona donis cumulat, dum præmia confert meritis, liberalior vtrorumque simili collatione, quam si præmia daret sine meritis.

Art. 13. Adde rursus ex doctrina Philosophi cap. 5. D. Thomæ, & aliorum communi in præsenti contrappassum esse de ratione, & conceptu essentiali iustitiae commutatiu*m*; scilicet, vt tantum documentum patiatur vterius commutantium, quantum commodi reportat transferendo in aliud tantumdem iuris; & honorum, quantum ab alio transfertur in ipsum. Repugnat autem Deo contrappassum, non solum quia nihil pati potest, nulliusque documenti est capax; verum etiam, & ob hoc multo magis, quia iura, & bona omnia, nobis confert non ea transferendo; seu abdicando à se, sed creando, aut gignendo de novo, sibiique subiiciendo, ac retinendo sub suo dominio, quæ confert nobis cum repugnantia, vt ius utile proprietatis cuius nos sumus capaces, aut eius terminus existant in rerum natura, & non sint nostra, similique Dei omnibus modis, quibus aut Dei, aut nostra esse possunt. Hæc namque iura, ac dominia non solum sunt compotibilia, sed etiam sunt mutuo conexa essentialiter, vt liquet ex dictis q. 5. Vnde patet nullum esse neque repassioni, neque quasi repassioni locum, cum vtrumque fiat indubius accessio iuris, & bonorum, quam maxima ex cogitari potest, & excepti vtrumque parte.

Art. 14. Circa iustitiam distributiu*m* hoc præcipue obseruandum est, Deum sua munera impetrari creaturis, impetrando simul vnicuique dignitatem muneribus congruentem. Quod quia facere non possunt Principes, & Republicæ creatæ, propterea necesse habent pro iusta munera partitione; attendere ad præexistentem dignitatem accipientium. Hinc Deus infirma mundi eligit ad maximos fines, ac munera: quod ipsum hominibus facere non licet absque peccato contra iustitiam distributiu*m*, cuius legibus non tenetur Deus, nec vtitur earum directione ob contrariam vtrōbique rationem. Deinde Deus in conferendis præmiis, aliiisque bonis accumulandis

Iaudis non tam respicit ad dignitatem accipientium, quas longè superat muneribus, quam ad suam, intendens, ut eam deceat, quod facit. Certe non respicit ad dignitatem benefactuum accipientium respectu conferentis, aut etiam communitatis quatenus includentis ipsum, siquidem Deo nemo benefacere potest. Quos tamen respectus, supradictum est, esse de ratione iustitiae distributiae.

Art. 15. Denique Deus dat vnicuique, quod spectat ad ipsum secundum le consideratum, nec singulis addit quidquam, vel detrahit, saltem quo ad substantiam bonorum, propter concursum aliorum plurium, vel pauciorum maiori, vel minori dignitate pollutum. Quod constat ex citato testimonio Romanorum: *reddet vnicuique secundum opera sua:* & quia oppositus agendi modus est proprius non habentis thesaurum bonorum sufficientem pro aequali simpliciter compensatione singulorum. Ergo medium Geometricum, quodex Philosofo, & communis consensu dictum est supra spectare ad iustitiam distributiam, esseque de eius conceptu, Deus non obseruat, ac proinde, neque virtutem iustitia distributia. Constat igitur ex his omnibus repugnare Deo, tum iustitiam particularem ex genere suo, tum specialiter utramque eius speciem iustitiae distributiae, & commutatiæ propriæ, & strictè talis.

Ad 1. In illis, aliisque eiusmodi testimoniosis, non alia continetur iustitia Dei; quam prouidentialis, & gubernatrix, quæ communiter dicitur legalis, estque iustitia propria, & absque metaphora talis, imo est prima, ac precipua species iustitiae commendata, ac celebrata à Philosofo super omnem aliam iustitiam sub initium huius quinti; cademque procul dubio decet Deum & ab omnibus incunanter cum summa proprietate admittitur in ipso, & de sola sufficit, ad restitudinem omnium diuinarum circa nos operacionum, quibus fit, ut posteriora prioribus perfectè congruant, eorumque exigentiam expleant adæquate. Per hanc iustitiam exponuntur absque villa violentia locutiones sacrae de iustitia Dei, maximè cum illis plerumque non insit sensus scholasticus, sed vulgaris, & planus iuxta quem ij Principes maximè iusti dici, ac celebrari solent, qui adhærent bono communi; atque inde ad cætera diriguntur. Adhæret autem Deus summè bono communi, quia summè adhæret sibi ipsi, qui per essentiam est bonum omnium commune, atque inde ad cætera omnia diffunditur attendens; & exequens in omnibus, quod se maximè decet, & semper operans, quia sic decet se operari.

Ad 2. Firmitudini spei nostræ sufficit iustitia legalis. Quia ratione huius metaphysicè repugnat, ut præmia, & supplicia non dispensentur prout oportet, & bono regimini creaturarum rationalium omnino congruit. Neque verò liberalitas gratio Dei complectens omnes, & singulas operationes diuinæ nobis viles, ac favorabiles excludit iustitiam, quæ satisfacit exigentia, & quasi iuri rerum preexistens. Quia Deus omnis, & singula sua bona largitur potens quidem simpliciter, & absque ea penitus negare, idèque liberaliter, impotens tamen, ex suppositione, quod aliqua conferre velit, ut posteriora prioribus non aptè corrispondent iuxta dictamen, & ordinem sapientie suæ; quæ est necessitas ad aequalem proportionaliter compensationem meritorum, atque ad eandem efficaciter voluntam, si merita efficaciter voluerit. Non igitur sequitur ex negata Deo iustitia particulari, inconveniens intentum in obiectione.

Ad 3. Deus non vult uno actu loqui, & se obligare ad veram locutionem, & alio actu dicere verum, sed utrumque vult indiuism per unum actum non ex obligatione moralis propriæ tali, sed ex necessi-

tate metaphysica neutrum ab altero separandi, idque independenter à motu iustitia tam commutatiæ quam distributiae, & ex solo motu iustitiae legalis, atque ob solam iustitiam sui ipsius estimacionem, vt pluribus expositum, & confirmatum est, quest. 22. de virt. Theol. ad 7.

Ad 4. Aliquæ virtutes ad alterum dantur in Deo formaliter, & adæquate, ut quæ ibi enumerantur. Aliæ verò non dantur, ut gratitudo, obseruancia, obedientia, & similes. Quarum videlicet perfectio quidditatia adæquate sumpta supponit essentialiter aliquam ex parte subiecti imperfectionem, qualem dictum est essentialiter supponi à iustitia particulari: nimis subesse iuri alterius, & posse habere obligationem, seu necessitatem absolutam aliquid faciendo aliunde, quam ab ipsa præcisè faciendi voluntate. Quibus alia similes imperfectiones detectæ supradicti, tum in conceptu iustitiae particularis in communis: tum in speciali conceptu iustitiae commutatiæ, & distributiae.

Ad 5. Philosophus eo in loco distinguit amicitiam imperfectam, & utrimque lucrativam ab amicitia perfecta, quæ in honestate, & virtute fundatur; atque illi imperfectæ, cuius certè Deus non est capax, non huic secunda perfectæ annedit capacitem iustitiae. Deinde non exprimit, de qua terminatè iustitia loquatur; & an de iustitia simpliciter tali. Vnde relinquit locum, ut intelligatur de iustitia, vel distributia, vel commutatiæ, vel legali, & de non simpliciter tali prout fuerit amicitia. Demum Philosopher neque amicitiam Dei cum hominibus agnoscat perfectam, & simpliciter talem; sed nec agnosceret potuit, ut colligi facile potest ex dictis quest. 39. de Virt. Theol. Et quid dicent aduersarij de amicitia inter patrem, & filium: dominum, & seruum, quam non negat Philosophus propriæ talem; & tamen negat inter eosdem ius, & iustitiam propriæ, & simpliciter talia, ut apparent ex dictis quest. 7. versus finem.

Art. 1. Ad 6. Iam patuit iustitiam tam commutatiæ, quam distributiam esse quidem perfectiones, sed coniunctas cum aliqua imperfectione, quatenus eam essentialiter praefupponunt ex parte subiecti; nec ab ea imperfectione eximi posse ex eo præcise, quæ sunt virtutes ad alterum, ut liquet ex exemplis allatis circa quartum; vel ex eo præcise, quia ius alterius, & obligatio illi faciens prouenient ex aliqua voluntate praexistenti ipsius operantis ex iustitia; siquidem demonstratum est nulla tali voluntate obliganti prouenire Deum posse suam voluntatem immediate collatiuam humanorum iurium, & rerum. D. Thomas tantum eximit virtutes ad alterum ab omni imperfectione ex parte obiecti voliti; non verò etiam ex parte subiecti. Agnoscit enim iustitiammodi imperfectionem in illis virtutibus ad alterum, quæ prælatæ sunt in responsione ad quartum.

Art. 2. Ex quibus præterea virtutibus ita negatis Deo communi consensi, ut eidem attribui absque absurditate non possint, cæque non solum quoad modum loquendi, sed etiam quoad rem ipsam, constat questionem de attribuendis, vel negandis Deo singulis quibusque virtutibus, quæ sunt in visu apud nos, nulla tenus esse questionem de voce, sed omnino reali. Quia videlicet non est questione de voce, sed realis per quam queritur de vnaquaque virtute, an perfectio specifica, & differentialis ipsius sit essentialiter connexa cum aliqua subiecti, cui inest; imperfectione conueniente ipsi, vel secundum se, vel taliter affecto; an non sit taliter connexa cum imperfectione. Quod certè non satis considerarunt, nec nisi superficialiter dignoscere potuerunt res, de quibus agitur in præsenti, qui ausi sunt dicere controveriam præsentem

præsentem esse solum de voce, id est non solum iniustam, sed etiam à solis ineptis, & ignariis hominibus seriò disputabilem; cum tamen magni auctores de ea plurimum, idque iure merito hinc, & inde disputationerint.

Ad 7. Et eius confirmationem. Promissiones, contractus, & pacta non stabiliuntur à Deo voluntate se obligandi, sed voluntate nobis notificata faciendi, si fecerimus, & quidem faciendi, ea ipsa voluntate immediate, postquam præstitum id fœrit, quod ad nos spectat. Atque hoc ipsum, quod præstandum à nobis est, quodque dicitur onus in obiectione, est utile nobis etiam ratione sui immediatè; Deo verò iniustile, & ab ipso potius donatum nobis, quam ipsi à nobis. Vnde fit, vt Deus constitutus aequalitatem, seu potius proportionem congruentem inter merita, & præmia non ex iustitia commutatiua, sed ex legali, & gubernatrix reddendo vnicuique secundum operam sua, cum quadam eatenus similitudine, sed non cum realitate, & conceptu specifico emptionis, & venditionis. Quæ ipsæ voces, & aliae illis aequivalentes magis demonstrant non agi de aequalitate propria iustitiae commutatiua; quandoquidem constat nostra merita non posse esse pretium ita aequaliter Regno cœlorum, & beatitudini; dicente Apostolo momentaneum, & leue esse illa omnia comparata cum præcio, & estimatione gloriae.

Art. 1. Ad 8. Dicatum est Deum operari circa singulos, prout ipsum decet ex iustitia legali indistincta à dilectione sui. Decet autem Deum, vt quantum cuique dignitatis contulerit, tantumdem gloriae conferat arque hoc ipso collocet in diverso gradu, & loco iuxta diuersitatem meritorum, & gratie utrumque tam singulis confert eadem voluntate virtualiter inuisibili volendo, vt merita sint causa gloria; non tamen, vt voluntas meritorum, aut ipsa merita, aut obligatio aliqua inde consurgens sint causa voluntatis conferentis gloriam, & præmia. Neque, vt singulis accedat quidquam, aut decedat propter maiorem, vel minorem numerum aliorum plus, aut minus merentium, aut propter dispares dignitates ex inæquali gratia sanctificante. Vnde patet comparationem vniuersaliumque accipientis præmium cum reliquis non pertinere ad minus, & finem proprium ac specialem iustitiae distributiua, sed ad perfectiōnem propriam iustitiae legalis habent motuum vniuersalissimum, quod sub se complectitur indissim omnia creata tam irrationalia, quam rationalia, tam purè physica, quam moralia, & constituit idoneam eorum indiscriminatim omnia inter se dispositionem, ac coherentiam. Quod non minus excludit virtutem personarum acceptiōnem, quam iustitia distributiua propriè dicta, & saluat omnia perfeccio, quæ in obiectione attribuuntur diuinæ prouidentiæ, & illud præfertim, quod adducitur ex Dionysio nequaquam locuto de meritis preciis, & præmis, sed de ordine rerum creatarum vniuersalium omnium, & singularium. Vnde liquet illud testimoniū adduci abs re, cum irrationalia secundum se non ordinantur, ac proportionentur inter se per iustitiam distributiua propriè & strictè talem, vt est in confessio etiam apud aduersarios.

Art. 2. Inquam verò per distributiua propriè & strictè talem. Quia negari non potest iustitiam legalem, & prouidentialē Dei habere aliquam similitudine manalogicam, inadæquatam cum iustitia, tum commutatiua, tum distributiua propriè tali, quatenus ex una parte vnicuique tribuit quantum exigit perfectio eius physica, & bonitas moralis perinde, arque si nulla alia existaret entitas prædicta perfectio aliqua, aut merito, siue maiori, siue minori, siue aequali; quod spectat ad imitationem iustitiae com-

mutatiua: & ex alia parte nihil peragit circa aliquam, vel rem, vel personam absque respectu ad cetera omnia, & singula contenta in vniuerso, atque ita constituit idoneam, & pulcherrimam vniuersalique rei, ac persona cum ceteris omnibus, ac singulis proportionem, & consonantiam, quod spectat ad imitationem iustitiae distributiua. Vnde effectum est, vt inter alios Diuus Thomas aliquando soli iustitiae commutatiua aliquando soli potius distributiua adscribat diuinam præmiorum aliorumque bonorum partitionem. Quæ non aliter in concordiam venire possunt, nisi accipiendo utriusque generis testimonia de iustitia commutatiua, & distributiua quoad aliquam solum cum utraque similitudinem ratione dicta. Videatur cum eodem Diuino Caietano in præsenti quæst. 61. art. 4. circa responsonem ad primum.

### Q V A S T I O X X .

Vtrum conueniat homini iustitia, aut commutatiua, aut distributiua respectu Dei?

**V**idelicet utramque conuenire. Quia, quod ad commutatiuam, attinet eadem est obligatio reddendi Deo quæ sunt Dei, atque est reddendi homini, quæ sunt hominis, iuxta illud Matthæi 22. 21. Reddite ergo, quæ sunt Cesari Cesari, & quæ sunt Dei Deo. Quæ autem sunt hominis redduntur homini per iustitiam commutatiua. Ergo per eandem redundunt Deo quæ sunt Dei. Alias comparatio esset inepta, ac disparata; cum tamen facta sit à Christo Domino.

2. Peccata hominum habent veram rationem iniuriarum aduersus Deum, ex communī consensu Theologorum multipliciter confirmato ex sacris literis, & sanctis Patribus. Ratio autem iniuriae coincidit cum ratione iniustitiae; quæ dari non potest nisi in eo, qui est obligatus ad oppositum ex iustitia, aut commutatiua, aut distributiua: maximè verò ex commutatiua, quando iniuria est aduersus personam singularem secundum se consideratam.

3. Quod attinet ad distributiua Deo exhiberi debet cultus seruata propterea cum eius dignitate, ita ut cultus Deo exhibitus excedat proportionaliter cultum exhibitum aliis quantum excedit dignitas eius dignitatem ceterorum. Observantia autem eiusmodi proportionis pertinet ad iustitiam distributiua, vt dictum est in quæst. præcedenti. Ergo ea exercetur propriè per homines erga Deum.

4. Deo conuenit verum ius proprietatis, vt constat ex quæst. 5. Verum autem ius proprietatis fundat circa alios veram obligationem pertinentem ad veram iustitiam seu distributiua, seu commutatiua, vt cogit ex definitionibus iuris, & iustitiae supra datis inuicem collatis. Ergo alterutra vel utraque ea iustitia est admittenda in homine erga Deum.

Art. 1. Resp. Dicendum est, neque commutatiua, neque distributiua iustitiam simpliciter, & propriè talem conuenire homini respectu Dei. Non quidem commutatiua, quia hæc considerat personas, vt aequales, vt dictum est supra ex Philosopho; quod tamen respectu Dei numquam vlla in re, aut sub vlla ratione formalis locum habet. Deinde contrapositionis est de conceptu commutatiua, vt dictum est ex Philosopho; Quod nec ex parte Dei dari potest, qui nihil pati potest, neque ex parte nostra comparatione Dei; siquidem tota utilitas suarum, nostratumque operationum, & rerum nobis mahet præualens documento temporali, si quod patimur eius gratia.

Demum

Demum æqualitas Arithmetica est similiter de conceptu eiusdem iustitiae, dictum itidem est ex Philosopho, & aliis. Æqualitas autem Arithmetica constitui numquam potest inter Deum, & hominem; tum quia dignitas Dei, & ius in ea fundatum tendit in infinitum syncategorematicè, tum maximè, quia res omnes, & operationes hominis erga Deum & Dei erga homines, sunt viles homini, & profus inutiles Deo. inter vtile autem, & profus inutile nulla potest esse æqualitas Arithmetica, quæ similiter repugnat inter vtile, & purè decens absque vila utilitate. Eadem porro est incommensurabilitas inutilium, ac nocentium cum purè decentibus nihilque nocentibus, quorum alterum spectat ad homines, alterum ad Deum. Ergo neque peccando, neque bene operando potest constitui ab homine æqualitas Arithmetica, aut inæqualitas formaliter opposita huic æqualitati. Ergo neque iustitia commutativa exerceri potest, aut committi iustitia opposita huic iustitia ab homine erga Deum.

Art. 2. Sed neque iustitia distributiva esse potest in homine respectu Dei. Quia dignitas Dei est incomparabilis cum dignitatibus cæterorum; neque Deus accipere potest ab homine, munus aliquod, aut iuste correspondens eius dignitati, aut cedens in utilitatem partim ipsius, partim nostram; quod tamen dictum est esse de conceptu iustitiae distributiva propriè, & simpliciter talis. Quapropter ius Dei aduersus nos non est simpliciter tale, sed diuinum ad eum modum quoq[ue] 5. dictum est de iure paterno, harili, & oeconomico, idque ratione multo maiori, & manifestiori, ut appareat ex dictis. Quapropter ius Dei fas potius appellatur à D. Thoma, & aliis communiter; ideo ius supra omnem ius, & excellentius in suo conceptu, quam sit ius, quod obseruat iustitia particularis, ideoque spectans ad religionem potius, obedientiam, charitatem, & alias similes virtutes, quibus solis, & non iustitia particulari colimus Deum. Eadem porrò ratione, qua negatur vtraque iustitia homini respectu Dei, neganda quoque est Angelis respectu eiusdem. Vigent enim æqualiter quoad vtrisque rationes propriae.

Ad 1. Testimonium illud ex Matthæo accipiendum est cum distributione accommoda, ut quæ sunt hominis, reddantur per iustitiam commutativam; quæ Dei per religionem. Quæ accommoda, & non omnino æqualiter similis quoad vtrumque extreum intelligentia admittenda est ab omnibus quoad conceptionem suitatis, eodem modo contentæ in eo testimonio; quandoquidem suitas spectans ad Cæsarem erat suitas utilitatis, & lucri; suitas verò Dei, solius excellentiæ, ac decentiæ; illa respiciens finem cui utilitatis perfectibilem per bona sua, hæc respiciens finem cui solius excellentiæ minimè perfectibilem, aut ut sic dicatur, felicitabilem per bona creata. Vnde Christus dominus dixit ea verba adiudicans Cæsari utilitatem pecuniarum; Deo honorem, & cultum. Quæ sunt dispartia.

Ad 2. Peccata hominum continent rationem iniuriarum non oppositam formaliter iustitia particulari, sed quod deterius multò est religioni, obedientiæ, iustitia legali, & charitati. Vnde peccatis hominum contra Deum deest ratio iniustitiae propriè talis non per defectum, sed per excessum malitiæ, & nefas porius sunt, quam iniustitia. Et quidem ratio iniuriarum aduersus Deum est communis omni generi peccatorum, quatenus opponitur præceptis diuinis, quæ sunt actus iurisdictionis formaliter, & non proprietatis, ideoque conueribilis esse non potest cum iustitia propriè, & strictè tali; quæ videlicet connotat formaliter solum ius proprietatis.

Ad 3. Cultus exhibetur Deo per virtutem religiosis tanquam incomparabili quoad dignitatem, cum omni alia dignitate; ideoque cultus ipsi debitus servat proportionem cum cultu aliorum, non propriè Geometricam, sed impropriè, & similitudinariè tantum; quia neutrius extremi, aut replicatione, aut diminutione potest perueniri ad æqualitatem Arithmeticam. Ad iustitiam autem distributivam pertinet proportionalitas Geometrica propriè talis inter dignitates, & res, eorum, qui debent comparari per eam iustitiam. Et præterea ad exhibendum cultum Deo cum omni iustitia, seu æqualitate possibili erga ipsum, nihil opus est Deum comparare, aut etiam quasi comparare cum aliis. Quia habet dignitatem cultus exemptam ab omni eiudemmodi comparatione, & combinatione.

Ad 4. Constat ex quest. 4. Deo non conuenire ius puræ proprietatis, sed quod indiuism est iurisdictio- nis ordinatum in nostram utilitatem? quale non est ius ex quo specificatur iustitia commutativa.

### Q V A E S T I O   X X I .

*Vtrum inter Angelos, & homines detur iustitia aut commutativa, aut distributiva?*

**V**identur neutrius iustitiae iniucem exercendæ esse capaces. 1. Quia bona Angelorum propria, & quæ sunt propria hominum non possunt reduci ad æqualitatem. Differunt namque specie substancialiter; ideoque habent omnia dissidentia specie quoad substantiam, & incommensurabilis absque vila comuni mensura alicuius æquè estimabilis ab vtrisque, per comparationem, ad quam redigi possint ad æqualitatem, aut Arithmeticam, aut Geometricam. Quod manifestatur magis conferendo singulas vtrimeque species rerum. Pecuniae namque, palatia, agri, & familia, quæ magni habentur ab hominibus, nullius sunt usus, utilitatis, aut estimationis apud Angelos. Similiter species impressa Angelorum, habitus voluntatis, potentia, & earum actus, quæ sunt tota ipsorum supplex sunt respectu hominis inutilia, nulliusque usus, ac proinde nec estimationis alicuius. Eadem est ratio de cæteris eiusmodi omnibus. Quæ autem ita inter se comparantur, neque iustitia commutativa, neque distributiva materia esse possunt; quandoquidem vtraque essentialiter intendit æqualitatem.

2. Angeli inter se neutram possunt exercere iustitiam; Commutativam quidem, quia nullus Angelus indiger bonis alterius, atque origo commutatio- nis est mutua commutantium indigentia, ut infra dicatur ex Philosopho. Deinde bona vnius Angeli non sunt transferibilia ad alterum; quia omnia Angelorum bona reducuntur ad accidentia sola vnicuique eorum intrinseca; atque commutatio fieri non potest absque translatione mutua bonorum. Distributiva similiter repugnat. Quia Angeli immediatè ob- continent à Deo quidquid pertinet ad eorum dignitatem. Ergo non dependent iniucem alter ab alterius voluntate, & opere quoad proportionem, aut proportionalitatem dignitatum, aut munerum, aut rerum. Ergo non possunt exercere iniucem iustitiam distributivam. Ergo multò minus possunt homines, & Angeli iniucem exercere alterutram iustitiam. Quia multo magis dissident inter se, multoque minus iniucem dependent homines, & Angeli, quam Angeli inter se.

3. Iustitia distributiva, & obligatio, quam ipsa respicit,

respicit, rediguntur ad iustitiam commutatiuum, & ad obligationem, quam respicit, ut contendit Vasquez, quatenus comparatio inter dignitates, & munera singulorum spectans ad iustitiam distributiuam, id est instituitur, ut inde subducatur, quod vnicuique scorsim sumptu debetur ex iustitia commutativa. Cum igitur constet ex prima ratione inter Angelos, & homines iustitiam commutatiuum exerceri minimè posse, concluditur neque distributiuam alterutra ex parte circa alteram exercei vñquam posse.

Art. 1. Resp. Quæstio hæc est paru momenti. Dicendum verò primò est iustitiam commutatiuum vtralibet ex parte, respectu alterius dari propriè, ac striè, atque exerceri posse saltem quoad commutations inuoluntarias, de quo commutationum genere dicuntur infra. Ratio est, quia tam homines, quam Angelii sunt capaces iuris quisque sui aduersus omnes alios, atque adeò, & mutuæ obligationis non ampliandi terminos propriæ libertatis cum iactura aliorum, habent enim communem Principem Deum impertinentem singulis bonorum cumulum peculiarem legè lata, vt illis maneat, corundem insequiuntur utilitat, ac liberæ dispositioni. Patet autem indemnitatē hominum bonorum, & post quam lassio facta fuerit, restituitionem pertinere ad iustitiam commutatiuum, quatenus moderantem commutations inuoluntarias, ne fiant, & si factæ fuerint, rescindantur constituta æqualitate Arithmetica, non inter res vnius, & res alterius, sed inter res spectantes ad vnumquemque, & ius eidem conueniens consideratis eatenus, ut æqualibus: seu perinde atque si nulla inesset æqualitas, personis licet absolute in se inæqualibus. Quæz quidem ratio efficaciter coniunct, quoad commutations saltem inuoluntarias. Quia cum neque Angelii, neque homines sint impeccabiles ex sua natura, nec sit maior ratio, cur peccare possint in alia materia potius, quam in materia iustitiae inferendo inuicem no-cumenta quoad famam, & honorem, aliaque similia pertinentia ad ius proprietatis eorum, sunt utique capaces naturaliter, vt peccent mutuò peccato iniustitiae. Quod peccatum ex natura sua inducit obligationem restituendi, & resarcendi nocumentum illatum, quod est opus iustitiae commutativaæ. Possunt igitur hoc pacto exercere mutuò iustitiam commutatiuum Angelii, & homines.

Art. 2. Dicendum rursus est iustitiam distributiuam, neque Angelos erga homines, neque homines erga Angelos, exercere de facto posse. Quia ea bona communia, quæ qu. 18. dictum est pertinere ad hanc iustitiam tanquam materiam propriam, & ad æquatam eius, Deus per se ipsum Angelis distribuit immediatè, quoad partem spectantem ad ipsos: Partem autem, quæ spectat ad homines, eisdem distribuendam commisit absque consortio Angelorum in iure, & opere distribuendi. Non negatur tamen possibilem absolute esse iustitiam distributiuam tūm Angelorum inter se, tūm Angelorum simul, & hominum inter se. Non enim appetit unde repugnet, vt Deus eo modo committat arbitrio Angelorum, & hominum distributionem munierum conferentium ad bonum vtrorumque commune, simulque speciale eorum, quibus illa deparentur determinatè. Supererat, vt ultimo loco exponeretur utraque iustitia inter patrem, & filium; dominum, & seruum, matitum, & vxorem; verum, quia facilis admodum, & cuius obvia est circa istos consequentia ex dictis qu. 5. de mutuis eorum iuribus, nihil necesse est eam in rem distinctius adiicere; quando manifestum est iustitiam vniuersiusque sequi naturam iuris, circa quod versatur, atque ius istarum personarum, eo in loco expositum fuit clarè.

Ad 1. Illud argumentum solum probat mutuam Angelorum, & hominum incapacitatem, qnoad com-

R.P. de Esparza Curs. Theol. Thom. II.

mutationes voluntarias per quas, & Angelus ad hominem, & homo ad Angelum transferant aliquid cum æqualitate Arithmetica æstimabilitatis inter datum, & acceptum. Quæ æqualitas repugnat inter quilibet bona substantiarum intrinsecè inæqualium, atque specie inter se dissidentium, idque propter rationem ibidem expensam, quæ eatenus est efficax. Cæterum, quoad commutations inuoluntarias, de quibus fuit superior conclusio, eadem ratio nihil probat. Nihil enim prohibet ablatum alicui à substantia inæquali esse æquale restituto eidem per eandem; indè est necesse esse æquale Arithmetice, si totum restituatur, quod fuerat iniuste ablatum, ut fieri proculdubio potest. Deinde possibile itidem videtur Angelos inter se æquales exercere inuicem iustitiam commutatiuum, etiam quoad commutations voluntarias. Quia sunt capaces aliquorum bonorum extrinsecorum, vt laudis, honoris, aliorumque eiusmodi officiorum, atque quod hæc potest vtrò, citoque æqualitas constitui inter æquales; esto raro, & vix vñquam eiusmodi bona sibi inuicem præstutri videantur. Angelii ex virtute iustitiae, etiam in statu viatoris, aut etiam puræ naturæ, sed ex liberalitate, est pura benevolentia, vti plerumque fit inter homines quoque abundantes honorum, & nobiliter inuicem familiares. Atque hoc obiter.

Ad 2. Patet ex modo dictis quoad iustitiam commutatiuum; quoad distributiuam verò ex dictis ad questionem in posteriori parte.

Ad 3. Patet indidem sufficienter; nisi quod principium ibi assumptum à Vasquez nequaquam subsistit. Quia ex dictis in quæst. 18. circa naturam iustitiae distributiuam, & rationem iuris specialis, quod ipsa respicit inter dignitates, & munera singulorum, patet non ad hoc institui, vt subducatur quantum vnicuique debeatur ex iustitia commutativa, & ex iure vnicuiusque ad æquatè proprio; sed vt sistatur in mutua dignitat, & numerum collatione, & immediatè satisfiat iuri individuo communitatis simul, & personæ particularis æquè, & immediatè pertinente ad utramque, nec idonea, circa quod versetur iustitia commutativa.

## Q VÆ S T I O XXII.

*Vtrum iustitia vindicativa sit species iustitiae particularis indistincta à iustitia commutativa?*

V Ideo esse indistincta à iustitia commutativa.

1. Quia iustitia punitiva constituit æqualitatem, inter peccatum, & poenam. Constitutio autem æqualitatis est propria iustitiae commutativaæ. Ergo iustitia vindicativa est indistincta à commutativa.

2. Iudex tenetur ex iustitia commutativa ad resarcendum omnia detimenta, quæ Republicæ, aut personæ priuatis prouenerint ex iniusta scelerum impunitate. Non autem ad hoc teneretur ex iustitia commutativa, si non teneretur ex eadem ad vindictam, & punitiōnem scelerum. Ad eandem namque virtutem pertinet præcautere nocumentum antequam inferatur, ad quam pertinet illud resarcire, postquam illatum est, vt paulò post dicetur. Ergo actus iustitiae punitiva est actus iustitiae commutativaæ. Accedit D. Thomas docens quæst. 108. art. 2. ad 1. punitiōnem, prout refertur ad publicam, iustitiam esse actum iustitiae commutativaæ.

Artic. 1. Resp. Iustitia vindicativa hoc habet ex genere suo, vt non tam ordinetur in utilitatem eius,

O circa

# 158 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

circa quem exercetur, quam in utilitatem aliorum. Hoc enim præstat, ut cæteri feliciter sapiant in capite insipientis. Nempe reus, ratione delicti, comparatur iumentis insipientibus, & similis fit illis. Atque cum homo ob dignitatem naturæ rationalis hoc habeat proprium, ut sit, & ametur ratione sui, utique ordinentur in utilitatem eius, qua circa ipsum aguntur; ratione peccati decidit ab eo gradu excellentiæ, & honoris, atque per poenam ordinatur in bonum potissimum aliorum, ut bruta, solumque hoc sibi dindet superest beneficium proprium rationalitatis, ut poenam conuerat in bonum peculiare suum per virtutem patientiae, & propositum emendationis. Quæ ratio est, ob quam eadem illa, quæ quis libenter perferret ex charitate, misericordia, aut alio simili motivo, ægræ ferat, si iniungantur in poenam, maximè si iniungantur ex affectu præcisè puniendi. Quia videlicet etenim secum agitur, ut cum bruto, & infra dignitatem naturæ rationis secundum se. Ob similem rationem, quæ quis sponte sua paratus erat facere, aut omittit, aut exequitur illibenter accidente iussione, & directione alterius, si aliunde non accrescat aliud bonum, in quo ipse afficiatur. Quia videlicet etenim secum agitur, ut cum minus sufficiente sibi, atque indigente præcepto, & directione alterius.

Art. 2. Est autem de ratione iustitiae particularis simpliciter, & strictè talis, maximè vero commutatiæ, ut ius suum unicuique tribuat, suum utique suitate proprietatis, & rursus est de ratione huius iuris, ut inseriat utilitati propriae subiecti, cui inest, ut sæpè dictum est. Hoc autem nequaquam conuenit dignitati, seu quasi dignitati ad poenam prouenienti ex delicto, & liquet ex discursu facto; & ex eo præterea, quia, licet ob indispositionem animi, quæ certinatur in delinquente, præuideatur poenam non esse ipsi profuturam, infligitur nihilominus, quando est pura poena. Quando vero non est pura poena, non pertinet etenim ad iustitiam punitiuam eius inflatio, sed vel ad charitatem, vel ad misericordiam, aliquam similem virtutem. Ergo iustitia punitiva, propt comparisonem cum eo, qui punitur, nec est eadem cum iustitia commutativa, nec est species iustitiae particularis propriè, & strictè.

Art. 3. Verum neque relata ad Rempublicam, cui obstringitur index ex officio ad vindictam, & punitionem delictorum, neque relata ad indemnitatem personæ particularis pendentem ex punitione delicti, est actus iustitiae commutativa punitio delicti. Sicut enim Dux militiae, etiamsi pacifatur cum Republica de eius incolumentate aduersus inimicos, pugnat nihilominus cum hoste, & victoriam nanciscitur per virtutem fortitudinis, & non per virtutem iustitiae commutativa; ita etiam Index, utcumque pacifatur cum Republica, exequitur immediate, & formaliter punitionem per iustitiam vindicativam habentem pro motivo formalis honestatem proportionis. Ut poenam, & peccatum, & non ius proprietas conueniens, aut communianti, aut cuiquam personæ particulari. Punitio enim ex sua ratione formalis nulli tali iuri immediate satisfacit, sed habet honestatem suam peculiarem independentem immediate, & formaliter ab omni iure proprietatis. Quare pactum initum cum Republica à Judice, & obligatio inde resultans ad indemnitatem ipsius Republicae, & personarum particularium pendentem à punitione, solum efficit, ut Index per virtutem iustitiae commutativa possit imperare actum punitionis, quem deinde immediate exequatur iustitia vindicativa; non vero ut iustitia commutativa immediatè moueatur propria, & peculiari honestate punitionis; quod tamen necesse esset, ut iustitia commutativa sibi ascenderet actum

punitonis, ut indistincta à vindicativa sub aliquo tandem respectu, & comparatione. Igitur iustitia vindicativa adæquatè est extra totum genus iustitiae peculiari tam relatè ad eum, qui punitur, quam relatè ad quoslibet alios; atque ita docet D. Thomas ex professio toto illo art. 2. qu. 108.

Ad 1. Äqualitas propria iustitiae commutativa est Arithmetica, eaque non inter res secundum se, sed cum respectu ad iura cuiusque, ut dictum est qu. 9. äqualitas autem inter peccatum, & poenam est solùm proportionalis, nec eam mensurat ius ullum proprietatis immediatè, & formaliter.

Art. 2. Ut Index teneatur ad restituendum damnum emergens ex impunitate, non necesse est punitionem pertinere ad iustitiam commutativam directè, & immediate; sufficit enim, si ab ea dependeat media te per modum imperantis. Neque quidquam aliud docetq[ue] loco D. Thomas, sed hoc ipsum omnino. Solet hic quarti similiter an iustitia legalis sit species iustitiae particularis, seu simpliciter dictæ. Verum de hac te dictum iam est oportunè, & ex professio quæst. 11. Quare cum nulla præterea species iustitiae explicanda supersit; nec circa iniurias specialiter contradicentes iustitiae, aut distributivæ, aut commutativæ quidquam specialiter occurrat, ultra ea, que superioris dicta sunt circa iniurias in communione, quod ad intelligentiam reparacionis earum conferre possit, oportet hanc ipsam reparationem immittere annexè.

## QVÆSTIO XXIII.

*Vtrum restitutio sit voluntas ius suum prius lassum unicuique tribuendi?*

**V**identur non esse 1. Quia restitutio est actus iustitiae particularis. Ergo habet idem motuum adæquatum, quod habet iustitia particularis. Dictum autem est motuum adæquatum iustitiae particularis esse ius uniuscuiusque secundum se. Ergo idem eodem modo sumptum, & non propt lassum formaliter est etiam motuum adæquatum restitutionis relatè, ad quod quidditas eius exponi, & definitio eius tradi debet.

2. Restitutio satisfacit ei, qui passus est iniustitiam, quoad totum documentum inde resultans, & quoad totum ius conueniens eidem aduersus aggressorem: Patienti autem conuenit ratione iniuria ius quoddam peculiare aduersus aggressorem, quod ante non habebat, quodque proinde laeti non potuit tempore iniuria illata. Quia iniurians ultra rem ablatam tenet ad poenam subeundam, & ad placandum iniuriatum, & consequenter iniuriatus acquirit ius nouum, quoad hoc. Ergo restitutio non tribuit solùm ius prius lassum.

3. Si restitutio versaretur formaliter circa ius lassum non distingueretur ab actu poenitentiae. Quia poenitentia ex suo conceptu est virtus reparativa iuris lassi. Certum autem est restitucionem distinguiri totaliter à poenitentia.

4. Restitutio communiter definitur redditio rei accepta: damni illati compensatio: inæqualitatis factæ formaliter, vel materialiter contra iustitiam commutativam ad equalitatem reducito: atque D. Thomas q. 62. art. 1. dicit restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem rei sua. Hæc autem omnia differunt formaliter ab hoc, quod est tribuere ius prius lassum, ut patet. Neque vero licet deferre, aut loco mouere definitiones communis.

Artic. 1. Resp. Eadem est ratio non laendendi ius alterius,

## Quæst. XXII. Vtrum restitutio, &c. 159

alterius, & postquam laeseris reparandi. Vtrumque enim præstat ex eodem mortuo seruandi æqualitatem, & ne alter iacturam in bonis suis, iutisque sui laesionem patiatur. Quapropter actus nolendi inducere inæqualitatem contrariam æqualitati, seu non inæqualitati præexistenti, & actus volendi inducere æqualitatem contrariam inæqualitati præexistenti; hoc est volendi restituere, sunt eiusdem speciei, & perfectio-  
nis, solumque differunt logicè, quatenus voluntas restituendi est superatua difficultatis illius specialis, quæ inest retractationi prioris propriæ voluntatis damificativa; vt potest placentis per seipsum damni-  
canti, indeque alicientis ad continuationem sui, &  
consequenter redditis specialiter difficultem amissio-  
nem sui, & retractionem. Displacet enim necessariò  
dimittere, quod placet habere, & iam habetur cum complacencia. Hoc autem paœto habetur quilibet  
actus voluntatis, & non potest aliter haberi; ideo-  
que non potest retractari absque speciali aliqua diffi-  
cultate distincta ab ea, & superaddita ultra eam, cum  
qua initio omisso fuisset idem actus superata ea sola  
difficultate omittendi, quam ingerebat motuum eius-  
dem actus secundum se.

Art. 2. Hinc perspicitur non rectè eos facere, qui ex eo probant pœnitentiam esse specialem virtutem distinctam à ceteris omnibus virtutibus, quia est superatua specialis difficultatis consistentis in retrac-  
tatione prioris voluntatis peccaminosæ. Si enim  
hæc ratio valeret, admittenda etiam esset virtus spe-  
cialis pro opere restituendi, nec restitutio esset actus  
proprii iustitiae commutativa. Quod est contra com-  
munem Theologorum omnium consensum cum D.  
Thoma loco nuper indicato. Et quidem merito, quia  
virtutes non distinguuntur specie inter se, & à virtutis  
omnibus contrariis ex difficultatibus, quas vincunt,  
sed ex causa, & motivo vincendi. Hinc enim habent  
totam suam perfectionem, ideoque & speciem. Certè  
difficultas specialis proueniens ex adhæsione ad moti-  
num, & opus vitij contrarij vnicuique virtuti, atque  
ex habitu vitioso comparato per actus repetitos ipsius,  
non potest esse materia propria alterius virtutis  
specialis. Quia munus proprium cuiusque virtutis est  
resistere vitio contrario, non solum, ut non existat, vt  
que nulli actus eliciantur pertinentes ad illud; sed  
etiam, ut postquam extiterit, aboleatur per actus con-  
trarios; & sèpè acquiritur virtus animo iam præoccu-  
pato per vitium contrarium, atque ideo acquiritur per  
actus superantes difficultatem specialem consisten-  
tem in retractatione priorum actuum vitiosorum, alias  
nulla virtus acquiri posset ab eo, qui antecedenter  
contra ipsum peccasset; Nec virtutes possent esse  
admodum vitiles, vñusque frequentis, & idoneæ, res-  
pectu fragilitatis humanae vñque adeò mutabilis, la-  
bilis in malum, & emendabilis; sed magis forent  
propria, & accommodata, respectu immutabilitatis  
Angelicæ. Igitur restitutio est actus proprius iusti-  
tiae, contra quam prius peccatum fuit, seu materialiter,  
seu formaliter.

Art. 3. Obscurandum est restitutio aliquando confundi cum satisfactio-  
ne; aliquando usurpari, ut  
distinctum ab eadem. Nam qui debitum soluit, aut rem  
fatto sublatam restituit, dicitur satisfecisse creditori,  
& vero domino. Qui vero contumeliam aliquem affecit,  
tametsi compensauerit documentum honoris,  
dicitur nihilominus nondum satisfecisse iniuriam pas-  
so, si nondum præstitit, quantum sufficit ad eum pla-  
candum, & auferendam offensionem hærentem ani-  
mo, ex memoria contumeliam. Quod ex eo prouenit,  
quia aliquando satisfactio sumitur latè pro reparatio-  
ne inæqualitatis consistentis in rebus exterioribus, &  
in operationibus, quæ versantur circa illas: atque hæc  
reparatio propriè est restitutio; aliquando vero satis-

factio sumitur strictè pro reparacione inæqualitatis  
consistentis in passionibus interioribus, & in actioni-  
bus, quæ versantur circa ipsas, atque hæc reparatio,  
vti est satisfactio propriè, & strictè, ita est restitutio  
latè, & impropriè.

Art. 4. Contingit autem dari restitucionem abs-  
que satisfactio propriè, & strictè sumpta; & è con-  
uerso dari istam satisfactio absque restituzione pro-  
priè, & strictè tali. Contingit etiam utramque con-  
iunctim exhiberi. Nam qui mutuum reddit ex gr.  
verè restituit, & tamen non satisfacit propriè, &  
strictè, nec satisfacere sic potest; Quia nulla præcessit  
offensio. Qui vero violenter abstulit ab aliquo rem  
suam, potest humiliando se illi eum sibi conciliare, &  
removere offensionem animi subortam ex violentia,  
& ex contemptu peculiari offensi in illa inclusu; ta-  
meti rem sublatam non restituat, vel differat resti-  
tuere, quia offensus illam contemnit, nec vult repe-  
re, sed sponte condonat; vel quia alia de causa iuste  
differunt restitutio. Si denique in eodem casu, & res  
sublata ad dominum redcat, & idem dominus place-  
tur, ac reconcilietur submissione offendoris, simul da-  
bitur restitutio, & satisfactio, utraque propriè, & strictè  
tali. Quæ omnia tradit admodum distinctè D.  
Thomas in 4. dist. 15. q. 1. arr. 5. ad quaest. 1.

Art. 5. Itaque inter restitucionem, & satisfactio-  
nem propriè, ac strictè tales hoc est discrimen, quod  
restitutio fit gratia eius, cui fit; satisfactio vero exhibet  
potissimum gratia eius, à quo exhibetur. Quia  
restitutio reparat ius alterius, ac proinde afferit in-  
æqualitatem præcisè, quatenus nocente alteri, ius  
etenim proprietatis esse illæsum, vel reparatum illius  
tantum directè interest, cui inest idem ius. Satisfactio  
vero afferit offensionem alterius aduersus ipsum satis-  
facientem, cundemque liberat à pena debita sua  
iniustiæ, vt dicit D. Thomas loco citato. Pluri-  
mum autem cuiusque interest non habere quemquam  
alium offensum aduersus se, & liberari à pena sibi  
debita subrogato in locum penæ aliquo alio facilius  
præstabilis, minusque nocenti. Fauet igitur satis-  
factio satisfacienti, vel soli, vel præcipue; restitutio  
vero soli offense, & non offendenti, ac restituenti.  
Restitutio enim liberat offendentem solum ab au-  
gmento penæ, & offensionis alienæ, id est à malo  
vondum inchoato: satisfactio vero liberat cundem à  
malo, cui iam suberat. Igitur restitutio tantum ne-  
gatim fauet restituenti, satisfactio vero fauet positivè  
satisfaciens.

Art. 6. Ex his distinguenda venit duplex dis-  
plentia, ac pœnitentia de actione iniusta. Quarum altera  
dolet de ea actione quatenus nocente iniuriam  
passo; & quia displacet documentum alterius, indu-  
cit restitucionem, per quam illud reparatur. Atque  
hæc displentia, seu pœnitentia est propria virtutis  
iustitiae, vt dictum est, nec nomine pœnitentia communi-  
niter intelligitur. Altera displentia, ac pœnitentia  
longè diversa à priori est, quæ dolet de eadem  
actione iniusta, quatenus nocente ipso, qui fuit iniustus,  
& iam est penitens, & quia displacet proprium no-  
cumentum, vtque illud amoueat, inducit satisfactio-  
nem eius, qui passus est iniuriam impeditiuam pœ-  
na imminentis ex eiusdem offensione. Atque huius-  
modi displentia, seu pœnitentia est actus virtutis  
specialis distinctæ à virtute iustitiae, & ab aliis, quæ  
per alias voces communiter significantur, & intelligi-  
tur nomine pœnitentia simpliciter.

Art. 7. Respectu huius pœnitentia satisfactoria,  
prior illa pœnitentia præcisè restitutio non com-  
paratur, vt pars, sed vt præambulum quoddam, vt ait  
D. Thomas eodem in loco. Prius namque est per  
se cessare ab inferenda iniuria, & documento, quod  
præcisè præstat restitutio, quam auferre iustum offen-

R.P. de Esperza Curs. Theol. Tom. II,

O 2 sionem,

sionem, ac indignationem alterius, & impeditre pœnam sibi debitam, quod præterea præstat pœnitentia. Nec enim fieri potest, vt quis auferat offensionem alterius, & dignitatem pœnae, quin cesseret ab inferenda iniuria, vt patet; nec potest ab ea cessare per se loquendo, licet possit per accidens, quin restituat. Potest verò è conuerso cefare ab inferenda iniuria reparando priorem rerum inæqualitatem, quin propterea auferat offensionem. Offensionem enim fundat non solum iniuria præsens nolentis restituere, sed etiam purè præterita perseverans in memoria iniuriam passi, & in contemptu habituali iniuriantis, respectu iniuriati, & nondum placati, prout oportet per obsequium iniuriantis.

Artic. 8. Nimirum, qui laedit ius alterius, eo ipso contemnit illum iniustè. Agit enim aduersus præminentiam eius in re sua, quam præminentiam dictum est quæst. 2. & 3., esse de ratione iuris proprietatis, sequi illi præfert in eadem re, cam sibi usurpando tanquam domino, & præminenti, cum non sit dominus, nec in ea re præmineat; sed sit inferior altero. Quare, præter restitutionem rei iniustè ablatae, debet auctor iniustitiae, vel exhibere satisfactionem per humiliationem voluntariam, qua tantumdem demittatur atque se extulerat iniustè, vel subire pœnam per humiliationem inuoluntariam, qua vilescat sub eadem proportione, iuxta dicta de natura culpæ, & pœnae in quæst. præcedenti. Constat igitur ex iis omnibus in quo formaliter consistat restitutio, & quomodo differat à satisfactione propriæ, & strictè sumpta, atque ab actu pœnitentiae; & cuius utramque virtutis sit actus; atque ultimè concluditur legitimè definitiæ restitutio per actum, seu voluntatem tribuendi uniuersique ius suum præsupposita per se læsione eiusdem iuris.

Ad 1. Actus seruans illæsum ius alterius, & actus reparans ius alterius prius læsum habent idem motuum adæquatū, eandemque proindè perfectionem adæquatam, vt dictum est. Vnde uterque actus pertinet ad eandem virtutem iustitiae; Sed differunt logice, quatenus actus reparatus iuris læsi refertur intrinsecè ad difficultatem retractandi priorem voluntatem iniustam, estque intrinsecè separativa eiusdem difficultatis. Quapropter in definitione notatur ius læsum ad exprimendam differentiam eam logicam non ad significandum motuum diuersum. Nec enim difficultas habet rationem motui, sed potius auctiui, respectu actus emendatiui. Ad 2. & 3. patet ex dictis.

Ad 4. Omnes illæ definitiones conueniunt re ipsa inter se, & cum nostra. Atque in idem omnino recidunt ex intentione suorum auctorum, nec controversia illa esse potest nisi leuis, aut potius purè vocalis. Placuit tamen formulam peculiarem adhibere, quæ præ cæteris consonat definitioni superiori data circa iustitiam, cuius unum opus est ipsa restitutio; quoque non solum exprimeret materiam quam, sed magis motuum formale, idque affectum ea circumstantia relatè ad quam differt restitutio ab aliis actibus iustitiae. Quæ duo non adeò formaliter exprimuntur per alias definitiones.

#### QVÆSTIO XXIV.

*Vtrum obligatio restituendi fundetur in re accepta, & iniusta acceptio?*

**V**Idetur non fundari. 1. Quia fieri potest, vt accipiens rem alienam, tametsi iniustè acceperit, ad nullam nihilominus restitutio teneatur. Quia

fieri potest, vt res accepta intereat apud accipientem, absque illa eius libertate, & noua culpa, utpore similiiter interitura apud dominum, vi caularum naturallium, aut alias fortuitò. Quo euentu non est obligatio restituendi. Ergo non est de conceptu, aut acceptio rei alienæ, aut etiam iniuste acceptio, vt fundet obligationem restituendi.

2. Iniusta acceptio continetur in re accepta, tanquam species in genere. Fieri namque non potest rem esse acceptam, quin detur acceptio, cuius una species est, vt sit iusta, alia vt sit iniusta. Ergo illa diuinitudo fundamenta est vitiosa, & dici potius debuisse omnem obligationem restituendi fundari in sola acceptio rei alienæ, quandoquidem hæc acceptio, siue iniusta sit, siue non sit, fundat dictam obligationem, neque quidquam aliud fundare cam potest.

3. Dantur leges, atque adeò obligatio de reparando damno illato absque illa culpa per seruum, aut animal, aut etiam aliquid inanimatum ipsius obligati ad reparandum. In hoc autem euentu nulla est acceptatio, aut res accepta. Ergo datura obligatio restituendi absque fundamento, quod proponitur, ut adæquatum.

Art. 1. Resp. Duæ communiter assignantur radices restituendi complectentes adæquatè omnem restitutio facienda obligationem. Prima est res accepta, seu acceptio rei alienæ. Secunda est iniusta acceptio, seu acceptio formaliter culpabilis rei alienæ, quatenus alienæ. Ex re accepta, tametsi inculpabiliter accepta sit, ab existimante falso, sed inuincibiliter rem esse suam, vel quocumque alio modo illa accederit ad res eius, atque in ipsius potestatem venerit, oriri obligationem restituendi vero domino, quanumque innotuerit rem esse alienam, manifestum est. Quia dum res est aliena, eo ipso subest iuri alterius includenti in se, vt dictum est supra, legem favorabilem, respectu ipsius, & grauarem reliquos omnes in fauorem eiusdem; atque adeò fieri contra obligationem, quam ea lex imponit, si res non restituatur ei, cuius re ipsa est.

Art. 2. Manifestius quodammodo est ex iniusta acceptio oriri obligationem restituendi. Quia iniustum est, vt quis iacturam suorum bonorum, suorumque iurium diminutionem patiatur præcisè ob iniquitatem alterius. Pateretur autem manifestè, si acceptio iniusta non gigneret obligationem restituendi. Et, quod æquè absurdum est, fieret, vt lex absolveret, liberaretque agentem iniustè ab eo onere, & iactura, quibus granaret patientem innocentem. Dictum præterea est quæst. 16. ius per iniuriam auferri minimè posse. Ergo non obstante iniusta acceptio perseverat ius in eo, cuius res accepta fuit. Perseverante autem iure aliquo in aliqua persona non potest non perseverare in quolibet alio obligatio relinquendi illi liberaun terminum eiusdem juris. Quia ibidem dictum est ius absque iniuria ladi non posse.

Art. 3. Inter obligationem ortam ex re accepta, & eam, quæ oritur ex iniusta acceptio existit insigne quoddam discrimen. Nempe obligatio restituendi ex re accepta tamdiu solum durat, quamdiu res ipsa durat, vel formaliter, vel æqualiter, hoc est in se, vel in aliquo suo effectu transferibili in alium. Nam quando res bona fide consumpta est, aut quomodolibet desit possideri, nulla amplius superest obligatio restituendi, si eius consumptio, aut desitio professionis non relinquat aliquem fructum, seu effectum, quo, qui accepit, ditior factus sit. Ratio huius exceptionis est, quia effectus rei computatur moraliter pro re ipsa; nec pat est, vt quis fiat ditior ex re aliena, reddito inde pauperiore vero domino. Vnde si quis bona fide vendidit equum non suum, debet pretium domino, si & pretium non interierit, nec aliquod inde super

superbit emolumenitum, & sic de similibus. Ratio verò regulæ est, quia nemo debet pati iacturam in rebus suis absque sua culpa, vel libero suo consensu saltem implicito. Pateretur autem si pereunte, aut abeunte re aliena, uillaque inde existante uilitate propria deberet nihilominus rem suam illi substituere in beneficium alterius. Quare ille alter cuius erat res consumpta, aut amissa perinde affici debet, atque si causa aliqua necessaria fortuitò illam absumpsiisset, cum, ceteris paribus, præferatur, non possidenti, qui possidet.

Art. 4. At iniustè accipiens tenetur ad restituionem, tametsi res accepta interierit, nec eius interitus fuerit conlactatio rei propria, nec ullum post se reliquerit effectum per se vrilem, sed solum inservierit explenda libidini accipientis. Nempe iniuntas soli debet nocere iniuste agenti, & non innocentem patienti. Deinde qui iniustè perdidit rem alienam, eà vslus est sciens, & volens tanquam proprià. Postulat autem lex iustitiae constitutus æqualitatem inter partes, ut iniuriam passus vtratur vicissim re iniuriantis tanquam propria, eamque numerat inter res suas perinde subiectam liberæ ipsius facultati, atque subiecta fuit res sua liberæ facultati iniuriantis. Quare, qui segetes alterius combussit, aut equum occidit, tenetur reponere domino, quantum valebant, & sic de similibus.

Art. 5. Iam verò nullam esse obligationem restituendi præterquam ex re accepta, & ex iniusta acceptione inde ostendi potest. Quia is, cuius res à nemine detinentur, nec ab ullo iniuriam circa illas passus est, necesse est, vt vel habeat apud se res omnes suas, vel eas, carumvè partem ita amiserit absque cuiusquam culpa, præterquam forte sua, vt apud neminem extent, neque formaliter, neque æquivalenter. Et siquidem eas omnes apud se habeat, patet nullum esse restitutioni locum; quia nulla erit inæqualitas, quæ per illam reparetur. Si verò non habeat res suas, idque contigerit absque cuiusquam culpa, vel detentione; quod minus habeat, sibi tribuere debet, si liberè distractis, si minus, Deo, & causis necessariis ab eo dispositis, aut causis secundis liberis quidem, sed perinde se habentibus, atque si essent necessariae. Patet autem neminem cuiquam teneri posse ex iustitia ad reparandum damnum, quod vel sola sua, vel sola diuina voluntate sibi contigit nulla alia interueniente causa libera, vt libera. Quia Deus neminem obligat ad emendandum, seu reparandum cùm proprio documento, quod alter peccavit, vel Deus ipse dispositus, voluitque positivè. Quod si quis hoc modo incidit in extremam necessitatem, adeò quidem obligatio subueniendi illi, sed perinde omnino, atque si nihil vnuquam habuisset, aut amisisset; ac proinde ex misericordia, vel charitate non attendente per se, & ratione sui ad forunam præcedentem, nec determinante per se personam, quæ obligetur, propter attendit, ac determinat restitutio, & reparatio damni, quatenus talis est, & pertinet ad iustitiam particularē.

Art. 6. Omnis igitur obligatio restituendi fundatur adæquatè in re aliena accepta, & in iniusta acceptione rei alienæ. Obseruandum autem est sub iniusta acceptione contineri non solum actionem eius, qui directè intendit, & culpabiliter induxit positivè damnum alterius ex ea intentione, sed etiam eius, qui indirectè illud induxit per negligentiam, aut omissionem culpabilem formaliter quatenus tale damnum subsequutum est. Quia negligentia, & omissione culpabilis æquiparatur voluntati positivae iniuste nocendi. Nempe virtutis modo æquè cōtemnitur lex fauens in re patientis damnum, ipoque iuri contradicuntur æquè.

Ad 1. Quando res aliena interit apud illum, qui illam accepit, perinde interitura apud dominum, nihil

subinde ille censemur accepisse alienum, quia nihil re ipsa alienum detinet amplius ullo modo.

Ad 2. Expositum iam est discrimen reale inter obligationem restituendi ex iniusta acceptione, & ex acceptione non iniusta. Vnde nomine rei acceptæ, dum contraponitur iniusta acceptioni, intelligitur acceptio non iniusta, seu materialiter tantum iniusta. Quo pacto sunt duæ species acceptiois, quæ significantur in illo communi modo loquendi. Dicatur nihilominus claritatis gratia, si placet, obligationem restituendi fundari adæquatè in acceptione rei alienæ tūm formaliter iniusta, tūm materialiter tantum iniusta.

Ad 3. Leges præscribentes reparationem damni culpabiliter illati, idque mediata tantum, aut non obligant in conscientia, aut obligant ad restituionem non nisi late, & impropiè talem, vt diceretur in qu. 16. idèoque nihil nocent doctrinæ traditæ, quæ agit de restituione propriè tali.

### QVÆSTIO XXV.

*Vtrum ultima resolutio obligationis restituendi fiat in commutationes voluntarias, & inuoluntarias?*

**V**ideatur non fieri, atque quæstionem laborante falsa suppositione. 1. Quia commutatio est nomen significatiuum operationis humanae, vt humana est, in duabus, vt minimū personis, ab alterutra circa alteram existentis. Quando autem aliquis vtitur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito (quo in euentu dicitur interuenire commutatio inuoluntaria) datur quidem operatio humana, & libera ex una parte, nempe ex parte vtentis iniuste; at ex parte altera patientis damnum nulla datur operatio humana, sed perinde agitur cum ea, atque si esset rationis, ac libertatis expers, aut res priors inanima. Cogitur enim, aut ne cogitur quidem, sed prætermittitur, ac si non esset in rerum natura. Abusue igitur, & ab ullo legitimo fundamento videretur dici commutatio, ciuismodi vtriusque personæ vicissitudo, ratione cuius altera purè partitur.

2. De ratione commutationis est, vt virtutis commutantium aliiquid decebat, & aliiquid æquivalens accedit de nouo. Quando autem aliquis rem alterius usurpat absque eius consensu, aut eum pulsat, aut opere eius nolentis abutitur, nihil de nouo accedit patienti æquivalens illi, quod accedit iniurianti. Illi enim sola accedit iniuria, & diminutio honorum; huic autem accedunt bona ipsa; aut delectatio lœdendi. Inter quæ sanè nulla est æquivalentia. Et tamen inde oritur obligatio restituendi. Ergo ea subsistere potest absque villa prorsus commutatione; imo idèo maximè subsistit, quia non datur commutatio, sed sola mutatio negatæ in uno extremo, & positiva in alio.

3. Pertinet similiter ad conceptum commutationis obligatio constituendi æqualitatem inter ea, quæ commutantur, vtque ea obligatio resultet ex voluntate ipsorum commutantium, quia velint subire vnuquisque, & inuicem imponere talem obligationem. Si enim obligatio aliqua mutua imponatur duobus, sola alterius tertia personæ voluntate, non dicuntur illi duo commutare, sed pati rerum suarum mutationem. Quando autem unus infert iniuriam, & alius patitur ex neutra parte datur voluntas inducenda obligationis. Is enim, qui patitur, sèpè est ignorans eius, quod agitur, ac proinde nullum habet actum voluntatis, quo imponat obligationem restituendi. Vnde patet etiam quando scit, ac renititur, exercetque

O 3 voluntatem

voluntatem intentiū obligationis, & rei sue, independenter ab ea eius voluntate resultare obligationem restituendi. Iam qui infert iniuriam, eam habet voluntatem alterum spoliandi, vt si posset eum spoliare iure suo, sicut spoliat termino iuris, seque liberare ab obligatione reparandi iniuriam, id proculdubio præstaret. Ergo neque hic habet voluntatem inducīam eius obligationis. Vtrique igitur extrinseca est vis inducīa obligationis, eaque prōinde inducī sola alterius tertiae personæ voluntate. Atque hoc est magis manifestum quando obligatio restituendi fundatur præcisē in re accepta. Cuius videlicet acceptio contingit neutrō sciente, aut volente saltem formaliter, ac proindē neutrō cogitante de regressu rei, aut de obligatione regresus. Ergo obligatio restituendi datur sāpē nulla interueniente commutatione.

Art. 1. Resp. Philosophus cap. 4. huius quinti initio meminit distinctionis inter commutations voluntatis, & involuntariis his verbis. *Restat id iustum, quod sit in emendantibus commerciis tam iis, que sua sponte faciunt homines, quam iis, que invitis ipsis efficiuntur.* Idem aduerit distinctus D. Thomas qu. 61. art. 3. his verbis. *Commutativa iustitia est directiva commutationum, quarum quedam sunt voluntaria, quedam involuntaria.* Adiungit expositionem vtrarumque dicens; commutations involuntariis esse, quando aliquis vitetur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito, seu occulte, seu palam, ac violenter; voluntarias vero esse, quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum cum onere, vt redeat, vel totaliter, vel quoad aliquid saltem secundūm aliquid æquivalens. Concludit autem ultimò his verbis. *In omnibus huiusmodi actionibus, siue voluntariis, siue involuntariis est eadem ratio accipiendo medium secundūm equalitatem recompensationis.* Et idem omnes iste actiones ad unam speciem iustitiae pertinent, scilicet ad commutatiūm.

Art. 2. Et quidem quando voluntariè, quis transfert rem suam in alterum cum onere acceptato per alterum, vt iterum redeat vel secundūm se, vel secundūm aliquid æquivalens facile percipitur ratio commutationis. Quia existit vtrinque mutuus consensus æqualitatis constituta circa rem aliquam, remanente penes alterum iure illius, & penes alterum re ad priorem redditura, vel secundūm se, vel quoad aliquid æquivalens. Quod planè sufficit, vt res de uno ad alterum ita mutetur, vt commutetur cum æqualitate. Ius namque rei ipsi æquivalere censemur, quoad aliquos effectus, maximè vero, quoad commutations: Quæ videlicet non transferunt inuicem res in eodem momento, & tamen cum iustæ sint, æqualitatem, qua iustitia subsistit, in eodem momento constituant. Nec enim iniuriam, vel per unum momentum inducent, seu materialiter, seu formaliter. Id vero fieri minimè posset, si ius rerum rebus ipsis non æquivalere rei moraliter, quoad subsistentiam, & æqualitatem contractum. Hoc autem ex eo prouenit, quod obligatio, vt res alicui ab aliquo detur fundata in illius iure perindè estimatur, atque obligatio, vt res eadem iam habita eidem ab eodem non anferatur. Vtrobique enim utilitas vniuersiisque pendet à voluntate alterius physicè libera, solumque obligata per legem, & ius.

Art. 3. Quoad commutations involuntarias pauci occultior est doctrina Philosophi, & Diui Thomæ. Pro earum igitur claritate obseruandum est iuxta dicta, & fusa declarata in qui 16. Omnes homines conuenire in volenda propria felicitate, & consequenter in volendis iis omnibus, que ad felicitatem sunt necessaria. Quapropter, cum præfens hominum felicitas consistat in vita sociali colligata vinculo naturæ, pacis, & benevolentiae, necesse est aliquam in ipsis

existere voluntatem, qua velint efficaciter ea omnia, sine quibus, mutua eadem pax, tranquillitas animorum, ac benevolentia subsistere minimè possunt. Manifestum autem est contrariati mutua paci, tranquillitati animorum, ac benevolentia actionem iniurias, qua quis insidiatus bonis alterius, eaque immunit; nec redire posse eam mutuam coniunctionem, nisi cessante ea dissidiorum causa, id est nisi facta restituzione. Omnes igitur homines conuenient in habenda aliqua voluntate, qua nolint actiones iniustas, & qua velint reparationem iniustitiae, siquidem actiones iniusta præextiterint.

Art. 4. Istam porr̄d hominum voluntatem sua Deus voluntate, quæ lex est creaturatum, minuit; tūm quia illos in eundem illum finem proximum creavit, ideoque necesse fuit, vt eadem illa ad eundem finem necessaria similiter vellet voluntate antecedenti; tūm quia homo, ut potest rationis, & libertatis particeps factus est ratione sui, hoc est amore benevolo, ac amicabili, cuius ea natura est, vt faciat conformare inclinationem, & voluntatem amantis cum voluntate, & inclinatione amati quatenus conferente ad felicitatem ipsius: ideoque necesse fuit, vt qua vniuersus hominum sibi vult in ordine ad suum verum bonum, hoc est felicitatem veram, eadem Deus, illi vellet, atque hac sua voluntate erga singulos obligaret reliquos, ne illis impedit, quæ sunt ad eandem felicitatem necessaria.

Art. 5. Atque hoc est ratio, ob quam documentum illud, *quod tibi non vis, alteri ne feceris*, coincidat cum lege naturali coordinante homines inter se, sive compendium eius, & viuissima expressio. Nempe hoc, quod dicitur; *quod tibi non vis*, accipendum est de ea voluntate, qua sibi quisque vult veram felicitatem, & quæ ad eam sunt necessaria. In ista namque voluntate omnes homines conuenient cum discrepent in iis, quæ ad eandem felicitatem non pertinent, sed potius illi repugnant. Quare siquidem Deus erga omnes vniuersaliter homines benevolum, & amicabilem affectum gerit, dum in eo statu perseuerant, in quo ab ipso creati sunt, nec potest habere voluntatem, & affectum aliquem, quo efficaciter aduersetur alteri sua voluntati, & affectui, ideoque nec potest velle, quod est fini per ipsum intento contrarium, sit plane, vt dissidentes duorum hominum voluntates non possint ambæ habere opitulanten sibi diuinam voluntatem, sed vtrisque aduersantem, vel saltem alteri, prout contigerit vtrumque, vel alterum tantum ita inuicem aduersari, vt simul diuerterent ab ea prima voluntate, qua communem veram felicitatem concorditer complexi sunt, eisdemque voluntati contraria velint.

Art. 6. Constat igitur in commutationibus, quas Philosophus, & D. Thomas dixerunt involuntariis, non deficere mutuum consensum, vi cuius subsistant, & sunt actiones propriæ humanæ valentes inducere via sua obligationem reparandi æqualitatem sublatam. Tamen si enī is, qui patitur damnum absolutè nolit actionem damnificantis, eandemque nollet, qui inculpabiliter inducit in æqualitatem præcisē ratione rei accepta, supposita tamen illatione nocimenti vult, qui illud passus est, superesse sibi ius ad reparacionem inæqualitatis, quod vti dictum, æquiparatur rei terminanti idem ius; atque in hoc idem ius reparacionis consentit auctor etiam ipse inæqualitatis, quando inculpabiliter eam inducit. Licit autem iniustus, ac culpabilis auctor inæqualitatis nollet ea voluntate, qua inducit inæqualitatem, vt superesset laſo ius reparacionis; nihil tamen efficere sua ista voluntate potest. Quia haberet autem sibi contradicentem, vt dictum est diuinam voluntatem, vi cuius opitulantis nostræ inclinationi, ac voluntati omnia de-

tum iura subsistunt. Manet proinde obligatus ad reparationem iuris læsi, ac si in eam obligationem consentiret illa ipsa voluntate, qua laedit. Quia consensit in illam voluntate illa generali, eademque irrevocabili communis felicitatis, & mutuae pacis, ac tranquillitatis, quam voluntatem Deus sua voluntate stabilivit, ac premunivit, ut dictum est. Vnde auctor iniustitia nulliter postea concipit voluntatem ablatiū iuris alieni; in modo hac ipsa voluntate apponit conditionem, ut consurgat in læso nouum quoddam ius, quod antecedenter ipsi non inerat absoluto; nimirum, ut is qui laedit, retractet suam iniustam voluntatem, & superet difficultatem specialem, quæ inest eidem retractationi.

Art. 7. Hoc autem totum prouenit ex voluntate illa generali, quæ est communis auctori iniustitiae cum paciente iniuriam, necnon cum eo, qui inculpabiliter accipit rem alienam. Quare in nullo eventu acceptio rei alienæ, & iniustæ acceptio deest mutuis consensus absolute, & simpliciter in obligationem restitutionis, & reparacionis damni, sive iuste, sive iniuste illati, ratione cuius voluntatis, & consensus existente apud aliquem re aliena, seu formaliter, seu aequivalenter modo explicato in quæst. præcedenti, eo ipso supervis in domino rei ius ad rem recuperandam; hoc est aliquid moraliter aequivalens rei ablatæ, quoad aequalitatem, quæ est de conceptu commutationis. Constat igitur ex his omnem obligationem restituendi vltimæ resoluti, resolutione vltima insta Deum, ad commutations humanas voluntarias, & inuoluntarias.

Art. 8. Et quidem facile appetit hoc tandem reuocari duas illas radices obligationis restituendæ, quæ ex communī omnium consensu propositæ sunt in quæst. præcedenti. Ideo enim ex re accepta oritur obligatio restituendi, quia unusquislibet antecedenter ad euentum accidentalem transitus rei sua in aliud, vult, ut res sua, dum in se formaliter, vel in suo effectu vtili aequivalenter existit, atque perseverat in ratione sua; hoc est non donatur ab ipso, aut vtcumque sua voluntate formaliter, vel aequivalenter non transfert ad aliud. Vult inquam, ut ad ipsum redeat, atque op̄positum si fiat, co ipso dissoluitur ex natura rei mutua pax, & benevolentia.

Art. 9. Similis est ratio de restitutione ex iniusta acceptione. Antecedenter enim ad iniustam acceptio nem, & ad disconformitatem, quam formaliter constituit voluntas iniuste accipiendi, & inducit iniusta ipsa acceptio, omnes in hoc conueniunt, ut nolint iniuriam alterius sibi nocere: & siquidem documentum illatum fuerit, velint illud quampotius reparari. Hoc enim omnium interest, & quidem aequaliter, idemque Deus vult voluntate sua legis lativa. Hæc igitur antecedens, vñiformis, & legitima omnium hominum voluntas munita lege Dei, & essentialiter irreuocabilis est prima radix omnis obligationis restituendi, eademque constituit in ratione veri contractus acceptio rei alienæ, sive culpabilem, sive inculpabilem formaliter.

Ad 1. Licet aliquando desit voluntas actualis restitutionis in eo, qui patitur iniuriam, adebet tamen voluntas habitualis neque retractata neque retractabilis redditus rei sua, dum in eodem perseverat ius ad illam, nec illi renuntiat. Sufficit autem ad veram rationem commutationis voluntas habitualis, ut notum est in alijs quoque contractibus.

Ad 2. In eo, cuius res accepta est ab alio, superest ius, ut eadem ad eundem redeat, & in accipiente consurgit obligatio eandem restituendi. Dictum autem est ius hoc, & obligationem aequivalere rei ipsi, quod ad aequalitatem attinet cummutationis.

Ad 3. Patefactum iam est quo pacto obligatio restituendi semper, ac necessariò fundetur in voluntate

ram eius, qui debet restituere, quam eius, cui debet fieri restitutio. Vnde commutatio inter utrumque interueniens non propterea, dicitur inuoluntaria, quia nulla datur utrinque voluntas commutationis facienda. Datur enim, ut patuit. Dicitur igitur inuoluntaria, quia eius executio supponit utrinque aliquid simpliciter, & absolutè inuoluntarium. Alter enim nollet illatum sibi fuisse documentum, alter nollet se teneri ad illud reparandum, seu superesse ius reparacionis ei, qui passus est iniuriam, vel, quod fieri potest, neuter habet villam ea de re voluntatem actualem, & explicitat, cum, cum sit commutatio.

## QVÆSTIO XXVI.

*Vtrum leges de reparando damno inculpabiliter illato obligent in conscientia?*

**V**identur nullo inquam pacto obligare in conscientia. 1. Quia ex natura rei, atque indepen denter à lege humana nulla est obligatio reparandi damnum inculpabiliter illatum. Ergo nulla talis obligatio in conscientia induci potest per leges humanas. Conceditur à multis antecedens, à quibus negatur consequens, aduersus quos probatur consequentia. Quia nulla existente obligatione ex natura rei reparandi tale damnum, leges obligantes nihilominus ad eius reparationem eriperent ab innocentे domino ex rebus suis, quantum sufficeret ad reparandum tale damnum; idest lex humana disponeret contra legem naturalē. Quod fieri non potest; quia eo ipso lex humana est nulla.

2. Diuīsio rerum constituta per liberam hominum conventionem, legesque, quæ indidem emanauerent, non abusulerunt ius naturale, quod quisque habebat ad recuperandum damnum sibi illatum ab alio, sive libero, sive seruo, sive bruto, ob quod brutum inferens damnum obnoxium maneret illud patienti, secundum sui valorem, vel secundum se, eademque estimatio de seruo. Ergo is, cuius seruus, aut brutum intulit damnum, tenetur nunc etiam ex natura tei, vel illud reparare; vel seruum, aut brutum in noxam dare. Tenetur vero obligatio in conscientia non personali, quia abest culpa, ut supponitur, sed reali, quatenus seruus, aut brutum nocens eo ipso est obnoxium patienti, sitque iurius eius. Ergo nullam in hac materia obligationem in conscientia inducunt leges humanæ, sed tota est ex iure naturæ.

3. Pugnat contra rectam rationem, nec ullo pacto honestari potest, ut qui nihil mali fecit, atque in nullo aduersus quemquam alium peccauit, patiatur nihilominus iacturam in bonis suis, ut inde resarciantur infortunium alterius perinde casuale, respectu domini innocentis, atque si nihil omnino ad eum periret causa immediata documenti illati alteri. Ergo neque ius naturale ad id obligat, nec obligare possunt leges humanæ, quod ad conscientiam attinet, quia sunt iniquæ.

Art. 1. Resp. Dissident auctores, circa vim obligatoriam legum, quæ habentur instit. & ff. si quadruplicem pauperiem fecisse dicatur, & similius quas expendit inter alios diligenter Molina tom. 3. disp. 712. & 713. per quas leges præcipit reparatio damni illati ab aliquo inculpabiliter per seruum, equum, aut etiam rem inanimatam. Certum est quando prævium fuit illatum iri tamum, vel omnino infallibiliter, vel longe maiori cum probabilitate, idque portuit præcaveri, absque proprio documento proportionaliter notabili, teneri ad restitutione meum, qui sic neglexit documentum alterius per rem suam. Quia nihil dissentit an per

temetipsum noceas an per aliquid tuum, tuæque propter ea prouidentia subiectum: & an positivè, ac formaliter intenderis nocere, an implicitè, & aequivalenter nocumentum volueris, aut contempseris. Vt roris enim modo dissoluitur mutua pax, & benevolentia, nec ullus veller alium sibi esse causam danni per eiusmodi rerum suarum negligentiam, & per contemptum sui documenti; eundemque superesse deinde liberum ab onere reparandi lesionem. Dicatum verò est in quæst. præcedenti in huiusmodi voluntate, & consensione mutua hominum fundari obligationem restituendi.

Art. 2. Difficultas igitur est de damno non præsumo, aut quod vitari non potuit, nisi cum damno, & incommode proportionaliter notabili, idèque inductum est sine culpa Theologica. Vasquez, & Turranius censent in casu posito dari obligationem restituendi in conscientia independenter à lege humana, seu ex natura rei. Alij negant obligationem ex natura rei, & affirmant ex vi legis humana, etiam ante iudicis sententiam. Molina loco citato. Cardinalis de Lugo, & alijs negant obligationem in conscientia præterquam ex lege humana, idque post iudicis sententiam.

Art. 3. Dicendum 1. Est non confusare obligationem restituendi ex natura rei ob damnum inculpabiliter illatum. Suadetur hoc, quia omnes ægredi ferunt spoliari rebus suis, earumque diminutionem pati absque vila sua culpa, & libera actione, aut omissione, vt subueniatur iactura alterius, causata per easdem res materialiter tantum suas, quoad eum effectum; quandoquidem illum induxere non quatenus subiacentes direcchè, vel indirecchè voluntati domini, sed omnino præter eius voluntatem perindè, atque si essent alterius, aut nullius. Hoc enim pacto necesse est, vt comparentur cum voluntate domini res eius, siue animatae, siue inanimatae; siue participes rationis, siue irrationalis, quoad effectum non imputabilem domino, & quem ipse non tenebatur vitare. Non igitur consensere homines in obligationem eiusmodi reparationis.

Art. 4. Confirmatur; quia unusquisque præfertur in rebus suis cuilibet alteri, quoad omnia, quæ ex ipsis redundant, vt superius dictum est non semel. Ergo damnum proueniens ex re aliqua circa culpam domini grauare potius alios debet, quam ipsum dominum, nempe minus de malo, est plus de bono. Quare eadem ratione, quia omne bonum proueniens ex rebus cedit earum domino; Malum etiam proueniens ex ipsisdam inculpabiliter debet ab eodem repelliri. Atque hoc videtur esse iuxta unanimum omnium consensum antequam accidat nocumentum ex rebus unius in res alterius. Quod apparebit clarius infra diuinatur de divisione rerum, quæ facta proculdubio est per voluntatem consilientem felicitati eius, qui in Rempublicam aliquod contulisset beneficium, ac veluti in præmium. Cui voluntati contradiceret voluntas statuens, vt unaquæque res domino potius noceret etiam quando damnum illatum esset propter eius voluntatem, & consensem etiam virtualem, idèque teneret ipsum nimis sollicitum, redderetque infortunatum; ut potius patientem damnum absque actione, aut omissione imputabili ipsi, quin tandem officere posset non domino. Denique omnes ductu naturæ putant aliquid sibi deterius contingisse, si res aliquæ suæ rebus alijs itidem suis officiant, quam si officiant alienis, dummodo absit culpa; quod tamen non ita estimaretur, si deberet reparari damnum alienum, quod innocentier evenit. Obligatio enim reparandi damnum aequivallet damno; sicut in quæstione præcedenti dictum est ins reparationis aequivalere reparationi ipsi. Patet igitur hanc sen-

tentiam consonare ijs, quæ dicta sunt circa primam radicem vniuersalem omnis obligationis restituendi, neque, salua ea doctrina, quæ communis est, negari illam posse.

Art. 5. Dicendum rursus est neque leges superius memoratas obligare ex se præcisè in conscientia ad reparandum tale damnum. Quia non ubique, nec omnes cuiusque loci homines egerint aequaliter stimulis ipsisdem, vt sint solliciti, ac diligentes in præcauedis dannis alienis; sed alibi plus, & alibi minus. Si autem daretur obligatio reparandi damni fortuiti ante iudicis sententiam orta præcisè ex facto ipso æquè omnes illis legibus comprehensi ubique grauarentur, ac sollicitarentur, vt patet. Id autem ipsum minimè accidet, si implorandum sit officium iudicis, tum quia explicitè, vel implicitè, aut aequivalenter poterit index vti epicheia; cuius tamen esse periculosus, & noxius vñus, si committeretur arbitrio, vel innocentis, vel læsi, vel vtriusque; ut potè existente vitro que impeditio à rectitudine iudicij, & à consensu mutuo per interesse proprium; & deterioribus quibusque effusus, minusque scutulose sibi fauentibus, idèque futuri melioris conditionis, minusque gravandis, quia qui passus erit danni interposita mora agendi cum iudice, deponet sensim dolorem, & vel prætermittet actionem, vel non æquè vrgebit aduersus plerumque diligentissimum; atque etiam erubescet vrgendo eundem coram iudice, quantum par esset vrgere non usque adeò diligentem; nec habebit testes, & cæteros administratos æquè promptos, ac paratos per se aduersus vrosque. Idem disserimen indidem sequetur circa genus damni, quod & vbi per quam raro accidit, aut frequenter.

Art. 6. Hæc igitur omnia satis persuadent, nec legislatores intendisse, vt eiusmodi leges vindices damni fortuiti, ac innocentier illati obligarent in conscientia, ipso facto, ante iudicis sententiam, nec priuato hominum consensu datam illis esse potestatem eo modo obligandi, ac proinde nec obligare sic potuisse, tametsi maximè voluissent. Certè de facto eas leges non obligare ante iudicis sententiam, hoc præterea efficacissime probat, quod obseruat Cardinalis de Lugo; nimirum eas leges hoc pacto committere esse receptas, & neminem vllibi se agnoscerre obligatum ad reparationem damni innocentier illati, antequam a iudice ad id compellatur.

Art. 7. Dicendum postremè est, post sententiam iudicis, confusare obligationem in conscientia ad reparandum damnum, prout legibus constitutum est, quia tales leges non sunt iniquæ, que videlicet expoununt omnes aequali periculo, & spei lucri, ac damni ante euentum accidentalem damnosum vni, & luerosum alteri; nec imponunt onus intolerabilis, sed maximè proportionatum. Quæ secunda pars probatoris idè additur, quia non sufficit leges antecedenter, seu ex natura sua, esse æquales, respectu omnium, vt sint iusta, & obligatoria. Eadem namque aequalitas spei, & periculi daretur si præciperen, vt pro damno illato per seruum, aut brutum, res cieetas, aut effusas absque culpa domini, is ad centuplum, aut millecuplum damni teneretur. Vnde pater nomullos non satis ex ea præcisè aequalitate probare, vt contendunt, eas leges non esse iniquas. Superaddito autem onus impositum non esse intolerabile, sed proportionatum boni communis promotorion; quod ex eo efficaciter compofobatur, quia ea leges committere sunt receptæ, ac approbatæ; & à sapientibus conditæ fuere. Hoc inquam, superaddito patet eas leges, post iudicis sententiam, obligare in conscientia. Quia quæ in bonum commune cum legum adminiculo præcipiuntur à legitima potestate, omnino obligant in conscientia; in eum siquidem finem data est potestas

testas legislatoribus, & iudicibus; isque fuit initio vñanis omnium consensus.

Artic. 8. Istud portò genus reparandi damnum alienum latè, & impropiè, ac reducituè tantùm est actus restituendi. Quia bonum pro cuius iactura sit compensatio, nec formaliter, nec æquivalenter transiera in compensantem, vt potè nec delestatum, nec ditionem redditum ea alterius iactura, nec alius inde commodi participem. Quare obligatio talis reparationis reducituè tantùm pertinet ad alteram ex radicibus obligationis restituendi communiter assignatis; nimis ad iniustam acceptiōnem, quatenus perinde agitur à lege, & iudice atque si interuenisset acceptio formaliter iniusta; ideoque iuridicè, & in foro externo est acceptor iniustus is, cuius res, etiam absque culpa Theologica, & imputabili coram Deo, nocumentum alteri intulere in casibus per eas leges expressis. Ceterum, re ipsa nihil est aliud ea reparatio damni, quam deputatio, rei pertinentis ad unum, in fauorem, & ius alterius facta per publicam potestatem ob bonum commune consistens in sollicitudine cuiusque, ne res suæ noceant aliis, que deputatio executioni mandanta sit per iudicem pro opportunitate in eum finem conferente. Verum deinceps agendum erit ordine de sola restitutione propriè, & stictè tali.

Ad 1. Licet leges contradicentes iuri naturæ sint iniusta, ac nullæ, non tamen sunt iniusta, ac nullæ, qua superaddunt obligations alias ultra obligations iuris naturalis, quatenus expediens vi sum fuerit bono communi. Expediens vero fuit, vt per eiusmodi leges redderentur omnes solliciti, ne ex rebus suis nocumentum in alios redundaret, vtque lites de culpa nocentis per res suas non multiplicarentur nimis, & cum nimia perplexitate. Id est autem legislatorum, & iudicium arbitrio res ista relicta est, quia non ubique gentium, & omni tempore, & absque discrimine personarum est expediens eadem severitas aut mititas, quoad hoc. Quia autem sunt huiusmodi, non pertinent ad ius naturæ ubique, & semper, & respectu omnium æquè vigens; nec pendent immediatè à primæo, & uniformi omnium hominum consensu; sed pertinent ad legislatores, & iudices, in quos ceteri, quoad res eiusmodi, transmisere propriæ voluntatis potestatem, ac directionem.

Ad 2. Ante rerum diuisionem imprimis non erat dilectio servii, & liberi. Unde, quoad hoc laborat argumentum falsa suppositione. Atque id est independenter à diuisione rerum, quilibet teneretur solum, de damno culpabiliter illato. Deinde, neque modo leges statuunt, vt dominus teneatur de domino per servum utcumque illato, sed de eo tantum, quod culpa servii illarum est. Quod autem infertur à bruto, infertur profectè absque eius culpa. Rursus brutum, siue dominum intulisset, siue non intulisset, potuisset à quolibet capi, & propriæ utilitati, ac delectationi depatri absque ullo discrimine, nec ratione damni illati. Specialiter maneret obnoxium patienti damnum. Neque enim propter ea impedirentur ceteri ab eo occupando conuertendo in propriam utilitatem. Deinde, vt ante rerum diuisionem brutum nocens maneret eo modo specialiter obnoxium patienti; non tamen idem dicendum est independenter à legibus post rerum divisionem. Quia ante diuisionem rerum cetera erant paria ex parte patientis, & non patientis damnum, & potuisset facile præualere ad miniculum patientiæ, & damni utcumque tolerati. At post rerum diuisionem cetera non sunt paria ex parte domini, & non domini; sed dominus præfertur quatenus aliis potius, quam ipsi cedat nocumentum absque vera eius culpa causatum per res

suas in rebus alienis, propter rationem supra induciam. Superest itaque ratio, & materia sufficiens, vt leges inducent obligationem in re proposita pecuniam, nec subsistente iure naturæ secundum se. Falsa igitur haec suppositio argumenti, nec est bona consequentia.

Ad 3. Multis de causis publica potestas iustè potest adiudicare res vnius alteri, nulla existente culpa, sed ita postulante bono communi. Postulat autem bonum commune, vt aliquando reparetur damnum etiam inculpabiliter illatum, vtque id fiat à domino rei nocentis, tametsi ipse sit innocens, vt liquet ex rationibus productis circa primum.

### QVÆSTIÖ XXVII.

Vtrum detur vniuersalis aliqua regula quantitatis restituendæ sub lethali?

**V**Idetur nullam talem regulam assignabilem esse. 1. à posteriori. Quia auctores, qui tentant tradere regulam eiusmodi vniuersalem, discrepant fere omnes inter se. Quod non fieret, si daretur unum aliquid vniuersale, ac uniforme, cuius designatio posset quietate intellectum. Et præterea ea ipsa varietas opinionum parit eundem effectum, quoad directionem, & praxim operationum humanarum, quem patere potest defectus realis, & obiectum regulæ vniuersalis ex natura ipsa rei. Quia unusquisque potest quavis opinione vti pro arbitrio; Idque ita accidet, tametsi vera modo regula vniuersalis assignetur, quia non poterit fieri demonstratio euidens veritatis eius, & falsitatis ceterorum opinionum. Ergo, quod ea regula re ipsa detur, vel non detur in rebus nihil interest, & vtrouis modo determinatio talis quantitatis relinquenda iam est necessariè arbitrio viri boni.

2. Determinatio quantitatis restituendæ sub lethali ab unoquoque, respectu vniuersi que penderet ex circumstantiis innumerabilibus, & multiplicibus in infinitum synecchegoreticè; nempe ex maiori, & minori abundantia rerum singularium, tunc in unaquaque Provincia, tunc respectu cuiusque personæ. Quia autem pendent ab innumerabilibus, atque in infinitum multiplicabilibus cum diversitate, sunt indeterminabilia in vniuersum.

3. In diversis materiis datur opposita ratio quoad quantitatem obligantem sub lethali. Quia in materia honoris, & famæ, detractio materialiter leuis obligat ad restitutionem sub lethali, respectu abundantis honore, & fama; eademque materialiter detractio ad nullam restitutionem obligat, vel obligat tantum sub veniali, respectu infamis, aut habentis parum honoris, & famæ. De aliquo enim dicitur esse mendacem ex gr. cui nihil præterea sit restituendum; de aliquo vero alio, cui sit restituendum sub lethali, vel saltem sub veniali, idque solum propter honoris, & famæ abundantiam in uno, & defectum in alio. E conuerso in re pecuniaria furtum materialiter leve, respectu pauperis, potest obligare sub lethali ad restituendum; idemque potest nullam, vel lenem solum obligationem inducere, respectu prædicti. Ea autem, quorum est opposita ratio non cadunt catenùs vniuersiter sub vniuersalem aliquam regulam.

4. Aliquæ sunt operations ad alterum, quæ ab omnibus auctoribus relinquuntur arbitrio boni viri, & vñanimi consensu declarantur indeterminabilia in vniuersum per regulam generalem, quæ æqualiter, & uniformiter dirigere valeat omnes omnium operationes, circa omnes. Operationes autem ad alterum

omnes

omnes aliquo modo rediguntur ad materiam iustitia; & præterea nulla est peculiaris ratio de determinabilitate eorum, quæ directe, & formaliter pertinent ad virtutem iustitiae propriæ, & strictè talis. Ergo omnia, quæ ad ipsam quomodolibet pertinent, sunt necessariò relinquenda arbitrio boni viri, & conscientia vniuersitatis iuxta sensum sapientum hominum communem.

Art. 1. Resp. Quoniam dictum est supra restitutionem duplì ex capite deberi posse, nempe ratione rei, sive culpabiliter, sive inculpabiliter acceptæ, & ratione damni culpabiliter illati, duplex est consequenter consideratio restitutionis debita sub lethali, nempe, & ratione quantitatis, & ratione culpar. Quia verò consideratio quantitatis latius patet, cum si communis omni restitutioni, de ipsa primo loco dicendum est. Quæritur itaque quantum quantitas, sive rei ablata, sive damni illati sit per se necessaria, ac sufficiens, ut inde resultet obligatio restituendi sub lethali; ita ut si non fiat restitutio, peccetur lethaliter per se loquendo?

Art. 2. Solet hæc quæstio tractari ab auctoribus solùm circa furtum, & rapinam, sive tantum circa res pecunia estimabiles. Estque mirabilis quedam circa id opinionum varietas, aenibus etiam nonnullis, nullam certam regulam vniuersalem accommodabilem omnibus actionibus, & circumstantijs tradi posse; sed totum hoc negotium quantitatis necessariæ, & sufficientis ad obligationem grauem relinquendum esse prudenti arbitrio, pro singulis casibus, ut videre est inter alios apud Cardinalem de Lugo disp. 16. sect. 2. Quod omnino est apparentius, si quæatur regula vniuersalis vniiformiter accommodabili; non solùm rei pecuniaræ, sed etiam documentis honoris, & vitæ atque salutis. Sunt enim hæc genera rerum longè inter se diuersa, & quæ propterea videantur nulli communis regulæ vniuersaliter subiacere. Verum difficultas quantitatis assignanda, & est omnibus istis generibus communis, sicuti est communis, ipsa ratio restitutionis, & obligationis gravis, ac leuis; & necesse omnino est, ut assignetur regula aliqua ijsdem omnibus communis.

Art. 3. Est quidem communis difficultas. Quia licet res ipsæ sine diuersorum generum: peccatum tamen iniustitiae non specificatur ex illis secundum se, sed vt subsunt iuri patientis iniuriam, quod est vniiforme, & vniiformiter, atque ex eadem radice vigens, respectu rerum omnium: Est verò assignanda regula aliqua itidem communis. Quia ius, quod reparandum est, habet rationem communem contentam sub una definitione vniuersali, respectu earum omnium rerum, ut visum est quæst. 3. ac proinde necesse est, ut subeat eandem communitatatem laesio, & magnitudo lassionis, quæ contrariatur eidem iuri. Deinde in casu particulari, quando dubitatur an tale determinatum documentum illatum proximo sit peccatum lethale, fieri non potest, quin recurritur ad aliquod principium vniuersalium, ac notius; quandoquidem neutra pars contradictionis est per se nota, atque adeò definiendum est dependenter ab aliquo notiori vniuersaliter concludente de omnibus similibus in ratione gravis lassionis. Tale autem principium habebit rationem regula vniuersalis, ut patet. Vnde omnes, qui sive graviter, sive leuiter peccant contra iustitiam; aut fungunt actionem aliquam, quia est, sive graviter, sive leuiter iniusta, necesse est ut aliquam talem regulam aliquo modo actualiter cognoscant, cum rei particularis determinatio non sit per se nota ex apprehensione terminorum, quoad gravitatem, & leuitatem cuiusque rei, vel secundum se, vel relatè ad res alias specie, aut genere diuersas. Difficultas

igitur in hoc solum consistit, ut, quod omnes aliquo modo cognoscunt, quoties peccant agendo iniuste, aut libere omittunt actionem iniustum, id distinctè, & clarè proponatur sub conceptu præciso, & quidditatio, denudatum à particulari huius materiae, & harum determinatè circumstantiarum conditione.

Art. 4. Certum porro est non posse constitui regulam villam vniuersalem neque in re pecuniaria ex quantitate determinata ipsius pecunia ex gr. duorum, trium, aut quatuor iuliorum, seu aureorum; neque in materia honoris, & famæ ex magnitudine defectus attributi proximo per iudicium internum, aut verbali, aut opere ipso ex gr. quod alicui attributur esse mendacem, aut perjurum, aut blasphemum, aut auctore peccati, vel venialis, vel mortalis, & sic de similibus. Ratio est manifesta, quia eadem materialis quantitas monetæ haber diuersam, atque inæqualem estimationem, & parit dispare effectus in diuersis Provincijs, nec non in eadem Provincia pro diuersis temporibus, & accidentibus, atque in eadem Provincia, eodemque tempore, & sub ijsdem circumstantijs vniuersalibus apud alios, atque alios diuersi status, conditionis, & facultatis homines.

Art. 5. Quapropter detracio, aut non restitutio eiusdem pecunia, & quantitatis monetæ, quæ in una Provincia, aut pro uno tempore, & circumstantijs, aut respectu vnius personæ infert graue nocumentum, sub alia comparatione Provinciae, temporis, circumstantiarum, aut personæ poterit esse leue, aut etiam leuissimum nocumentum, ideoque respectu sufficiens, aut insufficiens ad peccatum lethale. Idem dicitur de eodem verbo iniurioso comparatione facta cum homine, vel facinoroso, ac infami, vel probo, ac bona famæ; atque vbi, & quando defectus imputatus est valde familiaris, & frequens; aut è conuerso. Idem similiter dicitur de eadem percussione relatè ad hominem, vel delicatum, ac debilem; vel fortis, ac robustum; & sic de similibus. Abstrahendum igitur est à materia remota iustitiae, & à designatione determinata in illa quantitatis materialis pro consti-tuenda regula vniuersali, qualis quæritur; tametsi multi, & magni autores institerint eiusmodi designationi, nulla alia tradita regula abstractiori, ut videre est apud Card. de Lugo loco citato. Qui quidem perinde fecerunt, atque si pro illis, & pro eo tempore tantum scriberent inter quos, & quando scriberant: idque solùm pro plerisque contingentibus; cum in scientijs, & in libris omnis loci, ac ævi indefectibilita, ac invariabilia, tradi debeant, vnde particularia defectibilita, & variabilia indefectibiliter, ac invariabiliter definiantur.

Art. 6. Huiusmodi videri potest pro tota vniuersim restitutionis materia; quod idem author tradit ibidem pro furto, & rapina ex Thoma, Sanchez, & Victoria. Eam videlicet quantitatem esse sufficientem, ac necessariam ad peccatum lethale, cuius detracio, si non prohiberetur gravior, seu sub peccato lethali, ac proinde facilè, ac frequenter perpetraretur, sequentur magna inconvenientia in Republica, & coniunctu humano. Licet enim hoc furtum talis determinatè quantitatis rale sit hic, & nunc, ut propter circumstantias persona laesæ, eiusdemque opulentiam, & pacificam prosperitatem non afferat illi magnum detrimentum; potest nihilominus esse peccatum lethale præcisè, ratione quantitatis. Quia haec talis esse potest, qua tametsi semel detracta non valde noceat, nec magnum afferat incommodum patienti; facile tam, atque adeò pluries, & a pluribus detracta magnum quemlibet Principem, ac ditissimum in pauperiem, & summam miseriam coniceret. Quæde causa oportuit, ut detracio talis quantitatis prohiberetur sub lethali. Idem alijs materijs, & casibus accomodari

accommodari proportionaliter potest. Ea igitur quantitas est necessaria, & sufficiens ad peccatum lethale, cuius prohibitus sub lethali est necessaria, & sufficiens in unoquoque rerum genere, ne sequantur magna in eodem genere inconvenientia.

Art. 7. Verum expositio ista non est sufficiens, neque potest animus in illa conquiscere, quin progradientur vñterius: Inquitur enim protinus quanta debet esse magnitudo inconvenientium, quæ sequentur, si detractio, aut non restitutio talis, determinat quantitatis pecunia, honoris, aut salutis non esset grauiter prohibita. Certum nimirum est ex potestate detrahendi, seu non restituendi absque lethali quantitatem immediatè proximam quantitati sufficienti, & necessaria ad lethale, atque ex facilè, & frequenti quantitatibus illius detractio, seu retentio sequi inconvenientia, quæ magna merito dicuntur, & verè sunt, si comparantur cum inconvenientibus, quæ sequuntur ex eo, quod detractio, ac retentio, multò minoris quantitatis non sit grauiter prohibita, possitque prouidè facilè, & frequenter evanire. Ergo, dum non determinatur magnitudo inconvenientium, quæ sequentur, nihil omnino peractum est. Est autem similius prorsus difficultas in determinanda ista quantitate, seu absolute, seu comparatiuè magna, atque in determinanda ea quantitate de qua directè quæsumus fuerat. Igitur expositio data transfert, non auferit difficultatem huius rei, nec progreditur, sed regreditur, & quidem in aliquid difficilior, ac obscurius.

Art. 8. Deinde quæ sunt prohibita quia mala, & non solum mala, quia prohibita, qualia sunt peccata iniustitiae prohibita per legem naturæ, non ideo præcisè prohibentur, quia ex omissione prohibitionis sequentur magna inconvenientia; sed ex eo potius, quia vnum quodus ex his, quæ grauiter prohibentur, secundum se præcise, est magnum inconveniens. Alias prohibenda non essent, nisi pro eventu, pro quo alia præterea inconvenientia sequentur, aut esset magnum periculum, quod sequentur. Eodem pertinet, quod Deus non ideo prohibet, quæ prohibet naturaliter per se ipsum immediatè, & seorsim (qualis est prohibitus iniustitiae,) quia omissione prohibitionis pareret magna inconvenientia, id est, quia ea omissione foret turpis, & peccaminosa. Omissione namque diuina, aut est chymerica, aut laudabilis, & honesta. Si quidem laudabilis, & honesta sit, non potest parere magna inconvenientia. Chymerica vero pareret ea, & non pareret ea. Igitur discrimen iniustitiae grauis, & leuis non est desumendum ex sequela inconvenientium, quæ pareret omissione prohibitionis grauis.

Art. 9. Denique non omnes, nec plerique eorum, qui peccant agendo iniustè, considerant, an inde sequi possint magna, parua, aut mediocria inconvenientia, si plures, & à pluribus eadem quantitas documenti inferatur eidem homini; tūm quia nec omnibus, nec plerisque adeo prospicetus intellectus sufficientis in comparationem vñque adeo latè patente: tūm quia tot possunt multiplicari auctores documenti sufficientis tantum ad veniale; & tam pauci possunt esse auctores documenti sufficientis ad lethale facilè confundiri aduersus vnum, vt priores inducent magnum inconveniens, & posteriores paruum. Vnde discretio ex hoc capite potest esse, & plerunque esset difficillima, & consequenter plerosque lateret. Omnes autem non solum facile, sed necessario cognoscunt actualiter regulam aliquam grauis, & leuis iniustitiae; dum agendo iniustè peccant, aut lethaliter, aut venialiter. Quicumque enim, aut lethaliter, aut venialiter peccat, discernit alterum ab altero, & consequenter habet aliquod præcognitum, vndè discernat. Datur ergo alia vñiversalis regula, & quidem notior grauitatis, & lepitatis iniustitiae.

Art. 10. Adde leges humanas, quæ versantur in materia iustitiae ideo ferri, & esse honestas, quia carum omissione pareret magna inconvenientia. Alias enim gravamen legis, & periculum peccandi per ipsam procreatum esset iniquum. Sequebantur autem eadem inconvenientia antequam eadem leges ferrentur; & tamen actions, quæ ex vi istarum legum sunt lethaliter peccaminosa, non erant peccaminosa lethaler ante quam eadem leges conderentur. Ergo sequela magnorum inconvenientium non est ex se præcisè vñiversalis regula grauis, & leuis iniustitiae. Adde rursus etiam positis legibus, quæ de facto dantur in materia iustitiae sequi magna inconvenientia, & quidem valde facilè, & frequenter apud multos. Ergo, quod sequentur, vel non sequentur sic, vel aliter talia inconvenientia, non est bona regula, & indiget alijs præterea regulis, vt subsistat aliquatenus.

Art. 11. Igitur pro stabilienda legitimè regula vñiversalis præferendum in primis est discriminem peccati lethalis, & venialis, quod adhibet D. Thomas quæst. 7. de malo art. 1. & alij cum ipso communiter. Peccatum lethale est actio, vel omissione dissolutiva ex sua natura amicitiae, seu charitatis, ac benevolentiae, & mutua pacis cum Deo, vel proximo. Amicitia Dei dissolutur per contemptum intellectualem, vel affectuum eiusdem. Amicitia proximi dissolutur per nocumentum eidem illatum, vel negativè quatenus non exhibetur ei de bonis non suis, quod debet exhiberi; vel positivè quatenus ei subtrahitur de bonis suis, quod non debet subtrahi. Peccatum veniale est actio, vel omissione non dissolutiva ex se eiusdem conjunctionis benevolentiae; existens tamen prater eandem, & ad ipsam non bene disponens, seu potius indisponens animum iisdem proportionaliter de causis.

Art. 12. Adiiciendum deinde est iniustitiam esse maximè prouocatiuam iræ, adeoque esse maximè contraria mutua paci, benevolentiae, & charitati inter omnia peccata, quæ aduersus proximum committuntur. Quia sola iniustitia spoliat vnumquemque bonis suis, cum reliqua peccata contra proximum, solum illi subtrahant augmentum bonorum suorum nondum suum. Vnusquisque autem afficitur magis ex natura rei ad retinenda bona iam sua, quam ad acquirendum aliena; atque pro mensura affectus erga vnumquodque bonum exsurgit sensus doloris, & iræ ex eius subtraktione.

Art. 13. Præterea cum, vt supra dictum est quæst. 2. & 3. vñusquisque habeat prælationem, respetu omnium aliorum in bonis suis eandemque consequenter non habet, sed magis postpositionem in rebus alienis, vt eumque per alios titulos sibi obstrictis; patet vnumquemque dolentius ferre ex natura rei, quod sibi subtrahantur res sua, magisque inde commoueri ad iram, quam si res alienae non erogentur sibi. Quia per subtractionem iniustam rerum suarum dejeicitur abesse causa sufficienti à gradu dignitatis sua, & agitur secum, tanquam cum inferiori in ea re, in qua est superior. Quod est valde amarum iuxta gradum suavitatis, & affectionis, quæ iam inerat animo, circa præminentiam iam habitam. Esto namque æquale affectu, aut etiam maiori desiderentur, quæ nondum habentur; affectus tamen desiderij est etiam ipse insuavis ex parte, & amarus obiectuè, quia fertur in obiectum, prout affectum circumstantia displicant. Vnde, negato eius termino, non vñque adeo mutatur status animi, nec tantus subsequitur nouus doloris sensus.

Art. 14. Apparet iam optimam, & maximè conspiciam regulam grauitatis, & levitatis iniuriarum peti posse ex viribus, quibus vnaquaque iniuria prædicta est ad dissoluendam mutuan benevolentiam, perturbandam

perturbandam tranquillitatem, & concitandas iras atque inimicitias. Optimam quidem, quia hoc pacto ratio maximè omnium discretiva peccati mortalis, & venialis applicatur formalissimè sub conceptu proprio ad determinatum istud genus subalternum. Maximè verò conspicuum, quia hinc fieri, ut unusquisque ex dispositione animi sui, eiusque experimentali consideratione, siue absoluta, siue conditio- nata, ut mox exponetur, facile coniicciat quam iniuriam inferre non possit, absque peccato lethali, & quam possit cum solo veniali; per quam grauiter, & per quam leviter opponatur rectitudini iustitiae, cuius opus est pax, ut habetur ex Isaiae 32. 17. Preterea hic explicandi modus consonat valde expositioni obligationis iustitiae, quæ data est quæst. 3. versùs finem; necnon rationi grauitatis peccati iniustitiae ex genere suo, quæ redditum est ex D. Thoma quæst. 17. initio.

Art. 15. Concluditur itaque eam quantitatem noctumenti siue iniustitie illati, siue iniustitie non reparati esse sufficientem, ac necessariam ad peccatum lethale, cuius seu ablatio, seu non restitutio est dissolutua ex natura rei, amicitiae, & benevolentiae mutua, & concitativa iræ, atque inimicitiae, seu iræ inimicabilis alienantis absolute animum patientis ab iniuriante: eam verò quantitatem contineri intra limites peccati venialis, ratione cuius non dissolutur ex natura rei mutua benevolentia, & amicitia, nec excitatur impetus inimicitiae, ac perturbationis; inducitur tamen tepiditas aliqua amicitiae, ac benevolentiae, & exurgit sensus aliquis doloris, & iræ facile sedandus.

Art. 16. Inquam utrobique ex natura rei, quia, quod ad iustitiam attinget, non maior requiritur quantitas, ut per iniuriam peccetur lethaler aduersus hominem mansuetum, ac patientissimum, & in charitatis affectu validissimè confirmatum, atque iniuriarum facilè immemorem, quā aduersus hominem valde iracundum, & facilem; ac prouum ad inimicitias. Quia leges, quibus nititur ius, & dirigitur iustitia, non minus fauent bonæ, quā malæ indolis, bonorum, quā malorum habituum hominibus, sed omnibus consulunt indiscernitam, ut potè inten- dentes à qualitate rei. Quare non est attendendum ad accidentalem cuiusque dispositionem, siue naturalem, siue moralem; neque ad effectum, qui hic, & nunc re ipsa subsequetur in animo, & reactione iniuriati, sed ad id, quod plerūque contingit, & ad effectum, quem nata est sortiti iniuria ex suppositione, quod, qui illam patitur, sit antecedenter constitutus in temperamento, quasi ad pondus indolis, & morum. Ceterè cum hac, quantum fieri potest, consideratione librari debet quantitas inducens tūm grauem, tūm leuem obligationem restituendi; id est sufficiens ad dis- soluendam mutuam pacem, ac benevolentiam, & quæ ad id non sufficit, nulla habita ratione dispositio- nis bone, aut male accidentaliter, & non ut plurimi- mū existentis in unoquoque subiecto. Eiusmodi ini- mirū habitudinem respiciunt leges, & primævius hominum consensus exponendus quæst. 41. Per hanc igitur omnia patet assignabilem esse, & oportere, ut assignetur, atque eam, quæ assignata est, regulam uni- versalem quantitatis sufficientis ad lethale in materia iustitiae esse legitimam.

Ad. 1. Imo conatus tot sapientium hominum in or- dine ad indagandam regulam vniuersalem quantitatis grauius comprobabat efficaciter eius designationem esse absolute possibilem, ac necessariam, quia sapientes homines non conspirant in intentionem impossibiliū, aut inutilium, quæ stulta est. Aberrare autem à vero, & inter se discippare sapientibus etiam sa- pè contingit, maximè quoad comprehensionem uni- versalissimorum, & latissimè patentium, tametsi

possibilium, & realium. Deinde plures circa hanc rem opiniones iam sunt antiquatae, & ita cueniet cæteris, quæ false sunt, durante conatu litteratorum pro indaganda, & promouendaveritate, quæ quando invenienta est vires habet maximas ad opprimendas falsitates omnes contrarias. Interim diuersitas opinionum intra determinatos limites continetur, quos nemo efficeret, qui præfigeret effreni hominum licentia, si viri docti eam non compescerent, ac dirigerent. Salubris igitur est, & circa possibile conatus inuestigandi regulam propositam.

Ad 2. Circumstantiae spectantes ad grauitatem, & leuitatem iniustitiae non sunt variabiles in infinitum syncategorematice formaliter, esto essent variabiles eum in modum materialiter, aut etiam quoad plus, & minus; tūm in ratione peccati lethalis, tūm in ratione venialis maioris, aut minoris. Pro tradenda autem regula vniuersali directiva iustitia solùm con- siderantur formaliter circumstantiae operis iniusti quatenus valentis illud constituere in ratione grauius, & leuis iniustitiae.

Ad 3. Quæ se habent opposito modo quoad aliquid, possunt nihilominus uniformiter se habere quoad ali- quid aliud, atque ita contingit in exemplo obiectio- nis. Quia datur uniformitas eorum extremitum, quod vim dissolutuam mutuam pacis, & tranquillitatis, atque excitatuum iræ, & inimicitiae, sub qua ra- tione pertinent ad præsentem considerationem.

Ad 4. Ex debilitate intellectus, & non ex natura rerum prouenit, quod relinquunt indeterminata, ac indefinita, quæ spectant ad vnamquamque virtutem, & quod committatur arbitrio cuiusque determina- tio, ac definitio pro unoquoque opere. Quia arbitrium tale à nemine concipi poterit, nisi dependenter à principio, & regula vniuersali aliquomodo præ- concepta, ut superius significatum est. Deinde actiones iniustitiae parunt effectus, & effectus maiores, magisq; conspicuos. Vnde relatè ad illos facilius potest, & clarius distiniri in vniuersum grauitas, & leuitas earum, quā possit in materia aliarum virtutum, & vitiorum.

### QVÆSTIO XXVIII.

*Vtrum labor corporalis Diurnus sit mensura quantitatis grauius in re pecuniaria?*

**V**Idetur non esse. 1. Quia mensuram oportet esse invariabilem, ac uniformem. Labor autem diurnus est variabilis, atque estimabilis inæqualiter tūm ex parte dierum breviorum, & longiorum, pro diversis anni, & mundi partibus; tūm ex parte laborantium valde inæqualiter, quoad celeritatem, & bonitatem operis; tūm ex parte ipsius operis inæqualiter laboriosi, ac pretiosi. Ergo labor diurnus non potest habere rationem mensuræ.

2. Pauci sunt, & vix ulli, qui meminerint laboris diurni, dum committunt furtum graue, aut illud omitunt, quia graue est, & tamen, utrique mensurant grauitatem, atque de ea iudicant, mensurantem autem oportet meminisse mensuræ, nec fieri potest, ut quis metiat, quin vtatur mensura.

3. Sunt qui multis de causis vilissimo pretio labo- rant toto die, quorum proinde labor non tanti æstimatur, quanti quod sufficit ad peccatum lethale furti, aut rapina; Ergo labor diurnus est ex se proorsus indifferens ad quantitatem grauem, & leuem.

4. Peccatum lethale differt notabiliter à peccato ve- niali, & consequenter quantitas sufficiens ad lethale differt notabiliter à quantitate sufficienti tan- tū

tam ad veniale; quandoquidem ea qualitas peccati pendet à quantitate damni. Labor autem diurnus non differt notabiliter à labore ferè diurno ex gr. à labore, cui desit centesima pars diurni, eademque est comparatio huius laboris, respectu eius, cui desit nonagesima nona pars, & sic de similibus. Ergo labor diurnus, non est idonea mensura quantitatis sufficientis ad lethale.

Artic. 1. Respond. Regula generalis tradita in quæst. precedentí reddetur clarius, utlitor, ac firmior, si applicetur ad singulā rerum genera, quæ sunt adæquata materia iustitiae. Tres igitur regulæ sunt vltterius deducendæ; alia pro pecunia, & rebus pecuniâ æstimabilibus; alia pro honore; & alia pro salute. Præmittetur verò primo loco confederatio eorum, qua pecunia æstimantur, quia sunt notiora, & usus frequentioris. Porrò in re pecuniaria eadem ferè de causa, ob quam in quæst. precedentí exclusa fuit à ratione mensurae quantitas determinata moneta, videntur etiam excludenda bruta, vt equus, bos, gallina, &c. neenon pondus determinatum tritici, vipi, olei, &c. ac demum pars determinata fundi, domus, & similia quælibet tam naturalia, quam artificialia. Quia huiusmodi omnia diuersimodè æstimantur, nec uniformem vnumquodque cum ceteris omnibus compensationem subit, sed longè disformem pro diuersitate aeris, & soli. Nam iuxta abundantia, & raritatis modum; facilitatem, aut difficultatem habendi, ac faciendi, in quibus est pro diuersis regionibus magna diuersitas, crescit, ac decrescit æstimatione cuiusque rei, eiusdemque cum ceteris comparatio variatur.

Art. 2. Vnus est homo liber, qui vbiique gentium æstimationem obtinet maximè uniformem ob eandem omnium hominum dignitatem naturalem, & æstimabilitatem illi conuenientem ratione sui, sive ut fini, & non ut ceteris rationis expertibus, qua æstimantur ratione alterius, quatenus necessaria, utilia, & delectabilia, aut decentia sunt, respectu hominis. Quia verò homo liber secundum se non est materia commerciorum, & iustitiae commutatiæ, coniiciendi sunt oculi in ea, quæ sunt propinquissima homini, & in quæ æstimationis gradus descendit immediate ex æstimatione dignitatis, quæ est propria naturæ humanae, & hominis liberi. Huiusmodi autem sunt operatio[n]es ipsius hominis, cum majori propterea uniformitate æstimabiles vbiique gentium.

Art. 3. Operationes porrò hominis, aliæ sunt immuentes, vt rationales, & animales; atque istæ secundum se, non sunt pecunia æstimabiles, nec veniunt in commutationem; aliæ sunt transentes, & corporales directæ in utilitatem aliorum; atque istæ sunt æstimabiles pecuniâ. Verùm hæ ipsæ operationes sunt rursus in duplice differentia. Aliæ namque sunt, in quibus præualeat ingenio, & eius cultura, memoria, phantasia, aliæque animi dotes internæ, vt in pictura, & musica, inque omnis generis directione, ac gubernatione. Aliæ verò sunt, in quibus præualeat labor, & defatigatio corporalis, vt in agricultura, & onerum, ac mercium asportatione; inque omnis generis pura, aut ferè pura executione exteriori. Ea, quorum æstimatione maximè pendet ab ingenio, aliisque similibus dotibus non sunt idonea, quæ assumantur in regulam modo intentam; tūm quia plurimum participant de eo genere, quod dictum est non esse secundum se pretio æstimabile; tūm quia pro diuersitate regionum, atque etiam temporum est dispar frequentia hominum plus, aut minus præditorum eiusmodi animi dotibus, neenon incumbentium artibus, & laboribus, qui indè, quoad perfectionem dependent; vndè prouenit disvaritas æstimationis valde disformis. Ob-

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom.II.

seruanda igitur sunt pro re præsenti operationes, in quibus maximè præualeat labor, & defatigatio corporalis, & sunt vbiique necessariae, & frequentes, vel æqualiter, vel non admodum inæqualiter.

Artic. 4. Concluditur itaque huiusmodi laborem diurnum hominis mediocriter idonei, seu talis, cuiusmodi sunt, vt plurimum, qui ad illum applicantur, & conducuntur: neenon quæ tali labori per se, & vt plurimum æquipollent, seclusis accidentibus, quæ in vita humana extra communem rerum ordinem interueniunt. Concluditur, inquam, eiusmodi laborem diurnum esse quantitatem sufficientem, & necessariam ad obligationem gravem restituendi, & æquivalentiam cum ipso esse mensuram ceterorum in hac materia. Dicitur autem hominis mediocriter idonei, eius nimirūm idoneitatis, quæ vt plurimum reperiatur, ac adhibetur. Quia sunt nonnulli eius roboris, agilitatis, applicationis, & durationis continua in laborando, vt labor eorum diurnus, quæque eidem labori æquipollent, proculdubio supererunt quantitatem necessariam ad peccatum lethale. Alij è conuerso sunt usque adeò debiles, inertes, aut desidiosi, vt labor eorum, & quæ ipsi æquipollent proculdubio sunt infra quantitatem sufficientem ad lethale. Dicitur rursus, quæ per se, & vt plurimum illi labori æquipollent. Quia tempore pestis ex gr. sunt tam pauci, qui corporaliter laborare possint, & est tam necessarius labor corporalis ab subventionem infectorum, & ad præcaendum vltiorem infectionis progressum, & ad alia similia, vt pretium laboris diurni excrescat plurimum ultra quantitatem necessariam ad peccatum grave. E conuerso tempore sterilitatis, ac famis sunt tam multi, qui laborare velint pro mercede, & viatu, & tam pauci, qui velint operarios conducere, vt idem pretium similiter decrescat infra eandem quantitatem. Sumendum igitur est in regulam vniuersalem labor diurnus secundum æstimationem, quam communiter habet, seclusis eiusmodi accidentibus.

Art. 5. Quod autem labor diurnus hoc modo consideratus, & consequenter stipendium illi correspondens, quæque vtriuscunq[ue] eorum æquipollent sufficiant ad materiam peccati lethalis ex eo appetet. Quia, & operarius, si fundetur tota mercede laboris diurni, & qui illum conduxit, si integer dies in otio ab eo traducatur, agrè admodum fertunt, neque id computant inter parua detrimenta facilè dissimulanda. Deinde, quod in ratione infortunij, aut beneficij est, quid magnum, non potest esse quid patuum in ratione iustitiae per se. Censetur autem esse magnum absolute infortunium, si quis per diem integrum perperam laboret; cum & Petrus Apostolus tanquam magnum infortunium ponderaret, quid tota nocte laborando nihil cœpisset. Nec exiguum beneficium, aut obsequium impendisse iudicatur, qui p[ro] totam diem corporali labore defatigatur gratis in utilitatem alterius.

Art. 6. Denique in factis litteris hoc ipsum clarè demonstratur, dum Leuitici 9. grauter præcipitur: non morabitur apud te merces mercenarij usque manæ. Et sèpè in nouo testamento significatur per metaphoram mercedis debite pro labore diurno, quod per metaphoram rei exiguae, nec pertingentis materiam debiti, & obligationis grauis non idoneè significaretur; nempe regnum Dei; & alimentum debitum ministro Euangelij, ibidemque acriter reprehenditur, tanquam iniustitia grauis, defraudatio mercedis diurnæ.

Art. 7. Iam si labor sit diurno moraliter minor, aut stipendium vnius diei defraudetur, data eiusdem parte moraliter æstimabili, neutrum pro una vice cense-

P tur,

tut, quid magnum; sed inter facile communiter condonabilia computatur loquendo per se. Hoc idem cernitur proportione seruata in exemplis positis infortunij, & beneficij æquè valentibus in fauorem huius partis, si bene considerentur: nec uspiam appetet testimonium simile sufficienter probans æstimari debere à prudentibus tanquam quid simpliciter magnum in ordine ad dissoluendam mutuam pacem, & concitandam iram, iacturam laboris diurno minoris, aut pecunia, quæ non accedit ad stipendum vnius diei pro labore corporali. Inquam vero si non accedit moraliter; quia patrum pro nihilo reputatus in his rebus, quoad grauitatem, & levitatem peccati. Videri igitur post quantitatam assignatam tanquam sufficiensem, ac necessariam ad obligationem grauem restituendi, seu non nocendi esse definitam iuxta communem prudentum hominum existimationem, ac proximè regulam traditam esse legitimam. Cui nihilominus plusculum lucis, qua indiget, atque determinatio adiicitur quæst. 30.

Ad 1. Labor diurnus cum circumstantiis, & modificationibus, quæ adiuncta illi sunt quæque communiter subintelliguntur sub nomine laboris diurni absolute prolatu est uniformis, ac invariabilis ubique æstimacionis, ac proinde eo modo sumptus rationem regulæ, & mensuræ habere optimè potest.

Ad 2. Dicitur est mensuram quantitatis grauis esse laborem diurnum, & quidquid æquivalens labori diurno. Quicumque autem peccat lethaliter furando, aut rapiendo, cognoscit necessariò formaliter, vel æquivalenter se inferre nocumentum æquale iacturæ laboris diurni, nec peccare lethaliter potest, quin æstimet iniustitiam suam in hunc usque gradum esse nocuum. Cognoscit igitur necessariò laborem diurnum, eo modo, quo is habet rationem regulæ.

Ad 3. Patet satis ex dictis circa circumstantias laboris diurni mensurantis iacturam pecuniarum grauem.

Ad 4. Fieri potest, ut aliquid ab aliquo differat parum entitatiè, quoad quantitatem, intentionem, propinquitatem; & tamen eo ipso parvo discrimine entitatiò differat quamplurimum; quoad vim ultimò completam, ac determinatam producendi magnum effectum, ut patet ex igne quam minimum fieri potest distante, vel non distante à massa pulueris tormentarij, ex calore, ut septem, vel ut octo; ex pondere opprimente, aut occidere propter differentiam vnius pomì ultra pondus ultimò sustentabile, & sic de similibus. In hunc igitur modum quantitas præcisè necessaria, & sufficiens ad peccatum lethale differt parum entitatiè à quantitate, quæ est summa infra ipsam; distat tamen plurimum in ratione ultimò completæ, ac determinatæ ad magnum effectum, propter illud exiguum additamentum. Sicut enim vires corporis tandem aliquando deficiunt, propter exiguum additionem ultimò completem pondus intolerabile, atque ita concidit, aut occiditur homo; ita propter exiguum additionem ultimò completem iniurian in ratione intolerabilis opprimitur tandem hominis patientia, concipitur ira, & dissolutur pax, & tranquillitas mutua. Qui planè est effectus magnus secutus facta additione illa ultima parua, & non secuturus eadem non facta. Est igitur magnum discrimen inter laborem diurnum, & laborem immediatè minorem diurno, quoad vim induciuam magni effectus ultimò completam, licet entitatiè, & materialiter sit parvum discrimen. In iustitia autem grauis, & leuis differunt formaliter, quoad vim induciuam talis effectus completam, vel non completam ultimò, ut liquet ex quæst. præcedenti.

## QVÆSTIO XXIX.

*Virum infamatio de letali sit mensura quantitatis grauis in materia honoris?*

**V**ideatur non esse. 1. Quia contingit alicui exprobriari, atque de eodem manifestari peccatum lethale, quin propterea peccetur lethaliter. E contrario contingit quibusdam aliis exprobriari peccatum veniale, aut idem de iisdem manifestari minime posse, quin peccetur lethaliter. Ergo infamatio de letali non est mensura peccati grauis in materia honoris.

2. Sunt quædam peccata venialia, quibus imputatis, & manifestatis magis vilescit homo apud proximos, quam imputatione, & manifestatione quorundam lethalium; idque per se. Quia quædam venialia, ut mendacia, magis nocent commercio, & communicationi humanæ, quam quædam lethalia, idèoque magis odio habent, & minus æstimantur illorum, quam istorum auctores manifesti. Ergo pro statuenda regula grauis dehonorationis discernendum est inter peccata tūm venialia, tūm lethalia.

Art. 1. Resp. Quæstio proposita resoluitur tripli conclusione communiter recepta cum totidem notationibus. Prima conclusio. Infamatio de peccato letali est sufficiens ad peccatum lethale, & inducit grauem obligationem restituendi loquendo per se. Patet hoc, quia omnes ægredi ferunt imputari sibi peccatum lethale, & censent magnum ea de causa nocumentum se accepisse, si nondū illud passi erant; nec nisi admodum difficulter pacem, & benevolentiam retinent erga talem infamatorem.

Art. 2. Confirmatur, quia omnes subsunt præcepto habendi curam sui boni nominis; atque huic præcepto grauiter contradicit, qui non habet curam, ne incurrit infamiam de peccato letali. Si quidem per talem, ac tantam famam, & honoris iacturam incidit in magnam quandam facilitatem peccandi lethaliter, disiecto honoris freno, quod est potentissimum ad vnumquemque in officio continentem: atque vnuusque tenetur sub letali ad vitandam facilitatem, ut incidat in letale. Ergo etiam tenetur non inferre aliis tale nocumentum. Nec enim magis cuiquam licet, aut minus prohibetur minuere bona aliorum, quam sua; sed magis è contra.

Art. 3. Additur autem in conclusione loquendo per se; & in probatione, si nondū illud passi erant. Quia, siue potest per accidentem, aliquem esse in tali gradu pravae communis existimationis constitutum, ut minimam lesionem, & facile dissimulandum, aut condonandum patiatur imputatione peccati lethalis, saltem in certo quodam genere. Quod potest esse diuersum pro diuersis quoad mores, & constitutionem naturalem, & præium circa ipsos notitiam. Regula igitur data directè viget circa eos homines, qui non induxerunt alterationem circa se notabiliem communis eius existimationis, quæ concipiunt de naturali, & plerunque contingent hominum constitutione, ac modo agendi. Ceteros vero eadem regula comprehendit indirectè, quatenus qualitas infamacionis eorum metienda est per æquivalentiam iactura noue ad nocumentum, quod inferatur per imputationem peccati lethalis illi, qui communem eiusmodi existimationem nondū notabiliter vulnerauit, ac deprecessit.

Art. 4. Secunda conclusio: Infamatio de peccato veniali est sufficiens ad peccatum veniale loquendo per se, & inducit obligationem leuem restituendi; sequitur

tur ex præcedenti. Quia eadem est proportio sufficienciae huius infamatiois ad peccandum leuiter, & ad obligationem leuem restituendi; quæ est infamatiois de lethali ad peccandum lethaliter, & ad obligationem grauem. Et insuper confirmatio adhibita conuincit id clare. Quia aliæ peccans venialiter contam aliis, eo ipso peccat lethaliter per se loquendo, quatenus inde incurreret infamiam de peccato veniali, & patetur iacturam boni nominis circa peccatum veniale, ad quam iacturam vitandam teneantur in genere ex lege Dei.

Artic. 5. Dicitur autem hic etiam per se loquendo, Quia per accidens fieri potest, ut nullum sit peccatum, imputare alicui non solum peccatum veniale in genere, cuiusmodi imputatio nullum, respectu cuiusquam, peccatum est juxta legem ordinariam; sed etiam imputare peccatum veniale talis, vel talis generis determinate, atque, ut commissum tali tempore, & in talibus circumstantiis ob iacturam boni nominis, quam is iam antecedenter fecerit in tali genere. Quapropter huic conclusio applicanda est proportionatior comparatio, & consideratio, adhibita in prædenti.

Art. 6. Tertia conclusio, quælibet, & sola illa lælio famæ, & honoris in quoouis genere perfectionis, ac excellentiæ, siue naturalis, siue moralis æquivalens infamatioi de peccato lethali, est sufficiens ad peccatum lethale, & ad obligationem grauem restituendi: æquivalens verò infamatioi de veniali, est sufficiens ad veniale, & ad obligationem leuem. Res est clara ex dictis, quia non potest non esse eadem ratio, ac estimatione de eo, quod æquialer, & de eo, cui æquialer; cum ipsum non valere fundare eandem obligationem, ac estimationem, tollat formaliter æquivalentiam. Äquivalentia portò ista pensanda est iuxta dicta quæst. 27. quoad vim perturbandi animum, & impediendi statum mutuæ benevolentiae, & tranquillæ pacis.

Artic. 7. Nota 1. Quod dictum est de infamatione, & æquivalentibus infamatioi, in honorationi etiam commune est. Quia licet fama, & honor distinguantur inter se realiter, quatenus honor occultus, & purè interior est assensus bonitatis, seu perfectionis, & excellentiæ conuenientis alteri in aliquo genere. Exterior verò, & perceptibilis ab aliis est manifestatio talis assensus verbo, vel opere facta; & ne cessè nequaquam est, ut famam presupponat: fama autem, propterea opponitur infamæ, & ad præsentem spectat considerationem, interior quidem est notitia honoris conuenientis alicui apud aliquem alium, præscindendo ab assensu, & diffusio; Exterior verò est eiusdem notiæ manifestatio, & propagatio verbo, vel opere facta; ac propterea necesse est, ut fama presupponat honorem eiusdem personæ, seu verè, seu falso, propterea contingit famam esse veram, vel falsam, ex quibus facile liquet, quid sint infamatio, & dehonoratio tam purè negatiua, quam positiva. Licet inquam fama, & honor hoc modo differant inter se, & consequenter infamatio, ac de honoratio differant inter se eodem modo; subsunt tamen uniformiter, aut ferè eidem regula iam data. De discrimine inter famam, & honorem usque adeò breuiter concluso videri quamplura possunt si placet, quæ tamen placeant difficulter, apud Cardinalem de Lugo disput. 14. scđt. 1.

Art. 8. Nota 2. Nocumentum paruum in ratione honoris, aut famæ potest esse magnum, quoad rem pecuniariam; Atque è converso. Si enim viro nobili in medio foro violenter rapiatur flos, quem manu gerit, aut teruncius, quem habet in crumena, iactura honoris est grauis, licet pecuniaria sit exigua, ac ferè nulla. Si verò de medico dicatur desicere ipsi sen-

sum tactus in extremis digitis, iactura pecuniæ poterit esse maxima, tametsi minima sit honoris. Idem est de aulico, quem amat Princeps, & est paratus conferre illi ingentia beneficia, si apponatur illis impedimentum manifestatione defectus in se quidem exigu, maximè tamen displicentis Principi. In his autem, & similibus eventibus aderit obligatio grauus reparandi damnum sub ea ratione, sub qua magnum fuerit; leuis verò sub ea ratione, sub qua fuerit leue; siquidem altera reparatio fuerit separabilis ab altera. Quod si separabiles non fuerint, vel absolute, vel respectuè, utraq; simili reparatio erit debita sub leuali, quoad alterum directè, & indirectè quoad alterum.

Art. 9. Nota 3. quòd quis magis abundat honore, & fama, cò magis peccatur aduersus ipsum uniuscuiusque defectus imputatione, majorque oritur obligatio restituendi. Quia, videlicet, ed est maius nocumentum, quod patitur infamatus, seu dehonoratus. Assensus enim eiusdem defectus circa duos inæqualis honoris, & famæ, utrumque redigit ad eundem in eodem gradum, idèque plus amittit, qui magis antecedenter excedebat eum gradum. Neque in hac materia est locus præsumptioni, qualis quæst. 31. dicitur sàpè adesse in re pecuniaria de condonatione maioris materialiter nocumenti; tûm quia præsumptio voluntatis cedentis iuri suo, quoad pecunias est honorifica diuiti, quædiues est, idèque concipitur cum aliquo eius lucro in alio genere; præsumptio verò cessionis quoad honorem, nec est honorifica, nec lucrofia honorato, quia honoratus præcise est, saltem nisi aliundè sit specialiter ordinata ad maius honoris, & probitatis emolummentum: tûm quia, qui abundant honore, tenetur per se conservare honorem, dum illum in alium maiorem, aut æqualem non commutat, iuxta illud: curam habe de bono nomine: tûm quia voluntas cedendi honori, & famæ, dum non est circumstantiata modo dicto, est nulla, ut suprà ostensum est in quæst. 16. Quia de causa ultra alias voluntas, & desiderium sanctorum patiënti infamiam nullatenus potest honestare actiones infamatorias aliorum aduersus ipsos. Constat igitur ex his veram esse, & quo sensu vera sit absolute, & per se regulæ grauitatis in materia honoris, & famæ constituta per infamationem de lethali, & leuitatis per infamationem de veniali.

Ad 1. Illa vicissitudo contraria regulæ traditæ contingit per accidens, idèque non est contraria eidem regulæ, propterea communiter accipitur, atque expressa est.

Art. 1. Ad 2. Illa diuersitas peccatorum plus, aut minus innocentium humanae communicationi contraria magnitudini malitiae ipsorum non efficit, ut infamatio de minori peccato noceat magis, quoad honorem, quam infamatio de maiori peccato; sed quod noceat magis, quoad emolumenta alia pendentia à facilitate communicationis, & familiaritatis conueniente unicuique, respectu aliorum iuxta dicta in 2. Notatione. Vide nihil inde habetur ad propositum.

Art. 2. Superest post hac ultimum loco explicanda quantitas circa nocumentum salutis. Intelligitur verò nomine salutis communiter non solum integritas corporis, & quidquid ad corporalem sanitatem, ac bonam eius dispositionem pertinet; sed etiam omne genus perfectionis, ac bonitatis, tûm physique, tûm moralis afficiens hominem intrinsecè. Videntur igitur est an damnum illatum in huiusmodi bonis animi, aut corporis tale sit, ut possit ex sua natura inducere tantum doloris sensum, tantum excitare iram, & tantum afferre impedimentum mutuæ benevolentiae, ac paci, quantum inducere, excitare, aut afferre potest frustratio laboris diuini, substractio stipendij correspondentis tali labore, aut imputatio

peccati lethalis. Siquidem tantumdem quoad hæc valbit, erit quantitas nocumenti sufficiens ad peccatum lethale; si minùs erit insufficiens, solùmque sufficiens ad veniale, dummodò patiens sit inutus rationabiliter, vt liquet ex dictis in hac, & in duplice præcedenti qu. Nempe nihil occurrit, quod melius, quam istiusmodi comparatione quantitas in hoc genere sufficiens, & necessaria vniuersaliter determinetur. Nihil enim vnum appetit intra proprium genus, quod ita sit notum quoad quantitatem nocumenti sufficiensem, ac præcisè necessariam ad obligationem grauem, vt possit melius subire rationem regulæ, respectu ceterorum. Ideò visum est rem hanc ita hic concludere per modum appendicis relicta felicioribus ingenii expositione magis exacta intra proprium genus.

## QVÆSTIO XXX.

*Verum quantitas sufficiens ad iniustitiam grauem consistat in indiuisibili ex parte iniuste agentis?*

**V**ideatur consistere in indiuisibili. 1. Quia iustitia commutativa, ad quam pertinet præcauere iniurias, & illatas reparare, constituit æqualitatem Arithmeticam inter omnes homines, vti expositum est quæst. 9. Eam autem constituere minimè posset, si quantitas sufficiens ad iniuriam grauem non consistet in indiuisibili ex parte agentis. Quia is, respectu cuius ea quantitas esset maior, quam respectu alterius, non tantundem pateretur ab hoc altero peccante grauiter contra ipsum, quantum ipse illi alteri noceret, dum contra eum peccaret grauiter. Quæ est manifesta inæqualitas.

Sed contra est. Quia vnuquisque peccat grauiter, vel leuiter prout indicat de sua actione. Non autem omnes vniiformiter indicant, sed multiplici de causa sunt varia humana iudicia, vt in aliis rebus, ita & in taxanda quantitate determinata in materia præsentis; idque evenit per se, respectu totius multitudinis, licet in singulis possit adesse tantum per accidens tale determinatum iudicium.

Art. 1. Resp. Videntur affirmatiua sententiam tenere in quæst. proposita Cardinalis de Lugo, & alij communiter apud ipsum loco superius indicato. Distinctione autem opus est. Dicendum namque est quantitatem sufficientem ad iniustitiam grauem non consistere in indiuisibili absolute, & quod omnes vniuersi homines; consistere tamen in indiuisibili respectu quo quod singulos scorsim homines. Explicatur, & suadetur hæc assertio exemplo iusti pretij rerum vendibilium. Istud namque pretium non consistit in indiuisibili simpliciter, & quod omnes absolute, sed ex communi consensu agnoscitur summum, medium, & infimum; atque intra limites iustitiae differimen istud existere posse inter contrahentes communis existimatio est; idque independenter ab ignorantia iniquicibilis excusatione. At si inter duos contrahentes conuenierit determinate de pretio, aut infimo, aut medio, aut summo, iam pretium debitum ex iustitia consistet inter illos in indiuisibili; ita vt neuter, aut plus exigere, aut minus solvere deinde possit absque iniustitia vixunque exiguum, ac minimum id sit, penes quod queritur excessus, aut diminutio; tametsi initio vtrumvis intra certos limites licuissit. Ergo similiter in furto, aut rapina, & consequente in restitutione admittenda est simpliciter quantitas summa, media, & infima intra limites quantitatis sufficientis ad obligationem grauem, vel leuem; licet respectu vniuersiisque determinate non detur talis lati-

tudo eiusdem quantitatis. Ratio paritatis est; quia, vt dictum est quæst. 25. cx Philosopho, & D. Thoma, actiones iniuriosæ habent rationem commutationum. In commutationib; autem id, in quod conuentum est, debetur in indiuisibili prout subest conuentio; conuentio verò ipsa potest fieri diversimodè, & cum inæqualitate materiali, absque lassione iustitiae. Ergo simile quid admittendum est in actionibus iniuriosis modo dicto.

Art. 2. Verum quia quando commutations sunt involuntariæ, quales sunt omnes, quæ fundantur in actione iniulta, non datur conuentio singulorum cum singulis hinc, & nunc determinatè; & insuper is, qui patitur iniuriam plerumque est ignorans eius, quod agitur, necesse est, vt determinatio eius quantitatis committatur saltem, vt plurimum iudicio solius iniuriantis, vtque is dirigatur regula illa; *quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Per quam regulam iubentur singuli metiri ceteros ex seipsis; atque adeò seruare legem obligantem vniiformiter disformiter, vnumquemque videlicet iuxta sensum suum.

Art. 3. Itaque quod quisque iudicauerit se grauiter laturum ex natura rei, si ab alio subtraheretur sibi, erit quantitas, cuius substractione ipse grauiter peccabit. Hoc autem iudicium non esse vniiformiter vniiforme in omnibus patet: tūm à posteriori, ex mirabili auctorum discrepantia superius notata, quoad taxandam quantitatem grauem; tūm à priori ex multiplici hominum genio, atque ingenio, moribus, affectibus, latitudine, & angustiæ cordis. Quare consequenter ad principia superius posita, & eorum fundamenta concludendum videtur summam eam quantitatem in te pecunaria esse laborem diurnum fossoris terræ impensum tempore æstatis; impensum tempore hiemis esse infimam quantitatem grauem; medium verò qui temporibus intermediis impenditur. Probatum nimurum efficaciter fuit laborem diurnum, & quæ illi equipollent conuerti cum quantitate sufficienti, ac necessaria ad lethale. Is autem labor est longior, aut breuior, maioris aut minoris pretij cum morali diuersitate iuxta assignatas temporis differentias facta æstimatione solius laboris secundum se.

Art. 4. Inter istos igitur limites contingit varia per se singulos quoque in taxanda quantitate graui; extra eosdem verò non nisi per accidens, non solùm spectata natura rerum secundum se, sed etiam spectata eadem relatè ad humanum ingenium, atque ad eius vires absolutes, & simpliciter existentes in uno quoque homine. Facta vero in hunc modum taxatione determinata ab unoquoque ex consilio alterius, vel ex proprio martyre, ad eam vnuquisque teuebitur in indiuisibili. Ideò autem labor fossoris terre potissimum præponitur, vt regula ex P. Molina, & alij, quia est præ ceteris maximè corporalis, maximèque vniiformis vbiuis, idemque in sacris litteris, quarum suprà mentio facta est, assumitur in exemplum. Dies porro intelliguntur, quales sunt Romæ, vbi hæc scribuntur. Vnde ad alias regiones, in quibus est diversitas moraliter magna tempore diurni, traduci faciliè poterit doctrina tradita seruata proportione quoad numerum horarum per quas ordinariè durat labor diurnus. Faciliè similiter est accommodare materia honoris, & famæ; necnon salutis, quæ dieta sunt de re pecunaria. Est enim de omnibus eadem proportionalis ratio.

Art. 5. Ad rationem dubitandi partis affirmatiua; iustitia commutativa constituit æqualitatem Arithmeticam inter vnumquemlibet comparatum cum singulis quibusvis alijs iuxta sensum cuiusvis quoad commutations involuntariæ, & iuxta conuentio nem vtriusque commutantis quoad voluntariæ; non verò cōstituit æqualitatem Arithmeticam vniiformiter vniiformem

vñiformem inter omnes vniuersim homines; neque id est possiblē etiam per se, respectu conditionis humanae, vt appetet ex diuis.

Art. 6. Ad rationem partis negantis: vnuquisque est expositus disparibus aliorum iudiciis, atque inde operationibus erga se, sicut ceteri sunt expositi arbitrio ipsius, quoad operationes eiusdem erga ceteros. Vnde, qui plus nocere poterit alicui, quin peccet lethaliter, quam idem nocere ipsi possit absque peccato lethali, est expositus opposita computationi, respectu alicuius alterius. Quapropter lex vñiformis disformitatis superius exposita est absolutè æqualis, respectu omnium, præsertim considerando omnem vniuersim materiam iustitiae; contingit enim latorem in una materia esse, strictiorem in alia, ideoque, facta comparatione vniuersali, vnuquislibet vnicuilibet erat absolute æqualis, vt patebit consideranti cum magna, & exacta attentione huius rei, cuius examen in præsenti euaderet longius iusto, effetque curiosum magis, quam vtile.

## QVÆSTIO XXXI.

*Vtrum grauitas quantitatis consistat in indubitate, ex parte patientis?*

Videntur non consistere in indubitate, quia grauitas iniustitiae pendet ex grauitate documenti inducti per actionem iniustum. Furtum autem scuti ex. gr. quod grauiter nocet pauperi, nequaquam grauiter nocet prædiniti. Ergo non eadem quantitas sufficit, & est necessaria ad peccatum graue iniustitiae, respectu vtriusque. Eadem est contraria ratio in materia honoris, quia infamia de mendacio nihil, vel leuiter nocet infami; nocet verò grauiter ei, qui est in magno honore constitutus: & similiter in materia salutis. Ergo in tota materia iustitiae variat quantitatem conditio patientium.

Art. 1. Resp. Quæstio proposita solùm propontur ab auctoribus circa rem pecuniariam: an videatur regula superius data æquè vigeat, respectu valde, & mediocriter diuitium; necnon, & pauperum; eademque Arithmetice quantitas debeat sub lethali non auferri, aut ablata restituiri habenti maximas, & mediocres diuitias, necnon ei, qui non est diues? an verò debeat esse eadem tantum Geometricè; vt sit eadem distantia quantitatis, qua peccatur lethaliter aduersus valde diuitem, à quantitate, qua peccatur lethaliter aduersus mediocriter diuitem; quæ est inter eorum diuitias. Communior auctorum sententia est, non esse eandem Arithmetice quantitatem, respectu omnium, sed proportionalem, modo dicto, idque censet indubitatum Cardinalis de Lugo disp. 6. sect. 2. Fundamentum est ratio dubitandi modo proposita.

Art. 2. Verum hæc opinio, salua auctorum reverentia, quæ illis debetur maxima, præsertim in re morali pendenti à prudenti arbitrio, videtur valde difficultis tunc ad hominem, tunc simplièter. Ad hominem quidem, quoad duo: quorum alterum est ratio illa dubitandi, qua vniè nituntur; alterum est, quod iidem auctores docent dari nihilominus quantitatem quandam sufficientem ad lethalem, respectu cuiuslibet; eademque necessariam, respectu plurimum inter se inæqualem, quoad diuitias, tametsi notabilissime inæquales sint.

Art. 3. Quod ad rationem illam attinet, vel indigentia consideratur quoad ea præcisè, quæ sunt necessaria ad commodam conservationem vitæ; vel quod ad ea etiam, quæ sunt necessaria ad splendorem, & de-

R.P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

licias, aliosque fines. Si primum, nullum documentum illatum erit, ideoque nullum committetur peccatum iniustitiae aduersus prædictores, si relicti, quæ sufficiunt ad commodam conservationem vitæ, surripiantur cetera omnia. Si secundum, nullum erit discriumen documenti, respectu magis, & minus diuitis: certè, quod erit necessarium ad maiores delicias, maioremque splendorem, & sic de aliis finibus minoris, & majoris momenti, eripietur cum minori peccato. Quæ sunt absurdæ.

Artic. 4. Iam quoad quantitatem sufficientem, respectu cuiuslibet, simulque completem indiscretum plures inæqualiter diuites, committitur manifesta inconsequencia. Quia eadem est differentia facultatis inter potentissimum habentem tot milliones annuos, quod habet milenarios mercator ditissimus: quæ est inter hunc, & habentem totidem centenarios, & sic de ceteris similiter; & consequenter non redigetur in statum miserum potentissimus Princeps, nisi per ablationem quantitatis centuplo, aut etiam miliecuplo maioris, quam sit ea quantitas, cuius ablatione redigetur in similem in statum mercator ditissimus, & sic de ceteris; eademque est ratio de eadem quantitate sapientiæ, aut non tam sapè sublata, omnisque alia eiusmodi comparatio incommodorum, ad quæ recurrat Cardinalis de Lugo, euadet semper similiter proportionata. Ergo, vel est statuenda una determinata quantitas pro omnibus indiscretum, vel nulla est admittenda vñiformis regula aliquorum inæqualiter diuitum; sed omnino proportionata cuiusque diuitiæ, incipiendo à quantitate respiciente pauperissimum, usque ad ditissimum omnium in orbe terrarum. Hoc autem postremum nemo admittit, & sanè meritum.

Art. 5. Eadem difficultas absolutè ostenditur, prætermisso vito affectu auritiae, qui sapè crescit, quod magis diuitia crescunt; vnde resultat sensus ingens parui etiam documenti, quorum iam ante adverimus nullam haberi rationem, quod ad iustitiam attinet. Ostenditur inquam aliud. Primo, quia ut infra dicemus ex communi sensu iuxta primam rerum divisionem, & præmita iura gentium nemini licet, vt fiat ditor aliis, quin plus isdem contulerit in bonum publicum, vel per se ipsum, vel per eum, à quo primùm transmissæ sunt diuitiae ad eundem cum eodem iure. Äquum autem est leges indemnitas, ac restitutionis non minus favere in quantitate æquali magis benè merito de Republica. Neque verò iniquè diues est punibilis, aut tractabilis ut ini quis, priuata auctoritate.

Art. 6. Deinde sequeretur commutationem alias æqualem, & iustam fieri inæqualem, & iniustum commutantibus inuicem ditissimum, & non ita diuite. Quia quod transitteretur in ditissimum, eo ipso reddetur facilis, & cum minori onere auferibile per furtum; aut rapinam, ac ptoindè minus æstimabile, ut pro magis expositum periculo amissionis; & è consuetudo. Vnde ditor, dum vellet emere, deberet dare minus pretium, & maius, qui non esset ita diues, ut in uicem contrahente.

Art. 7. Tercio. Quod quisque est ditor, è magis est expositus furto, & rapina, ceteris paribus, expectata tota collectione bonorum, vt potè patentum latius, & obviiorum ad plutum manus. Ergo si simul esset minus protectus per leges, quod æqualem quantitatem, esset planè deterioris conditionis, quam minus diues; nec esset vterque æquè dilectus Republicæ.

Art. 8. Præterea qui sunt potentissimi, ac ditissimi habentur, certè possunt habere præstantissimos fines proximos diuitiarum; vt tueri patriam tempore belli; eidem subuenire tempore famis, propagare religionem; erigere, & ornare templa, & similia proportionaliter.

portionaliter: atque potestas proxima ad hos fines est valde estimabilis, consequenter quilibet eius diminutio potest perturbare animum, & dissoluere benevolentiam, ac tranquillitatem pacis eodem prorsus modo, quo aequalis diminutio, seu diminutio, quoad aequalem partem potestas proxima ad finem minus praestare, qui est proprius minus diutus, id ipsum praestare potest. Patet igitur ditissimum posse rationabiliter aequum affici ad aequalem quantitatem rei pecuniarie, & non minus aequaliter ferre eius ablacionem, quam possit minus diues, & utrumque opum tenuis sine videlicet, ac potentia proportionaliter praestantiori acuente affectum erga singulas partes, quantum posset eundem reperfacere similium abundantia. Dicatum autem est supra inde sumi mensuram quantitatis sufficientis ad lethale.

Art. 9. Denique, qui iuste, & honeste acquirit aliquid de novo, non sit propterea deterioris conditionis, quoad ea, que prius habebat. Nihil enim peccauit, nec demeruit fauorem legislatoris, immo meruit illum magis, siquidem dicescere nemo iuste potest, nisi promouendo bonum commune aliqua sua operatione honesta, vt suppositum est supra, & infra ostendetur. Fieret autem deterioris conditionis etiam quoad bona prius habita, si eo ipso posset eripi aliqua pars illorum, cum minori difficultate, & onere laudentis; & quidem minori proprieitate, quam posset ante nouam acquisitionem. Tanta nimis differentia est peccandi lethaliter, & peccandi tantum venialiter, attenta natura rei secundum se.

Art. 10. Rationes ista videntur profecto efficaces; neque vero est contemnenda auctoritas in contrarium, qua initio praemissa est. Suppetit autem idonea distinctio, qua utrisque satisfiat. Dicendum primum est eandem quantitatem esse sufficientem, & necessariam ad peccatum lethale, respectu omnium, seu plus, seu minus diutius nulla facta suppositione voluntatis, qua, quis cedat iuri suo, aut presumptionis satis fundatae de tali voluntate. Hoc omnino euincunt argumenta nuper proposita, nec quidquam euincit in contrarium ratio illa unica dubitandi: Quia dicitur habet tantum ius ad commoda maiora, & fines praestantiores, & ad potentiam proximam utrumque; quantum habet minus diues ad minora, & minus praestantia, corumque potentiam proximam, vt liquet ex dictis. Magnitudo autem documenti, prout consideratur in ordine ad iustitiam pendet ex magnitudine iuris leui. Aliæ namque considerationes, & mensurae documenti pertinent ad charitatem, misericordiam, & similes virtutes.

Art. 11. Dicendum rursus est facilis, & in pluribus circumstantiis presumi voluntatem ditoris, quam minus diutus cedentem iuri suo, quoad quantitatem absolute sufficientem ad lethale, & quoad maiorem quantitatem, quod diutus fuerint maiores, & quod res determinatae, circa quas versatur actio iniusta, sunt minus conferentes minusque applicabiles proxime, vel recte ad fines praestantiores supra descriptos. Facilius namque, & plures contemnuntur, ac ceduntur aliis, quam quae sunt necessaria ad alios fines, atque ob hunc usum inter alios sunt estimabiles diutiae, idque est verum semper proportione seruata inter quosvis magis, & minus diutes, & quoad maiorem, minoremque necessitatem sub eadem finium comparatione. Hinc enim proficiuntur donationes factiores, & plures, ac maiores ditorum, atque faciliora plenum; & maxima ditissimum, si competentur, ceteris paribus, cum iis, qui sunt minus diutes. Quia vero voluntas presumpta sufficit ad excusandum a peccato, & obligatione restituendi, vt infra dicetur, ac exponetur.

Fit plane, vt sapere sit necessaria maior quantitas ad peccandum lethaliter per iustitiam exercitam aduersus magis diutem, quam per iustitiam materialiter aequaliter exercitam aduersus minus diutem,

Art. 12. Pronum porto est suspicari auctores superius indicatos confusisse, quod sapere accidit, & facile est, vt cueniat, cum eo, quod semper, & ex natura rei verum est, huiusmodi confusionem esse facilem, & multis obrepere notauit alicubi Philosophus, & frequens experientia docet. Quia vero fundamentum talis presumptionis non datur semper, nec uniformiter apud homines etiam ditissimos, nec aequaliter circa omnium rerum genera, & pro omni tempore, ac circumstantiis, obseruanda erunt diligenter pro praxi huius conclusionis, quae infra dicentur de voluntate presumptionis. Ad rationem dubitandi iam nuper dictum est. Et ea, quae adduntur satis superque patent ex dictis quest. 29.

### QVÆSTIO XXXII.

*Vtrum ex peccato veniali iustitia resultare possit gravis obligatio restituendi?*

Videntur nunquam id accidere posse. Quia ad eandem virtutem pertinet non laedere iuste; & reparare lesionem iniustam; & obligatio ad utramque fundatur in eodem iure patientis iniustiam; ac proinde utramque opus subest eidem regulæ ex parte agentis, & patientis. Ergo fieri non potest, vt laesæ sit venialiter peccaminosa, & eius nihilominus non reparatio sit peccaminosa lethaliter, vtque teneatur ad restituendum sub lethali, qui ad id tenetur, ratione solius peccati iniustiae, quod veniale tantum fuerit.

Art. 1. Resp. Explicata quantitate rei explicanda iam est quantitas culpa. Quod pertinet ad examen solius restitutionis, quæ debetur ratione iniustæ accusationis, quatenus differt ab ea, quæ debetur ratione rei acceptæ, tametsi accepta fuerit absque illa culpa. Videndum itaque est, quanam nocentis culpa obliget ad reparandum damnum iniuste illatum, tametsi res ablatæ non extet nec in se, nec in suo effectu, aut quasi effectu. Dicatum nimis est qu. 24. hoc unum esse specialiter proprium accusationis iniusta.

Art. 2. Certum est peccatum lethale esse sufficient ad obligationem gravem restituendi; nec est minus certum, si peccatum sit veniale solum ex parte materiae ad solam sufficere obligationem restituendi sub veniali. Dicatum namque est quæst. 25. in casu documenti iniuste illati dari contractum commutationis inter damnificantem, & damnificatum ex quo damnificans manet obligatus ad reparandum damnum; si quidem contractus sit validus. Certum autem est validitatè contractus nihil obesse parvitatem materiae; nec est minus certum libertatem sufficientem ad lethale, sufficere ad valorem contractus ex genere suo. Difficultas igitur est; an quando materia documenti est in se gravis; & nihilominus peccatum nocentis est leue ex defectu deliberationis restulet obligatio gravis, aut saltem leuis reparandi damnum.

Art. 3. Dicendum est ex communi nullam inde resultare obligationem restituendi. Suadetur primum, quia homines, vel mediocriter cordari, ac prudentes non dissoluunt amicitias, nec perturbantur ira, aut dissensionem tranquillæ paci contrariam concipiunt propter offendas ex defectu deliberationis veniales in villa materia. Et quidem meritum, quia in actionibus venialibus ex defectu deliberationis prævaleret ei, quod in tali actu adest deliberationis, præ-

nalet verò quasi infinitè, cum de mortali faciat veniale, idcōque perindè potius estimantur atque si nihil prorsus deliberationis, nullaque culpa intercessisset; & damnum computatur perindè, aique si fuisse omnino fortuitum.

Art. 4. Probatur deindè, quia deliberatio ex sua ratione insufficiens ad lethale, est etiam insufficiens ad valorem contractum ex communi, & recepta auctorum sententia. Obligatio autem restituendi provenit ex contractu commutationis, vt dictum est. Ergo deliberatio insufficiens ad lethale, eo ipso est insufficiens ad inducendam aliquam obligationem restituendi. Confirmatur, quia peccatum iniustitiae, est lethale ex genere suo, vt constat ex quæst. 17. Ergo defectus deliberationis auferens ex sua ratione formaliter actioni iniustitiae hoc, quod ipsi est essentiale ex genere suo, sufficiet non minus, quin, & multò magis ad auferendam proprietatem istam actionis iniustitiae, vt relinquit post se onus reparandi documentum, siquidem haec proprietas est separabilis ab illa aliis eiusdem de causis, vt infra dicitur.

Art. 5. Accedit fore inæqualem conditionem lœdantis, & lœsi, si ex documento non satis delibera-  
to resultaret obligatio aliqua restituendi. Quia, qui  
lœdit teneretur ad sustinendum cum deliberatione per-  
fecta documentum materialiter à quale documento  
alterius non satis delibera-  
to, & ob delectationem vix  
perceperat teneretur ad sustinendum dolorem, qualis  
consequitur ad perfectam deliberationem iacturæ;  
hoc est ad dolorem non modò multò maiorem dele-  
ctione intra eandem speciem, sed etiam genere diver-  
serum. Quæ inæqualitas est contra rationem iusti-  
tiae, & inducit nullitatem contractus.

Art. 6. Difficultatem facessit aduersus hæc, quod  
ex paruis lœsionibus plenè delibera-  
tis, & sàpè repetitiis resultare potest obligatio grauius restituendi, siue  
vnuus vni, siue vnuus pluribus, siue plures vni nocue-  
rint; idque etiam si, quod fieri potest, totum docu-  
mentum illatum fuerit nullo interveniente peccato  
lethali, vel ob ignorantiam inuincibilem existentem  
in unoquoque lœdente de lœsionibus cæterorum,  
vel ob defectum cooperationis, respectu cæterorum;  
vel ob inaduententiam actualis priorum lœsionum;  
dùm committerentur posteriores. Alias enim pos-  
set accidere, vt inferretur proximo cum perfecta de-  
liberatione ingens documentum centum v. g. mil-  
lium aureorum, similiterque in honore, & salutē  
absque vlo onere restituendi; quod non est dicen-  
dum, neque vllus vnquam ausus est dicere in omnibus  
vniuersitatis propositis easibus. Quod autem pec-  
catum lœdantis sit veniale, vel ex defectu deliberationis,  
vel ex defectu alienius aduententis actualis,  
aut cogitationis circa aliquid aliud distinctum ab  
actione praesenti, nihil interesse videtur. Quæ enim  
perindè se habent ad venialitatem, vel grauitatem ini-  
ustitiae, perindè quoque se habeant necesse est in or-  
dine ad levitatem, vel grauitatem obligationis resti-  
tuendi; cùm sit eadem prorsus obligatio reparandi  
damni iam illati, & non inferendi damnum. Ergo  
levitas peccati iniustitiae proueniens ex defectu deli-  
berationis non excusat falso semper, ac necessariò  
ab obligatione graui restituendi.

Art. 7. Pro dissoluenda ista difficultate, & iis om-  
nibus exactè exponendis, ac determinandis, quæ  
tanguntur in ipsa agnoscendum imprimis est ab omnibus  
magnum discrimen, quoad concitandam iram, &  
perturbandam mutuam pacem inter peccatum ini-  
ustitiae leue ex defectu deliberationis, & id quod leue  
quidem est, sed cum perfecta deliberatione commis-  
sum est. Plus enim mouet ad iram, si quis cum per-  
fecta deliberatione eripiat ab aliquo vnum Iulium;  
aut cum dicat non admodum prudentem, aut pugno

percutiat, quam si semisomnis, aut semiebris com-  
burat segetes in magna copia, appellat satuum, aut  
mutilet. Dicatum autem est suprà quæst. 27. iniusti-  
tiam, & obligationem restituendi mensurandam esse  
ex vi concitandi iram, & perturbandi pacem, si non  
fiat restitutio, aut fiat iniuria. Nulla igitur est conse-  
quentia ratio in difficultate modò proposita, idque  
facile coniicere quisque potest à priori ex fundamen-  
tis prius positis.

Art. 8. Consideranda deindè sunt singula seorsim,  
quæ assumuntur in antecedente. Continent enim dif-  
ficultates diuersas, nec pendentes ab eadem penitus  
ratione. Primum itaque, si vnuus vni per minutus lœsio-  
nes sàpè repertus, & moraliter vnitatis inferat graue  
denuò documentum, & admodum ægrè ferendum  
à paciente, tenetur sub lethali ad restituendum tam-  
etsi non peccauerit lethaliter. Teneatur verò ex con-  
tractu simpliciter involuntario actualiter hic, &  
nunc; valido tamen per mutum absolutum lœden-  
tis, & lœsi consensum ex suppositione eiusmodi lœ-  
sionum cum plena circa singulas deliberatione. Qui  
enim sic lœdit, habet, quoties lœdit, voluntatem su-  
peraddendi omni sue anteriori obligationi erga pa-  
tientem, eam, quæ consurgit ex noua lœsione. Vnde,  
cum accedit ad nouam lœsionem, qua ultimò com-  
pletur grauitas documenti, & qua proindè grauiter  
peccaret, si meminisset actualiter lœsionum antec-  
dentiū, habet voluntatem superaddendi sibi obliga-  
tionem ultra omnes obligationes præcedentes, ea-  
que illis superaddita imponit sibi obligationem gra-  
uem restituendi. Nempe imponit obligationem re-  
parandi documentum gratis conceptam, & accepta-  
tam cum perfecta deliberatione, & quantum fert ma-  
teria contractus.

Art. 9. Explicatur hoc, & confirmatur exem-  
pli paruarum promissionum. Quia, si quis sàpius  
promittat Iulium alio, atque alio tempore, & cum  
diuersa occasione, atque motu promittendi im-  
memor priorum promissionum, dùm facit posteriores  
promissiones, tenetur proculdubio sub lethali ad ad-  
implectionem illarum, cum ventum fuerit ad magnam  
summam pecunia promissa. Quod non alia profecto  
de causa verum est, quàm quia quoties promittit de  
novo, vult nonam sibi obligationem adiicere erga pro-  
missarium, ultra omnem obligationem antecedentem.  
Si enim non haberet voluntatem adiicendi nouam  
obligationem, sed solum renouandi obligationem  
præcedentem, post quamlibet nouarum promis-  
sionum multitudinem, deberet solum illum Iulium, ad  
quem se obligavit per primam promissionem. Simili-  
ter ergo contigit in præsenti. Constat nimirum su-  
periùs dari eiusmodi contractum vltro cirque ac-  
ceptarum in omni actu iustitiae; & patet eum esse vali-  
dom, quando adeat perfecta deliberatio. Peccatum  
itaque veniale iniustitiae, tunc solum inducit obliga-  
tionem grauem restituendi, cùm includit in se con-  
tractum validum reddendi quantitatem notabilem, seu  
sufficientem quantum est de se ad peccatum lethale.  
Vnde nihil deducitur pro simili obligatione ex con-  
tractu contento in peccato, quod est veniale ob de-  
fectum deliberationis. Quia hic defectus impedit va-  
lorem contractus, quod vltimum eius complemen-  
tum, quod adiicit voluntas iniusta nocendi. Pro in-  
telligentia porrò huiusmodi contractus, eiusque in-  
evitabilitate quoad omnes, & singulas partes, respectu  
lœdantis iniustitiae, obseruanda sunt diligenter, quæ dicta  
sunt in illa quæst.

Art. 10. Eadem ferè ratione contrahit obligatio-  
nem grauem restituendi, qui per leues singulorum  
ciuium lœsiones spoliat communitatē quantitate nota-  
bili; ex gr. qui vendendo vinum, aut triticum afferit  
singulis ementibus ex mensura estimationem oboli.

atque inde congerit tringita , aut centum scuta vltra iustum pretium , aut componit libellum infamantem leuiter singulos communitatis , sed eo genere infamia , qua serpente per singulos absque vlla exceptione , communitas reddatur notabiliter contemptibilis , aut minus estimabilis , quam esset antea ; aut simile quid perpetrata in negotio salutis , ij , inquam , contrahunt obligationem grauem restituendi , tametsi , quod difficillimum est , vt accidat , nec ab initio conceperint propositum inferendi eo modo documentum notabile communitati , neque dum exequuntur posteriores laesiones leues , quibus documentum compleetur in ratione graui , ac notabilis , meminerint priorum laesiorum , nec de illis dubitauerint , ideoque numquam lethaliter peccauerint ; dummodo in singulis laesioribus , aut erga singulos peccauerint venialiter cum plena deliberatione . Probatur eadem ratione , quae adhibita est pro eventu precedenti . Nam , qui laedunt hoc pacto , habent , quoties laedunt , voluntatem superaddendi nouam obligationem omni sua anteriori obligationi erga communitatem , ideoque cum postremo peccant , consentiunt obligationi circa materiam grauem , quantum ea materia est capax . Est verò capax , eo ipso , obligationis sub lethali ; atque haec obligatio contrahitur validè , & acceptatur , vt liquet ex eadem qu . 25 .

Art . 11 . Mirum itaque non est , si etiam in hoc posteriori eventu consurgat obligatio graui restituendi ex solo peccato veniali plene deliberato ; tametsi talis obligatio resultare non possit ex illo peccato , quod est veniale ex defectu deliberationis , quandoquidem illud peccatum continet in se contractum validum de re graui ; istud verò inuidum . Apparet igitur clare quantum inter sit quoad , istos duos casus inter venialitatem iniustitiae prouenientem ex solo defectu deliberationis sufficientis ad lethale , & venialitatem aliundè prouenientem ; & quænam sit ratio discriminis à priori inter utrumque hoc extreum , quoad obligationem restituendi ; nec perinde se habere quoad istam in genere , quæcumque perinde se habent , quoad illam in genere .

Art . 12 . Oblerandum autem est circa istum posteriorem eventum vniuersi leuiter laedentis singulos communitatis , & inde grauiter ipsam communitatem , quantitatem documenti debere esse multò maiorem , quam si vnu svi noceret . Quia , vt plurimum , & per se plus afficiuntur homines erga propria , quam erga communia , & magis perturbantur , ac mouentur ad itam documentum æquali proprio , quam communitatis . Quapropter quantitas documenti illati communitati , modo dicto , sufficiens ad inducendam obligationem grauem restituendi , oportebit , vt sit tanta , quanta sufficit , ad commouendum , & excitandum tantumdem ad iram communitatem , & singulos in illa contentos , prout contentos in illa , quantum vnuquisque commouetur , & excitatur quantitate documenti proprij , & particularis , quam superius dictum est sufficere ad peccatum lethale , respectu cuiusque seorsim sumpti . Quod si ij , quorum singuli leuiter laeduntur , nulla societas colligatione sunt specialiter iniucem coniuncti , sed ita affecti , vt nullus doloris , & iræ sensas , aut vix ullus tangat singulos de documento cæterorum ; & hoc documentum tale sit , vt indè non resultet aliud rursus documentum graue aduersus personam determinatam , vel aduersus alios societate ciuili specialiter coniuctos ; nulla , aut vix vlla quantitas damni inde consurgens sufficit ad peccatum lethale , aut ad grauem obligationem restituendi . Quia eo ipso cessat ratio graui iniustitiae supra explicata ex . D . Thoma qu . 27 . Vnde pro hoc eventu approbanda venit opinio vniuersaliter asserta ab Angelo Medina , & Nauarra , atque vniuersaliter re-

probata tanquam improbabilis à cæteris cum de Lugo disp . 16 . sect . 3 . nu . 48 . cùm tamen neque hanc censuram mereatur pro isto postremo eventu , nec illum approbationem , nisi pro eodem . Verùm talis eventus , prout hic propositus est , videtur mortaliter impossibilis . Certe exempla abominationis diuinæ aduersus laedentes per parvas laesiones adhibentur proverb . 11 . & Deuter . 25 . solum in statera dolosa , & ponderibus diuersis , quorum usus complectitur , vt pater , etiam directè concives laedentis , vel saltē eos , qui inter se tales sunt . Videatur Cardinalis cum istiusmodi observatione , ac distinctione .

Art . 13 . Ultimus eventus indicatus in difficultate , de cuius expositione agitur , de pluribus nocentibus vni seu personæ , seu communitati , dupliciter contingere potest . Primo , ita vt omnes communi consilio inferant documentum magnum iuuentibus singulis reliquo , impellantibus consilio , nutu , aut exemplo ; vel reddentibus , seu absolute , seu magis inimpeditibiles eosdem à concursu simultaneo ad nocendum , tametsi singuli exiguum documentum per se ipsos immediatè exequantur . Et tunc omnes , & singuli lethaliter peccant , tenenturque ad reparandum totum damnum in defectum cæterorum . Quia tunc singuli sunt causa totius damni totalitate effectus , licet non totalitate causæ . Vnde , ex hoc modo laedendi , nulla est difficultas pro te præsenti , neque est vlla apparentia paritatis pro casu indeliberationis . Fieri secundò potest , vt nullus seorsim , & secundūm se leuiter nocentium habeat notitiam similiū laesiorum , quas cæteri exequuntur ; vel ita se gerat vnuquisque , tametsi habeat eam notitiam , vt nullo ex dictis modo , vel etiam aliquo alio æquivalenti cæteris cooperetur formaliter , sed tantum purè materialiter , & per accidens : vt si aliqua multitudine iniquè deustante vineam Caj , aliquis alijs furetur obolum in domo eiusdem , vel racemum ex alia eiusdem vinea . Et si quidem hoc modo res evenet , non tenetur sub lethali ad restitucionem , qui sic executus est parvam laesionem . Quæ est communior auctorum sententia , quam docet Cardinalis de Lugo , & multipliciter fundet ab incommodis opposita opinionis ; quam tamen tradunt non pauci , nec ignobiles auctores apud eundem ybi supra .

Art . 14 . Ratio à priori quoad utrumque partem huius resolutionis reddens discrimen itidem à priori inter illas est . Quia , vnuquisque iniustè laedens alterum eo modo , pacificetur cum illo de reparando damno , quo modo damnum infert , vt colligitur ex sèpè citata qu . 25 . vt potè ex qua haec omnia pendent . Igitur , qui damnum infert , inita cum reliquis nocentibus societate nocua , eo ipso consentit communii obligationi ad reparandum totum damnum à se simul cum cæteris illatum . Voluntas enim se se inuicem iuuandi , inuidum est voluntas se se inuicem implicandi obligatione reparandi totum documentum , perinde omnino , atque si omnes , & singuli nocentes dicerent patienti ; nos tibi totum istud documentum reparabimus ; atque patiens consentiret in totum documentum sub ea conditione ; aut certè absque isto consensu in documentum , vti semper accidit , respectu iniustè nocentium , acceperaret promissionem reparationis . At qui nocet , quando alij nocent , aut postquam illi nocueri , seu ad nocendum sunt parati nulla cum illis inita societate , nullaque facta conventione nocua cum ijsden , nullatenus consentit obligationi reparandi totum damnum . Quia nullum celebrat contractum reparationis sibi , & cæteris nocentibus communem cum paciente damnum ; sed perinde omnino se habet , atque si cæteris pacientibus expressè , & in particuli de magna quantitate , ipse seorsim paciscetur de solo obolo , vel racemo , sive conscientius ,

## Quæst. XXXII. Vtrum ex peccato, &c. 177

conscius, siue non conscient pauci per alios initi. Patet igitur ex neutro modo nocendi peccando venialiter cum plena deliberatione quidquam inferri posse pro simili obligatione graui ex peccato veniali ob defectum deliberationis, atque consurgere posse grauem obligationem restituendi ex peccato veniali iniustitiae si hoc insuper continet consensum, vel implicitum, vel explicitum in talem obligationem.

Art. 15. Supereft tamen adhuc alia difficultas eodem pertinens, & egens explicationis peculiaris. Videtur nimis oriri sapè obligationem non solum leuem, sed etiam grauem restituendi ex culpa leui, imd, & leuissima, idque non vi contractus tantum, aut officij, atque consilij, de quibus appetet in vro que iure ita expressè dispositum esse, sed etiam seclusis his circumstantijs, vt colligitur ex capite ultimo de injurijs, vbi Gregorius IX dicit *imperitam*, & *negligentiam non excusat* (à reparatione videlicet danni dati) sed solum nihil de contingentibus omisso. Quæ profecto est diligentis opposita culpa leuissima. Culpa autem leuis, & leuissima non sufficiunt ad peccatum lethale. Ergo absque peccato lethali, datur grauis obligatio restituendi, neque id omne excusat ab hac obligatione, quod excusat ab eo peccato, tametsi ex circumstantijs non intermenerint, quæ in superiori discursu ponderatae sunt pro consensu grauerit obligati in obligationem grauem.

Art. 16. Pro intelligentia huius textus exponenda in primis sunt culpa lata, leuis, & leuissima. Culpa lata communiter definitur omissione eius diligentiae, & circumspectionis, quam plerumque homines eiusdem conditionis adhibere solent; vt si liber commodatus foris ante ostium relinquatur. Culpa leuis est omissione eius diligentiae, & circumspectionis, quam diligentiores illius artis, & professionis adhibere solent; id est qualis plerumque non adhibetur. Leuissima vero culpa est omissione eius diligentiae quam non nisi diligentissimi, & prudentissimi adhibere solent, id est qualis non adhibetur nisi admodum tard. Potest hoc ipsum paulò aliter exponi in hunc modum. Culpa lata est omissione eius diligentiae, ad quam omissionem plerumque, ac ferè semper consequitur damnum, seu interitus rei: nec prudenter sperari potest consecuturum non esse. Culpa leuis est omissione, ad quam non ita frequenter consequitur damnum, seu interitus rei; atque prudenter sperari potest, licet cum aliquo timore consecuturum non esse. Leuissima culpa est omissione, ad quam rarissime consequitur damnum, seu interitus rei, nec prudenter timeri potest consecuturum esse. Verum standum potius est, prioribus expositionibus, ac vocibus; quæ videlicet subintelliguntur apud omnes autores, dum nominant triplex istud culpa genus.

Art. 17. Observandum deinde est, cum Cardinali de Lugo, eandem omissionem, quæ in una materia, & respectu unius personæ obligata ad diligentiam adhibendam est culpa leuis, aut etiam leuissima, in alia, & respectu alterius esse latam; nec easdem omissiones pro omnibus rebus, & personis pertinere ad eundem culpa gradum, ac genus. Quia prudentes, & prudentissimi homines pro diueritate rerum, & status sui diuersam diligentiam, & circumspectionem adhibere solent. Nec enim eadem diligentia custodiuntur à prudentibus gemmæ, & globuli vitrei, sed omissione diligentiae, quæ pro custodia gemmæ esset culpa lata, & sic de alijs eiusmodi. Et quidem pro culpa Theologica, & foro interiori observandum omnino est istud rerum, & personarum discrimen. Constat enim non leuiter peccaturum esse, qui non adhiberet maiorem circumspectionem, ac diligentiam, quando adeat periculum occidendi hominem quam quam sufficit

peccet, quando adeat periculum occidendi canem, aut equum alienum. Pro culpa igitur Theologica graui, aut leui pondemandæ sunt necessariæ conditions personarum, & rerum.

Art. 18. At Iuristæ proculpa iuridica, & foro externo non obseruant usque adeò istas differentias, sed eandem omissionem, dicunt culpam, seu latam, seu leuem, seu leuissimam circa quamlibet rem, & relatæ ad personas cuiuslibet promiscuæ conditionis. Vnde dicere solent commodatarium ex. gr. si contractus cedat in commodum domini teneri ad restitucionem solum ex culpa lata; si in commodum solius commodatarij teneri etiam ex culpa leuissima; si in commodum utriusque commodantis scilicet, & commodatarij teneri ex culpa lata, & leui, non verò ex culpa leuissima, & sic de similibus iuxta legum ciuium dispositionem pro foro externo.

Art. 19. Dicendum iam est ad difficultatem positionis. Vbi omissione diligentiae vacat culpa lethali, ideoque non datur culpa lata respectiva; hoc est speccata rei, & personæ conditione; nunquam datur obligatio graui restituendi, nisi forte ob repetitum sapè peccatum veniale plenè deliberatum iuxta dicta circa difficultatem præcedentem, aut ob contractum validum quo quis implicite, vel explicitè se obligauerit specialiter ad præstandam summam diligentiam, & ad reparandum damnum ex culpa etiam leuissima secutum. Quæ duæ exceptions ab omnibus admittuntur. Prior quidem de peccato veniali sapè repetito ob ea, quæ superioris dicta sunt, circa prædictam anteriorem difficultatem. Posterior verò de contractu speciali, quia per contractum speciale potest quis se obligare validè, prout libet, ad reparandum damnum etiam pure fortuitum, & eueniens absqueulla profusa culpa, seu Theologica, seu Legali.

Art. 20. His igitur prætermisssis suadetur assumptum. Quia omnis obligatio restituendi dicit originem ab hominum mutua inter se conuentione universalis, vt sapè dictum est ex doctrina qu. 25. confirmanda ulterius infra. Fieri autem non potuit, vt omnes in hoc vniuersaliter conuenirent, vt ex unico peccato veniali resultaret grauius obligatio restituendi. Quia peccatum veniale est de genere malorum moraliter ineuitabilium, & quilibet facilimè incidit specialiter in illud, quod in omissione diligentiae consistit. Diligentia namque contraria requirit attenuissimam plurimarum circumstantiarum obseruationem, & præcautionem. Restitutio è conuerso, quæ est materia obligationis grauius, est opus difficile, ac arduum, cuius grauamen plerosque homines male vexat. Non potest autem omnibus hominibus vniuersaliter, ac uniformiter placere, vt sit facile, ac penè ineuitabile incidere in obligationem usque adeò grauante, & cui difficillimè satisfiat; maximè cum ex eiusmodi obligatione vniuersali prouentura minime foret vnicuique spes indemnatis in bonis suis, æquolis periculo magni grauaminis, quandoquidem posita etiam eiusmodi obligatione adhuc peccatum veniale negligenter foret vitatu difficile, & restitutio itidem difficilis. Quotus autem quisque est, qui velit spem coniunctam cum periculo valde præpondentem: connaturalius igitur fuit, & conuenientius, vt omnes in eam voluntatem conuenirent, qua reputarent tanquam malum purè fortuitum, quod ex veniali omissione diligentiae processisset in materia graui. Facilius nimis est patientem esse in tolerando damno proprio adveniente extrinsecus per leuem alterius iniuriam; quam diligenter esse in reparando damno alieno ex bonis proprijs.

Art. 21. Quapropter in capite illo ultimo de iniurijs nomine imperitiae, & negligentiae intelligitur peccatum lethale, vt asserunt Lessius, & alij. Nec nomine

nomi ne contingent u intelligitur discriminatim quiduis ab olute possibile cuenire, sed quod frequenter contingit. Id quod ylra datam rationem vniuersalem, hoc specialiter persuaderet, quod suggerit ibidem Pontifex : *scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere*. Nec minori cum fundamento subinteligitur culpa lethalis in Can. *Consulisti* 1. vbi agitur de homicidio parentum collocantium secum in lecto filios tenellos, vnde eorum suffocatio, ac oppressio facile consequatur. Iam leges ciuiles præcipientes in nonnullis casibus reparationem damni secuti ex culpa leui, aut etiam leuissima, vel sunt accipienda, vt vult Cardinalis de Lugo, de culpa absolutè quidem leui, aut leuissima, sed quæ respectu si culpa lata, & coincidat cum peccato lethali; vel potius dicendum est cum Scoto, Lessio, & aliis eas leges non obligare in conscientia ante iudicis sententiam; idque eadem fieri ratione, qua idem in simili dictum est qu. 26.

Art. 22. Adde fieri non posse, vt omnissio diligentia in re graui, & capaci quantum est de se grauis obligationis, si venialiter tantum peccaminosa, nisi ex defectu deliberationis sufficientis, quantum est de se ad lethale. Si enim sufficienter aduerras ex tua diligentia omissione graue nocumentum imminentem proximo, teque teneri ad eam diligentiam, peccas utique lethaliter eam omitendo. Ablurdum namque est dicere te nonnisi leviter offendere proximum ea diligentia, ad quam ille habebat ius, omissione perfectè deliberata, quæ ipsi creat aucturam centum milium aureorum, aut regni. Si autem desit deliberatio sufficientis ex se ad lethale, est ille ipse casus de quo ab initio disputatione, ideoque nulla in auctoritatibus propositis adducitur difficultas specialis. Concluditur igitur postremo nunquam ex peccato veniali iniustitia resultare posse obligationem grauem restituendi, nisi actus, quo peccator consentiat cum plena deliberatione in obligationem grauem; posse vero si in illam ita consentiat, modo superius explicato.

Art. 23. Vnde patet ad rationem dubitandi, quia licet obligatio non nocendi, & obligatio reparandi damnum spectent ad eandem virtutem, & pendeant ex eodem iure; potest tamen variari obligatio ex voluntate nocentis imponentis sibi obligationem imposterum maiorem, quam sit illa, ad quam aduertit explicitè, cum committeat peccatum iniustitia; atque variata suppositione, variatur opus pertinens ad iniustiam, & exactum à iure.

### QVÆSTIO XXXIII.

*Vtrum necesse sit, & sufficiat restituere quantum ablatum fuerat?*

**V**Idetur nec semper id esse necesse, nec semper sufficere. 1. *Quia fieri potest, vt tempore intermedio post iniuriam illatam, & antequam fiat restitutio, mutetur fortuna laesi, aut laidentis, aut iniustique; nempe, vt qui tunc erat diues, postea sit pauper, aut è contra. Atque ex vtrouis capite subsequitur inæqualis obligatio, respectu cuiusque.*

2. *Qui laesi iniuste, vltra restitutionem rei ablatæ, tenetur præterea reponere quantum sufficit ad sedandum dolorem patientis prouenientem ex iniuria vltra eum, qui consurgit ex re amissa. Quia ad id cogunt iudices per sententiam. Quod esset iniquum, si ea obligatio supererogandi non resultaret ex formalis laidenris iniustitia. Necesse igitur est, vt iniuste accipiens restituat vltra id, quod ablatum fuerat.*

Art. 1. Resp. Certum imprimis est ex dictis supra, ratione rei accepta, debere restituui totam rem, quæ ac-

cepta fuit, siquidem tota superfit; sin minus quatenus extiterit, vel in se, vel in suo effectu. Effectus autem rei sunt tū res accipientis, cuius loco consumpta est res accepta, quæque consumenda erat, si hæc illi substituta non fuisset; Quia nemo per damnum alterius locupletior fieri debet; tū fructus prouenientes ex re accepta, siue percepti iam sint, siue pendentes, quia res quelibet domino suo fructificat. Eius videlicet est virtus fructifera cuiusque rei, & quidquid in ea causaliter continetur, cuius est ipsa res.

Art. 2. Porro inter fructus restituendos censemur non solum pure naturales, seu qui sponte prouinciant, nulla, aut vix vlla concurrente industria, aut labore, vt foetus animalium, & arborum poma; sed etiam mixti, seu ad quos æ qualiter, aut ferè virtus naturalis, & industria, aut labor concurrent; idque siue natura præualeat, vt in segetibus, vino, oleo, & similibus, qui à Theologis dicuntur fructus naturales; siue præualeat industria, vt in pretiis rerum locatarum, & similibus, quæ à Iurisperitis dicuntur fructus ciuiles. Verum fructus mixti, nonnisi deductis expensis, & estimatione laboris, restituuntur. At fructus pure industrielles, seu quorum res ipsa ferax non est de se, sed sola hominis industria parit; licet ad illos deseruit res aliena tanquam instrumentum, non subiacent obligationi restituendi; sed sunt eius, qui adhibet industria, siue bonæ, siue malæ fidei possessoris fuerit. Quia sua vnicuique industria utilis esse debet. Vnde ad dominum rei solum pertinebit, quantum astimabitur usus eiusdem rei, seu instrumenti.

Art. 3. Certum deinde est omnia eadem debere restituui ratione iniusta exceptionis, seu lesionis; idque non tantum quatenus extiterint in se, vel in suo effectu, verum etiam si interierint, nec ullam indè caperit utilitatem realem, qui nocuit. Quia nemini debet nocere iniustitas alterius in rebus absolute suis. Quapropter qui iniuste læsit, debet præterea restituere omne lucrum cessans, & damnum emergens, secundum prudentem estimationem spei circa utrumque omnibus hinc indè consideratis. Idque debet, siue lucrum cessans, & damnum emergens contineatur in eodem illo genere bonorum, in quo læsio directè facta fuit, siue in diuerso. Omnium namque indiscriminatim reparationem esse debitam, ratio data æquè persuadet, dummodò nocumentum consequuntur sit ex actione iniusta; nec illud erat aliundem nihilominus eventurum absque cuiusquam iniustitia. Nempe res similiter interitura apud dominum, nemine etiam ipsum iniuste lædente, nullius est pretij. Dicitur autem nemine iniuste lædente, quia nocumentum illatum ab uno, inferendum fuisset ab altero; nihil excusat, lædementem de facto. Is enim de facto in se suscipit onus restituendi, quod similiter ad alium pertinet, si alius de facto læsisset, vt contingit in re empta ab aliquo, quæ, vel facultas eam destruendi emenda fuisset ab alio. Dictum nimis est suprà qu. 23. perinde commutationem vtrōbique interuenire, quod ad hoc punctum attinet.

Art. 4. Difficultas igitur solum superest, an qui iniuste læsit, teneatur præterea ad aliquid ratione culpare. Respondet cum distinctione D. Thomas qu. 62. art. 3. ante sententiam quidem indicis sufficere, si restituatur quantum iniuste ablatum fuerat; post sententiam verò iudicis consurgere insuper obligacionem in conscientia id adiciendi, quod iudex censuerit. Subdistinguit ibidem Caietanus, vel pena stabilita per legem indiget ad executionem sui aliqua actione, vt mutilatio, verberatio, & similia; vel nulla præterea indiget actione, quia in sola priuatione consistit, vt excommunicatio, suspensio, interdictum, & similes. Prior pena, ait, non obligat in conscientia ante sententiam iudicis; posterior obligat.

Art. 5.

Art. 5. Verum subdistin<sup>tio</sup> illa Caietani tangit punctum latius patens, quā sit hoc de quo hic agitur, & agit ibi D. Thomas. Dantur nimis leges p<sup>re</sup>nales non solum aduersus actiones iniustas, & offensivas proximorum in suis iuribus, sed etiam aduersus alia peccata nihil nocentia proximis, vel non nocentia aduersus ius, & iustitiam. Deinde non est vniuersaliter vera ea doctrina, quia lex spolians in poenam iuribus circa bona pecunia estimabilis non indiget ad sui executionem vlla actione positiva, nec tamen obligat in conscientia ante iudicis sententiam. Præterea D. Thomas non agit de qualicumque poena actionis iniustæ, sed de ea tantum, quæ imponitur in fauorem injuriam passi, ut ipsi satisfiat, & tollatur ex eius animo offensio p<sup>re</sup>concepta superaddendo poenam cedentem in eius utilitatem, & lucrum; pro qua re adest ratio specialis independens ab vniuersali legum poena- lium consideratione.

Art. 6. Nempe offensionem, & perturbationem animi, quam iniuste passus est, qui passus est iniuriam, non esse compensabilem ad æqualitatem, vt paulo post ostendetur, sicut est compensabilis ad æqualitatem iactura bonorum, quæ ablata fuere per iniustum actionem. Ergo satisit obligationi iustitiae antecedenti sententiam iudicis, & consequenti ad iniuriam ex natura rei constituta æqualitate inter ablatum, & restitutum, atque de reliquo, quoad compensandam offensionem animi, & rationem formalem iniuria- standum est arbitrio iudicis; nec est vlla ante eius sententiam obligatio specialis restituendi, ac superaddendi ultra quantitatem documenti illati in bonis exterioribus; quandōquidem in novo Testamento nulla datur lex diuina, aut humana de superaddenda determinata aliqua quantitate pro offensione animi, & ratione formalis iniuria, ut aduertit D. Thomas ad primum; atque hæc est legitima questionis proposita resolutio sufficere nimis, si tantumdem restitutur quantum ablatum fuerat, dum nihil ultra p<sup>re</sup>cipit index.

Ad. 1. Constat ex qu. 30. & 31. ex neutrō illo capite variari quantitatem singulis debitam. Qui verò ex vtroque, vel altero docent illam variati hoc insuper difficultatis habent aduersus se, ut componant eam suam sententiam cum doctrina modo tradita, quæ est communis, & indubitate apud omnes.

Ad. 2. Patet ex nuper dictis cum D. Thoma, & vi- deri insuper possunt, quæ in eam rem dicta sunt qu. 23. circa differentiam inter restitutio- nem, & satisfa- ctionem propriè talem.

#### QVÆSTIO XXXIV.

Vtrum restitutio facienda sit iuxta existimationem nocentis?

**V**identur obligationem plus, vel minus restituendi nunquam pendere ab estimatione nocentis. 1. Quia hoc est discrimen virtutum, quæ versantur circa passiones, & earum, quæ versantur circa operationes, ut obligatio illarum mensuretur existimatione operantis; istarum verò nequaquam. Quia virtutes, quæ versantur circa passiones intendunt medium rationis; que verò circa operationes, medium rei secundum se, ut dictum est quæst. 2. Ergo quantitas restituenda semper, & vnicè dependet ab inæqualitate causata à parte rei, nec potest vñquam variari propter varietatem p<sup>re</sup>existentem in existimatione, & iudicio nocentis.

2. Si quantitas restituenda aliquando<sup>rum</sup> esset mensu- randa dependenter ab estimatione nocentis, sem-

per deberet taxari iuxta eandem. Quia lex restitutio- nis semper est una, & eadem. Sequela autem est ab- surda apud omnes.

Art. 1. Resp. Non est dubium, quin si quantitas documenti re ipsa illati fuerit minor, quā existi- maut, qui nocuit, non teneatur is ad restituendum iuxta suam estimationem, sed præcisè quantum re ipsa nocuit. Quia hoc solum restituto constituite æqualitas intenta per iustitiam, & ad nihil ultra æqua- litatem tenetur ex iustitia, loquendo per se, & nisi error prævius perseuereret. Quando autem euentus documenti superat inculpabilem existimationem no- centis, non conueniunt auctores circa quantitatem restituendam.

Art. 2. Cardinalis de Lugo respondet post alios non paucos cum distinctione; vel enim documentum superans existimationem nocentis fuit realiter indistinctum ab eo, quod præcognovit, qui iniuste no- cuit, ut si proiecit in mare gemmam alienam existi- mans esse vitrum, & sciens esse alienum quidquid esset. Vel fuit idem documentum realiter distinctum, & re- sultans deinde præter opinionem; ut si combussit se- getes, & indè factum est, ut combureretur etiam domus præter omnem opinionem, & suspicionem com- burentis segetes. In priori euentu docet deberi restitu- tionem iuxta quantitatem documenti re ipsa illati: in posteriori verò nonnisi quatenus prævium fuit. Red- dit rationem discriminis, quia qui projicit gemmam tametsi existimet esse vitrum, vult re ipsa projicere gemmam, & volitione executiva vult perdere, quod habet in manu, quidquid illud sit. Ergo tenetur ad reparandum damnum, quale re ipsa fuit, quia sic re ipsa voluit. Qui verò apposuit causam damni re ipsa subsecuturi ignorans inuincibiliter illud esse subsecu- turum, nec realiter, nec formaliter vult damnum re ipsa subsecutum; nec illud magis amplectitur voli- tione executiva, quā intentiva; sed respectu utrius- que, se habet merè per accidens; & moraliter perindè estimatur, atque si documentum omnino inopina- tum, & distinctum realiter ab eo, quod prævium est, non esset re ipsa subsecutum.

Art. 3. Verum hæc ratio discriminationis nequaquam satisfacit. Quia ignorantia quoad vim damnificandi perindè omnino est, atque ignorantia quoad valo- rem rei. Tota namque vis damnificandi est indistincta realiter ab actione, seu renocia inferente re ipsa ma- ximum nocumeutum, non minùs, quā sit indistincta maximus valor à re plurimum valente in se ipsa. Quare si is qui perdidit gemmam, aut verum aurum estimans esse vitrum, aut aurum falsum, tenetur ad valorem gemmæ, aut aurii veri; similiter is, qui dedit cibum re ipsa lethalem existimans inculpabiliter esse causatum solius insomni, aut leuis doloris in capi- te, tenebitur de toto damno consecuto re ipsa per se ad mortem hominis. Nempe voluisse causam necessariaam damni, perindè moraliter est, atque idem dam- num immediate, & in se voluisse, maximè cū priua- tio boni sit indistincta à quolibet incompossibili cum eodem bono, idēque per se ipsum immediate priuet eodem bo no pro eo tempore, pro quo est incompos- sibile cum illo, de quo alias: nec enim ad præsens mul- tum refert, præter quam ad hominem aduersus aucto- res distinctionis, quæ directè impugnantur.

Art. 4. Ratio igitur paritatis à priori independens ab ea opinione de priuatione, desumitur ex eo, quod ad estimationem, & effectus morales aetuum, tam bonorum, quā malorum perindè valet distinc- tionis, atque distinctionis realis, ut dictum est cum D. Thoma aliorumque communi, & indubitate sententia qu. 2. de Virt. Theol. & alibi non semel. Ergo dam- num esse distinctum realiter, vel indistinctum realiter ab eo damno, quod præmissum est, seu existimatum formaliter,

# 180 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

formaliter, nihil variare potest existimationem, & effectus morales actionum, sed quantitas praecisa per rationem à quantitate damni realiter subsecuti perinde reputabitur, atque si identificata realiter minimè cum illa fuisset: sicut reputatur ab omnibus, quoad quantitatem, seu magnitudinem malitia actus.

Art. 5. Dicendum itaque est vniuersaliter, in nullo euentu deberi restitucionem ultra quantitatem innocentier existimatam à nocente, nullamque obligationem resultare ex quantitate damni, & valore rei inuincibiliter ignoratis ita, vt ne dubitaueris quidem de ulteriori valore, aut vi nocia.

Art. 6. Ratio est, quia inhumanius est, vt homines contrahant obligationem ex actione sua modo minimè humano. Obligatio autem consequens ad ignorantiam inuincibilem, contracta etenim esset modo minimè humano, quia homo quatenus ignorat, nihil differt à bruto, & agente inanimato. Caret enim etenim libertate, quæ est discretiva humanitatis, & à qua pendent obligations contrahenda per actionem propriam.

Art. 7. Confirmatur ratione superiori indicata quest. 32. versus finem. Quia nemo creditur consentire in contractum maioris periculi, quam spei. Voluntas autem consentiens reparacioni damni minimè præuisi, & superantis existimationem coniicit in maius periculum, quam spem. Grauius namque proculdubio est spoliare se scientem bonis suis in compensacionem erogandis, quam ipsius ab alio ignoranter priuari. Quare communis hominum consensus antecedens euentus æquè possibiles, respectu cuiusvis, hic potius est, vt reputentur pro damnis purè fortuitis, quæ ab aliquo minimè existimante illata fuerint, quatenus inculpabilem existimationem, & opinionem nocentis excesserint, quam ut spem aliquam maiorem concipere, ac fundare voluerint non patiënti nocumentum, initio contrario pacto.

Art. 8. Confirmatur rursus, quia nemo rationabiliter irascitur aduersus nocentem cum ignorantia nocumenti, quatenus ignorauit, ac proinde non ageret rationabiliter cum eo, si hostiliter etenim ageret cum eodem. Ageret autem hostiliter, si compelleret ad subiungendum magnum damnum pro placatione sui, nec aliter vellet redire ad pristinam pacem, ac benevolentiam mutuam. Quare ad rationem discriminis suprà assignatam dicitur in actione, sive mediate, sive immediate plus nocente, quam putauit auctor actionis, excessum se habere purè materialiter, quoad prudentem operis existimationem, atque ideo nullum etenim effectum moralem speciale resultere; neque realiter ignoti cum noto identitatem quidquam in contrarium valere.

Art. 9. Dicatum autem est vniuersaliter neminem teneri ad reparandum damnum, quatenus fuit inopinatum, ac inexcitabile, seu non timendum prudenter. Quia nullum, quoad hoc, admittendum est differentiam inter eum, qui nocuit putans quantitatem nocumenti esse sufficientem ad lethale, & eum, qui putauit esse sufficientem solum ad veniale; cum vero putauerit esse minorem, quam re ipsa fuit, nec de opposito dubitauit, quod raro contingere potest. Licet enim qui putauit quantitatem esse sufficientem ad lethale, eo ipso hostiliter egerit, ideoque meruisse videatur, vt etiam cum ipso hostiliter agatur exigendo ab eo, quantum re ipsa nocuit. Quod meritum nequam inest existimanti quantitatem esse veniale. Hæc nihilominus differentia, cui plurimum insistit Cardinalis de Lugo disp. 8. scđ. 5. nulla ex parte labefactat vim superioris nostræ rationis vniuersaliter concludentis. Solùm enim persuadet facilius, ac rationabilius condonari venialiter, quam lethaliter peccanti restitucionem quantitatis ab utroque existima-

ta. Si enim exigatur ultra existimationem, ac prudentem dubitationem, non hostiliter solum agetur, sed etiam tyrannicè, ac inhumanè.

Art. 10. Opponit Cardinalis paritatem ex incertione pecnarum excedentium sèpè existimationem peccantis. Sed retorquetur facile, & efficaciter paritas. Quia quantitas pœna iusta non potest exceedere per se quantitatem culpa formalis; nec culpa formalis potest exceedere existimationem peccantis, circa gravitatem culpa. Ergo similiter quantitas rei restituenda non potest exceedere per se quantitatem nocumenti existimatam à nocente. Nempe restitutio correspondet nocumento proximi, sicut pœna culpæ quatenus imputabilibus; idque simili prorsus modo pro culpa, & nocumento, sive levi, sive graui. Quæ ipsa uniformitas, quoad leue, & graue in pœna, & culpa nocet specialiter intentioni Cardinalis volentis tueri discrimen inter iniustitiam leuiter, & grauiter peccaminosam, cum tamen æquè contingat pœnam per accidens exceedere culpam leuem, ac grauem; neutrâ verò unquam exceedere possit per se. Quæstio autem præsens est de obligatione per se ultra nocumentum existimatum. Concludit igitur quantitatem restituendam nunquam posse esse maiorem inculpabiliter existimata; posse tamen aliquando esse minorē.

Ad 1. Dicatum est eo in loco, & sèpè alias medium rei, quod intendit iustitia considerari relativè ad ius eius, circa quem operatur ipsa iustitia. Ostensum autem est non competere ius patienti, vt sibi restitutor quantum re ipsa fuit nocumentum, quod passus est, sed quantum inculpabiliter existimauit, qui nocuit; Atque etenim tenetur ad medium rei, qui nocuit; neque si postea per nouum errorem restitutus bona fide minus, quam existimauit, quando nocuit, propterea liberatur à tota obligatione, sed tenetur supererogare, cum primum innoverit posterior error. Cuius nihil simile est in alijs virtutibus, quæ versantur circa passiones.

Ad 2. Satis superque patet ex dictis suprà ratio differentia, ob quam, qui minus nocuit, quam putauit, non debeat restituere quantum putauit, sed minus; non verò similiter plus debeat restituere, quam re ipsa nocuerit, qui plus nocuit, quam putauit, ideoque, neque semper, neque nunquam standum sit mensura existimationis, quæ praluxit nocenti. Quia semper satisfit iuri patientis, si recipiat, quantum amisit; & aliquando, etiam si minus recipiat.

## QVÆSTIO XXXV.

*Vtrum sola nocentis intentio possit variare obligationem restituendi?*

**V**Idetur variare posse. 1. Quia in materia aliarum virtutum sola diuersitas intentionis ex parte operantis potest inducere dispare obligaciones ex gr. si actio utilis alteri fiat animo benefico, obligat ad gratitudinem; si minus non obligat; idemque apparet in pluribus alijs aliarum virtutum exemplis, quæ prosequitur latè Cardinalis de Lugo disp. 8. scđ. 6. Ergo id ipsum accidere potest in materia iustitiae. Nec enim apparet villa, quoad hoc punctum, differentia inter ipsam, & alias virtutes.

2. Sola diuersitas intentionis efficere potest, vt quis constituantur, vel non constituantur in ratione causæ moralis, respectu effectus consequiti ad eius actionem; vt patet in eadem tentatione denominante demonem, vel hominem causam peccati ex tentatione suborti, minimè verò Deum; quia illi intendunt peccatum,

# Quæst. XXXV. Vtrum sola nocentis, &c. 181

peccatum, Deus verò minimè intendit. Ergo eadem sola diuersitas intentionis efficere poterit, vt aliquis sit causa moralis nocimenti resultantis proximo ex sua actione, tametsi non sit inducta illius ex sua natura. Causalitas autem moralis in damnum proximi inducit obligationem restituendi. Qua ratione mouetur Vasquez.

3. Videtur insuperabile hanc in rem argumentum defumi ex lege secunda §. idem Labeo ait ff. de aqua pluvia arsena. Exque alii similibus præcipientibus reparationem damni secuti, si tale damnum intentum fuit ab auctore operis, ad quod consecutum est, minimè verò seclusa intentione damni. Unde hoc idem, vt certum supponere videntur quamplures auctores apud Thom. Sanchez lib. 2. consil. cap. r. dub. 5. recurrentes ad intentionem operantis, aut omittentes pro obligatione, aut de obligatione restituendi. Ergo dubitari non potest, quin intentione nocentis se sola sufficiat ad variandam hanc obligationem.

Art. 1. Resp. An intentione nocendi possit aliquando inducere, vel augere obligationem restituendi, non ad futuram, si illa non adfuerit, tametsi cetera omnia adfuerint eadem; maximè verò si adfuerit præconitio possibilis intentione nocentis coniuncta cum persuasione moraliter certa illud non esse subsecutum ad talem actionem, & tamen de facto subsecutum est ad ipsam? Affirmant, & negant graues, nec pauci auctores. Dicendum autem est intentionem nocentis se sola nihil ad rem facere, nec variare posse obligationem restituendi. Cui sententiae fauent Thomas Sanchez, Lessius, Nauarra, Turrianus, & alij. Quia ius proprietatis vincuique conueniens, respectu suorum bonorum tantum indirectè extenditur ad actus internos voluntatis, quatenus sunt causati alicuius actionis directè contradicentis eidem iuri. Ergo quando actio exercita, ex intentione vtcunque alias mala, non fuerit contraria iuri alterius, ea intentione non erit mala malitia iniustitiae, sed iniuria, inimicitiae, vel alterius similis vitij. Confirmatur quia sola diuersitas intentionis non potest efficere, vt desit aequalitas bonorum, per iustitiam intenta, vt per se patet. Ergo non potest facere, vt actio exterior, alias non futura iniusta, sit iniusta, adeoque inducta obligationis restituendi; hoc est, vt sit inducta in aequalitatibus, & obligationis reparandi aequalitatibus.

Ad 1. Hoc est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes morales, vt illa in medio rei, ista in medio rationis consistant, vti expositum est quest. 9. eamque medietatem respicit iustitia relata ad ius alterius, eoque solo eam metitur, cum alias virtutes alias rationibus niantur. Peruersitas autem intentionis solum recedit à medio rationis, quando seclusa intentione, nulla est iniustitia in actione secundum se, tametsi fiat cum perfecta alias rei ipsius cognitione, ac deliberatione, nec intentione secundum se præcisè considerata subest iuri alterius, vt per se patet. Alias virtutes respiciunt alias motiva, & medietatem alias variabilia ex intentione operantis, ad quam etiam immediata, & secundum si referuntur. Nulla igitur est paritas obiectionis.

Ad 2. Distinguitur antecedens, sola diuersitas intentionis efficere potest, vt quis constitutus in ratione causæ moralis iniuste agentis formaliter, negatur antecedens; agentis contra charitatem, amicitiam, benevolentiam, misericordiam, & similes virtutes conceditur antecedens. Ratio discriminis patet ex fundamento veritatis, & ex responsione ad 1. Comparatio illa Dei, & dæmonis, aut hominis, nihil virget. Quia illud discrimen non oritur ex sola diuersitate intentionis, sed etiam, & maximè, atque radicaliter, quia dæmon, & homo tenentur ad non tentan-

R.P. de Esperza Curs. Theol. Tom. II.

dum; Deus verò non tentatur, vt non tentet eō modo, & sensu, quo id illi est possibile; ideoque illis trubueretur peccatum secutum ex tentatione, tametsi illud minimè intendissent, sed tantum contemptis sent secuti alia motiva.

Ad 3. leges illæ ciuiles nihil continent contra conclusionem positam sub terminis, quibus ea notifica est, & sub quibus examinatur a Theologis quæstio praæfens. Quia Iurisconsulti non respiciunt ad intentionem purè internam secundum se; sed ad actionem, vel omissionem, quæ tales intentionem nocivam præsupponit per se. Talis autem, seu actio, seu omissione est iniusta ex se, & inducta obligationis restituendi, tametsi absit intentio formalis nocendi. Quia est inducta damni alieni, vel absque ullo commode proprio, vel cum eo commode, quod est contra ius alterius. Nemo enim nisi per accidens ex presumptione benè fundata grauatur per leges, quando facit, aut omittit id, ad quod secundum se habet ius; hoc est id, in quo fauent ipsi leges, quacumque demum intentionem gerat purè interiorē actionē exteriori existente conformi ad leges quoad omnia exteriora secundum se. Auctores verò indicati in obiectione, vel hunc eundem sensum secuti sunt, vel aberrarunt à vero.

## Q VÆ S T I O XXXVI.

Vtrum restitutio partis debiti possit liberare ab obligatione graui restituendi?

**V**Idetur liberare posse. 1. Quia eadem lege, eodemque modo tenetur vñulquisque ad reparandum damnum illum, qua, & quo tenebatur ad illud non inferendum, siquidem dictum est supta vtrumque actum esse eiusdem infimæ speciei, eodemque iure patientis moueri adæquate. Ergo nemo peccat lethaliter retentione eius præcisè partis, cuius solius ablatione non peccasset lethaliter. Ergo liberari potest ab obligatione graui per restitutionem solius partis debiti reteinto reliquo, cuius ablatio non fuisset peccatum lethale.

2. In materia honoris, qui documentum graue prius illatum ita imminuit, vt amplius non sit graue, non subest deinde obligationi graui restituendi, ac reparandi patrem damni, quæ superest. Ergo similiter dicendum est in re pecuniaria.

3. Quia alias non obligatus obstrinxit se voto ad dicendum officium diuinum; & si aliquando intermisset, ad illud dicendum bis die sequenti, liberari ab obligatione graui, si die sequenti dicat secunda vice usque ad patrum quantitatem, qua prætermissa die præcedenti, pro quo compensat, non peccasset lethaliter. Est autem eadem prorsus proportionis ratio de restitutione, & compensatione pecunia sublata.

Art. 1. Resp. Valde percerbuit apud auctores modernos sententia affirmans eum, qui restituí partem debiti, qua sublata non peccasset initio lethaliter, liberari ab obligatione graui restituendi, quam contraxit per peccatum iniustitiae in re pecuniaria. Dicendum tamen est non propterea liberari ab obligatione graui ex natura rei. Quia qui Iesus fuit quoad quantitatem sufficientem ad lethale, eo ipso acquisiuit ius aduersus ludentes ad exigendam totam illum quantitatem simul, potestque proinde utendo iure suo nolle acceptare partem, si seorsim offeratur, vel etiam acceptare, sed sub ea conditione, vt tali deinde tempore, aut opportunitate superaddatur, quod deest, & non aliter. Cum enim absolute debeatur

tota

# 182 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

tota quantitas simul, seu simultanea totius quantitatis redditio, non excedet creditor limites iuri sui, nec iure suo cadet, sive adaequatè, sive etiam inadequatè, si totam simul quantitatem, & non alter velit. Vult enim, quod debetur, & ut debetur, & licet ipsi velle carere tota quantitate, dum non potest habere nisi partem ob iniuriam debitoris.

Artic. 2. Vnde sit, ut non possit censeri creditor condonare eam partem, quam non vult acceptare absque reliquo. Quia nemo censetur cedere iuri suo, quoad substantiam rei ex eo praecepsè, quod velit indiuimus ut iure suo, etiam quoad modum debitum ipsi simul cum substantia. Quapropter, qui restituit partem debiti parte alia retenta, saltem si haec sit notabilis comparatione facta cum ea, quæ restituitur, nihil fecisse reputandus est; nisi cum sufficienti speciali fundamento presumatur in creditore voluntas acceptandi partem, quæ seorsim redditur, tametsi reliquum absoluere negetur.

Artic. 3. Verum istiusmodi presumptio non est facilis, & indiget speciali fundamento. Quia plerumque contingit creditores magnarum quantitatum nolle acceptare partem debiti oblatam cum voluntate numquam reddendi reliquum, praesertim si hoc sit notabile, respectu partis oblatæ. Illud nimis ipsum, quod si solum deberetur, acceptaretur libenter; recusat communiter, si sit pars debiti, maximè vero si sit parva pars, ut patet esse, quæ quantitatem rei pecuniaræ sufficientem ad lethale redigit ad insufficientem. Presumptiones autem non licet facere absque speciali fundamento, nisi secundum plerumque contingentia. Addo laudentem iniuste, quoad quantitatem sufficientem ad lethale, eo ipso agere hostiliter cum laeso, & insuper agere fraudulenter cum eodem, dum vult liberari à magno onere per parvam compensationem. Non autem facile presumunt per se, impeditum hostiliter velle nihilominus amicabiliter excipere redeuntem in gratiam fraudulenter, & diminutæ, retenta materia offensionis quoad partem notabilem; sibique potius tentans prouidere, quam laeso. Difficilior namque est redditus in benevolentiam, ac pacem, quam benevolentia, & pacis consuetatio; id est non presumunt prudenter sub eadem conditione. Tenetur autem qui laesit satisfacere iuri patientis, quatenus per se sufficit ad redditum mutua pacis, & benevolentia, vt liquet ex dictis quæ 27.

Art. 4. Concluditur igitur eum, qui iniuste intulit damnum sufficiens ad lethale, non liberari ab obligatione graui reparandi illud per reparationem eius praecepsè partis, quæ dempta quantitas documenti non fuisset ab initio sufficiens ad lethale; sed necesse esse ad eam liberationem, ut reparet totum documentum, vel saltem, ut tam exigua sit comparativè pars relata absque reparatione, ut existimari prudenter posset, eo non obstante acceptare absolute creditorem eam partem, quæ sibi redditur, tametsi reliquam partem non propterea condonet, atque haec præcedo videtur communis hominum existimatio naturalis, quam non ita communiter contingit esse falsam, ac inanem, quoad res usque adeò palpabiles, & pendentibus ex animi dispositione univocaque notissima per experientiam, quam commune est, ut auctores nonnulli deludantur, ac implicentur consequentiis, & ratiunculis, ac paritatibus apparentibus.

Ad 1. Non ita contingit, nolle vimque retinere reliquias omnes res suas, quando ei auferitur iniuste pars eorum aliqua, sicut contingit nolle acceptare partem debiti praesertim exiguum absque reliquo, maximè vero, quando ea pars offertur à debitorum merito exoso, & de novo provocante ad iram

modo restitutionis maligno, & per versutiam corrupto. Ergo non tenet paritas. Deinde creditor acquisuit nouum ius ratione iniuriaæ, & hostilitatis exercitæ aduersus ipsum. Vnde ante, & post iniuriam est idem ius, quoad quantitatem rei, sed diuersum, quoad modum illam habendi, & variato iure, variatur eveniens obligatio.

Ad 2. In materia honoris alia longè ratio est, ut colligi potest ex dictis quæst. 29. necnon quæst. 16. de natura, & conditione honoris. Constat enim ex iis locis honori, & famæ renuntiari validè minimè posse, nisi cum lucro spirituali aliundè maiori, vel faltem æquali; idque neque quoad totum, neque quoad partem. Vnde qui gravem honoris iacturam passus est, nullam potest validè refutare partem restitutionis, seu compensationis, tametsi alia quantalibet pars nequaquam restituatur ab obligato ad totalem compensationem. At in re pecunaria potest creditor nolle acceptare partem debiti sciunctam à parte altera, & licet ipsi carere interim tota quantitate ob contrarium naturam, & conditionem rei pecuniaræ substantia magis libera cuiusque facultati quoad iacturam, vel actualem eius defectum lictum, respectu damnificati. Quare concessio antecedente negatur consequentia.

Ad 3. Negatur similiter posse non acceptari à Deo partem officij, quæ persoluitur. Quia recitatio eius partis est bona, & laudabilis; atque fieri non potest, ut non placeat Deo, quod est bonum, & laudabile quatenus bonum, & laudabile est; in Deo autem idem est acceptare bona opera nostra, eademe que illi placere. Non ita se res habet in voluntate hominis, quoad pecunias, quarum videlicet pars potest validè, & licet non acceptari, si offeratur sciuncta ab altera parte æquè sibi debita. Conceditur igitur similiter hic etiam antecedens, & negatur consequentia. His tamen non obstantibus non est usque adeò reprehenda contraria sententia circa restitutionem debitam præcepsè ratione rei inculpabiliter acceptæ. Quia non militat pro hoc eventu confirmatio superius adiuncta; nec fundamentum principale usque adeò concludit aperte.

## QVÆSTIO XXXVII.

*Virum impotens restituere in proprio genere  
teneatur supplere ex bonis  
alterius generis?*

**V**Idetur teneri. 1. Quia absurdum est eum, qui furatus est obolum obligari ad reparandum damnum illatum; eum autem, qui occidit hominem, ad nihil ea de causa teneri. Ad nihil autem tenetur, si nulla esset obligatio supplendi ex bonis alterius generis. Quia vita hominis est irreparabilis in proprio genere.

2. Qui non potest reparare adaequatè totum damnum illatum in re pecunaria, non propterea excusat à restitutione eius partis, quam exhibere potest. Ergo neque is, qui laesit in honore, & salute, & non potest satisfacere in proprio genere, excusat à parte restitutionis per pecunias, quatenus eam exhibere poterit.

3. Potest iudex saltem ex aequo, & bono præcipere, ut fiat compensatio per pecunias pro honore, & sanitate, quatenus ipsi visum fuerit, quando non potest fieri reparatio damni in proprio genere. Ergo hoc ipsum committi potuit arbitrio laudentis; et si quidem potuit, credendum est commissum ita fuisse de facto ex communi, & naturali hominum consensu, ne frequenter

frequenter accideret, vt iniuste læsus omni prorsus compensatione careret, & ne impotentis ad restituendum in proprio genere pergerent, iniuste agere absque fræno.

Artic. 1. Respond. Bona ciudem generis dicuntur, quæ habent mensuram aliquam communem, diuersorum verò generum, quæ talem mensuram nullam habent, nihil fortè purè arbitriatum, & quod ad aliquem effectum; non verò quæ ad æqualitatem Arithmeticam, seu rei ad rem reducantur immediate, & secundum se. Inquiritur iam an qui infamauit aliquem, aut dehonorauit, nec potest, seu famam, seu honorem in propria specie reparare, teneat aliquid, & quantum pecuniarum rependere? & similiter, an, & quantum, aut pecuniarum, aut famæ, & honoris rependere debat, qui percussit, aut mutilauit irreparabiliter, aut occidit? eademque est quæstio de reparacione pecuniarum per augmentum honoris, aut sanitatis.

Artic. 2. Dicendum est cum Lessio, & aliis pluribus neque pecunias pro honore, neque easdem, vel honorem pro vita, & sanitatem deberi vlla ex parte. Quia verò eadem omnino videtur esse ratio de compensatione pecuniarum per honorem, aut sanitatem, dicitur viuuersaliter impotentem restituere in proprio genere, ad nullam prorsus restitucionem teneri direcet, & ante sententiam iudicis. Inquam direcet; Quia manifestum est infamantem, & percutientem, ac occidentem teneri ad reparandum totum damnum pecuniarium indè emergens; Nec non totum lucrum cessans, tam respectu infamati, seu percussi, quæ respectu quorumlibet aliorum ad quos de iure pertinuerent eius pecuniae, quatenus pertinuerent de iure, & non solum ex liberalitate eius, qui immediatè passus est in iuriam. Pro qua re astimanda est etiam prudenter spes incerta lucri, & periculum damni. Dicitur rursus ante sententiam iudicis. Quia certum similiter est posito arbitrio iudicis, cuiusque iussione circa compensationem faciendam pro iniuria per bona diuersi generis, teneri in conscientia condemnatum ad exhibendam quantitatem ab eo determinatam, siquidem præcipit, quod iuxta leges conductit ad bonum commune, & ad emendationem iniuriantis, atque ad lenimentum doloris in paciente.

Art. 3. His igitur præsuppositis probatur de reliquo conclusio à nonnullis. Quia quantulacumque pars honoris, & salutis præponderat quibusvis diuitiis, ac proindè nulla etiam minima illarum iactura potest per illas vñquam ad æqualitatem compensati, vel etiam ex parte, quia nulla datur pars totius intrinsecè repugnantis. Vbi autem æqualitas est impossibilis per se, nullus est locus intentioni iustitiae tendentis per omnes suos actus, vel ad conseruandam, vel ad reparandam æqualitatem adæquatè si possit, fin minus saltem inadæquatè.

Art. 4. Verùm hæc ratio si quid probaret, concluderet planè, vel nullam iniuriam vñcumque magnam in re pecunaria esse lethaliter peccaminosam, vel quamlibet vñcumque leuem contra honorem, & salutem esse sufficientem ad lethale. Quia quod est inaius eo, quod sufficit ad lethale, sufficiens planè est ad lethale; in sufficiens verò, quod est minus, quærum quod est insufficiens.

Art. 5. Deinde, vt quævis pars minima honoris, & salutis præponderat absolute quibusvis diuitiis in ordine ad ultimum, aut ad aliquem alium finem; certè non præponderat in ordine ad permouendum animum, & quoad vim dissolutivam mutuae benevolentia, & societatis civilis. Patet enim magnum quod hoc momentum esse positum in pecuniis;

R.P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

& in plerisque hominibus maiorem doloris, & iræ sensum excitari propter magnam iacturam, quam propter leuem infamacionem, aut pericucionem. Neque verò est per accidentis quoad humanas commutations, quod plerumque evenit, estque conforme iudicio, ac appetitioni communii hominum circa res præsertim naturales, nullaque facta suppositione circa singulos accidentali. Cum ergo iustitia eum in finem immediate respiciat, vt liquet ex quæ 27. patet, quod ad hanc virtutem attinet, non præponderate quamlibet partem honoris, & salutis quibusvis diuitiis; imò posse aliquam istarum quantitatem alicui illatum gradui præponderare; eaque ratione fieri, vt aliquæ iniuriæ aduersus honorem, & salutem sint leues, ac veniales, aliquæ verò aduersus diuitias sint è conuerso graues, ac lethales.

Artic. 6. Apparet præterea ex his insufficientem similitudinem esse quandam aliam aliorum probationem ab inconvenienti. Ex eo videlicet, quia si deberetur compensatio per bona alterius generis, fieret, vt paucim depauperarent homines, & quædam facilimè ex magnis fortunis deciderent in summan miseriam, redderentque infelices propter culpas admodum leues, quia infamaciones, dehonorationes, ac perculiones leues sunt admodum frequentes, atque est difficillimum ab illis omnino abstinere. Est verò sapere impossibilis compensatio illarum adæquata in proprio genere, ac proindè frequenter fieri deberet; per pecunias, & cum nullæ, aut vix vllæ adæquent iacturam vñcumque parvam honoris, & salutis, sequeretur inconveniens propositum. Vnde ulterius fieret, vt plures sponte, dataque opera excitarent rixas, & prouocarent proximos maximè pecuniosos ad iram hoc animo, vt accepta iniuria parua in honore, vel salutè acciperent deinde in compensationem vim magnam pecuniarum.

Artic. 7. apparet inquam probationem istam non esse sufficientem. Quia iam ostensum est summan pecuniarum non usque adeò magnam, & quæ non sufficiat ad mutandam notabiliter fortunam hominis posse, quoad finem intentum à iustitia præpondere parvæ iacturæ honoris, & salutis. Idque non leviter confirmat postrema pars inconvenientis propositi de frequenti ambitione eiusmodi iniuriarum pro habendis in compensationem pecuniis. Nec enim frequenti ambitioni expositum est quod minus astimatur, comparatione eius, quod astimatur plus iuxta communem, ac vulgarem hominum appreciationem. Quid quod neutra ex his ratione probatur non posse honore, & salute compensari iniuriæ factam in pecuniis? de quo tamen eadem debet esse ratione.

Artic. 8. Legitima igitur probatio conclusionis est. Quia bona diuersorum generum non possunt sibi invicem substitui in ordine ad placandum animum, & ad sedandam iram prouenientem ex iactura vñrum eius. Affectus enim erga vnum genus diuerti potest; minui, aut auferri non potest ex affectu ad aliud genus; ideoque neutrum loco alterius subintrare potest pro temperando, ac reordinando affectu. Nempe quod philosophus dixit 8.eth.6. *impossibile est plures intentè diligere*; optimè D.Thomas q.7. de malo, quæ est de peccato veniali art. 2. ad 12. restrinxit ad amorem eiusdem rationis. Nec enim si quis habeat multos amicos, præterea minus diligat filios, aut fratres, si verò diffundat amorem in plures, aut filios, aut fratres minus singulos diligit. Eadem ratione singuli amici diliguntur minus ab habente plures amicos. Vnde prouenit, vt dolorem de iactura vñris, aut filij, aut fratrī, aut amici, possit abolere alius, aut frater, aut filius, aut amicus; non possit tamen abolere dolorem de iactura filij,

aut fratis amicus illi substitutus, & sic de ceteris eiusmodi. Similiter ergo dolorem, & iram concepam ex iactura salutis, abolere non potest honoris substitutio; neque substitutio pecuniarum eam, quae concepta est ex iactura famae, & honoris; aut è conuerso: Nec enim minus hæc inter se differunt, quam illa alia, sive quoad entitates, & prædicata essentialia, sive quoad utilitatem in ordine ad finem proximum, & immediatum cuiusque illorum. Cum ergo iustitia finis, ut dictum est, sit conseruatio societatis civilis, & communis pacis, ac tranquillitatis, cum depulsione iræ, & discordiarum; patet nec pecunias honori, neque honorem sanitati, aut è conuerso substitui per iustitiam posse ex natura rei, licet per alias virtutes substitui vñcumque possint.

Artic. 9. Confirmatur validè hic discursus ex Philosopho cap. 5. huissi quinti post medium. *Etenim neque societas, ait, fuerit sine permutatione; neque permutatione sine aequalitate, neque aequalitas sine communi mensura.* At ea, quæ sunt diuersi generis, modo dicto, communem mensuram nullam habent, ut liquet ex definitione initio præmissa, quæ est communis omnium auctorum; & præterea quia numquam quisquam definierit quotus honoris gradus, aut quæ pecuniae quantitas brachium, vel oculum adæquet; eademque est ratio de pecunias, & honore inter se collatis. Ergo actus iustitiae obiectum sum, & scopum inuenire inter hæc extrema nullo pacto potest.

Artic. 10. Agnouit Philosophus ibidem, quam esset difficile inuenire aequalitatem inter res tam diuersas inter se, quam sunt ea omnia, quæ veniunt in commutationem ex communi hominum consensu, ut animalia, & res inanimatae; & tamen necesse habuit eam inuenire, ut esset locus aliquis exercitio iustitiae; atque re quidem vera, subiungit, fieri nequit, ut ea, que adeo differant, convenienter communi mensura: attamen indigentia ratione satisfieri potest. Hoc est absolutè, & secundum se non possunt ad aequalitatem redigi, quæ specie, imo, & genere differtunt. Comparatiuè tamen, & relatè ad indigentiam hominis possunt redigi ad aequalitatem, & sic terminare actum iustitiae commutativa. Ergo quæcumque ad eam pertinent necesse est, ut communem eiusmodi mensuram subire possint. At neque ullus honor indigentiam salutis ex gr. quæ est ex defectu brachij; neque indigentiam vñfuis ex his vñla pecuniae adæquare possunt; neque vñla salus, aut honor ullus indigentiam pecuniarum. Ergo inter hæc commutatio, & exercitium iustitiae intercedere nequaquam potest.

Artic. 11. Confirmatur rursus ex communi hominum sensu. Quia qui infamauit, aut vulnerauit, aut furatus est, & postea vult satisfacere obligationi conscientie, conatur famam reparare honorando, mederi vulneri, & tantundem pecunium reponere. Quod si id assequi non possit, neque medicinis agit pro honore; neque honor pro sanitate, neque pecunias pro alteraria ex illis; sed perinde conquiescit, atque si nihil prorsus agere posset in favorem eius, qui passus est iniuriam. Ergo hic est communis hominum sensus inditus à natura; hæc in commutationem, & mutuam iustitiam compensationem venire minime posse. Igitur impotens restituere in proprio genere, non tenetur ex natura rei supplere ex bonis alterius generis, quod ad obligationem, & virtutem iustitiae attinet.

Ad 1. Absurdum id videri potest, cui absurdum videri poterit pro obolo deberi compensationem aequalem; pro vita verò hominis similem compen-

sationem non deberi, vt certè non debetur. Hoc est absurdum id: videri potest non cognoscenti naturen rerum. Nam qui illas cognoscit, scit quædam esse penitus incompensabilia, ut vitam, alia verò incompensabilia per pecunias, ut honorem, & sanitatem; atque è conuerso. Scienti autem hoc, & aduententi nulla appetet absurditas in hac doctrina; sicut nec vñla appetet in eo, quod quis vino emere possit frumentum, & vtrouis equum; & quiduis horum, atque sunilium absque vñla etiam illius utilitate destruere pro pecuniis, ac corrumpere possit: non possit tamen honoris, aut membra iacturam pati pro aliquo eiusmodi, nec eam iacturam in pretium deducendo subuenire sibi, & de aliis rebus, quibus indiget prouidere, cum honor, & membra sint bona tam sua cuiusque, quam qualibet alia.

Ad 2. Concesso antecedenti negatur suppositum consequentis; nempe erogationem pecuniarum posse esse partem compensationis pro iactura honoris, aut salutis, quia pars dicitur, quod coniunctum cum alia, vel aliis partibus potest completere totum. Ostensum autem est nulla pecuniarum additione compensari posse iacturam honoris ad aequalitatem; nulloque honore iacturam pecuniarum; eandemque esse rationem de salute comparata cum vtrouis ex illis extremo, in ordine ad finem specialem, quem respicit iustitia. Nihil igitur horum est pars compensationis iusta, ac reparacionis pro damno illato quoad aliquid aliud corundem: sicut quilibet quantitas pecuniae etiam minima est pars cuiuslibet alterius etiam maxima ob rationem contrariam, & manifestum est eum, qui debet totum aliquod, debere singulas partes eiusdem totius inuicem separabiles, ac estimabiles seorsim; idemque dicitur de parte honoris, & de parte sanitatis.

Artic. 1. Ad 3. Conceditur antecedens, & negatur consequentia. Quia iudicis arbitrium non iniqui, est prudens, & uniforme, respectu omnium. Arbitrium autem singulorum erga singulos ciues ultra imprudentiam, quæ plerisque inest, foret admodum disforme, prout quisque affectus esset erga unumquodque genus bonorum. Vnde frequenter fieret, ut compensans plurimum aliis, parum admodum ab aliis in compensationem acciperet; & vice versa. Vnde vltius fieret, ut amore iustitiae, & aequalitatis aperiretur via maxima, ac valde nobiliti inæqualitatibus, & iniustitiæ; atque inuersio potius ordinis; quam ordo congruus in Rempublicam induceretur. Deinde nolunt homines sui honoris, ac salutis estimationem cuiusvis promiscue alterius hominis, maximè verò iniuriosi arbitrio committere.

Art. 2. Demum quidquid hoc esset compensationis non pertinet ad virtutem iustitiae. Quia non pertinet ad aequalitatem, aut totaliter, aut partialiter constituantur, ut dictum est. Neque verò, vel ipse iudex eam intendit, quia non intendit, quod est impossibile; sed inducit nouum ius actuum in favorem læsi, & aduersus lædentem, atque is, qui læsit parendo iudici constituit aequalitatem non respectu damni illati, sed respectu eiusdem iuri noui. Imploratur nimirum officium iudicis non ad abloendum sensum doloris, & iræ subortum ex iactura in uno genere per lucrum in alio genere; sed ad eius doloris diversionem, & aliquique solatium. Bona enim diuersi generis valent inuicem ad diuersionem animi, & ad aliquod eius eo modo lenimentum. Hoc videlicet pacto amici, ut eo exemplo concludatur hæc quæstio, ex quo cœperat cum D.Thoma eius resolutio, leniunt iacturam consanguineorum; & peccata venialia,

# Quæst. XXXVIII. Vtrum ex iudicio, &c. 185

Venialia, licet non sint opposita charitati, minuant tamen feroem eius, non remouendo directè animum à charitate, aut ab aliquo eius gradu, sed diuertendo, & sic impediendo eius exercitium, ac intensionem, vt docet eodem illo in loco D. Thomas.

## QVÆSTIO XXXVIII.

*Vtrum ex iudicio temerario resultet obligatio restituendi?*

**V**Idetur non resultare. 1. Quia intellectus est potentia necessaria, ideoque non potest non iudicare de uno quoque secundum indicia, quæ videt. Quia autem necessariò accidunt, nulla implicat oblatione auctorem actionis.

2. Videtur nunquam posse suboriri obligationem saltem grauem restituendi ex vlo iudicio purè interno. Quia quilibet iniuria exterior nocet magis, quam quilibet existimatio purè interna, vt cumque sinistre iudicantis. Sunt autem iniuria aliquæ exteriores, vsque adeò leues in omni genere, vt nullam inducant obligationem grauem. Ergo nullæ iniuriæ purè internæ valent illam inducere.

3. Restitutio instituitur ad sedandam itam iniuriaem, vtque redeat pristina pax, & benevolentia mutua. Iniuriæ autem internæ, nec excitare itam possunt, nec dissoluere pacem, & benevolentiam mutuam. Quia dū sunt purè internæ, non possunt innoscere iniuriato. Ergo ratione iniuriæ purè internæ nulla est necessaria, nullaque debetur restitutio.

Art. 1. Resp. Post examen iniuriarum exteriores, quæ sunt notiores, ac manifestiores, succedunt iure suo iniuria purè internæ, quæ sunt occultiores; rediguntur vero ad iudicium temerarium, suspicio nem, & dubitationem temerariam; atque tria sunt circa ipsas communiter recepta apud auctores D. Thoma quæst. 60. artic. 3 & 4. Primum est: iudicium temerarium de peccato graui proximi est peccatum graue iniustitiae. Quia ledit ipsum grauter in honore debito homini ex sua natura, & non dū amissio per sufficientem manifestationem malitia ipsius. Et præterea disponit efficaciter iudicantem, vt agat exteriùs contemptibiliter cum iudicato. Ac de mun si peccatum, de quo temerariè iudicatur, sit offensiu, respectu indicantis; vt respectu matiti adulterium vxoris, respectu donatarij, & amici mala intentio donantis, & amicabiliter agentis; idem iudicium dissoluit amicitiam, turbat pacem, & gignit odium aduersus iudicatum, idque nulla illi re lista potestate ad auertendum tantum malum. Quis enim occludet aditum temeritati iudicandi, vt cum que benè, ac circumspetè operetur? Aut quomodo auferetur fundamentum iudicandi, iudicandi sine fundamento?

Art. 2. Secundum est: suspicio peccati etiam grauis est peccatum leue ex genere suo. Quia ob debillem, & facilè mobilem adhæsionem censetur exiguum proximis malum, non fecus, ac iudicium firmum de peccato leui. Quantum enim demittit in hoc iudicio ex parte obiecti, tantudem demittit in suspicione ex parte cognitionis.

Art. 3. Tertium est: dubia interpretanda sunt in meliorem partem. Quia quilibet in dubio est conservandus in possessione naturaliter sibi conueniente boni nominis, & famæ. Nec solùm turpe est aliquem ab ea possessione deturbare absque ratione cogente; sed etiam indignum cum iudicare, qui in eadem conservetur positione.

Art. 4. Iudicium porrò temerarium est ex D. Tho-  
R.P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

ma ibidem cum Augustino *desinitina, & firma sententia nitens leuibus indicis*: id est, est assensus perfectè deliberatus coniunctus cum voluntate non inquirendi amplius veritatem, & operandi iterum dependenter ab ea cognitione, idque sine fundamento sufficiens ad probabilitatem. Quale fundementum est, quod plerūque non fallit, & cui absolutè ex sua natura difficultas est dissentiri, aut non assentiri, quā assentiri. Inquam vero non habens fundementum sufficiens à posteriori ex signis peculiaribus datis à iudicato. Quia indicium à priori ex difficultate innocentiae, & ex maiori numero malorum hominum, & lethaliter peccantium non est liberum iudicato, & est coniunctum cum possibilitate, ac spe aliqua victoria ed commendabiliors, quod maior est difficultas vincenda, & minor numerus vincentium. Nemo autem condemnandus est ex eo, quod non est sibi liberum, nec splendens maximo honore, dum est liber ad eius meritum.

Art. 5. Suspicio est iudicium admodum debile accedens maximè ad puram dubitationem, & coniunctum cum voluntate amplius inquirendi, nec procedendi interim ad opus. Denique dubitatio est suspensio iudicij directi in utramque partem. Interpretatio eius in meliorem partem fit per iudicium reflexum adhærens dignitati hominis secundum se ad integratatem sui honoris, dum non adest ratio cogens in contrarium. Ex his igitur concluditur iudicium temerarium de peccato graui proximi fundare obligationem grauem restituendi; cetera nonnisi leuem per se, & ex sua natura. Quia iuxta mensuram iniuriæ resultat obligatio proportionalis restituendi, vt dictum est suprà in genere.

Ad 1. Licet intellectus sit potentia ex se necessaria; est tamen ita subordinati voluntati, vt possit flecti in utramque partem; certè possit impediri, quominus alterutri assentiantur; dum pro neutra appareat ratio cuiuslibet, vii certissime non appareat pro iudicio temerario.

Ad 2. Ex fundamento primæ conclusionis, & exemplis ibi propositis certum est iudicium internum de peccato graui proximi plus illi nocere, quam iniuriam exteriorem leuem, atque periculum magnorum malorum est ipsum secundum se magnum malum; sicut spes bonorum, & in quo ipsa continentur tanquam in radice, computatur inter bona minime contemnda. Apparuit autem eiusmodi esse iudicium temerarium.

Ad 3. Restitutio instituitur non solùm ad sedandum itam actualem, sed etiam ad auferendum fundementum, & occasionem ipsius, si notesceret patienti malum, quod ei accidit contra ius suum. Quod ius est causa immediata obligationis ad non inferendum damnum, & ad reparandum, postquam illatum fuerit. Ira vero, & perturbatio mensurat iniuriam grauem, & leuem ex suppositione, quod innoscet. Iudicium autem temerarium de peccato graui haberet vim excitandi in dissolutiam mutuae pacis, ac benevolentia ex suppositione, quod innoscet iudicato. Resultat igitur ex eo obligatio restituendi, etiam dum manet purè internum non fecus, ac ex iniuriis exterioribus, quæ etiam ipsi sèpè sunt ignotæ patienti.

## QVÆSTIO XXXIX.

*Vtrum Praeceptum restituendi sit negativum obligans semper, & pro semper?*

**V**Idetur esse affirmativum. 1. Quia non percipit omissionem, sed actionem, quippe restitutio consistit in actione; & peccatum non restituendi

Q. 3. restituendi

tuendt committitur nihil faciendo. Vnde cum præceptum affirmatiuum obliget quidem semper, non tamen pro semper, videtur præceptum restituendi non obligare pro semper.

2. Præceptum pœnitentiaæ, & satisfactionis est affirmatiuum, nec obligat semper, & pro semper, ratione iniuriarum contra Deum, nec peccatur de nouo, si non exhibeantur in instanti immediatæ sequenti ad peccatum commissum. Quæ est communis, & vera sententia aduersus Patrem Suarez, & nonnullos alios. Eadem autem, quoad hoc, videtur esse ratio de restitutione; quæ videlicet est genus quoddam pœnitentiaæ, & satisfactionis, & hoc habet cum vtraque commune; vt debeatur ratione iniuriaæ.

Art. 1. Resp. Dicendum est cum Nauarro, Molina, Vasquez, Medina, & aliis aduersus Sotum, Valentum, Lessium, & alios præceptum restitutionis esse negatiuum, licet habeat formam, & concipiatur ad modum affirmatiui, vti dicit D. Thomas quæst. 62. art. 8. ad 1. Quia de ratione præcepti affirmatiui est, vt ei satisficeri, aut eius obligatio cessare non possit absque aliqua actione eius, qui per illud obligatur. cuiusmodi autem non est præceptum restituendi. Quia obligatio auferentis rem alienam cessaat eadem re ad dominum vtcumque redeunte. Poteat autem ad dominum redire per actionem eiusdem domini, aut cuiuslibet alterius, vel etiam per seipsum, si sit brutum, aut seruus, nihil prorsus agente, aut etiam volente agere per se, vel per alium eo, qui læsit.

Art. 2. Rursus, vt impleatur præceptum affirmatiuum, requiritur actio positiva ratione sui, vt verò impleatur præceptum negatiuum, vel nulla requiritur actio positiva, vel requiritur præcisè, quatenus est impeditiuua alterius actionis, vnde fit, vt præcepto positivo satisficeri non possit, nisi per actionem secundum se honestam; negatiuo verò secundum se præcisè considerato satisficeri possit etiam per actionem minimè honestam secundum se, dummodò sit impeditiuua alterius actionis in honesta secundum se, & cuius proindè impeditio secundum se, & quatenus impeditio est, si honesta. Istud videlicet est discriben quidditatuum inter præceptum positivum, & negatiuum, ex quo alia omnes inter vtrumque differentia suboriantur. Ut autem satisficeri præcepto restituendi, solum requiritur actio positiva, quatenus est impeditiuua alterius actionis, nimirum actionis retentiuæ rei alienæ seu perseuerantia huius eiusdem actionis. Quapropter huic præcepto æquè satisficeri, eiusque obligatio æquè extinguitur per quamlibet actionem impeditiuam dictæ retentionis, siue honestam, siue in honestam secundum se: vt si pecunia furiiæ insinuantur à fure de consensu domini cooperando ipsis in opere secundum se in honesto.

Art. 3. Demùm in sententia negante puram omissionem liberam, quam sententiam ostensum est esse veram in quæstionibus de actibus humanis, quod præceptum obligat ad aliquem actum, & ad omissionem alicuius alterius; & differentia consistit tantum in hoc, quod præceptum affirmatiuum obligat determinatè ad talen actum, & indeterminatè ad omissionem talis alterius actus incompossibilis cum priori; Certè obligat cum maiori determinatione actus, quam omissionis: præceptum verò negatiuum è contra obligat determinatè ad omissionem talis actus, & ad latum omissionem nonnisi indeterminatè; vel certè cum minori determinatione. Præceptum namque negatiuum obligat tantum vagè quantum est de se ad quemlibet cuiuslibet generis actum incompossibilem cum omittendo, & determinatè ad omittendum talen actum: affirmatiuum è conuerso. Præceptum autem restituendi obligat determinatè ad omissionem actionis retentiuæ, & inde-

terminatiuè ad quemlibet actum incompossibilem, cum eadem actione retentiuia. Solum namque postulat vagè quemlibet ex actibus incompossibilibus directè, vel indirectè cum actione retentiuia rei alienæ. Igitur hoc præceptum est negatiuum re ipsa, & obligat non solum semper, sed etiam pro semper; neque ista quæstio potest esse de voce, vt nonnulli dicunt, nisi apud ignorantes significaciones vocum, & definitions rerum significatarum.

Ad 1. Præceptum restituendi directè, & per se, solum præcipit omissionem; actionem verò, vel nullam, vel præcisè, quatenus est impeditiuua alterius actionis. Vnde restitutio consistit materialiter in actione vti plerūque sit, & forma præcepti accommodatur communiori obediendi modo. Ceterum id non est de essentia eius, & ratione formalis, nec consistit in actione, vt actio est formaliter, sed vt est omission, & impeditio alterius actionis. Quapropter peccatum non restituendi committi quidem potest nihil faciendo de nouo; non tamen nihil absolute faciendo. Quia committitur continuando actionem auferendi, seu retinendi rem alienam invito domino. Nempe peccatum furandi, & peccatum non restituendi, idemque dicitur suo modo de reliquis peccatis contra iustitiam, differunt ad eum modum, quo differunt conservatio, & prima productio rei, id est differunt extrinsecè tantum. Vnde colligitur ulterius, sicut non committitur peccatum furti per actionem rei alienæ cum animo protinus, aut intra breve tempus reddendi eam domino absque aliquo eius damno; ita non committi nouum peccatum differendo restitutio, si differatur cum animo restituendi protinus, aut intra breve tempus. Exoritur tamen ratione moræ obligatio reparandi omne damnum consecutum ad quamlibet dilationem absolute culpabilem. Est autem dilatio culpabilis leuiter quidem, quæ est causativa noui doloris, & iræ parvæ, ac'facile deponendæ; grauiter verò, quæ est causativa noui doloris, & iræ inimicabilis, atque dissolutione absolute mutuæ pacis, ac tranquillitatis iuxta dicta quæst.<sup>27</sup>

Art. 1. Ad 2. Dicendum est quæst. 20. peccata hominum non habere rationem iniustitia simpliciter, & strictè talis aduersus Deum, atque omnia eius præcepta ad nostram, & non ad ipsius utilitatem ordinari. Præceptum autem de pœnitentia peragenda pro instanti immediato ad peccatum, cum obligatione urgente pro omnibus, & singulis instantibus, non cederet in nostram utilitatem; sed potius in maximum nostrum documentum. Siquidem exponeret omnes, vel saltem plerosque cum maximo, ac ferè insuperabili periculo nouorum peccatorum post quodvis peccatum, vt exponetur fusius in quæstionibus de pœnitentia. Neutrum autem horum reputatur in peccatis commissis contra iura proximorum, circa quos versatur restitutio, vt satis patet ex dictis supra. Quod ad satisfactionem attinet, innotuit iam quæst. 23, discriben eius à restitutione; neque ullam esse partitum inter vtramque, quoad punctum præfens; sed præceptum satisfaciendi esse affirmatiuum, nec obligate pro semper; cum ad restitutio nem teneatur, qui læsit pro omni, & qualibet differentia temporis.

Artic. 2. Tempori restitutio annectitur communiter locus, de quo vix est vlla controversia disputabilis, eiusque ratio habetur solum, aut ferè pro rebus corporalibus, & pecuniâ estimabilibus. Possessor bona fidei sufficit, si rem restituat in loco, in quo eam habet, nec tenetur suis expensis illam alio traducere. At possessor malæ fidei tenetur rem eo in loco reponere propriis sumptibus, ubi futura erat, si non interuenisset iniuria. Primam ne innocens grauetur

uetur in bonis suis ob commodum alienum. Secundum, vt iniustitia soli noceat auctori suo, nec iniuriam passus ius aliquod suum amittat ob iniuritatem alterius. Qæ autem debentur ex contractu, reddenda sunt in loco, de quo implicitè, vel explicitè convenutum fuit. Quod si dubitetur, electio erit penes debitorem, vt potè liberum, nec ligatum vlo iure certo creditoris pro aliquo determinatè loco ex his, inter quos dubitatur. Porro, si creditor non compareat in loco, & pro tempore legitimo, debitor paratus quantum est ex se ad soluendum non est amplius in mora, nec tenetur de vlo damno secuto ex dilatione.

## QUÆSTIO XL.

*Vtrum detur aliquis ordo inter obligatos ad restituendum?*

**V**Idetur nullum inter eos ordinem esse posse. 1. Quia quicumque accipit de bonis alterius, tenetur de parte accepta independenter ab omnibus alijs, & absque vla relatione, aut ordine ad aliquem alium. Qui autem nihil accipit, ad nihil tenetur, neque ante alios, neque post alios. Nemo enim ex iustitia tenetur refundere de bonis suis, vt alius benè habeat, vtque redintegret bona sua. Ergo nunquam dari potest ordo aliquis prioris, & posterioris inter obligatos ad restituendum.

2. Impossibilis est ordo prioris, & posterioris inter obligatos ad restituendum, nisi dentur plures obligati ad restituendam eandem quantitatem eidem persona. Impossibile autem est plures esse obligatos ad restituendam eandem quantitatem eidem persona. Inde enim fieret patientem iniuriam melius habere, & fieri ditionem; & è contra aliquos restituentes dierius habere, & fieri pauperiores post restitutionem, quam antè iniuriam. Quod non permittit iustitia. Constituit enim æqualitatem.

Art. 1. Resp. Ordo restitutionis ex parte restituendum communiter prescribitur his versibus.

*Inffio, consilium, consensus, palpo, recursus.*

*Participans, mutus, non obstante, non manifestans.*

Inter quos hic ordo seruandus est, vt primo loco, obligentur, qui positiū cooperati sunt ad damnum; deinde qui negatiū. Quia illi plus influunt, quām isti; & quidem ex genere excessus, vt licet omnes absolute sint cause morales, quibus damnum illatum imputetur ad culpam; tamen influentes negatiū comparatione facta cum influentibus positiū vix videantur habere rationem cause.

Art. 2. Inter influentes positivè prima obligatio est iubentis. Quia comparatione huius habet rationem instrumenti potius, quām causa moralis, qui immediatè exequitur damnum, atque videtur velle in se suscipere totum onus, qui iubet, & vult agere, vt causa principalis, siue aliàs sit superior, sine non sit; camque voluntatem videtur pariter acceptare, qui vult agere, vt instrumentum, siue esset ex se antecedenter inclinatus, siue non esset, & siue velit, siue nolit damnum proprio etiam odio, ac iniuritate. Post iubentem sequitur execuens; idemque est absolutè primus, si a nemine iussus exequatur damnum. Quia ceteri cooperantes omnes submittunt ultimæ ipsius deliberationi illationem damni. Inter istos duos hoc præterea discriminem consequitur, quod creditore condonante iussori, absoluuntur eo ipso executor. Quia hic continetur in illo moraliter, ob rationem datam; non tamen è conuento. Ob quam similiter rationem, si executor restituat, vt debet,

in defectum iussoris, acquiritur ipsi actio aduersus iussorem; non autem è conuento.

Art. 3. In tertium locum succedunt ex æquo cætri positiū influentes: Consulens nimis primò, qui consilio promovit executorem, aut iubentem, cum reddidit audaciorem; nec suasionem, preces, aut quid simile adhibuit iam superuacaneum pro reali damni iniusti subsecutione: Secundò consentiens, adhibensque suffragium pro damno iniuste inferendo: Tertiò palpo, qui similiter promovit executorem, aut iussorem ponderando circumstantias inferentis, ac patientis damnum magnificando illum, atque hunc vilipendendo, quo animus disponatur, ac alliciatur ad aggressionem ini quam: Quartò is, ad quem patuit recursus, præstítque patrocinium recipiendo domi damnificatorem, vt talem; aut celando damnum, & pecunias sublatas, vel exercendo officium adiocati pro causa manifestè iniusta, aut alio simili modo: Quintò participans subministrando instrumentum damnificandi physicum, vel morale, reddendo animosum auctorem principalem damni assentienti, & comitatu suo, vel alio simili modo eum iuuando, ac fouendo opera, & auxilio non superuacaneis; id est non talibus, quibus etiam non præstitis inferendum nihilominus erat damnum, vel totum, vel ex parte. Nempe auxilium hoc modo superuacaneum, seu non necessarium in nullo ex his genere obligat auxiliatorem ad restituendum iuxta probabilitatem, & veram sententiam. Quia catenù auxilium est purè materiale, nec æstimatur à paciente iniuriam pro ira, & discordia incitamento, si sit prædens rerum æstimator.

Art. 4. Dicitur autem est cum plerisque auctori bus contra Nauarrrum, & paucos alios, istos omnes teneri ex æquo. Quia licet influxus eorum non sit efficaciam mathematicè æqualis per se, atque per accidentem fieri possit, vt quicquid eorum præminet cætris, quoad inducendum effectum: differentia tamen ista efficacitatis est exigua, & difficile discernibilis cum certitudine saltem, vt plurimum propter maximam similitudinem; & quæ sunt eiusmodi nihil consentur differre moraliter, seu quoad iudicium prudens, quando agitur de inducenda vniuersaliter obligatione aliqua. Quia itidem ratione affirmatur eadem æqualitas, respectu efficacius, ac appositius, & minus efficaciter, ac appositiè suadentis, & consiliantis; & sic de cæteris proportionaliter.

Art. 5. Circa consilium, & consensum duo specialiter obseruanda sunt. Primum est eos consiliarios, qui habent potestatem ultimè determinandi damnum iniustum per sua suffragia, censi potius inter eos, qui iubent, & tenentur primo loco. Ex quo nihilominus excipiuntur, qui dedere suffragium non necessarium, præiente videlicet realiter, & non tantum præuiso numero aliorum consiliariorum, & suffragiorum sufficienti ad effectuam damni iniusti illationem, ijsque certò non recessur à suscepta sententia ob renitentiam subsequentium. Dubitatur tamen an isti posteriores eo non obstante peccent; si non renituntur, vel nolint adesse? Dicendum est non peccare contra iustitiam commutativam, aut distributivam, respectu eius, cui inferendum est damnum; cui videlicet nihil mali prudenter æstimabilis accrescit ob ea suffragia jam superflua: peccare tamen contra iustitiam legalem, quarens reddunt faciliorem publici regiminis perturbationem, dum non exprobrant renitentia sua Consiliarijs inquis iniuritatem ipsorum, cum ad eos alia vice continendas in officio, & ad erigendam spem innocentium, ac bene merentium, plurimum momenti habeat constantia tenax recti etiam paucissimorum, etiam

vnius, manifesta palam omnibus, atque per publicam experientiam comprobata.

Artic. 6. Alterum est dantem consilium noxiū, vel dolo, vel lata culpa teneri de danno secuto, non solum tertia persona, sed etiam ipsi, qui consilio acquieuit, & deceptus fuit cum danno proprio, vel alieno; si talis consiliarius retione muneris, vel statutis tenebatur legitimū consilium adhibere, ut Confessarius, vel adiutorius. Quia tunc Consiliarius vitetur executore tanquam instrumento irrationali, ipseque solus est causa moralis, & rationaliter agens, respectu totius damni. Si vero ratione muneris, aut status non tenebatur scire, aut dare consilium legitimū, nec peritiam prae se cerebat, aut iactabat, quanta sufficit, ad nihil tenetur, nisi dolosè egerit. Quia tunc tenebatur, qui consilio acquieuit, inquirere ulterius, cum nemo prudens illi fideret, ac proinde executor sibi debet imputare dānum secutum, respectu sui, vel tertia personæ.

Artic. 7. Postremum in locum veniunt cooperantes negatiū. Nimirum primò mutus, non mouens, non consulens, non adiens Senatum, nec dissentiens suffragio suo, non obiurgans, cum deberet ex iustitia, vt vitaretur dānum; Secundò non obstans, cum deberet ex officio, vel contractu operam adhibere impedienda damnificationi: Tertiò non manifestans, cum similiter deberet prodere paratum ad nocendum, vel iam reum documenti, vt ille impidiatur, hic cogeretur reparare, atque puniretur. Qui omnes tenentur similiter ex aequo ob rationem insinuatam circa cooperantes positiuē. Tenentur verò de omni dāno ex tali omissione secuto, & praeuīfo, vel culpabilitate ignorato. Quod tamen intelligitur, nisi forte aliquod dānum tale esset, vt oppositum enolumentum solum esset intentum, ac debitum sub conditione, quæ posita non fuit, eiusque positio, aut non debebatur, aut non titulo talis enolumenti, & ex iustitia commutativa, sed aliiud. Huius rationis sunt mulctæ delictorum applicandæ fisco, quæ non videntur intendi, nisi sub conditione, quod deprehendatur reus, & iudicetur, aut sit iam proximè dispositum iudicium. Quare etsi negligenter culpabilis ministeriorum non deprehendatur reus, aut effugiat, ad nihil tenentur fisco pro mulcta; scilicet verò tenentur.

Artic. 8. In aliud præterea ulteriore obligatio-  
nis ordinem revocari possunt reflexæ, seu quasi reflexæ cooperantes sive positiuē, sive negatiū. Qui videlicet iuſſione coegerit ad iubendum; consilio impulit ad consulendum; silentio silentem fuit, & sic de ceteris. Hi enim tenentur de dāno secuto eadem proportione, ac ordine post eos, qui immediatius cooperati sunt uno excepto iuſſore. Hic enim eadem ratione vitetur, vt instrumento, eo qui immediatè iubet, qua dictum est istum yti immediato executore. Vnde supremus princeps iniungens dānum iniustum gubernatori ciuitatis, iudici, aut alii exercitus tenetur ante ipsos ad reparationem dāni, eoque reparante, aut absoluto à creditori, liberantur ceteri eo ipso; non autem a conuerso. Quod similiter intelligendum est de aliis quibusvis, quos dictum est esse posteriores, si comparentur cum prioribus, respectu ipsorum.

Art. 9. Ceterum in defectu reliquorum tenetur quilibet cooperantium ad reparationem totius dāni, siquidem ad totum fuerit moraliter cooperatus; sive minus pro ea tantum parte tenetur, quam per se ipsum, vel atripuit, vel perdidit immediate. Censetur autem moraliter cooperatus non solum is, quo non cooperante physice non fuisset illatum dānum; sed etiam qui ita adfuit in notitia, & animo sociorum, vt eos reddiderit perceptibiliter, & vt ita di-

catur, sensibiliter animosiores, obfirmaueritque sic in proposito nocendi; nec ita se habuit in ordine ad erigendos, ac fouendos eorundem animos, atque si non adfuerit. Quia de causa non tenetur priuatus quisque miles per se solum reparare totum dānum illatum ab exercitu numeroso agrum iniuste deuastante, ant diripiētē ciuitatem, solumque tenetur quatenus per seipsum nocuit, dum nullus alius, vel alij admodum pauci restituere volunt. Quia vnuquisque miles seorsim consideratur, aut vt coniunctus cum paucissimis pro nullo reputatur, respectu no-  
cumenti immediate illati per reliquos. Nihil etenim eos iuuissé, aut animales censetur secundum prudentem astimationem, & secundum computationem humana ordinaria consideratione, ac expensione discernibilem.

Art. 10. Quilibet nihilominus pars totius multitudinis sufficiens ad cooperationem moralem modo nupè explicato, qualis pars videntur quingenti, respectu exercitus viginti milium, tenetur ad reparandum totum dānum, quantum poterit contribuētibus singulis pro rata cum iure refusionis aduersus alios non soluentes. Consequenter tenetur vnuquisque ad perquirendos, ac sollicitandos totidem, vt minimum socios restitutionis, si spes inueniendi prudens affuerit; quæ tamen raro aderit. Haec autem, ex quibus proportionaliter determinandæ sunt aliae etiam circumstantia multipliciter comparabiles inter se. Haec, inquam, satis apparent ex se consideranti superiora. Id mirum videri non debet, vnuquislibet militem exercitus numerosi, ob solam iniquitatem aliorum nolentium restituere, liberari posse ab ea etiam parte restituenda, ad quam tene-  
retur reliquis volentibus restituere. Quia id conse-  
quitur indirectè quatenus singuli ab aliis destituti, ac seūlū reputantur pro nullis per fictionem iuris cum fundamento iam indicato. Non catet tamen probabilitate obligatio vniuersiisque seorsim ad eiusmodi partem totius dāni, nullo etiam alio volente quidquam restituere. Per haec igitur patet dari ordinem inter obligatos ad restituendum ex dispati co-  
operatione, respectu dāni iniuste illati, & qualis ille sit.

Ad 1. Dicitum est suprà obligationem restituendi non solum fundari in re accepta, sed etiam in iniusta acceptance, seu in dāno iniuste illato. Vnde non solum is tenetur restituere, qui accepit rem alterius, sed etiam qui fuit causa iniusta dāni, quod alius passus est. Vnde cum plures, & multipliciter possint esse causæ, respectu eiusdem dāni iniuste illati, patet plures, & multipliciter posse esse obligatos ad restituendum eandem rem vni eidemque persona, atque teneri ad reparandam cum iactura bonorum suorum iacturam, quam culpa eorum ea per-  
sona passa est.

Ad 2. Vno aliquo restituente totam quantitatem debitam nullus nocentium est amplius obligatus pa-  
tienti, sed fortassis illi, qui restituit, vt dictum, & ex-  
plicatum est suprà. Vnde non sequitur inconveniens.

#### QVÆSTIO XL.

*Vtrum detur aliquis ordo restitutio-  
nis ex parte creditorum, & rerum debitarum?*

V Idetur neutra ex parte ullum ordinem prioris, & posterioris esse posse. Quia omnibus credito-  
ribus, & respectu omnium rerum debitarum conuenit ius proprietatis eiusdem insimae speciei,  
eiusdemque prorsus rationis. Ius autem creditorem est

est totum modum, & causa restituendi; atque impossibile est, ut quod in multis est unis forme, eiusdemque propositus rationis causet inter illos inæquitatem, & ordinem disconformem prioris, & posterioris.

Art. 1. Resp. Ante ordinem creditorum, & rerum debitarum præmittendum est quibus debeat fieri restitutio eorum, quæ debentur. Quæ de re tress regulæ obseruandæ sunt. Prima regula est: debita incerta, seu quorum creditor, vel ignoratur, vel conueniri non potest, si per iniustitiam contracta sunt, pauperibus, vel Ecclesiæ, seu pīs locis restitui debent; si minus, absque iniustitia potest debitor ei sibi retinere. Prima pars constat ex c. cīm tu de usuris, idemque esse de iure naturæ apparebit quæst. 43. licet oppositum sit validè probabile ob communiorum doctorum consensum. Altera pars probatur, quia nullo iure, nullaque æquitatis ratione possessor innocens posthabetur alijs, aut constringitur sibi alios præter de cetero æquales. Ergo talia debita potest sibi restinere.

Art. 2. Secunda regula est: debita certa, quorum videlicet creditor scitur, & conueniri potest, siue is sit persona particularis, siue multitudo aliqua determinata, & discernibilis ab alijs non creditoribus, restituenda sunt per se ei, à quo accepta fuit res, vel cui damnum illatum fuit. Quod patet, quia ijs competit ius, respectu talium debitorum, ac proinde si non adiit legitima aliqua exceptio contra tale ius, præcudubio illis fiet iniuria restituzione omissa, vel alteri facta.

Art. 3. Tertia regula est: fieri nihilominus potest per accidens, ut nulla sit obligatio restituendi immediatè vero domino, si videlicet is, apud quem est res alterius, vel alter aliquid alteri debet, acquirat ius prouidendi rei sue rem alterius in alium, quām verum dominum immediatè transferendo, ut qui bona fide emit equum à fure; qui soluit creditori sui creditoris, quod ex eadem causa vtique debebatur, quo pætē debetur pensio pro domo locatori, & illi, à quo is ipsam conduxerat prius: & qui emit ius, quod alias habebat aduersus suum creditorem; hi cīm non tenentur quidquam immediatè restituere vero domino rei, aut suo aliandè creditori; sed satisfaciunt restituendo mediæ, & sic prouidendo rei suæ iuxta ius sibi quæsumus.

Art. 4. Iam, quod ad ordinem attinet; certum primū est debita certa quibusvis incertis præferri. Quia verum illorum ius competit ijs, quibus ea solui debent; secus verò ijs, quibus posteriora hæc soluenda sunt. Certum rursus est res, quæ extant in propria specie, & quatuor dominium nondum acquisitum fuit debitori, quocumque demum titulo apud illum reperiantur, restituendas esse ante omnia creditoribus eorum. Quia ipsi habent, reliqui verò creditores non habent ius in talibus rebus. Dicendum denique est creditoribus personalibus non præiugiat omni bus æqualiter soluendum esse secundum proportionem debitorum, siue tempore priores, siue posteriores sunt, quia prior creditor nihil præiudicat posteriōti, cum persona debitoris æquè, & eodem modo omnibus adsit, siue prius, siue posterius occurrat ijs, quibus obligatur.

Art. 5. Quare illa regula iuris: qui prior est tempore, potior est iure; solummodū habet locum in creditoribus hypothecariis concurrentibus in eodem pignore: quia creditor hypothecarius acquirit ius in re, a quo deiici non potest per posteriorem pactionem alterius absque administriculo sui consensus impliciti, vel expliciti. Quod additur propter hypothecarium, qui adjicit hypothecam specialem post generalem. Eo namque ipso videtur cedere hypothecæ generali,

dūm non deficit specialis posterius adiuncta. Creditores præiugati, qui non ex natura rei, nec ratione aliqua vniuersali, cuius dictum sequuntur quæstiones istæ, sed ex rationabili dispositione speciali legum præferuntur creditoribus non solum personalibus, sed etiam hypothecariis, qui proculdubio sunt priores personalibus non præiugatis, recensentur à Cardinali de Lugo disp. 20. sect. 6. & ab alijs communiter in præsenti. Quoad reliquos constat ex dictis dari ordinem restitutio, & qualis ille sit ex parte, tūm creditorum, tūm rerum debitarum.

Art. 6. Ad rationem dubitandi: sicut unus habet ius ad magnas diuitias; alius ad parvas; alius, respectu rei pretiosa; alius, respectu vilis; & tamen in utroque datur ius proprietatis formaliter uniforme, & materialiter tantum diuersum, ita contingit unum habere ius, ut prius sibi soluat, quām alteri, seu ad locum priorem, & alius tantum ad locum posteriorem, quin propterea habeant iura specie diuersa formaliter, cum omnia eiusmodi iura dent æqualem obligationem, respectu rei, & loci pertinentis ad unum quenque, atque in hoc essentialiter consistat ratio formalis iuris. Causa excusantes ab obligatione restituendi, de quibus hic erat immediatus agendi locus, commodius exponentur obiter in quæstionibus sequentibus, quatenus possunt esse aliqua disputationis materia.

### QVÆSTIO XLII.

Vtrum diuisio rerum sit de iure naturæ?

**I**MD Videtur esse contra ius naturæ. 1. Quia, quæ aliquo iure habent unum communem dominum, non possunt manente eo domino diuidi inter plures, quin fiat contra tale ius. Omnia autem, quæ pertinent ad homines habent unum communem dominum Deum iure naturæ, ut patet ex 24. Iob. quem constituit alium super terram; aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Et ex illo Ps. 1. Domini est terra, &c. Atque hoc dominum nec deficit, nec deficerre potest. Ergo est contra ius naturæ, ut quæ pertinent ad homines diuidantur inter homines.

2. Omnia sunt omnibus communia, de iure naturæ. Deus enim, cuius voluntas rerum naturis conformis est, totum ius naturæ instituens, præfecit unū quemlibet hominem rebus omnibus, qua ad utilitatem hominum facta sunt, ut patet ex Ps. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius; Nempe hominis.* 1. ad Corinth. 5. *omnia, vestra sunt. Gen. 1. faciamus Hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præstis pīscibus maris, &c.* In quibus omnia promiscue adscribuntur singulis; ac specialiter in loco Genesis; quod homo præstis pīscibus maris, & sic de ceteris, refertur ad rationem imaginis, quæ vaniculibet homini seorsim conuenit æqualiter, ac totaliter. Ergo diuisio rerum contradicit iuri naturæ.

3. De iure naturæ est, ut homines sint amore, & charitate inuicem coniuncti. Ergo est contra ius naturæ, ut habeant res inuicem diuisas. Patet consequentia, quia ex diuisione rerum nascitur diuisio personarum; sicut è conuerso ex diuisione benevolia personarum, nascitur diuisione, & communitas rerum iuxta illud vulgare ex Philosopho *amicorum omnia sunt communia.*

Art. 1. Resp. Ad maiorem, & magis intimam intelligentiam eorum, quæ hucusque dicta sunt, plurimum conferat indagare originem iurium, quæ ducuntur ex primaria rerum diuisione; idque ipsum est omnino necessarium ad statuendum de his, quæ deinceps

deinceps dicenda sunt de specialibus iuribus, & specialibus tūm iustitiae distributiæ, tūm commutatiæ obligationibus, & actibus. Sciendum itaque est bona vniuersum omnia, quorum homines sunt capaces dupli genere contineri. Alia namque sunt, quibus intrinsecè constituuntur, aut perficiuntur, vt anima, & corpus, sapientia, & probitas, sanitas, & pulchritudo. Alia verò sunt extrinseca, vt agri, & domus, cibi, & vestes. Bona extrinseca sunt in duplicitate rursus differentia. Alia enim sunt, quorum mensura determinata, respectu cuiusque dependet à magnitudine, & paritate bonorum vnumquemque sufficientium intrinsecè; vt fama, & honor, laus, & amor. Alia verò sunt, quorum mensura determinata est extra ipsum hominem, quæque prōindè absque via eiusdem iniuria possunt esse plura, vel pauciora nulla in ipso homine præexistente diuersitate, vt patet in exemplis modò prælati aliorum bonorum extrinsecorum.

Art. 2. Diuisio bonorum pertinentium ad intrinsecam hominis constitutionem, & perfectionem descendit omnino determinatè ex iure naturæ. Cùm enim homini, vpotè naturaliter libertate prædicto conueniat ex natura rei, vt sit gratia sui, pater animam cuiusque, & corpus, & vtriusque vniōnem esse gratia eiusdem ex natura rei, ac prōindè ipsum hominem esse finem, ad quem ea ordinantur ex sua natura; Quod est ea esse sua ipsius ex natura rei, iuxta expositionem suitatis traditam quæst. 3. Cætera, quæ hominem intrinsecè perficiunt, sunt accidentia ipsius, aut adhærent eidem ad modum accidentium. Accidens autem ex sua natura est entis ens, & resipicit tanquam finem subiectum, quod perficit tanquam finem subiectum, quod perficit, ac prōindè eadem ratione est suum ipsius ex natura rei independenter à noua libera cuiusquam dispositione.

Art. 3. Non longè absimili ratione sunt sua cuiusque ex natura rei ea bona extrinseca, quorum mensura omnino determinata, respectu singulorum sunt bona eorumdem intrinseca. Dicatum namque est in eadem illa quæst. 3. ex D. Thoma ea etiam esse sua cuiusque, quæ eidem secundum proportionis æqualitatem debentur. Ea autem cuiusque bona extrinseca, quorum mensura omnino determinata ex natura rei, sunt bona eiusdem intrinseca, patet eidem deberi secundum proportionis æqualitatem. Alias enim non deberent inde mensurari omnino determinatè ex natura rei. Ratio vltior horum est, quia bona cuiusque intrinseca, & quæ inde omnino determinatè mensurantur, ita sunt in eius vtilitatem ordinata, vt nulla hominum libera dispositione, aut mutua conuentione fieri possit, ne sint eidem vtile, aut vt in similem alterius vtilitatem conueriantur. Nec enim fieri potest, vt salus, & honor alicuius, non sint vtile eidem, aut vt alteri sint eodem modo vtile, seu sint usque adeò vtile, & sic de ceteris à fortiori. Quæ autem ex natura rei hoc habent, vt vtilitati alicuius sint determinatè deuincta, necesse est ex natura rei esse sua eiusdem. Diuisio igitur triusque huius generis bonorum est constituta iure naturæ, & suum quisque illorum peculium habet independenter ab hominum placito ex suppositione, quod existant.

Art. 4. Cætera bona extrinseca homine inferiora ita sunt in hominum vtilitatem ordinata ex natura sua, vt nullum determinatè hominem potius, quam quilibet alium; aut totam hominum collectionem potius, quam partem eorum, aut quam aliquem vnum hominem determinatè respiciunt tanquam finem suum ex natura sua præterquam cælum, & aer, quibus intrinsecum est, vt sint omnibus communia. Vnde fit, vt nulla superaddita lege, ac dispositio-

ne vltra naturalem, omnia ea bona mansura fuissent promiscuè communia. Quæ de causa communiter dicitur omnia esse communia de iure naturæ. Ipsum nihilominus ius natura præscribit mortalibus, vt fieret, præscribitque semper, vt conseruetur, ac propagetur eiusmodi rerum diuisio. Quod esse omnino conueniens, nec eam diuisione honestè prætermitti potuisse, atque esse necessariam triplici ratione probat efficaciter D. Thomas quæst. 66. art. 2.

Art. 5. Primum nimis, vt homines reddantur solliciti, ac diligentes. Omnes enim naturaliter negligunt, quæ sunt communia comparatione eorum, quæ sunt propria. Et cuius durum est, labore esse specialiter suum; bonum verò ex labore resultans esse alijs secum commune. Vnde facile relinquit curam alteri, vt habeat commodum sine onere, singulis autem hac ratione propensis in otium, atque sperantibus meliora de socijs, aut si non sperent, nolentibus cum iactura propria prodesse alijs, aut inter hanc spem, ac desperationem hærentibus deserunt, ac dilapidatur bonum commune. At ratione contraria in bonum quisque proprium incumbit diligenter, certus quod sibi arat, sibi occat, & quod suum otium sibi nocet, nec ab alio supplendum sit.

Art. 6. Deinde confusione vitande interest plurimum, quod curas quisque suas seorsim habeat circa rem determinatam. Quare genus humanum pessimè haberet summa omnium inter se confusione implicatum, si omnibus æqualiter, & promiscuè incumbet cura circa omnia, accurrentibus multis ad eandem rem; vel si non accurant auertente singulos plurimorum exemplo, ne quis quidquam aggrediatur.

Art. 7. Denique inter eos, qui communiter, & indivisiim aliquid possident, facile, ac frequenter subveniunt iurgia. Quapropter si omnia omnibus manifissent communia, pax, & tranquilitas mutua hominum, subsistere minimè potuisset in statu absolute tolerabili. Porro hæc tria malorum genera eò sunt maiora, quòd maior est eorum multitudine, quibus bona sunt communia.

Art. 8. Adde sublara rerum diuisione nullum, aut vix ullum superesse locum liberalitati, misericordiæ, beneficentia, gratitudini, & similibus virtutibus, quarum opus est alijs erogare de proprio. Debet itaque maximum humani generis decus, ac ornamentum, & mutua benevolentia, ac charitatis vinculum, vel maximum. Adde rursus vitandis his omnibus malis imminentibus ex communione rerum omnium opus esse magna quadam eorum perfectione, quibus illæ essent communes, qualis perfectio de tota, vel etiam magna omnium hominum multitudine sperari minimè potest, saltem pro præsenti misero statu naturæ humanæ lapsæ vniuersaliter in peccatum, atque per illud corrupta. Opus præterea foret superioritate, ac iurisdictione alicuius supra ceteros, qui congruerent diuidenter opera, ac labores, confusione tollerent singulorum in singula directione, & pacem, ac tranquillitatem foueret diremptis iurgijs, aut præoccupatis.

Art. 9. Ea autem ipsa superioritas, ac iurisdictione dari non potuisset qualis in eos fines necessaria est, & sufficiens, si nulla facta fuisset diuisio officiorum, ac rerum per liberam hominum dispositionem. Officiorum quidem, quia nullus subest alterius superioritati, ac iurisdictioni ex natura rei, nec datur differentia puræ naturalis, & ultimè determinata superioris, & subdit; cum vnuus quilibet sit æquè liber, ac sui juris, & gratia sui ex natura rei; sintque præterea plures idonei ad regendum, & plures idonei ad parentandum. Rerum verò, quia redirent eadem inconvenientia, si vel vnuus tantum homo præcesset immediatè toti humano generi quoad omnia, vel plures habe-

ren

rent ex æquo, ius ingerendi se in earundem omnium rerum dispositionem, ita ut singuli diuersos quidem dirigerent homines, circa tamen res omnes eadem: Constat igitur ex his diuisionem rerum fuisse, & esse omnino necessariam, camque quoad aliqua factam esse immediatè iure naturæ, quoad alia per libertam hominum conuentionem, ex præscripto iuris eiusdem naturalis.

Ad 1. Dicatum est quæst. præsertim 5. & 19. Deo non conuenient ius proprietatis quoad utilitatem, & usus vtilis rerum, respectu sui, sed omnem eatum vtilitatem reliquam esse substantijs rationalibus creatis. Quapropter ita est rebus omnibus essentiale, ut sublimes directioni, ac prouidentiæ diuinæ; ut nihilominus iura vtilitatum diuidi possint inter homines. Deinde, quæ sunt propria vnius possunt diuidi inter plures ex consensu eiusdem, quatenus ille consenserit. Deus autem, vt dominus vniuersorum, quod in illis locis scriptura manifestatur non solum consentit, sed etiam præcipit lege sua naturali, quæ includitur essentialiter in iure naturæ, prout liquet ex eadem quæst. 5. & ex priori parte quæst. 7. Præcipit inquam, ut res omnes diuidantur inter Angelos, & homines, prout ipsorum interest, ut appareat ex discursu superiori. Est igitur conformis iuri naturæ diuisione rerum, & quoad partem earum inducta per ipsum est immedia.

Ad 2. Ita sunt omnia exteriora indifferentia ex se ad quoslibet, & communia de iure naturæ, ut ipsum ius naturæ præscribat singularium rerum ad singulorum homines distributionem, ac diuisionem communi, & singularum bono congruentem. Quapropter loca illa scripturæ accipienda sunt de subiectione rerum omnium, respectu totius hominum collectionis cum distributione, atque appropriatione accommoda, respectu singularum. Hoc nimis conuenit hominizatione sive similitudinis specialis cum Deo, ut participe vim dominatiuam ipsius, cum partitione rerum, & iurum multiplicatione correspondenti multiplicati numericae eiusmodi similitudinem cum Deo consecuta ad multiplicationem hominum.

Ad 3. Vitio humana natura sit, ut nulla arte omnne incommode tolli possit ab hominum mutua inter se coniunctione sociali. Ceterum ex rationibus D. Thomæ, & alijs insuper adiunctis superiori, manifestè apparet incommoda futura fuisse longè maiora, etiam quoad mutuam pacem, ac benevolentiam, si nulla prorsus facta fuisset diuisione rerum exteriorum. Cum igitur ratio naturalis dicit inter mala incompossibilia, & copulatiè inequitatibus, eligenda esse, quæ minora sunt, patet eadem ratione præcipiente factam esse rerum diuisionem. Quod dicitur amicorum omnia esse communia, accipitur de communitate ex affectu, & inclinatione ipsius amicitiae, quoad usus necessarios ad communem amicorum felicitatem; non vero de confusione iurum pertinendum ad unumquemque eorum; siquidem ex eorum retenta distinctione suboriantur, ut supra indicatum est, opera, & officia mutua liberalitatis, misericordiæ, gratitudinis, & similius, quibus amicitia fuerit, & quibus non esset locus subintrante iurum confusione, certè non pateret locus tam amplius, quam est necessarius, respectu totius omnium hominum multitudinis, mutuo benevolentiae fœdere vniuersaliter, & particulariter copulandæ.

### QVÆSTIO XLIII.

*Vtrum diuisione rerum exteriorum fieri potuerit arbitrio hominum vtcunque libuisset?*

**V**Idetur ita fieri potuisse, 1. Quia quod ad utilitatem alicuius totaliter ordinatur, totaliter subiaceat eius voluntati, ut disponat vtcunque libuerit, ita saltem, ut sit valida dispositio qualitercumque ipse disponuerit. Dicatum autem est sàpè res omnes exteriores esse totaliter ordinatas ad utilitatem hominum. Ergo homines potuere eas diuidere, atque de illis disponere saltem validè, vtcunque libuisset.

2. Quod viger consensu, & voluntate uniformi omnium vniuersim nationum, & gentium non amplius dubitatur, quin sit iustum, ac honestum; certè non dubitatur de valore dispositionum nihil inde exorbitantium. Dubitari autem eo non obstante posset, si posset esse, aut in honesta, aut inualida dispositio, ac diuisione rerum facta communi omnium conuentione, ac arbitrio, vtcunque libuisset. Quia vindendum nihilominus supereret, an disposuissent, ac diuissent eo determinatè modo, quo solo licet, ac valet eorum dispositio.

Art. 1. Resp. Constat ex quæst. præcedenti diuisione rerum exteriorum indifferentium ex se, tametsi de iure naturæ non sit formaliter, & immediatè, atque omnino determinatè; esse tamen de iure naturæ præceptiæ, ac vagè. Ita videlicet, ut liberum hominibus fuerit talis, vel talis rerum diuisionem instituere pro libito, quin agerent contra ius naturæ, non tamen, ut nullam prorsus facerent diuisionem. Verum neque istam ipsam electionem diuisionis, ac modi dividendi usque adeò liberam, & indifferentem reliquit ius naturæ, ut nullas præscriperit conditions, quibus non præstis leges, ac conuentiones diuisionum euaderent in honesta, inmodum, & nullitatis vitio laborarent. Cum enim res istæ exteriores in omnium, ac singularum hominum vtilitatem sint ordinatae intrinsecè ex sua natura, sintque deinceps naturæ humanæ secundum se, quatenus eadem erogauit Deus æquali erga omnes homines amore, ac voluntate antecedenti; siquidem omnes fecit æquè homines in natura, neque eius amor inæqualis esse possit, erga obiecta æqualiter bona in se, quatenus æqualiter bona sunt: cumque homini nihil facere licet contra naturas rerum, & contra diuinam voluntatem antecedentem beneplaciti. Cum inquam hæc ita se habeant pater diuisionem rerum quatenus factam arbitrio hominum honestam, ac validam minimè esse potuisse, quin omnium, ac singularum hominum vtilitati, & felicitati æquè consuleret.

Art. 2. Prima igitur eademque præcipua, & cetera se continens conditio iusta, & valida diuisionis est, ut omnes homines nulla facta exceptione eidem sorti committat, candemque omnibus quouis tempore existentibus spem, ac facultatem faciat quantum est de se augendi cumulum bonorum suorum. Alias enim lex humana faceret inæquales, quos lex naturalis, eademque diuina fecisset æquales, idque solum ex voluntate legislatorum ante omnem eatum circumstantiarum varietatem, pro quibus lex naturalis à Deo lata esset, atque omnibus æqualiter prouidisset. Quapropter, si lex humana ex se præcisè inæqualis, respectu diuersorum hominum, posset esse valida, fieri posse, ut voluntas hominis proualeret contra diuinam. Nec enim valida esse posset, quin redderet inualidam, ac nullam eam, cui esset contraria. Quod autem voluntas diuina, per quam viger lex

## 192 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

lex naturalis, æqualiter fauerit omnibus, & quibusuis secundum se præcisè consideratis breuiter quidem, sed efficaciter demonstratum nuper est.

Art. 3. Secunda deinde principalis conditio eiusdem diuisionis est, vt nullum relinquit aditum inæqualitati bonorum, præter quam ex inæquali ad bonum commune contributione, atque cooperatione. Cùm enim bona hæc exteriora sint, vt p̄remissum est, communia omnibus ex sua natura; neque quod commune est fieri possit iuris priuati, quin tantudem iuri, ac libera facultatis decedat ceteris quanta fuerit accessio priuato illi adjudicata, sequeretur planè iniuriosam fore, atque nocuam, respectu ceterorum contentorum in communitate, appropriationem rei, qua erat communis, respectu priuata personæ, nisi ipsa tantumdem in bonum commune contulisset. Quare permitta occupatione, & appropriatione bonorum cuilibet æquè patentium absque aliqua eiusmodi contributione in bonum commune, non fieret solum ultra ius naturale, sed etiam contra. Nec enim ea diuissio esset, qualem ipsum ius naturale permittit, ac præcipit, sed qualem reprobatur manifestè. Quod ex eo vterius manifestatur, quia nemo prudenter consentit puro suo damno, idest damno minimè compensato per aliquod aliud bonum saltem æquale, & incompossibile cum eo, cuius iacturam patitur. Ergo qui facit iuris, ac libera facultatis priuata, quod erat commune, quin communitati aliundè refuderit tantumdem, habet contradicentes sibi reliquos omnes contentos in communitate, atque prudenter sibi prouidens, quales plerique sunt in hac parte, & præsumuntur omnes, ac proindè usurpat rem inuitis rationabiliter eius dominis. Quod est contra ius naturæ.

Art. 4. Accedit fore, vt si diuissio rerum secus, quam dicitur, facta fuisset, aut permitteretur, non auferrentur, nec minuerentur inconuenientia proposita in quæst. præcedenti ex diuisione rerum. Primum enim omnes facilè dimitterent curam, & sollicitudinem eorum, qua iam haberent, in existente sibi facultate, & libera potestate usurpandi alia, atque alia de novo absque ullo labore, nullaque adhibita industria cedentibus in bonum commune. Deinde sequeretur summa confusio plurimorum confluentium ad purum lucrum absolutum ab omni onere honestæ compensationis. Quo denique pacto, vitari possent similitates, & malevolentiae mutuae inter videntes spoliari se bonis æquè suis, ac capientis, idque in perpetuum absque ullo suo emolumento speciali, vel communi.

Art. 5. Præterea cuius in finem suum vigoris esse possent virtutes humani generis mutuò conciliatrices, si ea tantum erogari possent, quæ, qui erogaret, habuisset, & qui acciperet habere posset sola habendi voluntate, eiusque voluntatis solum per verba, aut nutus significatione, aut utcumque aliter nulla superata difficultate promouendi bonum commune, nullaque adhibita eam in rem industria? Quæ omnia incommoda sunt manifestiora in usurpatione iurisdictionis; si tamen iurisdictione esset aliqua libera facultas supra alios absque, vel idoneitate, vel obligatio ne promouendi bonum commune. Cuiusmodi profecto facultatem quilibet sibi vellat, nemo alteri. Vnde fieret, vt nemo illam habere posset, quin noceret alijs in re maximè sua ipsorum: hoc est in propria libertate, & dispositione suarum actionum, idque inuitis rationabiliter ijsdem. Quod clare contradicit iuri naturæ.

Art. 6. Pater igitur iniquam, & turpem futuram fuisse diuisionem rerum non gravantem singulos appropriaturos sibi partem earum necessitate cooperandi ad bonum commune per positionem rerum acquitatum in statu magis idoneo ad usus, & commoda

generis humani, vel physicè, vel intentionaliter. Qui duo modi proficiendi communitati per spem, aut effectum physicum in occupatione, & sepositione rerum, ac personarum in usum specialem propriæ libertæ facultatis infra clarius seceretur, ac exponetur, seponendo classes rerum, quæ ad legitimam sui appropriationem, respectu particularis personæ exigunt ex sua natura cooperationem physicam ad bonum commune, ab ijs, quæ solam exigunt intentionalem, ac moralem cooperationem. Exponentur inquam, dum dicitur de modis acquirendi in specie. Nunc enim tantum decernitur in genere.

Art. 7. Tertia conditio est, vt quæ cuiusque propria facta iam semel fuerint, eidem maneant in perpetuum, quantum capacia perpetuitatis illa fuerint; nec in aliud transire possint absque ipsius consensu, & quatenus, seu illo tantum modo, quo ipse consenserit. Hoc probat efficaciter prima ratio D. Thomæ suprà producta, pro necessitate naturali diuisionis rerum. Non enim ea solum negligenter ab unoquoque administrantur, quæ sunt omnino communia, sed ea etiam, quæ solum habentur ad tempus, debentque, aut possunt transire ad aliud absque ipsius consensu, vel simpliciter, vel quoad aliquid.

Art. 8. Confirmatur præterea hæc conditio ex præcedentibus, quia quod quisque contribuisset in bonum commune pro approprianda re aliqua, vel esset irreuocabile, vel reuocabile. Si primum, esset iniquam sibi acquirentis conditio, quia pro re sibi interitura impendisset aliquid nunquam redditum. Si secundum, tam priuata persona, quam communitas semper se inuicem haberent sollicitos, & de rebus suis minimè secarios, imminēt utrumque dissolutione communium utilitatum. Quia de te multa dici possent, sed possunt eadem ab unoquoque facile considerari in consequentiam eorum, quæ iam exposta sunt. Confirmatur rursus, quia redderentur contemptibiles, ac minimè efficaces virtutes, quibus homines inter se maximè conciliantur, dum ea erogarent, quorum neque dans esset, neque accipiens futurus esset permanens, & securus possessor.

Art. 9. Quod autem vnicuique debuerit relinqui libera facultas, vt partem, quæ sibi obtigisset, posset in aliud transferre, quatenus ipsi libuisset, ex eo est manifestum. Quia ius cuiusque priuatum in parte sibi contingente succedit iuri communi, & individuo, quod habebat simul cum omnibus alijs ad totum omnium bonorum cumulum. At iuri illi communi, & individuo renuntiare homines potuissent suo libero consensu. Ergo par est, vt possint etiam renuntiare iuri priuato; quod communi illi succedit. Pater consequentia. Quia ius naturæ præcipiens diuisionem non præcepit, vt homines fierent deterioris conditionis; siquidem ius naturæ, & quod ab eo præcipitur, constitutum ab eo est ex amore generis humani. Fierent autem deterioris conditionis, si non retinerent libertatem æquè solutam, ac ante ceteris paribus.

Art. 10. Posterior ista pars huius tertiae conditionis confirmatur vterius comparatione cum parte priori. Quia sicut alienabilitas rei vnicuique contingens absque eius consensu redderet infelicem diuisionem, vt ostensum est, ita impotentia alienandi cum libuisset, & quatenus libuisset, reddidisset eandem infelicem inter alia propter hæc duo. Alterum est, quia fieri non potuit, vt in parte vnicuique appropriata suppetenter omnibus omnia necessaria pro omni tempore. Ergo si quod quisque haberet, non posset alienando in alia commutare, constituerentur homines saltem plerique ratione diuisionis rerum in potentia sibi prouidendi de omnibus necessarijs per commutationem eorum, quæ haberent, cum ijs, quibus magis indigerent. Alterum est quia impotentia alienandi impediret usum virtutum socialium, & amicabilium liberalitatis, gratitudinis,

tis , gratitudinis , & similiū in eo gradu , qui est necessarius respectu totius multitudinis hominum .

Art. 11. Postrema ex his consequens conditio est , ut pars bonorum vnicuique contingentium sit transferibilis iu alios non ex qualicunque eiusdem consensu , sed vel gratio , & benemerenti apud eum , in quem fieret translatio , vel constitutae æqualitatē inter datum , & acceptum . Ratio est , quia si translatio rei quæ est vnius , in aliū facta erit non constituta æqualitate inter datum , & acceptum ; nec excessus fuerit gratiosè collatus ab eo , cui minus contingit habere , his planè iacturam eatenus patietur coactus . Hoc autem sine iniuria ex parte cogentis contingere minimè potest . Cum enim omnes homines essent æquales ab initio quoad terminos libertatis , tam materialiter , quam formaliter , & postea inæqualitas materialis inducta sit absque inæqualitate formalis ; nec fœsus fieri potuerit salvo iure naturali , vt liquet ex dictis præsertim circa primam conditionem , atque inter cogentem , & coactum manifesta intercedat inæqualitas formalis ; siquidem qui cogit , plus sibi arrogat in retinenda amplitudine suæ libertatis , & restringenda libertate aliena , quam qui cogitur , is enim non plenè , imò , & vltra limites vitur sua libertate . Cum inquam haec omnia ita se habeant consequens planè est , ut toties necesse sit interuenire iniustitiam primæuo iuri naturæ contrarium , nec alterabilem vlla vniuersali inter homines conuentione , quoties fieri translatio rerum , quæ sunt , vnius ; in aliū absque æqualitate inter vtrumque ; & simul absque alterutrius gratio quoad excessum collatione , consensu simpliciter libero .

Art. 12. Quapropter commutatio inæqualis non habens admixtam gratiosam collationem ex alterutra parte est iniusta , malò verò magis translatio rei , quæ est vnius , in aliū absque vlla commutacione , & consensu domini ; neque sine ista conditione potuit fieri rerum diuisio . Consensus porro intelligitur , vel implicitus , vel explicitus . Quia cum homines non possint , vbicumque ipsorum interest , adesse , nec ad omnia , & singula , vel simpliciter , vel prout oportet semper aduertere , quæ similiter eorumdem fœsim , aut communitatis interest ; vt sic , vel alter disponantur de nouo , esset iniqua eorum cognitione , si defectus singulorum quoad præsentiam , vel aduenturiam , & consensum explicitum suppleri non posset præsumptione aliorum , fundata in consensu dominorum tantum vniuersali , ac implicito , seu virtuali , aut mediato cum vtilitate , vel speciali ipsorum , vel communitatis . Cuius rei clatior demonstratio exhibebitur in progressu .

Art. 13. Interim circa æqualitatem hoc propterea notandum est , non debere illam mensurari dependenter ab affectu speciali , quo quis rem aliquam prosequitur per accidē . Quia ante rerum diuisiōnem æque patebant omnibus res omnes exteriores quocunque demum modo affecti essent erga illas . Ergo esset contra ius naturæ , si induceretur inæqualitas quoad res exteriorēs iuxta proportionalem interioris effectus inæqualitatem . Quem videlicet vnicuique permisum est qualem , & quantum libuerit concepere absque iactura rerum ad quas afficitur , & absque vlliū iuris exinde acquisitione , quantum est ex vi iuris naturalis , quatenus comparantis hominem cum homine , & præscribentis vnicuique terminos propriæ libertatēs facultatis . Ratio à priori est quia , vt præmissum est sub initium quæstionis præcedens , affectus , & cetera , quæ hominem secundum se intrinsecè afficiunt , sunt sua , & propria cuiusque iure naturæ ; idque proinde peculiū potest quicunque quantumlibet augere , vel minuere , quin ea de causa vllam iacturam patiatur , aut vllum emolumētum percipiat quoad

ea , quæ idem ius naturæ fecit omnibus cum æqualitate communia , atque ex præscripto eiusdem iuris ius humana libertate constitutum , atque ultimo determinatum omnium industriae , ac fortunæ æquiter exposuit , vtcumque affecti essent .

Art. 14. Accedit incommodum ingens , quod ex opposita iuris ratione sequeretur . Sequeretur namque quo quisque sapientior esset , ac maiori probitate prædītus , eo per se loquēdo deberet in commutatiōnibus minus accipere , & eo plus , quo insipientior esset , ac deterior . Nempe quo quisque sapientior maiorisque probitatis est , eo magis afficitur ad æternā , & minus ad hæc temporalia , quæ comparatione illorum vilescent animo recte vtraque ponderanti ; Inde dērum fieret sapientiam , & probitatem , insipientiam & improbitatem , vel certe affectum illis regulatum esse partem mercis , aut pretij , in commutationib⁹ ; & rem minimè transferibilem in aliū constitutē intrinsecè id , de cuius in aliū translatione ageretur , atque tractari , vt commutabile , siue materiam contractus commutationis quod essentialiter est incommutabile , ac intransferibile . Äqualitas igitur pensanda est penes æstimabilitatem conuenientem rei independenter ab speciali , & accidentalí æstimatione , ac affectu cuiusque erga illam , & pendente solū à naturali hominum constitutione , aliisque exterioribus rerum ipsarum circumstantiis variantibus mutuam earumdem rerum comparationem inter se .

Art. 15. Iste omnes conditions , ac limitationes expositæ sunt seorsim maioris claritatis gratia , & quia earum intelligentia conferre plurimum potest ad expeditiorem determinationem quæstionum sequentium , nec non ad ditimendas ab unoquoque quæstiones alias minutiores circa peculiares in unoquoque genere iniurias , quarum signifikatim , & in particulari prosecutio euaderet nimis longa . Cæterum ea omnia , quæ dicta sunt , possunt quoad substantiam brevius expediti per definitionem dicendo : diuisio rerum iure naturæ præscripta est designatione iuridicæ terminorum libera facultatis respectu singulorum [circa] res suæ naturæ communes , ac indifferentes conferens ad propriam cuiusque , & communem omnium felicitatem . Quia verò huiusmodi diuisio descendit ex præscripto iuris naturalis , & inducta est sensim sive sensu quoad precipua eius capita per ius gentium coniuentibus singulis appropriationi , quam quisque præoccupando fecisset , atque ius gentium confunditur sacer à iurisconsultis cum iure naturæ , vt dictum est quæst. 7. propterea . Instit. de rerum diuisione fera dicitur id quod ante nullius est , naturali ratione conceditur occupanti . Rursus quia plures rerum diuisiones fiunt immediatè decretis , & legibus Principum ex concessione iuris gentium , & naturæ , propterea Augustino dicere licuit tract. 6. in Ioan. quod hac vlla sit mea , & illa tua , est ex iure Imperatorum . Neutrū tamen horum fieri , aut honeste , etiam validè potuit sive conuentionem gentium , sive per decreta , & leges Imperatorum , sive vlo alio modo nisi dependenter à iure naturæ , & cum conditionibus ab eo prædictis , & huc usque explicatis ; cum iisdem vero potuit , & potest fieri diuisio rerum per liberam hominum conuentionem , & statutum .

Ad 1. Quod est vtilitati alicuius , vel aliquorum deputatum , subiacet eius , seu eorum voluntati solum quoad eas vtilitates , quæ eidem , vel eisdem concessæ sunt . Res autem exteriorēs concessæ sunt à Deo hominibus non quoad vtilitates qualecumque respectu singulorum , sed quod eas , quæ bono communī congruant , & respiciunt æqualitatem respectu cuiusvis in particulari prout comparati cum ceteris . Eatenus igitur tantummodo concessum est hominibus , vt honeste , & validè de iis rebus disposerent iuxta regulas datas .

R. Ad 2.

Ad 2. Propter ea non dubitatur de honestate, & validitate eorum, quae communi hominum consensu statuta sunt circa res istas exteriores sensibus obuias, & faciliter intelligibiles perfecte; quia est moraliter impossibile, ut omnes, aut etiam plerique errant circa dispositionem earum quod principia omnibus, aut plerisque communia. De iis autem, quae sunt moraliter impossibilia perinde dubitatur, atque de impossibilibus physicè quia perinde non eueniunt.

## QVÆSTIO XLIV.

*Vtrum officia habentia iurisdictionem sint intrinsecè inuendibilia?*

**V**identur non esse inuendibilia. 1. Quia D. Thom. interrogatus de hoc punctione à Duciſſa Brabantæ, respondet opus. 21. ad quæft. 5. his verbis: *non video quare huicmodi officia non licet vobis vendere dummodo talibus vendatis, de quibus posſit præsumi, quod snt vitales ad talia officia exercenda, & non tanto prelio vendantur officia, quod recuperari non posſit, sine grauamine vefrorum fabditorum.* Ergo seruatis duabus illis conditionibus lictè, & valide vendi posſunt officia habentia iurisdictionem. Nempe de talibus officiis est ea consultatio.

2. Officia secularia sunt in primis, quid purè temporale, ut patet. Deinde sunt valde appetibilia. Ambiuntur enim magnis expensis laboris, & industriae & magna pecuniarum summam à multis quam libenter erogantur pro illis obtinendis. Ergo sunt vendibilia. Patet consequentia, quia non alia de causa panis, & vinum, & eiusmodi cetera ab omnibus consentur vendibilia. Quapropter D. Thomas hanc eandem rationem vnicè præmittit sua illi assertione aīens: *Cum autem balini, & officialibus vestrīs nihil committatis nisi temporalis officium potestatis non video, &c.* Est igitur efficax ista ratio.

3. Marchionatus, Comitatus, Ducatus venduntur de facto carius à piis, & timorata conscientia principiis ob adiunctam illis iurisdictionem; qua seclusa non venderentur tanto pretio redditus, & alia emolumenta pecunaria honorariis illis titulis deuincta. Ergo iurisdictionem etiam ipsa secundum se est vendibilis, & habet rationem partis mercis in venditione iusta. Quis enim audeat damnare tanquam iustum tot iustissimorum Principum praxim, antiquam, & quotidiam augmentum pretium ob adiunctam præcisè iurisdictionem? Aut quæ ratio discriminis reperiri potest, ob quam iurisdictione simul cum re alia vendi eiusque pretium augere possit; seorsim verò vendi non possit præsertim cum eiusdem rationis, ac iuri sit, siue illa alia res prius, deinde iurisdictione seorsim, siue vtraque simul, ac indutissim vendatur.

4. Licit iurisdictione primo, ac principaliter si ordinata in bonum communis, secundario tamen, & minus principaliter cedit etiam in utilitate eius à quo habetur, quatenus confert præminentiam quandam, & dignitatem prælatiūam respectu ceterorum, ut dictum est quæft. 3. & 4. Fieri autem potest, ut utilitas secundaria, & minus principalis aliquius rei sit equalis toti alterius rei utilitatib; ob maiorem estimabilitatem vnius, quam alterius, ob quam, quod est secundarium, ac minus principale in uno adæquet, aut etiam supereret, quod est primarium, ac principale in altero. Confirmatur à posteriori, quia quod est secundarium, & minus principale in iurisdictione communiter habetur pluris, & ambitur magis, quam quidquid utilitatis simpliciter est in parua pecuniarum quantitate.

5. Si hæc officia essent inuendibilia secundum se essent etiam inuendibilia quod emolumenta pecunaria illis annexa. Quia quomodo cumque vendantur, sequuntur eadem inconuenientia; nempe quod ciues postquam ea emerint grassentur in subditos non solum, ut expensas factas restaurent, sed etiam, ut ad ultiores in dignitatibus progressus viam sibi parerent. Atque hoc est alterum inconueniens, quod nimis inde fiat, ut ciues non se disponant ad obtinenda ea officia per virtutem, & sapientiam, sed magis accumulando pecunias per bona; vel malas artes præante ad hoc ipsius exemplo Reipublicæ, seu supremi Principis docentis ea venditione venditionem functionum iurisdictionalium & pecunia auditatem.

6. Ut hæc officia vendi non possint digniori, cui debentur determinatè; saltem vendi poterunt indigo, & minus digne, quibus non debentur; certè venditio his facta erit valida, nullumque inde manebit onus restituendi, idque eadem ferè ratione qua iudex ex communi auctorum opinione facit suas pecunias, acceptas pro sententia iusta, licet non faciat suas, quas accipit pro sententia iusta. Est enim eadem ytrōbique ratio. Ergo venditio istiusmodi officiorum non est intrinsecè inualida.

7. Saltem electio vnius præ alio ex æquè dignis vendi potest. Licit enim concurrentibus multi æquè dignis debeatur electio alicui eorum vagè, & indeterminatè; non tamen debetur huic potius quam alteri determinatè. Ergo pro electione huius determinatè potest accipi aliquid pretium. Qualibet enim res quatenus est indebita, est vendibilis, si simul sit purè temporalis, atque estimabilis; in quo genere continetur electio ad officia temporalia. Confirmatur ex opinione quorundam auctorum afferentium obligatum ex testamento ad dandum centum pro dote alicui pueræ nubili reliete sibi libera determinatione personæ posse accipere pretium, & retinere sibi partem dotis pro electione huius determinatè præ ceteris æquè habentibus conditiones requisitas a testatore; & sic de aliis obligatis ad dandum quantitatem determinatam, aut etiam ad vendendum pro determinato pretio, sed non determinata personæ.

Art. 1. Resp. Bona illa, quorum diuisio facta est libera hominum conventione iuxta dicta in duabus proximè præcedentibus quæstionibus duplii summo genere continentur. Alia namque sunt, quæ pertinent ad iustitiam distributivam tanquam propria eius materia proxima; alia quæ ad commutativam, iuxta dicta quæftione 18. Quia verò inter istas duas iustitias distributivas est præstantior, quatenus eius obiectum est ius, saltem inadæquatè commune quod prænalet priuato, propter ea primo loco accommodanda illi sunt conditions nuper assignatae diuisionis legitimæ rerum. Inter quæstiones autem de iustitia distributiva ea censeatur præcipua; quæ quæritur: an officia saltem secularia habentia annexionem iurisdictionem sint vendibilia. Affirmant Caietanus, Vasquez, Valentia, & alij quamplures. Negant Adrianus, Medina, Anglez, Turrianus, & alij. Distinguit Lessius: nimis eiusmodi officia, quod ad obligationes ad certas functiones, quæ est eorum essentia, quoad iustum stipendium, eisdem obligationi, & functionibus correspondens, esse inuendibilia; vendibilia verò quod dignitatem, & præminentiam respectu ceterorum, necon quoad occasionem, ac spem lucrandi ultra iustum stipendium.

Art. 2. Distinctio ista Lessij partim subsistit partim non subsistit. Subsistit quidem quoad obligationem ad functiones, & quoad spem lucrandi. Quia hæc duo sunt inuicem separabilia, & conditionis, ac estimationis

mationis longè diuersæ. Non verò subsistit quoad eandem obligationem ad functiones, & ad dignitatem, ac præminentiam respectu subditorum. Quia hæc duo sunt essentialiter inuicem inseparabilia, & identificata mutuò in eiusmodi officiis; atque distinctione rationis, si tamen, & hæc ipsa est possibilis inter ea extrema, cum tales functiones sint essentialiter, ac formaliter propriæ præminentis, vt præminenit. Distinctio inquam rationis nihil facit pro negotio venditionis, quandoquidem venditio est rei, vt est in se, & non vt sic, vel aliter apparet in intellectu formaliter.

Art. 3. Quapropter distinguendum est ulterius duplex genus præminentia, adiacentis officiis iurisdictionibus. Primum præminentia genus est, quod est illis intrinsecum, ac essential, & consistit in sola, ac præcisa potestate viuis, vt præcipiat, ac veter aliis, eosq[ue] dirigat, & in obligatione aliorum, vt illi parcent, ac conformentur. Alterum præminentia genus est separabile absolute ab iisdem officiis, illisque extrinsecus superadditum per leges, & consistit in peculiaribus priuilegiis, conferentibus personæ in officio constitutæ peculiarem splendorem, ornatum, ac venerabilitatem ultra eam, quam confert ex natura rei iurisdictionio nuda secundum se. Eiusmodi sunt, posse gestare specialem habitum, & insignia, probata ceteris: præcedere loco in publicis, & priuatis consensibus, interesse conuentibus hominum præcipuum pro negotiis maioris momenti; eximi ab officiis vilioribus, & seruitatibus popularium, aut à circumstantiis earum grauosis tempore pacis, & belli; tractari modo peculiarter honorifico in causis ciuilibus, & criminalibus; habere aditum frequenter, & facilem ad Principem, constitui in spe promotionum quoad aliqua maiora in hoc eodem ordine rerum, & similia. Secundum istud præminentia genus non est vbiique uniforme, sed multiplex, & varium in diuersis prouinciis, & apud diuerfos Principes, habetque inæqualem estimationis gradum iuxta magnitudinem, & exiguitatem, amplitudinem, & restrictionem dominij, ac territorij, & iuxta qualitatem, ac numerum maiorem, vel minorem eorum, supra quos euehitur, qui donatur officio; ideoque nulli vniuersali, ac vniiformi regulæ subici potest. Qua de causa nihil de eo genere præminentia in præsenti dicetur, aut subintelligetur in progreſſa, sed tantum de primo illo genere, quod est vbiique uniforme, & in eis officiis iurisdictionibus intrinsecè, ac per se.

Art. 4. Dicendum itaque absolute est eiusmodi officia esse intrinsecè inuendibilia, si secundum se præcisè considerentur, seu quod ea, quæ sunt eisdem intrinseca, & essentialia: vendibilia verò esse quantum est de se quoad emolumenta pecunaria ex eisdem resultanta per se quidem quoad excessum iusti stipendi: per accidentis verò quoad hoc ipsum stipendum. Hæc proculdubio est mens Diu Thomæ in opusculo illo 21. vt apparet ex responsive ad 1. & 2. Probatur prima pars conclusionis. Quia officia habentia annexam iurisdictionem secundum se præcisè, & ex sua natura intrinseca non sunt primò, & principaliter ordinata in utilitatem eius, cui conferuntur, sed potius in utilitatem, & commodum communitatris eadem per se, vel per alium conferuntur, vt positum est ex communi omnium consensu q. 3. & appetit clarè ex dictis q. 1. 8. ab art. 12. Pecunia è conuerso primò, & principaliter est ordinata ex sua natura in utilitatem, & commodum habentis illam tanquam suam, vt ex se satis patet, & expositum est in eadem q. 18. circa primum, & secundum genus bonorum communium. Manifestum autem est non posse constitui æqualitatem inter datum, & acceptū, quando vtrumque primo, & principaliter est ordinatum

R. P. de Eftarza Curs. Theol. Tom. II.

in utilitatem, & commodum alterius ex communitatis. Huic enim necessariò alter euadit inæqualis, ac inferior cum minori lucro, & maiori danno. Cum ergo venditio non possit esse iusta absque æqualitate inter datum, & acceptum; patet officia habentia annexam iurisdictionem esse prorsus inuendibilia, si secundum se præcisè considerentur.

Art. 5. Explicatur, & vrigetur hæc ratio: Quia communitas indiget aliquo iurisdictionem habente, à quo multitudo dirigatur, coërcetur, ac defendatur, & in mutua pace tranquilla, ac benevolia conseruetur; indiget verò non minus, si non, & multo magis, quam indiget medico, magistro, & aliis eiusmodi, nec vllus ciuium determinat ita indiget potestate ceteros gubernandi. Sicut igitur intrinsecè iniquum, & turpe est communitatem vendere officium magistri, medici, & aliorum eiusmodi secundum se præcisè, & seclusis omnibus emolumentis pecuniaris, corumque spe; ita intrinsecè, iniquum, & turpe est vendere officium habens annexam iurisdictionem secundum se præcisè. Tener paritas ob rationem iam datam. Quia videlicet vtrōbique primo, ac principaliiter cedit communitati utilitas non solum pretij, sed etiam mercis, seu eius, quod vendit. Quod manifeste est contra rationem iusta venditionis.

Art. 6. Augetur vis argumenti. Nam qui vendit ideo vendit, quia indiget pretio; non vero quia indiget, vt habeatur ab alio; quod ipse vendit. Alias enim vendor cogeret emptorem ad faciendos sumptus, non vt subueniat indigentia propriæ ipsius emptoris, sed vt subueniat indigentia, quam paritur vendens, non solum pretij, sed etiam, vt habeat apud emptorem, quod illi vendit. Quo nihil inæqualius, ac iniustius esse potest. Nempe emptor, & vendor, & iustus, & æqualis si contracetus, sua quisque indigentia consulere debent, & permutare res æquè inuicem utiles; & non vt alterutri tota vtrumque utilitas primo, ac principaliter cedar.

Art. 7. Altera pars conclusionis, nempe, quod emolumenta pecunaria officiorum sint vendibilia per se, quoad excessum stipendi iusti nullo negotio conuincitur. Quia talia emolumenta potest communitas, & qui vices gerit communiatatis subtrahere absque vlla iniuria, quantum est ex natura ipsius rei. Ergo, & vendere potest. Patet consequentia; quia venditio est quidam subtractionis modus. Deinde ea emolumenta sunt eiudem generis cum pecunia, qua emuntur, potestque proinde constitui æqualitas inter ipsa, & pecuniam pro eis datam.

Art. 8. Postrema pars conclusionis, quod hæc officia sint inuendibilia per se quoad iustum stipendum, vendibilia verò per accidens, probatur. Quoad per se quidem, quia iustum stipendum est debitum ex iustitia exercenti iurisdictionem, non secus, ac laboranti in vinea. Nemini autem vendi potest, quod ei debetur ex iustitia. Nec est locus æqualitati iustitiae, quod solutio pretij, & obligatio, ac onus ex se æstimabile grauant solum ementem venditore vtrumque lucratrice. Probatur item quoad per accidentis, quia Respublica potest obligare ciues, vt incumbant bono communio, tam in hoc genere, quam in quoouis alio gratis, & absque villo stipendio, quando in eas angustias redacta est, vt non sit, soluendo; seu soluere non potest, quin patiatur aliud malum maius, quam cogere idoneos ad laborandum absque mercede, & constituere inæqualitatem inter ciues sic laborantes, & alios nihil præstantes, quod æqualeat illi labori, quia non possunt, aut non expedit. Vendere autem anticipata solutione iustum stipendum diutim proueniens ex functionibus officij nihil re ipsa est aliud, quam obligare ad præstandum officium, seu functiones officij gratis, & absque stipendio. In hunc igitur

R. 2 modum,

# 196 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

modum, atque sub eiusmodi distinctione, sunt vendibilia, & inveniendibilia officia secularia.

Ad 1. Imò ea verba D. Thoma confirmant veram sententiam; quia secunda conditio ab ipso apposita, ut non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non possit fratre grauamine subditorum nullum locum habere posset, si ita officia non solum essent vendibilia, quoad emolumenta pecuniaria, sed etiam secundum te, & quoad nudam iurisdictionem. Quia tunc euentes per ipsam officij collationem recipiunt partem compensationis, aut compensationem adaequatam pretij soluti, & consequenter non liceret illis totum pretium recuperare, (ut supponit licere D. Thomas) neque cum grauamine neque sine grauamine subditorum. Neque enim per emptionem officij secundum se posset acquiri ius ad rehabendum tantum pecuniarum ultra illud officium; nemo siquidem potest per emptionem acquirere ius ad mercem, & ad aliquid amplius praesertim aequale torti pretio. Igitur Diuus Thomas solam approbat venditionem officiorum quoad emolumenta pecuniaria, quæ exigenda supponit per officiales à subditis.

Ad 2. Ratio illa desumpta ex D. Thoma nihil concludit, nisi cum limitatione ab eo adhibita, & nuper notata ad 1, atque in sensu illam includente. Id, quod demonstrari efficaciter potest, quia etiam mutuum est quid pure temporale, & est valde aestimabile atque pro eo obtinendo erogant mutuari multam pecuniā, & nihilominus est inveniendibile secundum se præcisè, ut dicetur q. 46. Eadem est ratio, ut ibidem apparebit de anticipata, & dilata solutione pretiorum pro mercibus, quarum altera respectu vendentis, & altera respectu euentis sunt valde aestimabiles, & vtraque est, quid pure temporale, ut patet, & queritur ab alterutris, aucto, & diminuto pretio; & tamen neutra est vendibilis, ut merito fatentur aduersarij ferè omnes. Ergo ad iustum rei vendibilitatem non sufficit eam esse purè temporalem, similique appetibilem, & sumptibus pecuniarum quaestram per aliquos. Sed aliquid præterea aliud requiritur; nempe ut possit constitui æqualitas inter mercem. & pretium. Quæ æqualitas repugnat inter pecunias, & iurisdictionem, ut ostensum est supra, & est possibilis inter easdem pecunias, & emolumenta pecuniaria, secundum quæ præcisè considerauit D. Thomas temporalitatem eorum officiorum, ut visum iam est.

Ad 3. Iurisdiction adiuncta proprietatis illas reddit magis securas à furto, & rapina; minuit expensas operarum, & familiae; accommodat pretia intra summum, & infimum pretium iustum in favorem domini, seu vendentis, seu euentis; exigit efficacius, & magis tempestiu nomina, & tributa; aliaque plura accumulat obsequij, & officiosæ contributionis emolumenta pecuniaria, quæ non negantur vendibilia esse ex sua natura. Eadem autem sola venduntur, sine scorsim, sive simul cum proprietatis iurisdictione conferatur à Principibus conferentibus iuste; et quo patet nullum argumentum deduci posse pro vendibilitate iurisdictionis secundum se, & cum separata fuerit ab eiusmodi emolumentis, ut separari a solo potest per leges ea omnia abradentes.

Art. 1. Ad 4. Dignitas, & præminentia iurisdictionalis essentialiter consistit in potestate dirigendi ceteros ad propriam ipsorum utilitatem, ac felicitatem, eosdemque cum in finem obligandi. Quæ quidem potestas, quia est participatio diuinæ potestatis, est perfectio valde aestimabilis, & subiectum suum reddit valde honorabile. Verum quia hæc potestas quantum connaturaliter habita, & pertinent ad præsentem considerationem dependet essentialiter ab exercitio similis potestatis conuenientis communitati volenti obligare, & obliganti de facto habentes talia

officia, ut consulant bono communi, cumque in finem omnem suam industriam, ac vires impendant, unde sit, ut quoties exercent potestatem ceteros obligandi, toties, exerceant subiectionem erga communem obligantem ipsos, ut ita obligent, idque cum hoc discrimine, quod communitas obligat principaliiter ad propriam ipsius utilitatem, minime vero habentes officia ad propriam ipsorum utilitatem, cuius tamen sunt indigi non minus quam ceteri: & ex utroque capite eius, & subiectionis, & indigentiae deficit eorum potestas à participatione diuinæ. Quia inquam hæc omnia ita se habent, perspicitur clarè dignitatem, & præminentiam hominum habentium iurisdictionem esse æquilibratam, immo, & præponderatam subiectione erga communitatem diuertente vires animi, & corporis à propriis utilitatibus ad communes. Patet autem bonum præponderatum onere essentialiter sibi coniuncto vendibile nequam esse. Quare argumentum decipit, quia considerat bonum secundum se absque malo sibi essentialiter conexo.

Art. 2. Confirmatio argumenti ab experientia refellitur duplice alia experientia contraria. Prima est omnes ubique communitates, quatenus non regunt se per se ipsas, superaddere officiis iurisdictionem habentibus stipendia congrua, & plerunque alia præterea emolumenta. Quod non fieret si onus eorum officiorum non præponderaret præminentiam, & aestimatione dignitatis. Altera experientia est non solere ambiri hæc officia, ab iis, qui nullum inde emolumenntum fugere volunt, nec in officio quidquam querunt præter ipsum officium, & curam boni communis coniunctam cum sola præminentia.

Art. 3. Dicendum igitur est ambientes hæc officia, vel adhædere emolumentis, quæ modo dicebatur illis superadditi, & possunt absolutè ab iisdem separari, suntque vendibilis modo dicto; vel querere coram officiorum abusum, & impunitatem pro peccatis in posteram committendis, quæ patet esse inveniendibia, cum sint intrinsecè nociva habenti, vel denique offici erga dignitatem, & præminentiam affectu speciali ultra communem, & iustum aestimabilitatem rei apud prudentes aestimatorem; quæ circumstantia nihil facit pro vendibilitate, ut obseruatum est in questione præcedenti. Nocet hac in parte apud incautos facilè fidei veræ sententia, quod quæ nunquam, aut vix unquam separantur, facile apprehenduntur, ut inseparabilia ex se; atque identificata; & quod affectus simpliciter irrationales, ac virtuosi facile nonnunquam adscribuntur naturis rerum.

Ad 5. Fieri potest, ut Respublica abundet multis ciuibus habentibus de suo absque malis artibus pecunias sufficietes ad pretium constitutum officiorum. Et siquidem contigerit in iisdem simul adesse pecunias ad soluendum, & dignitatem ad satisfaciendum obligationi officij, cessabit in eius venditione quoad emolumenta utrumque inconueniens propositum. Neque tunc per talem venditionem accedit Respublica, seu Princeps conquistionem pecunia per malas artes, & contemptum virtutis, & sapientiae. Quia soluet solum pro excessu stipendijs, quem nulli debet Princeps absolutè, nec pretium electionis exigitur, nisi ceteris paribus, & attenta simul dignitate, ac idoneitate ad officium optimè administrandum; idque tam in prioribus, quam in ceteris omnibus promotionibus. Nec enim quilibet venditionis modus approbatur indiscriminatus, sed tantum dicitur non repugnat ex se, ut vendantur iuste emolumenta excedentia stipendium iniustum. Quod fieri proculdubio potest præcisè omnibus incommode pugnantibus contra bonum commune accipiendo pretium ab iis

solidum,

solum, de quibus sperari possit satisfacturos omnino esse officio, nec eius licentia, ac potestate abusuros esse villa ex parte. Qua præcautione adhibita, nullum, aut exemplum, aut incitamentum datum erit querendi pecunias per malas artes, aut fidandi solis pecuniis.

Ad 6. Certum in primis est, vt hæc officia secundum se debeantur ex natura rei dignioribus, de quo in quæstione sequenti; non tamen sic ea illis deberi, vt coniuncta cum emolumента excedentibus stipendium iustum. Fieri deinde potest, vt adsint plures ceteris omnibus digniores, & inter se æquales, quorum proinde nulli debeatur electio ipsius determinatè præ alio æquali. Et tunc licet ex lege iam stabilita debeantur alicui ex dignioribus simul cum officio ea omnia emolumenta; quia tamen ea lex statuta non est directè in fauorem eligendi, seu vagè, seu determinatè, sed pro bono communi, vt statui multiplici ex causa potest, nulla fiet iniustitia electio, si premium ab eo exigatur pro electione ipsius potius, quam alterius ad emolumenta ultra iustum stipendium. Ergo absque læsione iniustitia fieri absolute potest venditio qualis superius approbata est. Adde duplificem esse iniustitiam, quæ considerari potest in electione ad talia officia, altera consistens in electione minus digni, aut indigni, sive simul intercedat, sive non intercedat venditio, atque de huiusmodi iniustitia non agitur in præsenti, sed agetur in quæstione sequenti; altera iniustitia consistit formaliter in venditione, sive eligatur dignior, seu minus dignus, seu indignus, atque de hac venditione dicitur esse iniquam intrinsecè quoad officia secundum se, & non esse ita iniquam quoad emolumenta pecuniaria, cuiuscumque modi sit de reliquo electio. Neque tangit hoc punctum obiectio, sed neque illud tangit, quod dicitur de iudice vendente sententiam iniustam; quia solum vendit aliquid pecuniarium, seu quod ad pecuniam reducit ratione periculi, quod subit, vel alii eiusmodi de causis, de quibus dicetur in loco. Nulla igitur est paritas quoad venditionem officiorum secundum se; quoad alia vero, quæ illis adiacent, iam concessum est totum.

Art. 1. Ad 7. Non omne, quod potest esse materia beneficij obligantis ad gratitudinem, potest esse materia emptionis, & venditionis, vt apparat manifestè in exemplis paulò ante productis mutui, & solutionis iusti pretij anticipate, aut dilata; necnon in collatione gratuita rerum spiritualium. Ratio est quia postule leges tam naturæ quam humanæ relinquent distributori, seu largitori immediato retum, & munerum liberum affectum beneficum speciale erga quem voler, quin relinquant villam libertatem circa quantitatem, aut qualitatem, & æstimabilitatem eius, quod distribuendum est. Sunt enim res diuersæ quantitas affectus, & quantitas pecunia; suntque proinde capaces diuersarum, atque oppositarum inter se dispositionum. Existente autem ea legum dispositione tametsi impendatur maior affectus beneficij erga unum, quam erga alium, non ampliabitur propria libertas ultra terminos legitimos, idoque nihil fiet contra iniustiam. Ampliabitur vero libertas, & fiet contra iniustiam, si auferatur atque distributori reserueretur pars quantitatis pecuniariae determinatae per leges, aut per voluntatem domini habentis vim legis. Retinebitur enim à distributori res non sua, intendeturque, vt fiat sua ipsius titulo illegitimo; Nempe in compensationem affectus specialis secundum se præcisè considerati, qui ut sic vendibilis minime est, cum sit diuersi generis, & non reducibilis ad æqualitatem comparatione pecunia. Affactus enim, cum solus secundum se est liber per legem, solo affectu compensatur ad æqualitatem.

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

Art. 2. Patet autem non solum præminentiam officij deberi integrum, & liberam à compensatione pecuniaria ex sua natura, & secundum leges, vt appareat ex dictis, verum etiam stipendium iustum officij esse quantitatem legibus determinatam in compensationem laboris exacti ratione eiusdem officij, easque leges esse latas in fauorem exhibentis de facto tales labores: Ergo distributor officiorum nihil potest ex ea quantitate pro se detrahere ob specialitatem affectus beneficii, & electionem huius præ alio sibi liberam per leges secundum se præcise, sic enim fraudulentur officiales parte stipendij iusti, hac præcise de causa, quia ipsi potius quam alij obligantur ad laborandum. Quod ultra rationem datam est contra Apostolum vehementer exclamantem, tametsi ageret de labore officij spiritualis 1. Corinth. 9.7. *Quis militat stipendiis suis unquam?* cum iis, que sequuntur.

Art. 3. Iam opinio illa Diana, & paucorum aliorum, qua adducitur in confirmationem, est minus probabilis, quam id in cuius confirmationem adducitur, imo re matutis considerata videtur prorsus improbabilis. Quia, qui sic pascitur electionem vnius puella dotanda præ alia non dat quantum tenet dare, retinetque sibi titulo illegitimo, quod non est suum, & permissionem sibi factam solum quoad affectum, & electionem personæ, atque benemerentiam respectu eiusdem ampliat ad quantitatem rei, circa quam nulla sibi facta est permisso, nec fieri potuit, quin per iubentem contradiceretur sua ipsius intentioni. Iuberet enī, vt darentur centum ex gr. simulque permitteret, vt non darentur centum, sed nonaginta tantum; aut octoginta, utque ea diminutio fieret propter solam dationem, quæ essentialiter est coniuncta cum determinatione alicuius personæ. Iniquum autem manifestè est: vt qui tenet dare centum alicui personæ ab ipso determinandæ, aut si libauerit, committenda forti, det minus quam centum id est minus quam tenet dare, præcise quia dat; id est præcise quia determinat, & exequitur determinationem sibi permisam. Dictum autem est hoc esse minus probabile, seu potius esse manifestius falsum quam quod confirmandum erat, quia in electione ad stipendium iustum officij adeat aliquid specialiter æstimabile ultra æstimationem stipendij, nempe dignitas, & præminencia ipsius officij, & prærogativa honoraria inde resultans in stipendium. At in electione ad dotem tota æstimatio est penes quantitatem pecunia, & affectum, ac libertatem quibus datur.

### Q V A E S T I O X L V.

*Virum ex læsione Iniustiae distributiuæ oriatur obligatio restituendi?*

**V**ideatur non oriri. 1. Quia electo minus digna nulla necessario interuenient iniustitia aduersus dignorem, nullaque proinde necessario resultat obligatio restituendi. Potest nimis communis cedere iuri, quod sibi conuenit ex natura rei ad electionem dignissimi. Ergo fieri absolute potest, vt absque villa iniustitia eligatur minus dignus prætermisso digniori. Quia vero communis transmittit omnem suam potestatem absque villa limitatione in supremum Principem, certe fieri potest, vt ita transferat, poterit etiam supremus Princeps eidem iuri cedere, atque ideo numquam peccabit contra iniustiam distributioniam electione minus digni. Ipsa etenim voluntas eligendi minus dignum continet in se eam cessionem iuris. Quia nemo vult fieri à se cum peccato,

R 3 quod

# 198 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

quod in potestate habet, ut fiat sine peccato.

2. Oeconomus eligens operarios in vineam ex iussu domini non tenetur ad eligendos optimos, neque in hoc, aut in rebus aliis procurandis peccat contra iustitiam, si non adhibeat summam diligentiam; sed sufficiet, si ea sit mediocris, & qualem quisque communiter adhibere solet in rebus suis, atque ideo sufficiet si operarij sint mediocrees, & simpliciter boni. Deinde tametsi eligat minus bonos, aut etiam absolutè inidoneos, non propterea committet peccatum iniustitiae aduersus bonos, aut optimos, nec tenebitur aliquid illis restituere. Accedit neminem teneri in conscientia ad eligendum sibi statum omnium securissimum à periculis errorum, peruersonis morum, aiorumque malorum. Ergo neque Princeps, qui comparatur cum communitate tanquam eius oeconomus, nec maiorem habet obligationem prouidendi communitati, quam ipse sibi, tenebitur ad eligendos optimos officiales, aut quod eodem recidit ad prouidendum summa cum diligentia bono communis, & præcautioni periculorum eius: nec prætermis melioribus peccabit aduersus ipsos contra iustitiam, atque ideo nec incidet in obligationem aliquid eis restituendi.

3. Officia publica semel collata sunt inaueribilia saltem pleraque præterquam in pœnam delicti. Restitutio autem fieri non potest quin officium iniuste collatum vni, & iniuste negatum alteri, afferatur à priori, & conferatur secundo. Nulla igitur est obligatio restituendi ob iniustitiam contra iustitiam distributiuam.

4. Restitutio est actus solius iustitiae commutativa, vt docent D. Thomas, aliqui communiter, & suppositum fuit supra, vt certum in tota doctrina de restitutione. Si autem oriretur obligatio restituendi ex laſtione iustitiae distributiuæ pertineret etiam ad ipsum actus restituendi; quia ad eandem iniustitiam pertinet non inferre damnum iniustum, & illatum reparare.

Art. 1. Resp. Ex doctrina quæſtionis precedentis inferuntur aliqua clare circa laſtione iustitiae distributiuæ, & obligationem restituendi inde resultantem. Primum est conferentem officium, quod habet annexam iurisdictionem, non illi, cui ex iustitia conferre tenetur, sed alteri, non propterea teneri ad faciendam compensationem aliquam pecuniarum omisso præterquam quoad emolumenta pecuniaria excedentia stipendium iustum si quæ eiusmodi devineta fuerint officio ex lege, seu positiva, seu permisiva. Patet hoc, quia de reliquo officio est incompensabile pecunia, vi dictum est, & is, cui negatur, eo ipso liberatur ab onere maiori, quam sit dignitas, & præminentia officij, & æquali respectu iusti stipendij, ac proinde nihil præterea superest, quod pecunia compensetur.

Art. 2. Alterum est vendentem tale officium majori pretio, quam quod sit æquale emolumenta excedentibus iustum stipendium teneri per se ad restituendum eum excessum pretij. Quia eo ipso, vel vendetur dignitas, & præminentia officij, aut iustum eiusdem stipendium, quorum alterum essentia liter, alterum saltem per se est inuendibile, vt dictum est; vel certe computabitur, vt pars valoris conuenientis merci affectus specialis emptoris excedens communem, & prudentem eiusdem mercis estimationem. Quod itidem ostensum est esse iniquum. Tenetur autem restituere, qui accipit pretium rei inuendibilis, qua parte inuendibilis est; neconon, qui vtcumque accipit pretium maius iusto, quatenus maius erit, vt reparetur æqualitas, quæ leſa fuerat.

Art. 3. Tertium est vendentem officium, quod

redit utilitates iusto stipendio maiores, si vendat, cui non debebat conferri officium, eo prætermisso, cui debebatur ex iustitia; teneri ad duplē restitucionem, si quidem legibus constitutum fuerit, ubi committitur delictum, ne tales utilitates vendantur. Debet enim in primis restituere totum pretium emptori, siue excedat, siue non excedat emolumenta iusto stipendio maiores. Quia supposita eiusmodi lege debentur gratis eiusmodi emolumenta habenti officium ex suppositione, quod illud habeat. Eadem deinde, quatenus excedunt iustum stipendium, debentur simpliciter illi, cui officium debebatur ex iustitia. Vtique ergo debet fieri restitutio, clementi quidem totius pretij soluti; prætermisso vero contra iustitiam, quantum valent emolumenta iusto stipendio maiores.

Art. 4. Nec vacat dicere leges de conferendis his officijs, & emolumenta absque pretio, nullib[us] ferri directe in fauorem habentium, vel debentium habere talia officia, sed intuitu boni communis. Contra enim est; quia eiusmodi emolumenta habent rationem præmij, tum respectu eorum, qui se præ aliis laudabiliter disponunt per probitatis, & sapientiae studium, vt Rempublicam utiliter gubernent: tum respectu eorum, qui actu ea officia exercent, & iniugilant bono communis impediendo se per attentionem eius, quominus totis viribus incumbant sollicitudiniuarum personalium utilitatum, & commodorum, quæ pungunt magis animum ex natura rei, quam quæ sunt communia. Est autem de ratione præmij, vt proponatur directe, & immediatè in utilitatem eorum, qui comparant sibi dignitatem respectu ipsius. Fit igitur iniuria detracitis, aut imminutis eiusmodi emolumentis tam habenti officium, quam illi, cui ex iustitia debebatur.

Art. 5. Superest videndum quibus determinatè debeantur talia officia; an scilicet determinatè debeantur dignioribus; an vero tuta conscientia conferri possint simpliciter dignis, tametsi minus digni sint quam alij? Communis auctotorum longè plurim sententia est deberi dignioribus, & peccari contra iustitiam distributiuam, si conferantur non solum indignis, verum etiam minus dignis. Alij nihilominus nonnulli docent, nullum esse peccatum ex natura rei, seu secluso pacto, iuramento, aut lege speciali, si conferantur minus dignis.

Art. 6. Alij distinguunt inter officia, quæ vnius arbitrio, ac voluntate, & quæ plurim suffragis conferenda sunt: alij inter ea, quæ etiam extraneo conferri possunt; & ea, quæ aliqui ex eadem communitate conferri debent, alij inter temporalia, & spiritualia, seu Ecclesiastica: & rursus alij inter beneficia Ecclesiastica simplicia: & curam animarum habentia: Neconon inter ea, quæ sunt minoris, & quæ sunt maioris momenti: alij inter ea, quæ non proponuntur, vt præmia pluribus concurrentibus ad examen idoneitatis; & quæ sic proponuntur: alij denique distinguunt inter electiones, quas facit immediatè communis ipsa nulli subordinata, aut supremus Princeps, & quas faciunt ministri inferioris, ac subordinati. Istarum porrò distinctionum auctores suffragantur vbiique quoad priorem partem distinctionum simpliciter digno, tametsi minus dignus sit; quoad posteriorem vero partem dignioribus determinatè, vt videre licet apud Sanchez lib. 2. consil. cap. 1. dub. 2. & 3. 6. & apud Cardinalem de Lugo disp. 34. & 35. sect. vtrōque 2.

Art. 7. Dicendum est veram absolutè esse uniformem respectu omnium officiorum, ac beneficiorum; neconon omnium diligentium, ac eligendorum, eandemque communem sententiam D. Thomæ docentis vniuersaliter quæst. 93. art. 1. & 2. & quæst. 186. art. 3.

art. 3. deberi ex iustitia distributiva electionem melioris, ac magis digni: nec prætermitti ipsum posse, propter indignum, aut etiam minus dignum absque peccato iniustitiae, ac proinde lethali ex genere suo. Licet enim in illis articulis 2. & 3. agat specialiter de dispensatione spiritualium, & de electione ad Episcopatum, vbiique tamen vitetur eadem ratione vniuersali, qua vñs fuerat dicto art. 1. vbi agit de acceptione personarum in genere.

Art. 8. Verum antequam proponatur ratio D. Thome notandum est videri Cardinalem de Lugo negare suppositum controvèrsia præsentis quoad discrimen dignioris, & minus digni. Vel enim, ait eligendas ad aliquod officium habet peritiam verbi gratia talem, vt nullum sit periculum errorum in eius exercitio; vel non habet peritiam talem. Si non habet, iam non est dignus tali officio. Si habet iam maior peritiam est superuacanea respectu talis officij, nec maiorem ad illud dignitatem constitut, sed solum dignitatem simpliciter ad maius officium. Non ergo subsistit discrimen digni simpliciter, & magis digni respectu eiusdem officij, aut beneficij.

Art. 9. Contra tamen est, quia etiam peritissimos contingit errare aliquando, ac proinde omnes sunt expositi alicui errandi periculo. Hoc autem periculum patet esse minus in habente maiorem peritiam; facilius enim hic adhibet aduentientiam sufficientem, vt vitetur error; & quæ sunt faciliora frequentius proueniunt ex natura rei. Idem dicitur de maiori, & minori probitate, & de proposito in ea contento de satisfaciendo obligationi officij, deque aliis pertinentibus ad potestatem executiū, & ad certitudinem eiusdem satisfactionis. Quo enim quisque eminebit magis quoad hæc, eo erit minus periculum errandi, & nocendi communitat, eritque similiter maior spes promouendi boni communis quantum hoc pendet ab unoquoque officio. Quapropter ad fundamentum Cardinalis negantis suppositum auctorum commune. Respondetur negando speciale ipsius suppositum; nempe peritiam, aut unum quodlibet aliud ex requisitis ad vnumquidque officium posse esse talia, vt totaliter absit omnne periculum errandi, aut adsit omnis possibilis spes promotionis boni communis. Neutrum enim constat in indubibili. Manifestum igitur est dignitatem ad idem officium posse esse maiorem, & minorēn cītra terminos dignitatis simpliciter.

Art. 10. Notandum rursus est dignitatem eligendi posse considerari, vel comparatione officij secundum se præcisè, vel comparatione eiusdem, vt coniuncti cum bono vniuersali communitatis quatenus pendent ex aliis capitibus. Fieri nimis potest, vt aliquis sit maximè idoneus ad aliquod officium secundum se, & nihilominus non expedit, vt ad illud eligatur, sed prætermittatur honeste præ alio idoneo sub eadem consideratione. Fieri namque potest, vt qui in eum modum est maximè idoneus, minimè omnium expositus errorum periculo in administratione officij non possit ad illud promoueri absque maiori aliunde iactura boni communis. Quia videlicet idem ipse exercetur, vel in bello, vel in palestra litteraria, vel in prœcuratione thesauri cum utilitate longè maiori communitatis, vel quia habet amulos, qui irritati eius promotione insurgent aduersus Principem, & communitatem, & poterunt verique insuperabilitet nocere magis, quam possit prodesse tale officium optimè administratum: vel quia exigit pro acceptando officio conditions, quæ præstari non possunt absque notabili subditorum graniamine, vel certè non exigentur ab iisdem, absque tumultu, & seditione: vel quia alio demum quouis modo Emerget maius communitatis nocu-

mentum. Cum igitur iuri, quod conuenit vnicuius est cuius seorsim lūmpo præualeat ius quod conuenit eidem, vt coniuncto cum ceteris, seu quod conuenit communitat, manifestum est in tali rerum dispositione præferendum esse minus dignum digniori respectu officij secundum se præcisè considerati.

Art. 11. Questio igitur procedit de digniori ceteris paribus, omnibusque consideratis, & de vtiliori simpliciter respectu communitatis. In hoc itaque sensu probatur conclusio: Acceptatio personarum est illicita ex sua natura, & opponitur iustitia distributiva. Sed prælatio minus digni respectu dignioris in distributione officiorum, continet in se acceptiōē personarum Ergo prælatio minus digni respectu dignioris in distributione officiorum est illicita ex sua natura, & opponitur iustitia distributiva. Maior est satis nota ex multis sacrae paginae testimoniis. Probaturque specialiter ex epist. Cathol. Iacobi cap. 2. ad ea yisque verba versu 9. *Si autem personas accipitis, peccatum operamini redargui à lege quasi transgressores, idque ipsum ostendetur mox, & confirmabitur magis ratione efficaci.* Probatur minor, quia acceptio personarum consistit, vt exponit D. Th. tum locis citatis, tum maximè ad 2. Romanorum lectione. circa illud, *non est enim acceptio personarum apud Deum.* Consistit, inquam, in acceptione non causæ pro causa, & in substitutione conditionis in persona repertæ nihil conferentis ad causam, ob quam ex voluntate legislatoris eligitū ad aliquid, loco conditionis conferentis ad eam ipsam causam, & finem. Istiusmodi autem acceptiōē, & substitutionem necessariò facit quicumque eligit non solum indignum, verum etiam minus dignum prætermisso digniori. Dignior enim ex eo dignior est, quia habet conditionem specialem conferentem ad causam, & finem, minus verò dignus, vel indigens, ideo talis est, quia caret tali conditione. Is autem qui caret conditione conferente ad causam & finem, non potest præferti habent talem conditionem, nisi propter aliquid alind minime conferens ad causam verbi gratia, quia dedit munera; quia est assessor, consanguineus, vel amicus, vel quid simile impertinenter se habens ad causam, & finem propter quem instituta sunt officia, & statuta lex de illis distribuendis. Necesse igitur est, vt qui præferti digniori minus dignum, vel indigens, eo ipso sit acceptor personarum.

Art. 12. Confirmatur, & explicatur hoc fundatum. Acceptio personarum præferens digniori minus dignum, eo ipso præferti bonum priuatum bono communis, idque in ea re, in qua cōmunitas habet ius prælationis respectu personarum priuatae. Vnde consequens præterea est, vt præferat personam particularem minus dignam personæ particulari digniori, idque in re, in qua is habet similiter ius prælationis respectu illius. Et quidem, quod post habeatur bonum commune, bono priuato constat clare, quia plurimum inter est communitatis habere in officiis digniores ob plurima emolumenta, quæ inde ipsi proueniunt, & miseri errorum periculum, quod nuper notabatur maiori dignitati inesse. Quare quod minus densus præligatur solum fieri potest prævalenti amore boni priuati.

Art. 13. Quod autem læsio ista, ac vilipendium boni communitatis sint contra ius, quod ipsa habet respectu officiorum, ex eo constat, quia hæc officia instituta sunt primo, & principaliter in bonum communitatis, vt si quis ex expositione iuris iurisdictionis data, & stabilita quæst. 3. Ergo lex de electionibus, & modo illas faciendi lata est primo, ac principaliter in fauorem communitatis. Ergo quantum quis in electionibus, vt fauatur personæ priuatae, postponit bonum commune, operatur contra

legem fauentem communitati, & grauante in eius fanorem, personas priuatas, quatenus earum bonum opponitur bono communitatis, atque adeo operatur contra ius communitatis. Quia verò fauor iste, respectu communitatis est inseparabilis à fatore dignioris, cum ex huius electione, ac prælatione bonum illius dependeat patet eandem legem secundari, & minus principaliter fauere inuidissim digniori aduersus minus dignum, ac proinde prælationem huius esse contrariam iuri illius. Turpe autem, ac inhonestum est, vt bonum commune, iquod præstantius ac diuinus est, posthabetur bono particulari, nec non, vt bonum particulare dignioris posthabetur bono particulari minus digni, cäque turpitude, ac inhonestas contrahit rationem iniustitiae, si quidem vtraque posthabitio fuerit contra legem fauentem posthabitum, & grauante eos, qui præhabentur nec non præhabentes ipsos. Manifestum igitur est acceptancem personatum, modo quo à nobis explicata fuit esse iniustum, vnde vterius manifestum est quibus determinatè personis, & quatenus facienda sint restitutions superioris præscriptæ ad reparanda damna illata per distributionem iniustum.

Art. 1. Ad 1. Communitas habet ius ne impediatur per alios ab electione dignioris coniunctum cum obligatione, ne ipsa eandem dignioris electionem impedit, aliamque faciat incompossibilem cum ea, ad eum modum, quo vnuquisque haberet ius, ne lædatur ab aliis in honore, & vita, coniunctum cum obligatione habendi curam de bono nomine, & conservandi vitam. Cuius ratio est; quia sicut honesta notata in quæst. 16. & 29. iuvat honestatem, & operationes virtuosas, coque amissi constituantur homines per se in magno periculo peruersoris morum; atque vita datur, vt instrumentum necessarium ad beatitudinem querendam, ac promouendam, cäque amissa non potest amplius queri, aut promoueti beatitudi, tenetur verò omnes ad retinendam honestatem morum, & ad vitandum periculum peruersoris eorum, & ad felicitatem querendam, ac promouendam, & consequenter ad ea, quæ sunt media necessaria respectu istorum finium. Ita etiam officia habentia annexam iurisdictionem instituta, vt abigant vitia, virtutem promouant, & vnumquemque intra limites honestatis contineant, vtque omnes ad ultimam felicitatem recte tramite dirigantur. Vnde fit, vt his officiis male, aut non vñque adeo bene collatis oriatur periculum peruersitatis morum, maius, vel minus; & similiter plus minusue decrecat, spes augenda honestatis in communitate, prout contigerit maiorem, vel minorem esse indignitatem, aut decrementum dignitatis in eo, qui eligitur ad officium.

Art. 2. Eadem igitur ratione qua nec licet quis cedere potest, nec validè iuri honoris, aut vitae propter motiu minoris momenti, nec etiam communitas licet, aut validè cedere potest iuri eligendi dignorem, vt indulgetur affectui erga indignum, aut minus dignum. Quia videlicet potestas validè cedendi huiusmodi iuribus est potestas subtrahendi se per suam præcisè voluntatem ab obligatione sibi imposta per voluntatem superioris, seque committendi licet periculo absolute vitabili peruersoris morum, atque impediendi spem promotionis eorumdem, & directionis optimæ ad ultimum finem, Quam potestatem cuiquam conuenire plane est impossibile.

Art. 3. Quod si huiusmodi potestas cessionis iuris communitati nequaquam conuenit, certum est eandem conuenire Principi etiam supremo minime posse, qui videlicet omnem suam potestatem habet acceptam à communitate, & non potest aliquid ac-

cipi, ex non habente illud. Verum etsi communitas eam potestatem haberet, non propterea sequeretur eamdem inesse supremo principi. Quia nemo censetur consentire potestati sibi nocendi, dum expressè eam potestatem non concedit. Nullibi autem gentium villa communitas expressè concessit Principi suo facultatem prouidendi sibi officiales minus bonos, seque mittendi in periculum malorum, & defectum spei bonorum, quæ ex illis redundant. Quia præterea ratione concluditur, nec etiam officiales publicos habentes absque iurisdictione curam rei pecuniarie, & rerum pecunia æstimabilium posse eligi defacto nisi optimos. Quia licet communitas absolute possit renuntiare iuri pecuniarium, ac proinde iuri etiam electionis personarum, per quas optimæ res pecuniaria administretur, conseruetur, ac angeatur; de facto tamen nulla communitas facit talenm iuris sui cessionem. Ideoque nec Princeps facere eam potest in iis, quæ sive mediatae, sive immediate pertinent ad communitatem.

Art. 4. Imo nec ipsa communitas eiusmodi cessionem facete posset præcisè per maiores sui partem; sed necesse est, vt omnes, & singuli consentirent. Quia licet vnuquisque possit disponere de suis pecuniis, vt liber; Nemo tamen nocere potest alteri in bonis suis absque ipsius consensu. Nocet autem omnibus, & singulis non solum quoad cumulum bonorum communium, sed etiam quoad peculium cuiusque proprium electio officialis communis minus boni. Cum ergo sit moraliter impossibile, vt omnes, & singuli huius communitatis velint consentire periculo immunitiois bonorum, quæ absolute volunt retinere, aut immunitioi spei, vt eadem promoueantur, idque de facto numquam contingat; sic planè dari de facto obligationem eligendi digniores non solum ad officia habentia annexam iurisdictionem, sed etiam cetera omnia, cäque obligatio erit maior, vel minor; gravis vel leuis prout contigerit mala immunitio ex electione minus digni, aut indigne esse maiora, vel minora, gravis, aut leuis. Quod similiter tenet in officiis habentibus iurisdictionem, nisi quod in iis vix fieri potest excessum dignioris esse certè discernibilem simulque esse tam exiguum, vt obligatio eum eligendi sit leuis. Quia iactura proueniens ex electione minus digni serpit per totam communitatem, & documentum, quod respectu singulorum est exiguum, multiplicatum per omnes, & singulos communitatis euadit facile magnum.

Art. 1. Ad 2. Magnum in primis, & clarū disserimen est inter obligationem Principis ad eligendum optimum postquam is innouit; & obligationem adhibendi summam diligentiam pro inueniendo optimo. Prima obligatio est, quæ cum plerisque auctoribus asserta est supra. Secunda reicitur ab omnibus, & merito; quia est difficillima, cui satisfiat, & excedit humanae fragilitatis, & conatus ordinarij modum ex quo patet ratio discriminis inter utramque obligationem. Præterea non foret è re communitatis, vt imponeretur obligatio adhibendi summam eam diligentiam inquirendi. Quia inde fieret, vt viri timoratæ maximè conscientiae, atque prudentissimi idest quales plerumque sunt optimi ad regimen, refugient ab eo vehementer, ne sibi imponerent onus usque adeo intolerabile. Vnde res publica sèpè illis priuatetur, & cogeretur eos assumere, qui non es facti satisfacti eidem obligationi.

Art. 2. Deinde cœconomus, & eius electiones diriguntur principaliter in rem pecuniariam. Princeps verò, & electiones ad officia iurisdictionalia diriguntur principaliter ad tuendam honestatem morum, & tranquillitatem, ac pacem socialem ciuium. Quæ differentia quanti momenti sit ad rem præsentem

rem appetit satis ex response ad obiectionem præcedentem. Considerandum præterea est quibus conditionibus pascatur Paterfamilias cum economo suo. Pasci namque potest, vt volet, cum agatur de sola sua re pecunaria. Pendet verò ab eo pacto maior, vel minor obligatio economi, non solum ex fidilitate, verum etiam ex iustitia. Communis autem nullis cum principe conditionibus pasci potest liberantibus ipsum ab obligatione eligendi digniores; cum ipsa etiam communis subsit huic obligationi.

Art. 3. Iam quod ad libertatem cuiusque attinet eligendi sibi statum vita magis minus securum, vt libuerit, multiplex potest assignari ratio discriminis. Præcipua tamen est, quia si omnes tenerentur in conscientia ad eligendum statum vita securissimum omnium, eo ipso, omnes ante electionem status specialis constituti fuissent in statu periculosisimo fatalis, quatenus electio status securissimi inter omnes est maximè ardua, ac difficilis ex sua natura. Quia continet multa sensibus, & naturalibus hominum inclinationibus valde repugnantia. Ille autem status est valde periculosus, qui constituit hominem in necessitate, vel peccandi, vel superandi maximam aliquam difficultatem, nec suppeditat unde ea difficultas minuat, & redditur facile superabilis; vti constat non suppeditari ante ipsam status securissimi electionem. At electio dignitorum ad officia non eo modo est difficilis ex sua natura. Fit enim revertens ab eligente omnibus suis bonis, & aucta præterea spe conseruationis, & promotionis eorum.

Art. 4. Adde quod eligendo statum vita minus securum, sibi soli quisque nocet. At eligendo minus dignum ad officium nocet electio æqualiter toti communitati. Patet autem non tantumdem cuique licere circa bona & mala sibi cum aliis communii: Atque circa peculiaria. Adde rursus indigere genus humanum hominibus in multiplici, ac disipari vita statu constitutis; cum minimè indigat electione ullius minus digni ad officium; atque ideo non esse eandem rationem relinquendi liberam magis, vel minus digni electionem atque est relinquendi liberam status magis, aut minus securi electionem.

Art. 5. Ob hæc igitur omnia transmissio antecedenti negatur consequentia quoad intentum principale. Nam quoad iniustitiam aduersus prætermisso, alia est, cæque nimis clara ratio differentia inter digniores ad officia, & operarios meliores. Quia officium operariorum non est estimabile nisi ratione stipendi quod patet, nullatenus deberi ex iniustitia nisi ob laborem de facto impensum ex condicione. Quapropter eius electio fit in gratiam diligentis principalis, isque potest absque cuiusquam iniuria nullum conducere operarium. At officium habens annexam iurisdictionem est estimabile ratione sui propter præminentiam, quam dat respectu ceterorum; potestque proinde deberi secundum se ex iniustitia: Quia vero qui prudenter de re aliqua disponit, vti par est præsumere de communitare, intendit omnem rei utilitatem, fit planè legem de distribuendis officiis iurisdictionibus latam esse non solum in gratiam communitatis diligentis per se, vel per alium nomine ipsius; sed etiam in gratiam digniorum. In quorum nimirum electione reperitur vniuersalitas utilitas communitatis coniuncta cum utilitate priuata eorumdem. Quare electio ad talia officia prætermitti omnino non potest absque iniustitia aduersus ipsos etiam eligendos; hoc est quin peccetur aduersus legem ipsis etiam fauentem directe. Quid quod hoc pacto stabilitur magis bonum communitatis minimè vt dictum est, renunciabile ab eadem, dato etiam

priuatis personis iure, quod ipsius communis iuris interest, vt illis insit, eiusque ratione instant digniores officiis tanquam rei sua. Est ergo quoad hanc partem specialiter manifesta ratio difference.

Ad 3. Dicitum est semel atque iterum propter iniustam distributionem officiorum iurisdictionalium secundum se præcisè nullam cuiquam personæ particulari deberi compensationem, aut restitutionem. Emolumenta autem pecunaria compensari possunt, & restituui etiam si indignis non auferantur officia. Vnde transmissa majori negatur minor.

Ad 4. Hoc solum pertinet formaliter ad iniustiam distributinam, vt conferat officia dignioribus, & ex formali iniustitia quod hoc secundum se præcisè consideratum nulla suboritur obligatio restituendi, vt dictum est. Quod autem nullum accipiatur pretium pro ipso officio secundum se, aut pro iusto eius stipendio, hoc adiacet extrinsecè iniustæ distributio, & operi eiusdem proprio, pertinet verò directè ad solam iniustiam commutativam, & consequenter ad ipsam solam pertinet, omnis restitutio, cuius obligatio suboriri potest ex iniustitia commissa in opere distribuendi.

### QVÆSTIO XLVI.

Vtrum vsura sit intrinsecè iniusta?

**V**ideretur non intrinsecè iniusta. 1. Quia quod est conforme exemplo, & præcepto Dei aut est solidi eius consilio disconforme, non est intrinsecè malum. Lucrum autem usurarium est conforme exemplo & præcepto Dei. Certe non est disconforme nisi solidi consilio diuino. De exemplo constat ex Luca 19. vbi Christus ait de seipso: ego veniens cum usurariis exegissim illam: nempe pecuniam mutuatam. De præcepto vero constat ex 25. Deuter. vbi Deus præcepit: non fœnerabis fratri tuo ad usuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem sed alieno. Eodem pertinet, quod lucrum usurarium promittitur à Deo in præmium obseruantie legis Deuter. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipiet. Denique de solo consilio aduersus usuram constat ex Luca 6. vbi inter alia consilia ponit: date mutuum nihil inde sperantes. Ergo acceptio usuræ pro mutuo non est intrinsecè iniulta, imo nec est ullum peccatum.

2. Iustum est in re pecunaria, quod est conforme legibus humanis, vt pote valide disponentibus in ea materia. Lege autem 1. & aliis Codice de usur, permittuntur usuræ earumque modis præscribitur, cum magna moderatione, & idonea perfonantur aliarumque circumstantiarum distinctione. Ergo lucrum usurarium illis omnibus obseruantis euadat iustum.

3. Quod quis facere non tenetur, & si faciat obligat ad gratitudinem, potest facere pro pretio, præfertim si id sit aliquid temporale. Nam quod nullius est pretii nullius est materia gratitudinis, & quo est temporale, similius appretiabile eo ipso est commutabile pretio temporali. Manifestum autem est mutuum esse quid temporale, nec est magis obscurum illud accipi tanquam beneficium non contemnendum à mutuario, obligatio proinde ad gratitudinem. Ergo mutuum est commutabile iusto pretio ex sua natura.

4. Pro valsi argenteis mutuo datis licet accipere pretium ultra fortem, de quo nemo dubitat. Ergo etiam licet illud accipere pro moneta mutuata. Patet consequentia, quia nihil referre videtur an argenteum habeat talem formam, vel aliam talem. Imo moneta mutuata est maioris longè utilitatis. Ergo à fortiori mutuatio eius est pretio digna.

Art. 1.

Art. 1. Resp. Operæ pretium iam est post iustitiam distributiuam aliqua etiam præcipua, ad exemplum ceterorum deducere circa iustitiam commutatiuam secundum se ex eadem illa doctrina de diuisione rerum eiusque conditionibus. Videntur porro intent alia materia maximè idonea, vsura, & simonia, de quarum iniquitate apud omnes certa desideratur à plerisque ratio, cuius claritas sit æqualis illi certitudini. Igitur vsura aliquando accipitur pro vsu rei, aliquando pro vtilitate proueniente ex vsu, atque iuxta istam secundam acceptiōem definitur in praesenti: *lucrum immediatè proueniens ex mutuo tanquam debitum ex iustitia*. Mutuum porro dicitur tanquam ex meo tuum, & communiter definitur: *Traditio rei in suo genere functionem recipientis, ut statim accipientis fiat: & postea tantumdem eiusdem generis, ac qualitatis recipiatur*. Differt per translationem dominij à commodato, precatio, & locato, in quibus dominium rei traditæ perseverat apud dantem, ideoque eadem numero ipsi reddi debet, & si casu perierit, perit eidem. Per obligationem verò reddendi tantumdem eiusdem generis differt à permutatione, ac venditione ratione cuius aliud genus rei vendenti redditur; vt pro vino pecunia, aut triticum. Iam res in suo genere functionem recipientis ea dicitur, quæ alteri rei sui generis ita similiter existit, vt alterutra alterius vice fungi, & loco alterius substitui iure possit in commutationibus, ac solutionibus. Qualia cententur, quæ in numero, pondere, aut mensura constiuentur, vt pecunia numerata, aut argentum, vinum, oleum, & similia. Quod dicitur eiusdem qualitatis; perinde est, atque eiusdem bonitatis in se intrinsece. Nihil enim refert an acciderit variatio extrinseca pretij.

Art. 2. Quod per eiusmodi contractum datur à mutuante, & accipitur à mutuariio dicitur sors. Quod ulterius accrescit mutuanti ex bonis mutuatarij dicitur lucrum. Quia verò mutuanti potest accrescere lucrum, tum ex liberalitate, aut gratitudine mutuatarij, tum ex conuentione, & obligatione; aut quasi obligatione iustitiae, seu potius ex coactione mutuantis; atque ad vsuram non sufficit lucrum ex liberalitate, aut gratitudine, propterea in definitione vsuræ additur: *tanquam debitum ex iustitia*. Quia videlicet vsurarius adicit mutuo pacium implicitum, vel explicitum de additamento praestando a mutuario ultra sortem; & quidem de additamento, quod sit pretio æstimabile. Si enim solum exigat affectum benevolum, aut amicabilem, & memoriam gratam, propriaque gratitudinis officia nihil præterea grauando, sed totam compensationis spem relinquendo sub sola gratitudinis obligatione, ac impulsu, nulla propterea vsura interueniet.

Art. 3. Adde nomine fortis comprehendit, ultra nudam entitatem rei, quæ mutuo datur, lucrum etiam cessans, & damnum emergens mutuanti ratione mutationis. Morali etenim estimatione hæc quæ dare censemur, qui mutuat, & vitramque præstare tenetur mutuarius, ut incolimus euadat mutuans, nec ex beneficio, quod exhibet iæsturam patiatu abisque compensatione ex parte eius in cuius gratiam illam patitur. Damnum autem emergens dicitur diminutio bonorum præexistentium restitutans ex mutuo; lucrum verò cessans augmentum iustum eorumdem impeditum itidem per mutationem. Alij tamen nomine fortis intelligent solam entitatem rei, quæ physicè traditur; atque lucrum cessans, & damnum emergens, scorsim exprimit; quod & nos faciemus maioris claritatis gratia, tametsi hæc tria moraliter sint vnum, ac idem.

Art. 4. Vsuram esse iniustam est certum ex fide, vt constat ex Concilio Viennensi, & habetur Clement,

vñica tit. de vsur. §. vltim. Est autem iniusta iure in primis positivo, tum diuino, vt liquet ex Psal. 145. Ezech. 18. 8. & colligitur à multis Doctoribus ex Lucæ 6. 35. tum etiam humano sapè, ac luculenter sancito in decreto causa 14. quæst. 3. & 4. in Decretal, toto tit. de vsur. & in 6. Decretal, nec non Clement. vñica codem tit. Est itidem iniusta iure naturæ, vt demonstrat Philosophus 1. polit. cap. 7. versus medium, & clariss. D. Thomas quæst. 73. art. 1. & 2. ex Alesii 3. part. quæst. 36. memb. 4. art. 1. & 2. quibus aliqui auctores moderni adiecere, seu potius substituere nonnullas alias rationes, quibus tamen prætermisss, vt minus efficacibus, quod paulo post apparebit, soli incumbendum est expositioni, & confirmationi demonstrationum Philosophi, & maximè D. Thomæ. Quæ sunt fundamentales pro omnibus questionibus, quæ disputantur de vsura dependenter à solo iure naturæ.

Art. 5. Obseruandum itaque est duo esse summa genera rerum temporalium, ab aliis in alios aliquatenus transfertilium per contractum. Alterum est earum, quæ nihil interest per se loquendo an breui, an potius longo tempore habeantur. Huius generis sunt quæcumque vñico vsu consumuntur, vt vinum, triticum; aut distrahitur, vt pecunia. Alterum genus est earum rerum, quæ interest magis per se loquendo, si longo tempore habeantur. Huius generis sunt, quæ nec consumuntur, nec distrahitur vñico vsu, sed multiplici vsui vtiliter inseruiunt successuè, vt ager, & domus, & vestis. Ratio huius discriminis est, quia quæ vñico vsu, aut consumuntur, aut distrahitur, eo tantum temporis momento interest habere, quo ille eorum vsus est opportunus, ac vtilis, si quidem reliquo tempore nihil inde vtilitatis haberi potest. Sicut autem nihil absolute interest habere nulloque pretio æstimabile est id, ex quo nihil absolute vtilitatis haberi vñquam potest: ita habere aliquid pro eo tempore, pro quo nihil ex eo vtilitatis haberi potest, nihil interest, nulloque pretio æstimabile est præcisè quatenus habitum eo tempore. Quare præhabuisse rem eiusmodi tempore antecedenti ad opportunitatem vsus, solum potest interesse, & pretio æstimari quatenus inde resultat spes, quod aderit præhabenti pro tempore opportuno vsus. Vnde consequens est, vt obligatio alterius, & quidvis aliud fundans spem, quoad hoc ipsum, æqualem sit non minus æstimabile, nec minoris interesse, quam rem eandem apud se physicè præhabuisse toto tempore antecedenti, seu breui, seu vt cumque longo.

Art. 6. Non ita res habet in iis, quæ nec consumuntur, nec distrahitur, nec alienantur vñico vsu. Hæc enim, si longo tempore habeantur, possunt plus prodesse, & maiorem adferre vtilitatem, per multiplicem sui vsuum non toties perceptibilem breui quam longo tempore, vt patet. Ergo habere longo tempore res non consumptibiles, distrahibiles vñico vsu interest magis, estque pretio æstimabile non tantum indirectè ratione specialis opportunitatis futura tempore sequenti, sed etiam directè, & per se. Vnde non est æquæ æstimabile quidvis aliud fundans æqualem spem, quod aderunt tempore sequenti pro speciali aliqua opportunitate.

Art. 7. Cum igitur materia propria contractus mutui sint sola res, quæ vñico vsu consumuntur, aut distrahitur, vt supponit aperte D. Thomas loco citato, aliquique communiter, & mutuarius obligetur ad eas reddendas, ante quam elabatur tempus vtendi opportunum respectu mutuantis; vel ad compensandam vtilitatem vsus, si futurum præuidetur, vt tempus eius opportunum interim elabatur, hoc est ad compensandum totum lucrum cessans, & damnum emergens:

emergens: si mutuans aliquid ulterius exigat, idque deducat in pactum implicitè vel explicitè, in quo formaliter constitit vſura, vt dictum est; manifestam inducit inæqualitatem in contractu, & accipiet additamentum pretij, aut quasi pretij pro eo, quod nihil interest, nullamque prorsus utilitatem superaddit. Quod clarè contradicit iuri naturali diuisionis rerum, estque intrinsecè iniustum, vt appareat manifestè ex doctrina quæst 42. & 43.

Art. 8. Videri alicui posset esse contra communem hominum sensum, quod nihil interest habere pecunias, vinum, oleum, & similia, longo potius tempore, quam brevi, omnes enim magnum bonum putant, ac maximè experibile semper abundare pecunia, & omni genere vñsilium. Cui bono apponitur interpolatio retentionis pecunie, & similiū aptid se, & translatio eorum in aliud etiam pro eo tempore limitato, sive determinato, sive indeterminato. Quod ex eo clarius appetet, quia aliqui mutuatis pecuniis nullum fieret beneficium mutuatario. Solum namque illi conceditur, vt tanto tempore habeat rem sibi mutuatam, quanto caret eadem, qui mutuat. Concessio autem alicuius rei præcise quatenus nihil interest eam habere nullum beneficium est. Est enim de conceptu beneficij, vt interest accidentis.

Art. 9. Pro remouenda ista difficultate, & pro maiori claritate fundamenti positi obseruandum est desiderari abundantiam pecuniarum v. g. continuam præcisè quanta sufficit ad faciendam spem certam, quod superent tempore opportuno vſus ipsarum. Vnde fit, vt siquidem ad eam spem conferat magis, vñ s̄pē confert, non habere apud se aliquam pecuniarum partem, sed apud alium, quius eas à se liberenter proiiciat, & collocet apud alium ad tempus, vt adsint in tempore. Qua de causa inuenta sunt depositum, census, cambium. Eadēnque ratione fieri potest, si que nonnumquam, vt mutuum etiam putrum, ab oīni vſuræ labe, & spe lucri exhibeat in gratiam noui solui mutuatarij, sed etiam mutuantis. Quia nimis mutuans constitit magis fidei, & obligationi alterius, quam prouidentiæ propriè immēdiatè quoad spem, & certitudinem pecuniae ad futuram pro tempore opportuno. Ergo tota ratio directa, & per se desiderandi abundantiam continuam pecuniarum non est, vt eas quisque haheat apud se semper, aut longo tempore, sed præcisè quatenus opus est, vt adsint tempore opportuno vſus, seu distinctionis, & alienationis.

Art. 10. Confirmatur, quia nemo prudens quærit, aut vult accipere pecunias mutuò, nisi quando adest opportunitas aut necessitas illis vñtendis, seu easdem distrahendi, cūmque in finem habendi proprias, vt alienare utlitter possit. Quod non fieret, si continua pecuniarum abundantia ultra præsentem vſum esset prudenter experibilis per se sicut ea experuntur, qua nec absimuntur, nec distrahuntur vñco vſu. Domus enim, & fundus desiderantur etiam ad tempus, tametsi alienari aut destrui minimè debeat. Quare beneficium mutuantis erga mutuatarij non in hoc cōsistit, quod eum vtcumque facit abundare pecunias ad tempus, sed quod eas suppeditat pro tempore opportuno vſus, ac distractionis. Quia vero ipse est easdem recepturus antequam sibi elabatur similis opportunitas, aut cum compensatione elapsæ interīm opportunitatis propterea contractus est vtrumque æqualis, & iustus, si mutuarius nihil ultra supererogare cogatur. Patet igitur fundamentum oppositum, quod re ipsa est D. Thomæ loco citato esse demonstratum, nec illi contradicere communem hominum sensum, licet contradicat delusio aliquorum, magis verò iniqua auiditas plurimorum.

Art. 11. Ex discrimine dato inter res vñco vſu, aut consumptibiles, aut distrahibiles, & res multiplices successiū vſus, & ex ratione fundata in codem discrimine perspicitur eas iniquitatis vſuræ probationes quas subtiliter, accurate, & venustè promouent de more Cardinalis de Lugo, & Cardinalis Sforza Pallavicinus afflumentes: Lugo quidem rem eiusdem perfectionis datam, sive hoc, sive sequenti anno esse eiusdem prorsus valoris, ac aestimationis; dummodo detur cum facultate vñtendi pro semper, & absque vlo termino: Sforza verò dominium perpetuum cuiusvis rei, vtcumque alias exiguae superare aestimatione, & pretio dominium ad tempus cuiusvis alterius rei vtcumque alias magnæ. Perspicitur inquam istas probationes subsistere minime posse ob defectum distinctionis, quæ adhibita est ex D. Thom. Manifestum siquidem est dominium rei non consumptibilis vñco vſu domus v. g. aut fundi per vnum annum, aut duos esse aliquo pretio aestimabile independenter à peculiaribus circumstantiis; nec est magis obscurum quodvns finitum, qua finitum est additione fieri maius. Ergo possesso eiusmodi rei incipiens hoc anno est maioris aestimationis per se, quam incipiens anno sequenti. Manifestum similiter est dominium rei multiplicitis successiū vſus durans præcisè per annum, posse per aliquem eius vſum reddere interim utilitatem permanṣram sine termino apud dominum, atque adeo commensurabilem alii rei dandæ in pretium absq[ue] vlo temporis limite.

Art. 12. Iam, quod fundus v. g. sit æquæ aestimabilis, codēmque pretio vendatur hoc anno, & sequenti, quod ponderat Cardinalis de Lugo, ex eo prouenit, quod semper succedunt, ac succrescant homines eiusdem ætatis: non ex eo, quod vñus insuper annus p[ro]fessionis respectu eiusdem homini's non augeat aestimabilitatem; sicut auget utilitatem. Similiter, quod Deus decederitibus hoc anno, & sequenti cum æquali gratia, & meritis æqualem gloriaræ gradum retrahat non ex eo prouenit, quod vñus amplius annus vita beatæ non sit specialiter aestimabilis, atque additus reliqua durationi, qua parte finita est, non reddit totum cumulum absolutè aestimabilem; sed ex eo, quod Deus, vt dictum est supra, non repedit præmia per iustitiam commutatiā; sed per legalem, cuius proprium est attendere ad præsentem cuiusque dignitatem quandocumque extiterit, & constituere congruam, ac decemtem cum illa secundum se proportionem.

Art. 13. Demum circa incommensurabilitatem dominij ad tempus cum dominio perpetuo, quod recurrat Cardinalis Pallavicino, notandum est omne dominium rerum temporalium esse re ipsa ad tempus; siquidem finitur intra tempus aliquod determinatum, nisi quod cotifunditur ignorantia finis intra tantum tempus determinatè cum ignorantia finis simpliciter, q[uod] tamen absolute præuidetur ab omnibus etiam independenter à fide, saltem mortali certitudine propter vicissitudines rerum humanarum. Quia de causa quicunque appetit dominium mille aureorum per annum, appetit illud multo magis, ac pluris aestimat, quam dominium teruntij absque vlo termino determinato, cuius oppositum videretur omnino inereditabile. Accedit aestimationem dominij ad posteros transmissi, seu transmittendi, maximè, cum est rei parua, languere in progressu, ac dénum mortaliter euancere, sicut amor erga eosdem est minor quo magis ab origine recedunt. Verum independenter ab huius comparationis consideratione, ulteriori ponderatione concludit efficaciter superior impugnatio communis eidem comparationi, & discursus Eminentissimi de Lugo.

Art. 14. Vt cumque autem haec habeant ex nostro fundamento deducitur vterius cum D. Thoma art. illo 2. ad 4. non posse mutuantem absque labore, & iniuriam vltra imponere mutuatario obligationem vicissim mutuandi suborta simili opportunitate. Quia exclusa ista obligatione datur mutua aequalitas, vt demonstratum est. Ergo superaddita eadem ex una parte, nullaque alia simili obligatione correspondente ex altera inducitur inaequalitas, adeoque iniuritia.

Art. 15. Vnde patet discrimen obligationis mutuandi prementis solum mutuatarium ab eiusdem obligationis executione. Quia in executione hoc est in actuali præstatione, seu contractu mutui datur aequalis utrumque obligatio, vt dictum est. Quare ad constituendam similiter aequalitatem quoad eam obligationem mutuatario impositam, deberet mutuans eodem modo obligari ad mutuandum iterum redeunte simili opportunitate, aut necessitate ex parte mutuarij. Et sane dubitare nemo potest esse pretio estimabile habere aliquem obligatum ad mutuandum sibi quoties indigerit absque illa sua vicissim obligatione. Idem eadem ratione dicitur de aliis similibus obligationibus cum Layman, & aliis contra nonnullos alios.

Art. 16. Deducitur tursus cum communi contra Medinam, P. Ledesmam, & paucos alios non posse quidquam exigere vltra sortem pro obligatione non repetendi mutuum per annum v. g. aut decennium. Quia, vel interim elabitur mutuanti opportunitas utiliter distrahendi pecuniam, vel non elabitur; Si primum, necesse est, vt aliquod interim lucrum cesseret, vel aliquod damnum emergat, atque verius compensationem dictum est esse licitam, ac deducibilem in contractum; nec tunc considerabitur sola obligatio non repetendi secundum se præcisè. Si secundum, nihil aderit speciali compensatione dignum. Quia illi obligationi mutuantis responderet obligatio mutuarij aequa estimabilis ad reddendum mutuum, cum primum elapsum fuerit tempus illud praefixum; hoc est antequam mutuanti sit opportunum vti re mutuata. Hinc enim fit, vt toto eo tempore premat mutuatarium ea sollicitudo, & cura, quæ non interueniente contractu mutui debuissent premere ipsum, qui mutuat, ne sibi deesset res mutuata pro tempore opportuno; atque ea sollicitudo omnino aequiuale patientia sperandi pro tempore utrumque aequali.

Art. 17. Deducitur similiter tertio nihil exigi posse vltra sortem propter periculum commune amittendi eandem sortem fundatum in sola rerum humanarum vicissitudine. Quia huic periculo suberat forsitan apud mutuantem, qui hoc præterea commodum habet ex mutuo; quod si res mutuata pereat, non ipsi perit, sed mutuatario, atque is tenetur supplere aliunde perinde, ac si non interiisset. Ceterum si adhuc periculum speciale amittenda sortis, aut expensarum, ac molestiarum pro eius recuperatione fundatum in iniuriam habituali, aut aliis specialibus circumstantiis, & conditione qualcumque mutuarij, poterit iuste exigi vltra sortem quantum id interesse iudicabitur, vt efficaciter probat, & tuerit optimè Lessius.

Art. 18. Ratio est, quia decrescit pretium rei ex quo quis periculum speciali, vt amittatur, & ex quo quis speciali difficultate, vt habeatur; atque decrementum pretij est damnum manifestum. Dictum autem est teneri mutuatarium ad compensandum omnem damnum emergens ex mutatione. Quod si inde aliquod inconveniens illi accrescat, sibi debet imputare, si quidem ipse per malum habitum, aut propositum fuerit causa damni eius emergentis, sin mi-

nus suo infortunio. Neutrum enim obesse debet benefico mutuatori, nec eius omni ex capite indemnitas potest rationabiliter displicere mutuatario, aut esse volita ab eodem quasi coacte. Turpe namque est gerere nocuum animum erga beneficium.

Art. 19. Deducitur quarto ratione necessitatis praesentis, quæ premit mutuatarium, & cui subuenit mutuans, non posse exigere aliquid vltra sortem, licet præstetur beneficium subueniendo. Quia iniuriam, ac turpe est ditescere per miseriam aliorum, eaque ita abuti, vt per eiusdem miseria augmentum fiat contrarium augmentum fortunæ, & abundantiae propriæ, vtque sub falsa specie beneficij de praetenti cumuletur in futurum miseriam beneficiarij. Quod est pessimum falsæ misericordiae genus, simile illi, qua febricitanti porrigitur frigida paulo post accendens multo magis ardorem febris, & sitim; ac demum extinguitur ægrotum, si idem falsæ misericordiae opus saepius repetatur. Manifestum nimur est ita in re nostra contingere, si ab indigenti præcisè quia indigens est, & eo plus, quo magis indiget, exigatur plus, quam ipsis detur; siquidem inde fit, vt magis postea pauperascat, accipiatque beneficium, seu quasi beneficium, & leuamen præsens cessum tandem in ruinam suam cum solius dantis utilitate pura, hoc est quin aliquid mali vicissim patiatur.

Art. 20. Ostensum autem est quest. 43. esse intrinsecè iniustam acquisitionem nihil absolute conferentem in bonum commune, sed potius nocentem aliis; neque in id genus lucri consentire ab initio homines potuisse, minimè vero omnium quisquam consentiet antecedenti voluntate, vt si ipse in necessitatem inciderit, eo ipso acquirant alij ius, & liberam potestatem augendi suam miseriam facato beneficio, & pluris dandi sibi eandem rem, quam daretur, si non occidisset in pauperiem, ac necessitatem. Atque haec est ratio ob quam Philo sophus vbi supra damnavit artem fraternitatem, seu dandi pecuniam cum fœnore; hoc est tractandi rem in fructiferam, & sterilem, ac si focunda esset, ac fructifera; solumque permisit ditescere per agriculturam, pastoritiam, venatoriam, pescatoriam, fossoriam, fabrilem, mercaturam, & similes artes cedentes in maximum generis humani commodum, ac utilitatem, & non habentes per se exitum simpliciter, & absolute nocium respectu cuiuscumque.

Art. 21. Quod caput est in casu positio non datum aequalitas inter datum, & acceptum. Quia mutuator quatenus accepit aliquid vltra sortem reportat commodum, & lucrum absque ullo suo dispendio, aut labore, & cum dispendio mutuarij; mutuarius vero accepit subventionem, & leuamen præsens suæ necessitatis, cum onere supererogandi aliquid. Iniustus autem est contractus in quo deficit aequalitas mutua inter contrahentes. Verum hic aequalitatis defectus appetit clarius ex fundamento principialis conclusionis supra positio in quo videlicet ostensum est dari mutuam utrumque aequalitatem, seclusa supererogatione ex parte mutuarij, & ex vi solius obligationis eidem impositæ ad reddendam totam sortem. Iam vero ratione à contrario concluditur clarè, si mutuator in opere mutuandi impendat laborem aliquem; aut alat famulum numerandæ pecuniaæ, conscribendo libro rationum, & exigendis debitibus à mutuariis, posse congruam ean tenus compensationem accipere.

Art. 22. Qua itidem ratione approbantur, ac laudantur montes pietatis, licet exigatur in eis aliquid vltra sortem à mutuariis pro moderata eiusmodi compensatione laboris, & expensarum. Nec longè absimili ratione mercatoribus, aliisque personis int entis

sentis negotiationi ex officio , licet saltem , ut plurimum exigere aliquid ultra sortem ob anticipatam à se , vel dilatam sibi solutionem , quæ , vt talis nihil differt re ipsa à mutuo . Hac tamen in re cautissimè procedendum est , quia aut sacra fames facile elabatur in abusum necessitatis urgentis mutuatarium , & traducit iniquè in materiam lucri , ac mercis , quod essentialiter est materia puri beneficij . Notandum est additamentum pretij propter laborem , & expensas , aliasque circumstantias onerosas mutuantis , præsertim habitualiter , seu permanenter dispositi ad mutuandum , & similiter exercentis mutationem cum frequentia , & cum utilitate communitatis , atque cum æquali proprio detimento , quoad alia lucra , quibus posset licet incumbere , si non impeditur eo genere iuaminis respectu indigentium : tale inquam additamentum pretij dictum nuper est ultra sortem , non quod simpliciter , omnibusque consideratis verè ultra sortem , vt liquet ex sortis expositione initio prælata ; sed quia est ultra sortem , si consideretur unaquaque mutuatio secundum se , & non referatur præterea ad dispositionem permanentem mutuantis , ex qua redundat in singulos utilitas personæ destinata ex sua voluntate , vel ex dispositione Principis ad subventionem , & leuamen eorum . De quo genere utilitatis singulorum adiicitur præterea aliquid occasione rei similis quæst . sequenti ad 3 . Interim ex dictis constat vsuram esse intrinsecè illicitam , & in quo ipsa consistat , & quanam sub se compleatatur .

Ad 1 . Quod ad exemplum Christi attinet in illo loco Lucae 19 . vsura accipitur metaphorice pro augmento bonorum spiritualium superadito ad gratiam præuenientem Dei , quatenus Deus , vult nos semper proficere in bonis acceptis ab ipso . Quod pertinet ad nostram utilitatem , non Dei mutuantis nobis sua dona , cum vsura propriè talis essentialiter pertineat ad utilitatem mutuantis , & documentum mutuarij . Deinde quod 23 . Deuter . additur prohibitiō fœnoris ; sed alieno secundum Ambrosium , D . Thoman , & alios solam continet permissionem factam Iudæis ob vitandum maius malum , quod commisissent aduersus se invicem ob nimiam auditatem lucrandi , si ea permisso facta non fuisset respectu alienorum . Alij referunt eandem permissionem ad ius belli , quod gerebant Iudei aduersus infideles , atque hoc pacto , nihil hic refert ad questionem præsentem . Nam , quod in eodem libro additur fœnerabis gentibus multis , non pertinet directè ad promissionem præmij , sed solam continet prædictionem opulentiae Iudææ , & egestatis gentilium , vt constat clarè ex contextu totius capitii ; ponitur enim fœnus , & fœnerate pro mutuo , & mutuare , quod per se præstat à diuite respectu agentis . Denique dandi mutui nullum est præceptum , saltem quod semper obliget , & ea ratione dare mutuum , & sic subuenire indigenti ponitur inter opera consilij . Quod additur nihil inde spe rantes , non debet accipi de spe lucri vsurarij ; sed de qualcumque spe etiam gratitudinis , pertinet enim ad consilia , & perfectionem Euangelicam , vt omnia opera bona fiant reponendo totam spem retributionis in solo Deo , & non in hominibus .

Ad 2 . Licet vsura sit intrinsecè iniusta ; nihilominus iusta esse potest lex permissiona lucri vsurarij cum certa aliqua limitatione , ac moderatione ad vitanda maiora mala ; sicut permissions profibulorum possunt esse honestæ , licet vsus eorum sit intrinsecè in honestus , respectu ventium permissione . Quo pacto laudatur permisso diuina , de qua nuper dicebatur respectu Iudeorum . Eadem igitur ratione leges illæ humanæ fuere honestæ , quia permisso vsuris cum moderatione per easdem præscripta vitabantur alia vsura deterioris conditionis . Verum quatenus illæ leges

R.P.de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

continere præterea videntur approbationem eiusmodi vsurarum , & adiungunt coactionem ad carunt solutionem ; & ne tanta labes impunè legumque munera præsidio immisceretur puritati professionis Christianæ merito abrogata sunt per ius Canonicum locis superiori indicatis . Et similiter abrogata est per nouum testamentum permisso illa Iudæis facta , respectu infidelium in testamento veteri .

Ad 3 . Qui mutuat nullum præstat beneficium , nullamque exhibet materiam gratitudinis ratione mutationis secundum se præcisè . Qui amutuarius obligatur ad æquale , & in tempore præstat omnino æquale , vt ostensum est . Quia itidem sola ratione nullum est beneficium , nullaque materia gratitudinis in venditione , & in solutione debiti secundum se præcisè consideratis . Tota itaque ratio beneficij , totaque materia gratitudinis pendet ex peculiari indigentia , & necessitate mutuarij ; ex qua circumstantia potest etiam esse beneficia , & obligans ad gratitudinem venditio , & solutio debiti , cum tamen propterea neque vendens possit exigere maius pretium , neque debitor demere aliquid creditori ex quantitate debita . Cuius rei ratio vniuersalis redditus , & validè confirmata est paulo prius , circa quartam eandemque postrem illationem . Quapropter negandum est vniuersaliter quidquid confert ad rationem beneficij , & gratitudinis posse eo ipso conferre ad materiam iusta commutationis . Sunt enim aliqua intrinsecè pertinentia ad materiam beneficij purè gratuiti ; qua videlicet iuxta primævam hominum conventionem , & voluntatem simpliciter antecedentem singulorum præscindentem à peculiaribus circumstantijs possibilibus contingere respectu cuiusque , non sunt materia neque partialis , neque totalis , commutationis , quæque si in commutationem deducantur , eo ipso redditur materia maleficentia , & iniquæ damnificationis , que erat materia beneficentia , & charitatis , vt liquet ex dictis circa eandem quartam illationem . Illud igitur tantummodo temporale , quod gratis collatum , aut adiumentum constituit beneficium , & deductum in commutationem , non eo ipso veritut in maleficium , & iniquitatem , potest esse materia iusta commutationis ; atque eiusmodi nequaquam est circumstantia indigentia specialis prementis mutuarij .

Ad 4 . Vasa argentea habent alium vsulum præter distinctionem , & alienationem , idque ipsis conuenit principaliter per se , idque talis vsus vendi potest iusto pretio retenta proprietate eorumdem secundum se . At pecunia principaliter , & per se est ordinata ad solum vsulum distinctionis , & alienationis . Sed si pecunia argentea concedantur ad alium vsulum secundarium ipsarum ex . gr . ad ostentationem , vel ad pondendum loco pignoris , talis vsus vendi poterit iusto pretio , quanti communiter aestimabitur . Quod nihil contradicit doctrinæ superiori , vt patet . Unde rati discriminis prouenit formaliter ex destinatione ad diuersos vsus argenti sub diuersa forma . Nam & vasa argentea , si dentur per commutationem , erunt similiter incapacia pro quibus iuste accipiantur aliquid ultra sortem .

#### Q U A E S T I O N E XLVII.

Vtrum simonia sit intrinsecè iniusta ?

**V**Idetur non esse iniusta . 1 . Quia scienti , & volenti non fit iniuria . Qui autem dat premium pro re spirituali , dat illud sciens , & volens . Ergo qui illud accipit , non facit iniuriam .

S

2 . Quidvis

2. Quiduis spirituale est estimabilius quovis temporali. Qui autem dat aliquid estimabilius, quam quod accipit non facit iniuriam. Ergo contraetus simoniacus non est iniustus saltem ex parte vendentis tem spiritualem.

3. Pro sacrificio missæ, piis orationibus, & aliis eiusmodi dantur pecunia à fidelibus, haud quamquam dandæ, si iis actionibus non adiaceret aliquid spirituale, ac supernaturale, certè non dandæ in ea quantitate, in qua erogantur de facto. Cuius signum est, quod non similiter dantur ab infidelibus, vel etiam à fidelibus non operantibus ex motu proposito per fidem, & quod non tantumdem datur pro æquali labore in alio genere. Dici autem non potest, tot sacerdotes, & pios oratores toties, ac palam agere iniustæ, & teneri ad restitutionem, de qua ne cogitant quidem, nec ipsi, nec prælati Ecclesiæ.

4. Emptio, & venditio rei temporalis annexæ rei spirituali pro purè temporali, non est intrinsecè iniusta; Ergo neque emptio, & venditio rei ipsius spiritualis est intrinsecè iniusta. Pater consequentia, quia res temporalis annexa spirituali induit naturam eius, vt potè principalioris.

5. Non est intrinsecè iniusta permutatio rerum spiritualium pro spiritualibus, seu purè, seu mixtæ talia sint. Posito autem rem spirituali posse ex sua natura esse materiam iusta commutationis, nulla superest ratio, ob quam iustæ commutari non possit pro re etiam purè temporali.

Art. 1. Resp. Simonia communiter definitur *studiosa voluntas emendi, aut vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Studio*sa perinde est, ac deliberata. *Emendi, aut vendendi sumitur latè, prout complectitur onerosum cuiusvis generis contractum, in quo habeat rationem mercis, aut quasi mercis, vel pretij res spiritualis comparatione rei temporalis. Aliquid spirituale* perinde est, atque aliquid donum supernaturale ordinatum ex sua natura ad beatitudinem supernaturalem, ipsaque imprimis beatitudine supernaturalis. *Spirituali annexum*, dicitur, quod ad præsens attinet, quodlibet tempore, quatenus specialiter estimabile est ratione rei spiritualis, vel cuius ius, dominium, aut possessio dependet tanquam ex causa, & radice ex proprietate, ac iure, respectu rei spiritualis. Priori modo est spirituali annexum aurum Calicis consecrati, & labor faciendi sacram; posteriori verò modo fructus prouidentes ex beneficio Ecclesiastico; & sic de aliis eiusmodi.

Art. 2. Simoniacam huiusmodi emptionem, & venditionem esse per se illicitam lethaliter, ac gravissime titulo irreligiositatis, & vilipendij rerum spiritualium, quod in eis continetur, alterius omnino loci, & questionis est. Ad præsens enim solùm pertinet examinare titulum iniustitiae propriè, & strictè sumptæ. Dicendum itaque est tam emptionem, quam venditionem rei spiritualis pro temporali, iuxta sensum explicatum esse iniustum, idque intrinsecè ex ipsa natura rei. Ita docent Suarez, Lessius, & alij communiter in præsenti. Colligitur clarè ex illo Mathæi 10. 8. gratis accepisti, gratis date: & ex 1. Petri 4. 10. unusquisque sicut accepit gratiam in alterum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei.

Art. 3. In priori ex his loco contineri præceptum, & non solùm consilium suadet efficaciter formula locutionis conjuncta cum capacitate, & dignitate materia, multisque congruentiis. Quia verò in novo testamento nulla inducta sunt præcepta positiva diuina præterquam fidei, & sacramentorum, vt adverbit Lessius cum D. Thoma, & aliis communiter; patet eam obligationem dandi gratis spiritualia esse de iure naturali diuino. Ex posteriori autem loco

colligitur vltiū dicto præcepto non solùm induci in honestatem, sed etiam nullitatem venditionis spiritualium pro temporalibus. Quia purus dispensator non habet dominium, & potestatem disponendi validè de re sibi commissa, nisi iuxta voluntatem domini, quæ in præsenti est de dando gratis. Pater autem esse iniustum cum, qui vendit, seu quasi vendit, & accipit pretium pro re, quam nec licite, nec validè vendere potest. Ergo venditio rei spiritualis pro temporali est intrinsecè iniusta ex ipsa natura rei.

Art. 4. Idem demonstratur ratione. Quia res spirituales estimantur dependenter à sola fide, & in ordine ad solam beatitudinem æternam supernaturalem: Res verò temporales estimantur immediatè dependenter à ratione naturali, & in ordine ad felicitatem temporalem, ac naturalem, atque ad societatem ciuilem. Quia autem hoc modo comparantur inter se, sunt invicem incommensurabilia, & irreducibilia ad æquitatem, quæ est de ratione iustitiae. Quod apparet inter alia ex iis quinque rationibus. Prima est, Quia qui habet estimationem rerum directam fidei, omnia temporalia arbitratur, vt stercora comparatione spiritualium. E conuerso secundum estimationum rationis naturalis stultum est dare, ac relinquare temporalia pro spiritualibus. Quorum primum patet ex 1. ad Corinth. 4. 10. nos stulti propter Christum, ex que aliis eiusmodi pluribus, in quibus ratio naturalis stultitia ducit dimissionem rerum temporalium pro spiritualibus. Constat similiter alterum ex 3. ad Philip. 8. Propter quen omnia detrimentum feci, & arbitror, vt stercora. Quod Cornelius à Lapide ibi cum Chrysost. & Theophil. accipit omnibus non solùm legalibus, sed etiam de omnibus omnino temporalibus. Ecquis autem æquitatatem inueniat inter ea, quæ non nisi stultæ estimabilia putantur, & putantur, vt stercora, & inter ea, comparatione quorum utrilibet ex illis talia putantur?

Art. 5. Secunda est, quia diuisio rerum temporali facta est per rationem naturalem, atque ex illa pendent omnia iura circa illas, eaque acquiri minimè possunt, nisi à conferente aliquid in bonum commune consistens in felicitate temporali, & pacifica societate ciuili, vt liquet ex qu. 42. & 48. Nihil autem eiusmodi confert, qui confert solùm aliquid spirituali, & pendens à diuisione gratiæ, & fidei.

Art. 6. Tertia est, estimatio rerum pendens à fide, & spes utilitatis inde deriuanda, sunt vnicuique liberae, sicut est libera ipsa fides, & post fidem spes; potestque proinde apud vnumquemque vilescere, aut fieri pretiosum pro libito, quod est estimabile dependenter à fide; atque adeò fieri æquale, vel inæquale alteri rei. Quod repugnat æquitati, & inæquitati intentæ, & reiectæ per iustitiam non variabilis pro arbitrio permutantis. Considera volentem credere, aut sperare ante emptionem, & nolentem postea; atque è conuerso, & inde variatum pretium rei, & videbis corrueire inflexibilem iustitiae conditionem.

Art. 7. Quarta est. Indè fieret, vt posset eadem res vendi carius fideli, quam infideli, & cō magis, quod hic pertinacior, ille constantior esset, hoc est probo, quam improbo; optimo, quam pessimo: Quo nihil iniquius esse posset. Sequela verò ex consideratione præcedenti est manifesta.

Art. 8. Postremò cum totum genus humanum sit ex sua natura ordinatum ad vnam communem pacificam societatem, & præsentem felicitatem sibi connaturalem, quæ mutuis hinc inde commercijs fouetur, atque subsistit, debuit habere vnam aliquam regulam contractuum omnibus communem, claram, ac manifestam, & cunctis innegabilem, nec variabilem, pro varietate religionis, quam quisque pro arbitrio profiteretur. Ergo alteratio pretiorum

ex diuersitate religionis repugnat optimæ generis humani constitutioni, regimini, ac paci, & felicitati minime impeditæ communicationis mutuae, & communis abundantie, quæ indè prouenit, eademque consequenter est contraria communi humani generis consensui, ex quo iura omnia circa res temporales, vti superius dictum est, dependent, & cui contraueniri sine iniustitia non potest quoad res ipsas; quoad iura vero non nisi nulliter, ac pereram. Ex iis itaque concluditur simoniam esse intrinsecè iniustum; per quam vide licet repugnat, vt constituantur æqualitas inter datum, & acceptum.

Ad 1. Distinguitur maior: volenti voluntate valida conceditur maior, voluntate invalida, ac nulla negatur maior iuxta dicta qu. 15. & 16. &c distincta similiter minori negatur consequentia. Quia qui emit rem spiritualem pro temporali, non habet voluntatem donandi, sed taxandi, ac soluendi pretium æquale rei spirituali. Hoc autem nulliter eum conari constat satis ex dictis. Habent enim contradicentem sibi legem voluntate diuina, & consensu generis humani maximè rationabili constitutam.

Ad 2. Quidnisi spirituale est æstimabilius quouis temporali, dependenter à fide, & in ordine ad finem propositum per ipsam; non tamen secundum æstimationem pendente à ratione naturali, & in ordine ad finem rebus temporalibus connaturalem. Qui autem dat vendendo, quod est minus relata ad hunc finem, & ad hanc rationem est iniustus. Quia hinc sumitur regula iusta commutationis rerum temporalium, & non ex fine supernaturali, & ex fide, vt dictum est. Quare in eo casu, solus emens est, qui non facit iniuriam vendenti, licet uterque sit irreligiosus, & iniurias aduersus Deum.

Ad 3. Celebrantibus, & orantibus, & sic de similibus dantur pecunia partim, vt stipendum laboris necessarium ad sustentationem vite partim, vt elemosyna, tum ex eodem fine, tum pro tuenda maiori decencia status eorum. Et sane, quod ad stipendum attinet, labor corporalis impensis rebus factis praescindendo ab eorum sanctitate, & conducentia ad finem supernatum, atque attendendo ad solum onus, quod suscipitur in obsequium alterius intendentis qualemcumque finem, est dignus compensatione temporali. Ingreditur præterea in partē iusta æstimationis iactura, quam patitur, qui sic laborat, abstinendo ab aliis laborum, & quæstuum generibus, & afflumento statim, & conditionem vite incapacem eorum. Nulla igitur est iniustitia in stipendiis, quæ celebrantes, & orantes communiter recipiunt à fidelibus. Nam etiam infidelis, si exigeret æqualem laborem, cum æquali labantis iactura, & impedimento, deberet solvere æquale stipendum, quemcumque demum finem intenderet. Nec enim mensura iusti pretij, ac stipendij sumitur ex fine intento ab eo qui exigit, aut impedit laborem, sed ex magnitudine ipsius laboris, necnon iactura per se consequentis ad illum. Videri potest Suarez tom. I. de Relig. lib. & cap. 4. n. 7. adducens communem hominum consensum pro veritate huius doctrinæ, licet eius rationem putet perobscuram, & inveni difficultem; quod non usque adeo verum videtur.

Ad 4. Res temporalis annexa spirituali, vt fructus beneficij Ecclesiastici, & autem, quo constat calix consecratus, eiusdem est in se naturæ, easdem afferit comoditates, & iisdem quantum ex se subiacet legibus divisionis terum ante, & post talem annexionem, neque id tolli potest à re temporali propter annexionem ad rem spiritualem, & magis principalem. Ergo si eodem pretio semper vendatur, nec augeatur aliquid pretij ratione adiunctæ spiritualitatis, semper dabitur eadem æqualitas propria iustitiae. Quare in venditione eiusmodi rerum solum est præcavendum scandalum,

R.P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

quod facile potest suboriri, & interponendus consensus summi Pontificis, qui est supremus dispensator rerum etiam temporalium annexarum spiritualibus. At quod est purè spirituale non habet ullam similiter regulam uniformem comparatione rei temporalis, & pecunia, vnde ad æqualitatem reducatur, quæ est de conceptu iustitiae. Nulla igitur est paritas.

Ad 5. Permutatio spiritualium pro spiritualibus, ideo non est iniusta ex se. Quia quæ utrumque talia sunt, subiacent eidem utrumque regulæ æstimationis, & ad eundem finem ordinantur ex se; habenturque absolute gratis, dum habentur pro aliquo habito, & conservato similiter gratis. Ergo multominus, hinc potest illa paritas deduci pro iusta permutatione spiritualium cum temporalibus.

### QVÆSTIO XLVIII.

*Vtrum ius proprietatis possit simul inesse pluribus circa eandem rem?*

**V**identur non posse inesse. Quia ius proprietatis ex genere suo est libera facultas disponendi de aliquo munera lege fauente ipso, & grauante alios. Si autem duobus inesse ius circa eandem rem, neuter haberet circa illam munimen legis fauientis sibi, & grauantis alios. Quia uterque grauaretur per legem in favorem alterius. Ergo nequit inesse duobus similitudine ius circa eandem rem.

Art. 1. Resp. Ad generalem rerum diuisionem, de qua deque eius effectibus circa ipsas actum est à q. 42. subsecutæ sunt plures species iuriis proprietatis, quarum sola expositione indiget quæstio proposita, & qua præstata absolute erunt vniuersalissima principia omnium spectantia ad intelligentiam virtutis iustitiae, & obiecti formalis circa quod ipsa versatur.

Art. 2. Prima autem, ac præcipua species iuriis proprietatis est dominium plenum, quod à Iuristis communiter definitur cum Bartolo in l. si quis, §. differentia ff. de acquirenda possessione ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibatur. Tò perfectè ponitur ad explicandam plenitudinem dominij, quæ amplectitur omnes usus rei, cum independentia à voluntate alterius, quatenus consulentis commodis suis. Hæc enim duo pertinent ad perfectionem iuriis proprietatis, de quo agitur, vt liquet ex particula sequenti de re corporali. Quia ius iurisdictionis versatur directè circa personas, quatenus prædictas intellectu, & voluntate. Ex eadem particula appetit non definiti Bartolo dominium in tota sua latitudine, sive ex parte subiecti, sive ex parte termini, sed humanum dumtaxat, idque quatenus ordinatum ad mutuam sensibilem communicationem, & societatem ciuilem, quæ quia in rebus corporalibus viget magis, idè à Iurisperitis res corporali dominio; cetera, vt officia, seruitutes actiones personales, & familia, quasi domino habeti dicuntur. Postremna particula nisi lege prohibatur, accipienda est de lege præcisè, vt est regula, & mensura honestatis, & non ut est etiam munimen iuriis proprietatis alterius, id est de lege positivè, & negativè sumpta; ita vt sola lex honestatis, & non etiam ius alterius lege munimentum fauente ipso, & grauante alios in favorem ipsius impeciatius disponendi convenienter perfectè, ac plenè domino. Alijs enim hæc definitio solam exprimeret rationem omnibus iuriis speciebus communem.

Art. 3. Porro, omne vniuersaliter dominium proprietatis plenum, & perfectum iuxta totam suam latitudinem ex parte subiecti, & termini, seu ratio vniuersalissima huius iuriis definiri facile, & perspicue potest, ex dictis qu. 3. Omissis namque aliorum definitio-

## 208 Liber VIII. De Virtute Iustitiae.

nibus recte dicetur libera facultas disponendi de aliquo munera lege fauente ipse, & granante alios absque villo vi-cissim granamine directe, quoad rem eandem cedente in-commodum alterius. Prior pars positiva liquet ex loco indicato. Posterior pars negativa, cui substitui potest fauente ipsi soli, innoteat per expositionem reliqua-rum specierum iuris; hoc est specierum dominij imperfeci, seu non pleni, à quibus differt dominium plenum per exclusionem eiusmodi grauaminis, respe-ctu plenū domini.

Art. 4. Inter istas itaque species præcipua est vſuſ-fructus, qui communiter definitur ius rebus alienis viendi, fruendi ſalua rerum ſubſtantia: hoc eſt, libera facultas, vt ſuprā cum grauamine rem integrum alteri ſeruandi. Is, cui conuenit hoc ius, ſeu libera facultas dicitur, fractuarius. Proprietarius verò, & dominus, iſ in cuius fauorem tale grauamen imponitur. Alias de-indē immediate species eſt vſu actiū ſumptus, qui definitur: ius viendi re aliena ſalua ipſius ſubſtantia: hoc eſt, libera facultas, vt ſuprā cum grauamine rem integrum alteri ſeruandi, eidemque relinquenti fructus eiusdem. Nempe fractuarius per hoc præcise differt ad vſuariō, quod ille fructus rei, vt ex gregè lanam, lac, ſectum; ex fundo faenam, ſegetes, arbores cæduas, ſeu non fructiferas colligere poſſit, & eo ipſo facere ſuas pleno dominio: Vſuarius verò nequaquam; idque significat fruitio illi confeſſa, huius negata.

Art. 5. Seruitus eſt ratio communis vſufructui, & vſui, & latius vrrōque patet. Sumitur verò, cum actiū, tūm paſſiuē. A etiū ſumpta eſt ius fruendi, vel ali-quo modo viendi re aliena, vel aliquid circa eam impe-diendi, hoc eſt, eſt libera facultas aliqualiter diſponen-di, ſeu poſitiuē, ſeu negatiuē circa rem alienam. Poſitiuē quidem, vt dictum eſt de vſufructu, & vſu, niſi quod vterque ſeruitutis nomine tūm potiſſimum ſignificatur, cūm non eſt plenus, & perfectus, ſed inad-equatus, quoad aliquem tantum fructum, aut aliquem vſum paſſiuū. Negatiuē verò, vt ſi poſſis alium im-pedire, ne altius attollat murum ſoum, neū in eo aperiat fenestram. Seruitus paſſiuā eſt obligatio rei, vel personæ correspontens iuri actiū explicata.

Art. 6. Hac omnia iura poſſunt haberi cū & ſine poſſeffione, quaē non ſumitur in präſenti paſſiuē, ſeu terminatiuē, ſed actiū, ac poſteſtatiuē, & alia dicitur facti, alia iuris. Poſſeffio facti, definitur à Iurisperitis detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo. Detentio eſt apprehenſio aliqua, vel continua, vel fal-tēm präſens in principio. Corporis adminiculum ſignificat debere rem, vt poſſideatur, de facto ſubiici manibus, vel pedibus, vel oculis formaliter, vel aequi-ualenter in ſe, vel in aliquo ipſam continentem. Adminiculum animi eſt voluntas detinendi rem tanquam ſuam iuxta notionem ſuitatis expositam q.3. versus fi-nem, & non tantum nomine alterius, vti faciunt depoſitarius, & baiulus, qui propterea non poſſident. Iuris adminiculum non tollit, quin poſſeffio facti poſſit eſſe iniusta, qualis eſt poſſeffio latronum, ſed ſignificat al-lem debere eſſe detentioñem ex parte rei, & personæ, vt leges aliquo ſpeciali fauore ipſam prosequantur, prä-non detinente, qualis non eſt detentio rei ſacra facta à Laico. Res non corporales dicuntur à Iurisperitis, quaē poſſideri, cum respectu eorum interuenierit ali-qui dæ equaliter explicato corporis adminiculo.

Art. 7. Poſſeffio iuris definitur à Bartolo in l. 1. de Acquirenda, vel admittenda poſſeffione; ius inſiſtendi alicui rei tanquam ſua non prohibita poſſideri. Td ius diſtinguit hanc poſſeffionem à pura facti poſſeffione. Inſiſtere rei, vt ſuā, eſt eam apud ſe, & ſibi tenere pacifi-cē, ſi poſſit, ſin minus abigendo ab ea quoſuis alios le-gum remediis, & ſi necesse ſit, vi etiam, & armis. Addi-tut non prohibita poſſideri, quia detentio rei, & inſiſtentia non fauente lege, ſed potiū contradicente, non dici-

tur poſſeffio. Intelligitur autem contradic̄tio, non qualifcumque, ſed quaē talem perfonam, reſpectu talis rei, reddat incapacem poſſidenti, & ſpoliet omnibus priuilegiis poſſidentium, ſeu detinentium res, vt ſuas; vti ſpoliatur Laicus, reſpectu rei ſacra, decimatum, & ſimilium. Quod patet non ſuperfluere poſtemam par-ticulam ſupperadditam primā. Quia poſteſt quis habe-re te ipſa ius inſiſtendi, quin adhuc conſter de eiusmo-di fauore, ſeu non reſiſtencia legis, ob priuilegium.

Art. 8. Emphyteuſi, & feudo, quaē ſunt duæ aliae ſpecies iuris imperfeci commune eſt, quod ſint confeſſio rei immobilis cum tranſlatione dominij uilis, retento di-rectō, ſub aliquo onere. Differunt verò; quia hoc onus in emphyteuſi, eſt certa penſio, ſoluenda proprietario ab emphyteuta. In feudo verò, ſi ſit purum feendum, idem onus eſt ſolum obſequium perfonale.

Art. 9. Poſtema diuſio eſt iuriſ in re, & ad rem. Ius in re, quod & reale dicitur, eſt libera facultas rem ali-quam ſibi vindicandi, ac repetendi à qualibet indiſcri-minatia perfonā, illam qualitercumque detinente; ita vt obligatio rem tradendi, ſeu reddendi habenti in ſi in illa, tranſeat, ad quamlibet perfonam hoc ipſo, quod res ad eam tranſierit. Ius verò ad rem, quod & per-fo-nale dicitur, eſt libera facultas, rem aliquam ſibi vindi-candi, ac exigendi ab vna, vel pluribus perfonis deter-minatè, ſive illam apud ſe habeant, ſive non habeant, ſed ad alium tranſient. Quare obligatio correspontens iuri in re adhæret illi perfonā, cui res ipſa adhæret, idēque realis dicitur, quia quaſi tranſit ex re ad perfonam, & inmediate rem, mediate perfonam afficit ratione ipſius rei. E contra obligatio correspontens iuri ad rem adhæret perfonā, ſive res ipſi adhæret, ſive non adhæret; idēque personalis dicitur, quia immobiſiter perfonā adhæret, & quaſi tranſit ex per-fona ad rem, atque inmediate perfonam, mediate rem afficit, ratione perfonā.

Art. 10. Exemplum vulgare, & p̄z cæteris clarum eſt in empte, & venditore. Qui enim emitt equum, poſt numeratam pecūniā, & antequā equus tradi-tus ſit ſibi, non poſteſt illum exigere à quocumque ip-sum detinente; nec poſteſtampliū agere aduersus ven-ditorem, niſi quatenus equus ad ipsum redierit. Quare ante traditionem ius emptoris dicitur ad rem; poſt traditionem, in re: atque primū respicit perfonā, ſeu perfonas omnīnd determinatè, certè magis deter-minatè quām posterius. Posterius enim, ſive in re eſt omnīnd indeterminatum ex ſe intrinſecē, quoad perfonas, & respicit æqualiter totum genus huma-num.

Artic. 11. Ex his manifestum iam eſt pluribus perfonis circa eandem rem ſimultaneè inelle poſſe iura imperfeci proprieſatis diuerſi generis. Res enim, reſpectu cuius, alievi conuenit instantiū ad rem, neceſſariō ſimul ſub-est iuri in re alterius perfonā. Similiter componuntur inter ſe in diuersis perfonis, reſpectu eiusdem rei, ius ſive emphyteuticum, ſive feudale cum dominio rei apud alium exiſtente; idemque dicitur proportionaliter de cæteris ſpeciebus iuris. Vnde patet ad rationem dubitandi. De ratione videlicet iuriſ ſolum eſt, vt habeat legem ſibi fauentem quo-ad id, quoاد quod, conuenit libera facultas. Poſſunt autem plura inelle eidem rei, quoاد quorū proindē aliquid lex faueat vni, & quoاد aliud alijs, cum mutuo eorum grauamine quoاد id, ſecundūm quod, ad vnumquemque eorum res non pertinet. Difficultas igitur ſolum poſteſt eſſe de multiplicitate iurium eiusdem rationis, coque pleno, & perfeſto ſecundūm ge-nus ſuum circa eandem rem, & ſecundūm idem. Quam difficultatem

difficultatem à paucis annis nonnulli magnis conatus in utramque partem pertractarunt circa dominium plenum, seu insolidum; cum ea qualiscumque difficultas sit omnino communis, ut per se satis pater, quibusvis aliis iuris speciebus sub eadem consideratione pleni, & perfecti intra idem genus. Verum in gratiam eorum auctorum agendum erit specialiter de dominio pleno.

QVÆSTIO XLIX.

*Vtrum dominium plenum eiusdem rei pro eodem instanti possit esse adiquatè apud duos?*

**V**ideatur posse esse. 1. Quia in instanti reali donationis, aut venditionis v.g. conuenit simpliciter eius dominium tam donanti, seu vendenti, quam donatario, seu emptori. Donanti quidem, quia donatio est usus dominij in solidum, ut potè transferens illud in donatarium, & quia alias donaret rem, vel nondum suam, vel iam non suam. Donatario vero, quia datur in ipso acceptatio dominij in solidum sibi oblati, atque acceptatio est ultimum complementum donationis. Impossibile vero est, ut donatio non sortiatur suum effectum in eodem instanti, in quo ponitur ultimum eius complementum. Eadem est ratio de emente, & vendente. Datur igitur in utroque pro codem instanti dominium in solidum eiusdem rei. Confirmatur, quia nemo dat, quod non habet, & qui quis habet, quod acquirit; cum dat, & cum acquirit.

2. Dominium in solidum cuiusvis creaturæ circa quilibet rem est composcibile, immo & essentialiter connexum cum dominio diuino in solidum circa eandem rem. Ergo etiam est composcibile cum dominio in solidum alterius creaturæ circa eandem. Patet consequentia, quia Dominium Dei est multò magis plenum, & in solidum quā dominium alterius creaturæ ideoque hoc dominium à fortiori est composcibile cum alio dominio creato circa eandem rem.

Resp. Dicendum est dominium in solidum non posse esse simultaneè apud duos circa eandem rem loquendo de dominio perfecto, & ultimò completo in ratione talis. Hic est indubitus Iurisperitorum omnium consensus, & communis suppositio Theologorum ex lege *ut si certo s. si dubius ff. commodati*. Ratio est clara ex definitione dominij in solidum data, & explicata in qu. præcedenti sub initium. Quia de ratione dominij pleni est ius disponendi perfecte, nisi lege prohibetur, hoc est ius impedibile sola lege honestatis, & non item simili alterius iure; vtque sit libera potestas absque grauamine directe, in fauorem alterius sibi imposito. Patet autem Dominum rei habentis alium simul dominum, dominio utrobique humano esse impedibile, quominus disponat, ut voluerit non solum lege honestatis secundum se, sed etiam iure alterius, & lege quatenus fauente directe illi alteri; eundemque condominium esse grauatum grauamine sibi imposito directe in fauorem alterius. Quare si duo homines simul essent plenè domini eiusdem rei pro eodem instanti, uterque in dispositione rei esset, & non esset impedibilis sola lege honestatis; haberet, & non haberet grauamen aliquod sibi impositum cedens directe in fauorem alterius. Quod repugnat manifestè.

Art. 1. Ad 1. Pro instanti donationis acceptata, seu cum primùm existit acceptatio donationis datur quidem simultaneè dominium in solidum eiusdem rei in donante, & acceptante, necnon in omnibus quibus donari, & à quibus acceptati absolutè potest, sed conditionate tantum, & extrinsecè: absolutè vero, & intrinsecè solum datur in donatario acceptante donatione.

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

nem sibi factam. Omne nimurum ius proprietatis quatenus extrinsecè denominans constituitur, per legem fuentem vni, & grauarem aliis in fauorem ipsius; intrinsecè vero per cognitionem, & voluntatem, quibus cognoscitur verè, & acceptatur talis fauor, ut dictum est q. 6. Cum igitur respectu cuiusvis habentis intrinsecè, & absolutè dominium in solidum alicuius rei pro aliquo tempore, detur eiusmodi lex ipsi fauens pro toto tempore sequenti absque ullo termino; faveat vero non omnino absolutè, sed conditionate ipsi quidem domino quoque volet sibi retinere dominium; characteris autem quibusvis ex quo idem dominus voluerit dominium in eos transferre, ut dictum est qu. 43.

Art. 2. Cum inquam haec ita se habeant, patet dominium in solidum pro eodem instanti dari extrinsecè, & conditionate in donante, & donatario, necnon in omnibus, & quibusvis aliis capacibus, quibus eadem res donetur. Quia vero voluntas absoluta habendi tem, ut suam directa per veram cognitionem donationis, solidum datur in donatario eam acceptante, cum in donante detur è conuerso nolito habendi rem, ut suam, patet similiter donatario, & non donanti conuenire intrinsecè, & absolutè dominium rei pro instanti donationis, & pro omnibus sequentibus quoque ipse velit; is autem dicitur dominus simpliciter cui dominium conuenit intrinsecè, & absolutè; is vero, cui non nisi extrinsecè, & conditionate conuenit, dicitur dominus secundum quid, dum agitur de dominio adulti potenteris acceptare, & reiicere dominia rerum pro libito.

Art. 3. Quapropter donatio est usus dominij conuenientis donatori extrinsecè, & conditionate per denominationem prouenientē à dominio intrinsecō, & absoluto instantis immediate antecedentis, & à legē conditionate fauente pro eodem donationis instanti. Non vero est usus dominij simpliciter talis, seu conuenientis intrinsecè, & absolutè pro ipso donationis instanti, quod liquet satis ex dictis. Et ex eo præterea, quia donatio est translatio dominij ex donante in donatariū, & nihil ibi perseuerat, vnde transfertur, in sensu composite translationis. Quapropter donator donat rem iam non suam intrinsecè, & absolutè, Tò iam significante instanti reali. Nempe pro priori natura ad actum donationis res donata præscindit à sua, & non sua ipsius donantis intrinsecè, & absolutè; estque sua ipsius extrinsecè, & conditionate sub hac conditione, si ipse velit. Idemque dicitur suo modo de vendente, respectu emptoris, deque qualibet alia libera abdicatione dominij præhabiti. Pater igitur totum argumentum illud habere apparentiam propter indistinctionem, & confusionem dominij absoluti, & ultimò completi, respectu eius, quod est tantum extrinsecum, & conditionatum, atque secundum quid.

Art. 4. Ad Confirmationem. Sicut in aliquo sensu est verum, nemo dat, quod non habet: ita est verissimum simpliciter nemo habet, quod dat, in sensu composite dationis. Alias componeretur datio cum tentione simpliciter. Simili modo est in aliquo sensu, verum nemo spoliatur bonis, quæ non habet, & tamen est verissimum simpliciter: nemo habet bona, quibus spoliatur, in sensu composite spoliationis. Spoliatur autem bonis, qui illa donat aliis, nec quidquam refert pro modo verificationis eorum propositionum, an propria, an aliena voluntate spoliatur, sicut nihil interest pro modo verificationis istarum; nemo moritur, aut occiditur nisi viuat, & nemo viuit, cum moritur, aut occiditur, in sensu composite mortis, aut occisionis; nihil inquit interest, an vulnere sibi inflicto per se, an aliena confusione manu occumbat. Distinguenda igitur est illa propositione iuxta proximè dicta; nemo dat, quod non habet, vel extrinsecè, & conditionate, vel intrinsecè, & absolutè; Conceditur propositione. Quod non habet intrinsecè, & absolutè, tunc, cum

S. 3 datut,

datur, negatur propositio. Quæ distinctio est clara ex dictis, & est necessariò adhibenda ab omnibus in exemplis modò propositis. Videatur si placet circa materiam huius obiectionis longa, & acuminum locuples controvërsia seriò agitata a Card. de Lugo disp. & sect. 2.

Ad 2. Dominium diuinum non est dominium utilitatis, respectu sui, sed purè excellens, qualis dominus sumus incapaces; nostrum verò dominium est utilitatis, respectu nostri, cuius utilitatis Deus non est capax, ut pluribus expositum est q. 4. & 19. Non autem mirum est, si quæ sunt vsque adeò diuersa, nec se inuicem impediunt, sed potius iuvant, vt liquet ex illis duobus locis; sicut mutuo compofibilitia, i. m. & essentialiter inseparabilia propter subordinationem alterius ad alterum: & nihilominus sint inter se incompossibilia, quæ sunt eiusdem rationis, idèoque sibi inuicem nocentia, & impeditia mutuo plenitudinem alterius non sola lege honestatis secundum se, quæ sola impedire iuridicè potest Deus, vñus rerum nostrorum; sed etiam iure utilitatis, quod est essentiale dominio humano. Inter quas impeditioes, seu obligationes impeditiuas vñus quantum, & quale discrimen intercedat, videtur potest in eadem illa q. 3. post medium.

### QVÆSTIO L.

*Virūm vñus licitus rerum uno vñu consumptibilium sit separabilis ab omni domino, & iure proprietatis?*

Videtur non esse separabilis. 1. Quia Ioannes 22. in Extraugan. *Ad Conditorum* docet vñum licitum talium rerum esse indistinctum à vero domino, & vero iure proprietatis circa easdem.

2. Verus Dominus rerum consumptibilium vñico vñu nihil habet ex vi sui dominij præterquam posse illas licite quoties libuerit, seu consumere, seu distrahere. Ergo quicumque hoc ipsum facere potest licite, & absque cuiusquam iniuria eo ipso habet verum dominium, verumque ius proprietatis. Patet consequentia, quia repugnat eum non esse verè Dominum alicuius rei, cui licet quoties liber quidquid licet vero Domino ex vi sui dominij.

Art. 1. Rep. Pro clariori determinatione questionis adhibenda est distinctio. Vñus actiù, & potestatiù sumptus pro iure, seu libera facultate vtendi inimperdibili ab alio præterquam per legem honestatis secundum se, seu non ligabili per voluntatem alterius præcisè quatenus cōsulentes commodis suis, procul dubio est inseparabilis, ac indistinctus à domino, & proprietate, vt patet ex eius expositione data in qu. 48. At verò vñus destitutus iure, & libera facultate cum lege direcè fauente ipsi, & grauante in fauorem eius quoquis alios utilitatis capaces, idèoque pendens semper, vt sit licitus à voluntate alterius potenter pro libito reuocare licentiam, ac permissionem vtendi quoties, & quoúsq; voluerit; hoc est vñus sumptus purè passus, ac terminatiuè comparatione iuris, cui subest, seu sumptus pro nuda physica potestate licite vtendi est separabilis, atque omnino distinctus adæquate ab omni specie dominij, & proprietatis. Quia videlicet vñui sic sumpto nullatenus conuenit definitio villa alicuius veri dominij, aut iuris proprietatis, vt patet clare ex dictis in eadem illa quæst; imò eidem repugnat clare definitio iuris proprietatis in genere tradita in qu. 3. Nec enim talis vñus, aut potestas taliter vtendi est libera facultas munita lege fauente ipsi, & grauante alios; solum si quidem existit munita gratiosa alterius voluntate semper reuocabili, adeòque est grauata per legem in fauorem ita potenter reuocare permissionem, & impide-

vñsum propter solum commodum impeditis. Videantur, quæ dicta sunt in illa quæst.

Art. 2. Constat hoc idem ex extraugantibus Nicolai III. & Clementis V. aliorumque Pontificum decretis statuentium, vt videtur est in Priuile. Minorum D. Fracisci verbo *pauertas* eosdem Minores, neque omnes in communione, neque singulos in particulari habere vñum dominium, aut proprietatem circa vñum genus bonorum, seu mobilium, seu immobilium, tametsi potentiantur vñu lictu facti, tam quoad consumptionem, quam quoad distractionem per emptionem, venditionem, aliosque contractus. Quia videlicet haec omnia possunt dependenter à licentia, & consensu summi Pontificis potenter absque villa iniustitia aduersus aliquod eorum ius eadem omnia illis negare, quandocumque volerit.

Art. 3. Nec obstat Ioannem 22. In citata extrauganti *Ad Conditorum* abdicasse à se, & à sede Apostolica dominium eorum honorum. Quia idem dominium reassumptum iterum fuit ab aliis Pontificibus modo indicatis, vt constat expressè ex loco indicato. Nec interim mansit tale dominium apud Minores, sed apud fidèles subministrantes eleemosynas, de quorum consensu implicito, vel explicito semper reuocabili procedebant ad vñsum sibi permisum à domino, simul tenentes constanter omni vera proprietati, veròque dominio. Quod profectò inesse nolenti nullo pacto potest, cum essentialiter, & intrinsecè constituantur quoad suum conceptum ultimò completum per actum volendi habere rem tanquam propriam, vt dictum est qu. 5. Itaque vñus licitus purè passus modo explicato est proculdubio separabilis à dominio, & ab omni specie proprietatis, & iuris.

Ad 1. Doctrina illa Ioannis 22. non fuit definitiva, vt Pontificis, sed merè assertiva, vt doctoris privata. Quia controvërsia erat de puncto iuris, & non de re dogmatica. Probabile deinde est, quod dicunt, Lessius, & alij eam quæstionem inter Ioannem, & defensores cause Minorum, fuisse solum de voce. Quod est facile, dñm agitur de rebus habentibus magnam inter se affinitatem, quoad exteriorem, ac sensibilem per se operari modum, atque differentia reuocatur ad conceptus quidditatibus, quorum est facilis æquivocatio cum proprietate separabili quidem absolute, sed quæ raro separetur, cuiusmodi est potestas vtendi licite aliqua re comparatione dominij, ac proprietatis circa eandem.

Ad 2. Discrimen quoad exteriorem operandi modum, pro vt exercetur de facto à vero domino, & non domino vñus sibi liciti, & rei qua vitut vix appetat vñum; fieri tamen potest voluntate domini, vt sit manifestissimum. Quia potest, tñm reuocare consensum necessarium pro vñu licito non domini, tñm eundem vñsum permittere, non nisi sub hac conditione, vt ipse, vel aliquis eius minister aedatur roties quoties immediate ante vñsum, vel saltem toties in anno ad renouandum consensum permisissimum, aliisque similibus conditionibus grauare multipliciter potest. Idque ipsu facere nequaquam potest, qui est vñsarius purè passus, sed nec resistere licite potest prædictæ veri domini voluntati, aut auferenti vñsum, aut grauanti, vt voler. Deinde vtcumque magna sit affinitas, quoad proxim exteriorem inter dominum, & non dominum vñus utrius liciti; maxima nihilominus differentia est quoad affectum, & interiorum animi dispositionem. Longè namque diuerso modo incubat animus dominantis, tam rebus, quam vñibus verè suis, & in impenitibilibus ab alio operante gratia sui, atque in utilitatem ipsius, quam iisdem adhæreat animus non domini semper quantum est de se dispositus, vt priueatur rebus omnibus, omnique rerum omnium vñsu, quoties alij libuerit præcisè, quia liber alij, quacumque demuni de causalibus.

L I B R